

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkonna arengukavade 2016. aasta tulemusaruanded

2017
Tartu

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkonna arengukavade 2016. aasta tulemusaruanded

Koostanud: Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakond, tulemusvaldkondade aruannete aluseks on 2016. a programmide aruanded ja 2016. aastal avaldatud uuringud ja analüüsid.

Viitamine: HTM (2017). Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkonna arengukavade 2016. aasta tulemusaruanded. Tartu: HTM.

Haridus- ja Teadusministeerium

Munga 18, Tartu 50088, Eesti

Tel: +372 735 0120

E-post: hm@hm.ee

<http://www.hm.ee/>

© Haridus- ja Teadusministeerium, 2017

Väljaandja: Haridus- ja Teadusministeerium

Toimetaja: Inga Kukk

Sisukord

Lühikokkuvõte	5
Tulemusvaldkond: haridus.....	13
Eesti elukestva õppe strateegia tulemusaruanne	13
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	13
1.1. Muutunud õpikäsitlus.....	15
1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid	17
1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus	19
1.4. Digipööre elukestvas õppes	21
1.5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv	22
2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa.....	25
2.1. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid	25
2.2. Digipöördede programm	32
2.3. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm	38
2.4. Koolivõrgu programm	45
2.5. Õppe- ja karjäärinõustamise programm.....	51
2.6. Üldharidusprogramm	62
2.7. Kutseharidusprogramm	76
2.8. Kõrgharidusprogramm	82
2.9. Täiskasvanuharidusprogramm	92
Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 tulemusaruanne.....	100
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	101
2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest.....	102
Tulemusvaldkond: teadus	115
Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” tulemusaruanne	116
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	116
2. Ülevaade TAI programmi elluviimisest.....	119
2.1. Meede 1. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine	119
2.2. Meede 2. TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine	124
2.3. Meede 3. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest	125
2.4. Meede 4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös.....	127
Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus.....	130
Eesti keele arengukava 2016. aasta tulemusaruanne	131
Ülevaade keeleprogrammi elluviimisest.....	131
Meede 1: Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine	139
Meede 2: Eesti keele õppevõimaluste loomine väliseesti kogukondades ja kõrgkoolides.....	142
Meede 3: Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine	143
Meede 4: Võõrkeeleoskuse ja mitmekeelsuse toetamine	144
Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv).....	146
Valitsemisala rahastamine ja valitsussektori kulutused haridusele ja teadusele	148

Sissejuhatus

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala panustab Vabariigi Valitsuse eesmärkide saavutamisse neljas tulemusvaldkonnas: haridus, teadus, eesti keel ja eestlus ning riigivalitsemine. Tulemusvaldkondade strateegilised suunad on kirjas valdkondade arengukavades. Valitsuse seatud eesmärkide elluviimiseks on koostatud programmid, mille abil planeeritakse, eelarvestatakse ja viiakse ellu arengukavade rakendamiseks vajalikke meetmeid ja tegevusi ning mille põhjal toimub aruandlus (vt joonis 1).

Täpsemalt jälgime aruandes nelja strateegia elluviimise edukust:

- 1) Eesti elukestva õppe strateegia 2020, mida rakendatakse üheksa programmi abil;
- 2) noortevaldkonna arengukava 2014–2020, mille rakendamiseks on noortevaldkonna programm;
- 3) „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“, mille elluviimiseks on kinnitatud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm, ning
- 4) Eesti keele arengukava 2011–2017 ja keeleprogramm.

Riigivalitsemise valdkonda panustame arhiivinduse tegevustega.

Dokumendis hinnatakse strateegiates kokkulepitud indikaatorite abil ennekõike 2016. aasta arengut. Põhjalikumalt avame neid teemasid, mille kohta on 2016. aastal valminud uuringuid ja analüüse. Sellest põhimõttest lähtudes on olulisemad fookusteemad kutse- ja kõrghariduse omandanute edukus tööturul, põhikoolijärgsed haridusvalikud; üldhariduse valdkonnas PISA 2015 uuringu tulemused, haridusliku erivajadusega õpilaste kaasav hariduskorraldus, õpetajate tööaja kasutus ja töö lisatasustamine, õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus, noorsootöö valdkonnas huviharidus ja huvitegevus¹. Fookusteemad on käsitletud programmepeatükkide esimestes alapeatükkides pealkirja all „Olulisemad muudatused ja trendid“. Programmide puhul esitame lisaks meetmete tulemus- ja väljundindikaatorite saavutustasemetele ka olulisemad 2016. aastal ellu viidud tegevused. Toome välja ka need tegevused, mis olid kavandatud, kuid jäid erinevatel põhjustel ellu viimata.

Joonis 1. Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala strateegiline raamistik 2016. aastal.

¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi 2013–2016 tellitud ja läbi viidud uuringud: <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika-0>

Lühikokkuvõte

Haridus

- 1) **4–7-aastaste (kooliealiste) laste osakaal alushariduses** on viimastel aastatel veidi kasvanud ning oli 2016. aastal 93,6%². Mitteametlike kohtade kohta pole kesksel infot, kas nad käivad hoopis lastehoius, ei ole leidnud lasteaikakohta, on vanemate soovil vanema(te) või vanavanema(te)ga kodus, on kolinud koos vanematega välismaale teavitamata sellest rahvastikuregistrit või on pärit nn riskiperedest, kus vanematel pole jaksu või oskusi lastega tegeleda. 2016. aastal alustasime koostööd kohalike omavalitsustega, et selles selgust saada.
- 2) **tippasemel teadmistest ja oskustest PISA** Eelmise aasta headest haridusuudistest oli kindlasti kõlavaim uudis **Eesti õpilaste maailma 2015 uuringu põhjal**. Loodusteadustes on Eesti õpilased Euroopas esimesel ning maailmas Singapuri ja Jaapani järel kolmandal kohal; matemaatikas oleme Euroopas Šveitsi järel teisel kohal (jagame 1.–2. kohta) ja maailmas üheksandal kohal. Eesti õpilaste funktsionaalne lugemisoskus on Euroopa riikide seas 3. kohal Soome ja Iirimaa järel, maailmas 6. kohal. Võrreldes kolme varasema PISA uuringuga (2006, 2009 ja 2012) on Eesti õpilaste keskmine sooritus loodusteadustes jäänud praktiliselt samaks, veidi on paranenud matemaatika- ja oluliselt lugemisoskus. Eesti edu on seletatav sellega, et enamik meie õpilasi on omandanud baasoskused ning võrreldes teiste riikidega on väga nõrku õpilasi vähe. Samas on meil madalate oskustega õpilaste hulk eelmise PISA uuringuga võrreldes veidi kasvanud, nagu on kasvanud ka tippsooritajate osakaal (lugemises ja vähemal määral loodusteadustes).
Tippasemel tulemuste kõrval on vähemalt sama oluline see, et suudame tagada võrdsed võimalused eri taustaga õpilastele: vanemate tausta mõju õpilaste tulemustele on üks väiksemaid maailmas ning suur osa nõrga sotsiaal-majandusliku taustaga peredest pärit õpilastest saavutab häid tulemusi. Koolidevahelised erinevused on väikesed, sh erinevused maa- ja linnakoolide vahel. Ehkki vene õppekeelega koolide tulemuste vahe eesti õppekeelega koolidega on vähenenud, on vene õppekeelega koolide õpilaste keskmine tulemus PISA testis siiski märkimisväärselt madalam.
- 3) **Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal** on Eestis 11% (Eesti tööjõu-uuringu järgi). Elukestva õppe strateegia siht aastaks 2020 on, et selliseid noori oleks vähem kui 9%. Samas näitavad Eesti Hariduse Infosüsteemi andmed, et u 20% noortest ei omanda ka seitsme aasta jooksul pärast põhihariduse lõpetamist keskharidust ning Eesti on ainus OECD riik, kus keskhariduse omandajate osakaal nooremate hulgas langeb.
- 4) **Noorte arvu piirkonniti ebavõrdne kahanemine** paneb suured ootused koolivõrgu reformi jätkumisele. 2016/2017. õppeaastal tegutseb Eestis 535 üldhariduskooli – 351 alg- ja põhikooli ning 168 keskkooli ja gümnaasiumi ning 16 täiskasvanute gümnaasiumi. Põhikooliastmega koole on 454 (sh keskkoolid, kus õpe toimub põhikooliastmes) ja gümnaasiumiastmega koole 168, sh 21 puhast gümnaasiumi (ainult 10.–12. klass), millest omakorda 12 on riigigümnaasiumid. Riigigümnaasiumid töötavad 10 maakonnas, aastaks 2023 on kavandatud rajada kokku 24 riigigümnaasiumi. Väikseid ehk alla 100 õpilasega gümnaasiumiastmeid (10.–12. klass) oli 2016/2017. õppeaasta seisuga 73 ja alla 50 õpilasega 41 (sh reorganiseeritavad).
Viimasel kümnel aastal on üldhariduskoolide arv vähenenud 66 võrra. Peamiselt on langenud gümnaasiumiastmega munitsipaal-koolide arv – kümme aastat tagasi tegutsenud koolidest on alles 2/3. Samal ajal on gümnaasistide arv vähenenud veelgi enam – keskmiselt 40%, alla selle vaid Tartu- ja Harjumaal, enamikus maakondades aga 50% või enam. 2020. aasta eesmärk on koolivõrku veelgi korrastada nii, et Eestis oleks u 100 gümnaasiumiastmega kooli.
Demograafiline prognoos näitab Eesti rahvastiku vananemist ja noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Pikemas perspektiivis kasvab üldhariduses statsionaarse õppe õpilaste arv prognoosi järgi kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui täna. Põhikooli õpilaste arv muutub piirkonniti väga erinevalt - viimasel kümnendil on kasvanud vaid Harjumaal ja Tartumaal õpilaste arv – kasv vastavalt 22% (pea 10 000 õpilast) ja 2%. Kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Hiiu- (39%), Jõgeva- (36%), Võru- (33%) ja Põlvamaal (32%).

² Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem; EUROSTATi 2015. a indikaatori saavutustase – 91,7%.

- 5) **Põhikoolilõpetajate jagunemine kutse- ja üldkeskhariduse vahel** pole viimasel kümnel aastal muutunud. Aasta 2020 eesmärk on jaotus 35/65, kuid viimasel viiel aastal on kutsehariduse valinud 26–28% ja üldkeskhariduse 72–74% põhikoolilõpetajatest. Rüügümnaasiumide loomine (ka põhikooli ja gümnaasiumi lahutamine nt Tartus) ei ole maakondades mõjutanud põhikoolilõpetajate haridusvalikuid kutseõppe kasuks. Haridus- ja Teadusministeeriumi (edaspidi ka HTM) 2016. aastal avaldatud analüüs³ põhikoolijärgsetest valikutest näitas, et kutsekeskhariduses õppijate osakaalu suurendamine üldkeskhariduses õppijate arvel ei ole majanduskasvu eesmärke silmas pidades ja haridussüsteemiväliseid tingimusi arvestades parim lahendus. Lõpetajate käekäigu analüüsid näitavad, et riskirühma kuuluvad eelkõige need noored, kes enne tööturule sisenemist ei ole jõudnud vähemalt keskhariduse tasemeni. Kutsekeskharidus annab tööturule sisenemisel üldkeskhariduse ees väikese sissetulekueelise, kuid edasine töökogemus võrdsustab sissetulekud. Kuna Eestis on üldharidus ajalooliselt olnud populaarne ning meil on liberaalne tööturg, ei ole eesmärk „pehmete“ meetoditega, st näiteks nõustamise ja kutsehariduse maine parandamisega, tõenäoliselt saavutatav.
- 6) **Õppe- ja karjäärinõustamise peamine eesmärk on** vähendada madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu ja õpingute katkestamist. Eelduseks on, et katkestamist vähendavad teadlikud karjääri- ja erialavalikud, samuti vajalike tugimeetmete rakendamine õpiraskustes õpilaste puhul, et nad saaksid võimetekohaselt õppes osaleda. Riik on võtnud sihiks kaasava hariduse, mis ennekõike tähendab hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste võimalikult laialdast kaasamist tavakooli. Nõustamine toimib kahel tasandil: esmatasandil koolis ning teisel tasandil Rajaleidja keskustes. Süsteem käivitus 2014. aastal. Kui aastal 2015 ehk esimesel täismahus tegutsemise aastal oli raskusi eesmärkide täitmisega, siis 2016. aastal kasvas individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ja noorte arv kaks korda ning jõudis üle 55 000. Väga mahukas ja kavandatust oluliselt suurem on Rajaleidja keskuste töö lastevanemate ja haridustöötajate nõustamisel. Rajaleidja keskused on jõudnud enamiku väikekoolideni: 293 väikekoolist kasutas 2016. aastal Rajaleidja keskuste teenuseid 271, mis ületab ka 2020. aastaks seatud sihttaseme.
- Nõustamise valdkonnas on peamiseks takistuseks õppenõustamise spetsialistide, eriti koolis töötavate eripedagoogide ja psühholoogide puudus. **Koolipõhiste tugiteenuste kättesaadavusega on eri allikate hinnangul probleeme 40–60% koolidest.** 2016. aastal koostas Centar HTMi tellimusel HEV õpilaste uuringu. Uuringu järgi olid lapsevanemad praegu pakutavate tugiteenuste valikuga rahul ja leidsid, et koolidel ja õpetajatel on enamasti kõik võimalused õpilaste toetamiseks. Kahjuks ei olnud ühtlaselt kõrge rahulolu teenuste kvaliteediga. Lastevanemate kriitika puudutab HEV tugimeetmete pakkumist ja eriti õpetajate puudulikku tuge tavakooli tavaklassis õppivale HEV õpilasele.
- 7) Kasvanud on **kõrgharidusega 30–34-aastaste osakaal**, mis 2016. aastal oli 45,4% vanuserühmast. Nii Eesti 2020 kui Euroopa 2020 eesmärk on 40%. Lõhe kõrgharitud meeste ja naiste osakaalus on endiselt suur: kui 30–34-aastastest meestest on kõrgharidusega 38,8%, siis naistest 52,4%. Samas on kõrgharitud meeste osakaal selles vanusegrupis viimasel viiel aastal tõusnud – 2011. aastal oli sama näitaja meeste kohta 30,6% ja naiste kohta 50,5%.
- Kuigi kõik kõrghariduse lõpetajad ei leia kohe oma haridustasemele sobivat tööd, on PIAAC uuringu andmetel üleharitus kõrgharidusega noorte hulgas Eestis väiksem probleem kui OECD riikides keskmiselt. Ka tööjõu- ja oskuste vajaduse prognoosisüsteemi OSKA seni valminud aruannete põhjal võib öelda, et lisanduv kõrgharidusega tööjõud ei täida tööturu vajadust.
- Kuna alates 2010. aastast on u 10% võrra kahanenud nende gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes jätkavad õpinguid Eesti kõrgkoolides (2010. aastal jätkas samal aastal Eesti kõrgkoolides õpinguid 62% gümnaasiumilõpetajatest; 2016. aastal aga ainult 52%), võib oletada, et tulevikus hakkab kahanema ka kõrgharitud osakaal.
- 8) **Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne**, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arv kõigi üliõpilaste kohta oli aastatel 2011–2014 stabiilne (3,3–3,6%). 2015. aastal meetoodika muutus ning arvestust hakati pidama Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetes kajastatud üliõpilaste tulemuste alusel senise Archimedese poolse mobiilsusstipendiumite põhise arvestuse asemel. Sellest tulenevalt on näitaja oluliselt langenud (2015 – 1,4% ja 2016 – 1,8%).

³ https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_pohikoolijargsed_haridusvalikud_30112016.pdf

Viimase viie aastaga on **välisüliõpilaste arv** rohkem kui kahekordistunud (2011/2012 – 1573 välisüliõpilast, 2016/2017 – 3917). Välisüliõpilased moodustavad juba 8,2% kõigist üliõpilastest. Magistri- ja doktoriõppes on välisüliõpilasi 14%. Eelmisel aastal moodustasid välisüliõpilased ka juba 7% kõigist lõpetanutest. Riigikontrolli 2015. aasta ülevaade riigi rändepoliitika valikutest viitab seejuures suurele kasutamata potentsiaalile: kuigi Eestisse õppima asuvate välistudengite arv on kasvanud, jääb vaid viiendik neist pärast õpingute lõpetamist Eestisse alaliselt tööle. Valdkonniti on seejuures suured erinevused, nt IKT erialade lõpetajatest jääb Eestisse tööle u 50% (IT Akadeemia programmi andmed). Nii lühiajalist mobiilsust kui ka välisüliõpilaste arvukust aitab loodetavasti tõsta 2016. aastal kehtestatud uus **rahastamismudel**, mille eesmärk on motiveerida kõrgkooli rohkem panustama strateegiliste eesmärkide täitmisel. Mudeli järgi eraldatakse kuni 17% vahenditest kuue tulemusnäitaja saavutamise alusel. Need kuus näitajat on nominaalajaga lõpetajate osakaal kõigist vastuvõetutest; vastutusvaldkonda vastuvõetud üliõpilaste osakaal; lõpetajate edasiõppimine või tööhõive; õppetegevusest saadud eraraha suhe tegevustoetusesse; lühiajalises mobiilsuses osalenud üliõpilaste osakaal ning immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal.

- 9) **Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse (LTT) erialade lõpetanute osakaal** kõrghariduses on viimastel aastatel olnud 25% lähedal, mis on ka 2020. aastaks seatud eesmärk. 2016. aastal oli LTT lõpetajaid 27,4%⁴. LTT lõpetanute osakaalu kasvatamine on seatud sihiks, arvestades nii vajadust tööjõu asendamise kui ka tootlikkuse kasvu järele.

LTT valdkonnas oli kõrghariduse lõpetanute (2005–2014) keskmine palk 2015. aastal 1425 eurot, muudes valdkondades keskmiselt 1262 eurot, kuid ka LTT valdkondades sees on enam ja vähem tasuvaid suundi: 2005.–2014. aastal IKT lõpetanute keskmine tasu oli 2015. aastal 1807 eurot, keskkonna suuna lõpetanutel aga vaid veidi üle 1000 euro. IKT lõpetanute arv on viimase aastaga ligikaudu ¼ võrra kasvanud.

LTT lõpetajate osakaalu kõrghariduses on mõjutanud erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetatavad meetmed. On väga positiivne, et viimastel aastatel on kasvanud varane huvi LTT vastu: PISA 2015 uuringu põhjal valiks 25% Eesti 15-aastastest õpilastest 30-aastaselt loodusteadustega seotud elukutse, PISA 2006 uuringus oli selliseid õpilasi 21%. Võrdluses naaberriikide ja OECD keskmisega on Eestis kõige enam neid õpilasi, kes soovivad oma tulevast karjääri siduda IKT valdkonnaga (Eesti 8,1%; OECD keskmine 2,6%).

Eelmisel aastal avaldatud majandusarengu töögrupi järelduste⁵ hulgas oli mh ettepanek seada praeguse 25-protsendise LTT lõpetajate osakaalu asemel eesmärgiks 35%. Nü kõrge sihi saavutamine pole lähiaastatel tõenäoliselt reaalne, kuid loodetavasti jõuame 2020. aastaks 29 protsendini.

- 10) **Õpetajate palk on viimase viie aastaga kasvanud ligi 50%:** kui 2012. aastal oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine brutokuupalk veidi üle 800 euro, siis 2016. aastal oli see 1204 eurot ja moodustas 105% Eesti keskmisest palgast. Õpetajate palgakasv on jätkuvalt riigi strateegiline eesmärk. Sihiks on, et aastaks 2020 on õpetajate keskmine palk võrdne kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga või sellest suurem ning moodustab 120% riigi keskmisest palgast. Märkimisväärselt madalam on lasteaeades töötavate õpetajate palk. 2015. aastal oli munitsipaalasteade õpetajate keskmine brutokuupalk 753 eurot, mis on 312 eurot vähem kui riigi keskmine.

Sama teemaga seoses on sihiks seatud, et tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludest oleks 2020. aastal 60%. Aastal 2015 moodustasid tööjõukulud viimaste aastate kõrgeima taseme – 68,4%. Kasvanud on ka õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (36%-lt aastal 2012 47%-ni aastal 2015).

Hoolimata õpetajate palgatõusust **pole õpetajaamet (veel) väga atraktiivne** ning õpetajakoolitusega seotud näitajad (noorte õpetajate osakaal, sooline jaotus, õpetajakoolitusse astumine) pole paranenud. 2016. aastal TNS EMORi läbiviidud uuringust⁶ ilmnas, gümnasistidest tahaksid kindlasti või pigem

⁴ Seoses hariduse klassifikatsioonisüsteemi uue versiooni ISCED-F 2013 rakendamisega kasvas veidi LTT valdkonda kuuluvate õppekavade osakaal ja sellega seoses suurenes 2% võrra ka LTT lõpetajate osakaal. Vana ISCEDi järgi oleks 2016. aastal LTT valdkonna lõpetanuid olnud 25%.

⁵ <https://valitsus.ee/et/uudised/toogrupp-pakkus-valitsusele-valja-80-tegevust-majanduse-elavdamiseks>

⁶ <http://dspace.ut.ee/handle/10062/51771>

töötada tulevikus õpetajana 16%, õpetajatest valiks ka täna oma elukutseks uuesti õpetajaameti veidi üle poolte (55%).

Õpetajaameti maine ei seostu „mitte niivõrd ameti väärikusega ja panusega ühiskonda kui pigem suure töökoormuse, stressirohke suhtlemisega erinevate huvirühmadega ning madala töötasuga“ (EMOR 2016:39). Vaadates Eesti õpetajate ja õpilaste arvu vahekorda, on probleemiks tõenäoliselt pigem koormuse ebahühtlane jaotus eri koolides ja piirkondades.

Õpetajaameti madalale atraktiivsuse osutavad ka ülikoolidesse sisseastumise konkursside andmed. Sisseastumise Infosüsteemi (SAIS) 2016. aasta andmete põhjal oli õpetajakoolituse õppekavade konkurss keskmisest konkursist väiksem – kui võrdsustada keskmine konkurss ühega, siis õpetajakoolituse õppekavadel kokku oli konkurss 0,9. Keskmisest kõrgem oli koolieelsete lasteasutuste õpetajakoolituse õppekavade konkurss (1,3 võrrelduna keskmisega), üldhariduse ja kutsehariduse õpetajakoolituse õppekavadel oli see aga 0,7. 2017. aastal on käivituvad uued algatused õpetajaameti väärtustamiseks ja selle atraktiivsuse suurendamiseks.

- 11) **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64aastased) osakaal** oli 2016. aastal alla 28,5% ning on püsinud sarnasel tasemel viimased 3–4 aastat. Tööturul on kõige haavatavamad need, kes on jäänud põhihariduse või sellest madalama haridusega. Selliseid inimesi on 25–40-aastaste eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute hulgas rohkem kui pooled.

Eri- või kutsealase hariduseta inimeste osakaalu vähendamiseks on oluline vähendada formaalhariduses katkestajate arvu ja tõsta täiskasvanute osalust kutse- ja kõrghariduses. Viimaste aastate positiivne trend on täiskasvanute (25+ vanuses) osaluse kiire kasv kutseõppes: 2016. aastal oli neid juba 35% – 8801 õppijat (2010. a 17% – 4767 õppijat). Samuti on vähenenud katkestajate osakaal kutseõppes – 2016. aastal oli see 22% (2011. a 28,5%). Kõrghariduses on täiskasvanute (30+ vanuses) osalus samal ajal arvuliselt veidi langenud (2016 – u 12 300), kuid õppijate arvu kiire languse taustal osakaaluna isegi kasvanud ning moodustas eelmisel aastal 25% kõigist üliõpilastest. Katkestajate osakaal õpingute alguses (22% eelmisel aastal) on kõrghariduses püsinud muutumatuna. Elukestva õppe strateegias on aastaks 2020 sihiks seatud eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalu vähendamine 25 protsendini, mis on raskesti saavutatav.

- 12) **Täiskasvanute (25–64) osalus elukestvas õppes** tegi eelmisel aastal rõõmustava hüppe ning oli kõigi aegade kõrgeim. Eesti tööjõu-uuringu⁷ küsitlusele eelnenud 4 nädala jooksul õppis tasemeõppes või osales koolitustel 15,7% täiskasvanutest, varem on osalejaid olnud u 12%. Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige mitteformaalõppes osalemise arvel. Koolituse tüübi järgi moodustavad tööalased kursused 57,1% kõikidest kursustest (2015 – 51,4%).

Rõõmustav on madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) ja vanemate inimeste järjest aktiivsem osalemine elukestvas õppes. Kui veel 2010. aastal osales elukestvas õppes 1,9% madala haridusega inimestest, siis 2016. aastal oli neid enam kui kaks korda rohkem (4,9%). Vanuserühmades 44–54 ja 55–64 on osalus viimase aastaga pea kahekordistunud.

Täiskasvanute osalusele elukestvas õppes aitasid kindlasti kaasa HTM pakutavad tasuta täienduskoolitused. 2016. aastal omandas tasuta kursustel uusi oskusi 11 947 täiskasvanut, kellest sai tunnistuse 11 237 osalenut (94%). Need koolitused olid suunatud konkreetsetele sihtrühmadele, kelleks olid ilma erialase hariduseta täiskasvanud, ilma keskhariduseta täiskasvanud ning aegunud oskustega täiskasvanud vanuses 50+. Et koolitused vastaksid tööturu vajadustele, on koolituspakkumise koostamisel lähtutud OSKA raportite järeldustest.

- 13) **Eesti keelt vähemalt tasemel B1 valdavate vene õppekeelega põhikooli lõpetajate** osakaal on võrreldes 2011. aastaga küll paranenud (56% – 2011, 61% – 2016), kuid aastaks 2020 seatud sihi (90%) saavutamine pole senise tempo juures reaalne. Et kajastada paremini kõigi venekeelsete noorte eesti keele oskuse arengut sõltumata sellest, kas nad õpivad eesti või vene õppekeelega koolis või keelekümbuses, jälgime lisaks eeltoodule ka **vene kodukeele**ga põhikoolilõpetajate eesti keele oskust – 2016. aastal saavutas neist B1-taseme 69%. Häid tulemusi annab osalus keelekümbusprogrammis (90% saavutab B1-taseme) ja hariduse omandamine eestikeelses keskkonnas (99%). 2016. aasta seisuga

⁷ Uuringuga hinnatakse Eesti tööturu olukorda. Kogutud andmeid kasutatakse majanduse ja tööturu olukorra jälgimiseks ja riiklike poliitikate mõju hindamiseks.

õpib keelekümbeluses 20% ja eesti õppekeelega koolis 8% kõikidest põhihariduse statsionaarses õppes õppivatest eesti keelest erineva emakeelega õpilastest.

Pärast gümnaasiumide eestikeelsele õppele üleminekut on gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus paranenud. Esimesed gümnaasiumis vähemalt 60% õppes eesti keeles läbinud noored lõpetasid gümnaasiumi 2014. aastal. Kui siis jäi B2-keele taseme saavutamata 23% lõpetajatest, siis 2016. aasta lõpetajatest vaid 17 protsendil.

2016/2017. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides ligi 15 000 õpetajat, kellest 93% vastab keeleoskustasemele, kutseõppeasutustes vastab keeleoskustasemele 2200 õpetajast 94% ning koolieelsetes lasteasutustes 8000 õpetajast 91%. Kõigis koolitüüpides on eesti keele oskuse tasemele vastavate õpetajate arv ja osakaal kõigist õpetajatest viimastel aastatel vähehaaval kasvanud.

Noortevaldkond

- 1) Noortevaldkonna hetkeolukorra hindamisel tuleb silmas pidada, et viimase viie aastaga on noorte (vanuses 7–26) arv vähenenud u 20 000 inimese võrra ja nende osakaal rahvastikus langenud 23,3%-lt 21,5%-le. Kui 2012. aasta alguses elas Eestis umbes 303 000 noort, siis 2016. aasta alguses oli neid 283 350. Statistikaameti prognoosi järgi jätkub noorte osakaalu vähenemine kogurahvastikust kuni 2022. aastani.
- 2) **Noorsootöö tulemused on viimasel viiel aastal olnud positiivsed.** Kasvanud on näiteks **noorte osalemine noorsootöös** ehk nende noorte osakaal, kes võtsid osa huviharidusest, huvitegevusest, noortekeskuste tööst vms. Aastal 2010 oli neid 37%, aastal 2016 50% ja 2020. aasta eesmärk on 60%. Kõigist noortest huvikooliõppuritest üle poole õpivad spordi valdkonna õppekavadel, ligi kolmandik muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel. Teistes valdkondades on osalus väiksem. Eriti madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr – vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest. 2016. aastal ühe noorsootöö alaosa – **huvitegevuse ja huvihariduse** kaardistamiseks läbi viidud uuring näitas, et huvihariduses ja huvitegevustes osaleb ligikaudu 40% 7–26-aastastest Eesti noortest ning üldhariduskoolis käivate noorte hulgas on osalejaid üle 50%.
- 3) Oluliselt on **paranenud noorsootöö piirkondlik kättesaadavus**, mida mõeldakse noorte arvuga huvikooli (475 noort) ja noortekeskuse kohta (1077 noort). 2020. aasta sihid on vastavalt 400 ja 1000. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste (noorte volikogud jms) arv. 2015. aastal oli neid 90 (2020. a siht on 200), kuid ka siin on viimasel aastal toimunud positiivne nihe.
- 4) 2015. aastal mõõdeti esmakordselt noorte rahulolu noorsootööga. Rahulolu kõigi noorsootöö tegevustega keskmiselt on 86% (rahul või väga rahul olijate osakaal), kitsamalt **huviharidusega on rahul 91% (sh väga rahul 64%) noortest.**

Teadus

- 1) Teaduses on mitmeid näitajaid, mis peegeldavad **Eesti teadlaste töö head taset**. 2015. aastal oli märkimisväärne Eesti teadlaste edukus rahvusvaheliste teadusprojektide taotlemisel: Euroopa Liidu (EL) teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020 võideti 1,5 korda enam teadusraha kui ELis keskmiselt elaniku kohta. Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav publitseerimisaktiivsus on suurenenud (2015. a 1493 kõrgetasemelist artiklit miljoni elaniku kohta⁸). See lubab loota, et 2020. aastaks seatud eesmärk (1600 artiklit) täidetakse. Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias (TAI strateegia) on aastateks 2014–2020 on seatud eesmärk jõuda tasemele, kus 11% Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartiklite hulka. Viimasel viiel aastal on see olnud 7–8,5% vahel, 2015. aastal 7,3% (Euroopa innovatsiooni tulemustabeli, ingl European Innovation Scoreboard, 2016. a andmed)⁹.

⁸ See arv veel muutub, kuna kõiki artikleid pole veel kinnitatud.

⁹ Oluline on lisada, et Euroopa Komisjoni andmed erinevad oluliselt OECD andmetest. OECD andmetel on Eesti vastav näitaja hoopis 13,5%, mis ületab maailma keskmist (10%) ning edestab ka riike nagu Itaalia, Prantsusmaa, Sloveenia, Korea ja Jaapan. Allikas: OECD and SCImago Research Group (CSIC) (2016), Compendium of Bibliometric Science Indicators. OECD, Paris. <http://oe.cd/scientometrics>.

- 2) **Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste ekspordi osakaal** on viimasel neljal aastal on olnud üle 14% kogu ekspordist (2015 – 15,4%) ning 2014. aastal ületasime EL keskmist ja endale 2020. aastaks seatud sihti – 15%. Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives on viimase viie aastaga kasvanud 5,7%-lt 7,6%-ni (2015), 2020. aasta eesmärk on 9%. Kaudselt näitab teaduse panust majandusse ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta (% EL keskmisest), mis 2015. aastal oli 72%, ning jääb maha 2020. aastaks seatud sihist (80%).
- 3) Lisaks ülalnimetatule oli 2016. aasta tähenduslik ka **mitmete oluliste otsuste poolest**, mis hakkavad määrama teaduse tulemuslikkust tulevikus. 2016. aasta rahastusotsuste hulgas olid mahukamad institutsionaalne arendusprogramm teadusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA), millega toetati seitset investeeringuprojekti kogusummas 54,1 miljonit eurot. Lisaks taristule toetatakse ülikoolide ja teadusasutuste õppe- ja teadustöö kvaliteedi arendamist. Sisutegevusteks saab toetust kokku 20 teadusasutust ja ülikooli kogusummas 67,4 miljonit eurot, lisaks teaduse tippkeskuste toetamine ja riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri investeeringute kava. 2016. aastal lepitati riigi eelarvestraategias kokku ka teaduse põhirahastuse 8 miljoni euro suurune tõus alates 2017. aasta riigieelarvest.
- 4) Alates 2012. aastast on **Eesti teadus- ja arendustegevuste (TA) investeeringute tase** olnud languses: 2,31%-lt SKP-st (2011) oleme langenud 1,5%-ni (2015), sh on ettevõtlussektori investeeringud langenud 1,48%-lt 0,72%-le. Aastaks 2020 on seatud eesmärgiks, et erasektori TA kulutuste osakaal moodustaks vähemalt 2/3 ehk 67% TA kogukulutustest. 2015. aastal oli erasektori panus alla poole. Samuti on madal ettevõtlussektori TA tellimus avalikule sektorile, mis moodustab 4,6% avaliku sektori TA mahust. 2020. aasta siht on 7%. Samas oli see viimase viie aasta parim tase. Eesti TA süsteemi eripära on kõrge projektipõhisus ja välismaiste rahastusallikate (tõukefondid ja Horisont 2020) suur osakaal teaduse rahastamises, eriti avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse puhul.
- 5) **Doktorantuuri lõpetajate arv** oli 2016. aastal 239. Tegu on küll viimase viie aasta kõrgeima näitajaga, kuid 2020. aasta siht – 300 lõpetajat aastas – on kaugel. Üheks doktoriõppe tulemuslikkuse tõusu aluseks võib saada viimase viie aastaga hüppeliselt kasvanud välisdoktorantide arv ja osakaal: 2016. aastal olid 14% doktorantidest välismaalased. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, kuidas kasutada nende potentsiaali pärast lõpetamist.
- 6) **Eesti koht Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** on stabiilne – viimased viis aastat oleme 13.–14. kohal, 2020. aasta eesmärk on 10. koht. Samas liigitati Eesti varasema „innovatsiooni järgijate“ grupi asemel 2015. aastal aste madalamasse, „möödukate innovaatorite“ gruppi.

Eesti keel ja eesti meel

- 1) **Emakeeleoskuse** näitajad on stabiilsed või positiivsed, näiteks nii gümnaasiumi kui ka põhikooli eesti keele lõpueksami tulemused on viimase kümne aasta jooksul stabiilselt parenenud. Võrreldes 2006/2007. õppeaastaga oli põhikooli lõpueksami tulemus 8 punkti võrra parem (64 punkti 100-st) ja gümnaasiumi lõpueksami tulemus 7 punkti võrra parem (77 p). Lugemisoskuse paranemist näitasid ka viimase PISA uuringu tulemused, kus Eesti õpilaste tulemused olid 18 punkti võrra paremad kui kuus aastat tagasi ja 3 punkti võrra paremad kui kolm aastat tagasi. Peamiselt on paranenud poiste lugemisoskus.
- 2) **Eesti keele õppes väljaspool Eestit** on viimase viie aastaga kasvanud nii väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv (2016/2017. õa – 950) kui ka välismaal eesti keelt õppivate laste arv (3500), samuti välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteadeade, mudilasringide ja keelekursuste arv (80). Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 30 erinevas kõrgkoolis, sh üheksa Eestist saadetud lektoriga.
2015. aastal viidi läbi rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring¹⁰, mille keskne järeldus on, et programm ja programmist toetatud tegevused on vajalikud, aitamaks rahvuskaaslastel hoida sidet Eesti ja eesti kultuuriga ning talletamaks väliseesti kultuuripärandit. Välismaal elavate eestlaste jaoks on kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel realselt Eestis viibida (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid).

¹⁰ <https://www.ibs.ee/publikatsioonid/rahvuskaaslaste-programmi-moju-uuring/>

Hinnanguliselt võib öelda, et praegu elab välismaal ligikaudu 150 000–200 000 eestlast. Statistikaameti andmeil kasvas 2015. aastal hüppeliselt sisseerändajate, sh Eesti kodakondsusega ja/või Eestis sündinud sisseerändajate arv. Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu raames läbi viidud küsitluse põhjal mõjutab otsust Eestisse tagasi tulla kõige enam perekonna ja sugulaste olemasolu Eestis, eelistus elada Eestis ning soov, et lapsed käiksid Eestis koolis, ning tahe teha Eestis elu paremaks ja arendada Eesti riiki. Lisaks uue elu- ja töökoha leidmisele on lastega perede jaoks väga oluline lasteaia- ja koolikoha leidmine ning laste kiire ja sujuv kohanemine Eesti haridussüsteemis. 2017. aastal tellib HTM tagasipöördujate haridusega seotud probleemide kaardistamiseks uuringu ja töötab välja kontseptsiooni Eestisse tagasi pöörduvate perede laste õppima asumise toetamiseks.

- 3) Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on küll kümne aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele. Eesti tööjõu-uuringu andmetel on neid mitte-eestlasi, kes ei oska eesti keelt, Eestis üle 100 000. Paranenud on peamiselt kuni 30-aastaste mitte-eestlaste eesti keele oskus.

Eesti keele oskus on oluline esimese töökoha leidmisel, aga ka hilisema hõive ja palga seisukohalt. Hea või väga hea eesti keele oskusega mitte-eestlaste ja eestlaste näitajad on võrdsed. Parema eesti keele oskusega noored on ühiskondlikult aktiivsemad ning jätkavad tõenäolisemalt õpinguid üld- ja kõrghariduses.

- 4) **Võõrkeele riigieksamil** saavutasid 2015. aastal vähemalt B2-taseme 49% noortest, mis on sama tulemus kui 2014. aastal, kuid 4 punkti võrra madalam kui eelmisel aastal. Võrreldes eri võõrkeelte tulemusi, siis veidi on vähenenud inglise keeles vähemalt B2-keele taseme saavutanute osakaal: 2014 – 49%, 2016 – 43%. Samal ajal on tõusnud nende õpilaste osakaal, kes esitavad inglise keele riigieksami asendusena C-keele taseme sertifikaadi (2014. aastal oli neid 2,4%, 2015. a 4% ning 2016. a 6,4%). Esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alates kolmandast klassist. Viimase viie aastaga on kasvanud nende laste osakaal, kes alustavad vähemalt ühe võõrkeele õpinguid esimeses klassis (2011 – 6%, 2016 – 10%) või teises klassis (2011 – 25%, 2016 – 35%).

Eestis õpitakse võõrkeeli rohkem kui enamikus teistes EL riikides. Kui Eurostati andmetel õpiti 2014. aastal Euroopa Liidus põhihariduse (ISCED2) tasemel keskmiselt 1,6 võõrkeelt, siis Eestis keskmiselt 2,0 võõrkeelt õpilase kohta. Gümnaasiumiastmes õppis Eestis 2014. aastal üks õpilane keskmiselt 2,3 võõrkeelt ning meist enam õpiti võõrkeeli vaid Maltal (2,5), Luksemburgis (3,0) ja Soomes (3,0). Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on populaarne inglise keel – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele järgnevat vene keelt (2016/2017. õa). Eestis õppis 2015. aastal inglise keelt 96,5% põhihariduse taseme õpilastest ning 97,4% keskkariduse taseme õpilastest. Viimase kümne aasta jooksul on muude võõrkeelte õppijate arv kasvanud kolmandiku võrra, mis on väga positiivne. Kõige enam on vähenenud saksa keele õppijate osakaal – kui 2005/2006. õppeaastal õppis saksa keelt 16,5% kõigist võõrkeeleõppijatest, siis 2015/2016. õppeaastaks on nende osakaal vähenenud 8,6%-ni.

Riigivalitsemine (arhiivindus)

- 1) Arhiivinduse valdkonnas on **pidevalt kasvanud arhivaalide kättesaadavus veebis** (kättesaadavad on 15,7 miljonit kujutist, 2020. aasta eesmärk on 16,9 miljonit), kahel viimasel aastal on stabiilne olnud arhiivimoodustajate arv (5)¹¹ ja kasvanud nende arhiivimoodustajate osakaal, kelle põhitegevuse dokumendid on hinnatud (83,5%). Uue arhiivihooone valmimisega laheneb nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide probleem Rahvusarhiivis (2016 – 79%, 2020. a eesmärk – 75%).
- 2) Rahvusarhiivi olulisem tegevus oli 2016. aastal arhivaalide ümberpaigutamine Rahvusarhiivi uude peahoonesse Noora. Noora kasutuselevõtt ja arhivaalide ümberpaigutamine läksid üle ootuste sujuvalt. 2016. aasta märkimisväärsed saavutused hulka tuleb kindlasti lugeda ka kokkuleppimist järgmise nelja-aastase perioodi arengusihetides ja mitut olulist arhiivipoliitika dokumenti.

¹¹ Asutuste arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale.

Rahvusarhiivi kogumispoliitika on nii arhivaalide hindamise kui ka vastuvõtu osas saanud senisest palju selgemad ja konkreetsemad raamid.

Eesti elukestva õppe strateegia tulemusaruanne

2014. aastal vastu võetud Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) üldeesmärk on, et „kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väarika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus“.

Üldesmärgi elluviimiseks on seatud viis strateegilist eesmärki:

- 1) muutunud õpikäsitlus¹²;
- 2) pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid;
- 3) elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus;
- 4) digipööre elukestvas õppes ning
- 5) võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldesmärk

Üldesmärgi saavutamiseks on vaja kõigi strateegia programmide meetmete koostöö – ainult üheskoos on need soovitud muutuse saavutamiseks piisavad. Samas mõjutab üldesmärgi näitajate sihttasemete saavutamist ka Eesti üldine konkurentsivõime, sh olukord tööturul ja majanduse seis, samuti demograafilised muutused.

Indikaator ¹	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
Erinevate osapoolte rahulolu elukestva õppe toimimisega (keskselt regulaarselt läbiviidav uuring)	- ²				-	metoodika väljatöötamisel		1. mõõtmine		
Eri- ja kutsealase hariduse täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%) ³	29,9 ^{P4}	29,1 ^{P4}	29,4 ^{P4}	28,9 ^{P4}	28	28,5 ^{P4}	27	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ⁴	12,8	12,6	11,6	12,4	15	15,7 ^{P1}	16,5	18	19	20
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed, naised ⁴	10,3	9,7	12,0 ^{P2}	12,2 ^{P2}	10,5	10,9 ^{P2}	<10,0	<10,0	<9,5	<9
	13,3	13,6	16,0	14,2		14,3				
	7,3	5,8	7,9	10,0		7,4				
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr ^{3,5}	74,7	76,8	80,9 ^{P3}	80,4 ^{P3}	77	77,1 ^{P3}	79	80	81	82
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%) ⁶	65	-	76	87	-	selgub 2018	-	-	-	95 ⁹

¹² Muutunud õpikäsitluse kesksed märksõnad on õppijakeskus, võtmepädevuste olulisus, vajadus siduda õppeprotsessis uued teadmised olemasolevatega, loimida erinevaid aine- ja eluvaldkondi, õppida/õpetada mitte ainult faktiteadmisi, vaid õppida õppima ja probleeme lahendama ning teha seda meeskonnas. Muutunud õpikäsitlus toetab iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut, loovust ja ettevõtlikkust kõigil haridustasemetel ja -liikides (EÕS 2020: 6–7). Vt täpsemalt järgmisest peatükist.

Tiip tasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%), sh										
funktsionaalne lugemisoskus	-	8,4	-	-	9,4	11,1	-	10	-	-
matemaatiline kirjaoskus	-	14,6	-	-	15,6	14,2	-	16	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	-	12,8	-	-	13,8	13,5	-	14,4	-	-
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine töötasu võrreldes kõrgharidusega töötaja keskmise töötasuga Eestis ⁷	0,84	0,83	0,88	selgub 2017	-	selgub 2018	määra- takse 2018	määra- takse 2018	1,0	≥1,0
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%) ^{7;8}	92	98	102	107	105	105	105	määra- takse 2017	120	120

¹ Siin ja edaspidi vastavad indikaatorite sihttasemed aastatel 2016–2019 selleks perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele ning 2020. aasta sihttasemed 2017–2020 perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele.

² Siin ja edasi tekstis '-' – sel aastal ei mõõdetata.

³ Eesti Statistikaameti andmed.

⁴ EUROSTATi andmed. Indikaatorite arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust. Alates 2014. aastast on andmed ISCED2011 haridustasemete järgi ümber arvatud.

⁵ ISCED11 tase 3–8.

⁶ EUROSTATi andmed. Tabel [isoc_sk_dskl_i].

⁷ Programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ tulemusindikaatorid.

⁸ Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi indikaator.

⁹ Sihttase korrigeeritud (alates 2018), et tagada vastavus infoühiskonna arendamise indikaatoriga „Interneti mittekasutajate osakaal 16–74-aastaste Eesti elanike seas“ (sihttase 5%).

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 14,8%.

^{P2} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

^{P3} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori 2014–2016 saavutustasemed 81; 80,6; 77,1 (2016. a saavutustase põhineb Statistikaameti arvutustel, hetkel avalikustamata).

^{P4} HTMi arvutused Statistikaameti andmetel. 2012.–2015. aasta andmed on ISCED2011 haridustasemete järgi ümber arvatud 21.02.2017. 2012–2015 aegrida on ISCED97 klassifikaatoril vastavalt 30,2; 29,6; 29,7; 29,2.

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal oli Eestis 2016. aastal 28,5%, mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest¹³. Tervikuna on nende inimeste osakaal püsinud viimasel paaril aastal samal tasemel. Tööturul on kõige haavatavam täiskasvanute grupp põhi- või keskhariiduseta inimesed. Hinnanguliselt peaks sihttaseme saavutamiseks omandama kutse- või kõrghariduse igal aastal ligikaudu 7200 inimest, kes on 2020. aastaks vanuserühmas 25–64 aastat (Riigikontroll, 2006).

Elukestvas õppes osalemise määr¹⁴ on Eestis alates 2009. aastast olnud kõrgem kui 10%. 2016. aastal oli see 15,7% (Eurostati esialgsetel andmetel 14,8%), mis on rohkem kui 3% võrra suurem kui eelneval aastal. Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige tööalases mitteformaalõppes osalemise arvelt.

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal¹⁵ on viimase üheksa aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreas) 10,9%-ni 2016. aastal. Muret tekitavad soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi. Rahvusesti on madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal viimastel aastatel olnud veidi väiksem mitte-eestlaste hulgas.

Viimasel viiel aastal on 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste **tööhõive näitaja** paranenud. Aastatel 2014–2015 ületas saavutustase 80% (2020. aastaks seatud siht – 82%); 2016. aastal ei õnnestunud saavutatud taset hoida ja tööhõive määr langes 3% võrra (77,1%). Langus on tingitud kõrgharidusega naiste madalast osalusest hõives (2016 – 65,7%). 2015. aastal ei olnud meeste ja naiste tööhõive määras nii suurt

¹³ Sh need, kes on asunud erialast haridust omandama, kuid on õpingud katkestanud.

¹⁴ Mõõdetakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal viimase nelja nädala jooksul.

¹⁵ Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

erinevust (95,2% ja 81,4%). Viimati oli naiste hõive määr alla 70% majanduskriisi ajal 2010. aastal. 2016. aasta tulemustes paistab silma ka suur kutsehariduse lisandväärtus hõive osas (82,1%), võrreldes nii kõrghariduse (75,5%) kui ka üldkeskharidusega (71,2%).

2016. aastal avaldati 2015. aastal läbiviidud **PISA testi tulemused**, mille põhjal Eesti õpilased kinnitasid taas meie **põhihariduse väga kõrget taset**. Riikide võrdluses paigutusid Eesti õpilased keskmiste tulemuste järgi loodusteadustes Singapuri ja Jaapani järel maailmas 3. kohale. Euroopa riikide seas on Eesti koos Soomega 1.–2. kohal. Eelmise PISA uuringuga võrreldes on meil kasvanud ka tippsooritajate osakaal (lugemises ja vähemal määral loodusteadustes). Matemaatilises kirjaoskuses on tippsooritajate osakaal langenud ja 2015. aasta siht jäi saavutamata.

Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal on viimastel aastatel samuti paranenud. Eurostati andmetel on 87%-l täiskasvanutest digipädevus. Eestis on probleemiks liiga lihtne ja ühekülgne arvutikasutus ning suur lõhe eri põlvkondade arvutikasutuskultuuri ja -harjumustes: tehnoloogiarikas keskkonnas hea või väga hea probleemilahendusoskusega inimesi on 16–25-aastaste hulgas üle kolme korra rohkem kui 45–65-aastaste hulgas (Pruulmann-Vengerfeldt jt 2015¹⁶).

Suureks väljakutseks on õpetajate keskmise palga tõus. Viimasel viiel aastal (2012–2016) on munitsipaalkoolide õpetajate palk kasvanud 48% ehk 392 euro võrra, ületades 2016. aasta riigi keskmist palka u 5% (1204 eurot¹⁷). 2017. aastal tõuseb õpetajate palga alammäär kahes osas – jaanuarist tõuseb palga alammäär 1000 euroni ning septembrist 1050 euroni. Riigieelarveline lisaraha lubab samal ajal tõsta õpetajate keskmise palga aasta esimesel poolel vähemalt 1200 euroni ja sügisel vähemalt 1260 euroni. **Kutsekoolide õpetajate palk** (2016 – 1143 eurot) on üldiselt olnud lähedane riigi keskmisele (1137 eurot) ja üldhariduskoolide õpetajate keskmisele brutokuupalgale. Märkimisväärselt madalam on **lasteaedades töötavate õpetajate palk**. 2015. aastal oli munitsipaallasteaedade õpetajate keskmine brutokuupalk 753 eurot. (Vt tabel 1)

Kokkuvõtteks võib öelda, et ainult 4 üldeesmärgi indikaatorit on kavandatud või paremal tasemel¹⁸. **Õpetajate keskmise palgatasemega seotud indikaatorite sihttasemeid pole võimalik saavutada ilma täiendavate ressurssideta**, sh on oluline tõsta ka koolieelsete lasteasutuste õpetajate palka. Eri- ja kutsealase hariduse täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal langeb, kuid tempo on liiga aeglane sihttaseme (25%) saavutamiseks. Ülejäänud indikaatorite puhul on 2020. a sihttasemete täitmise prognoos pigem optimistlik tingimusel, et elukestva õppe strateegia raames käivitatud meetmed on tulemuslikud, väliskeskond soodne ja teiste ministeeriumide eesmärkide saavutamisse panustavad meetmed käivituvad edukalt.

Strateegia eesmärkide saavutamisse panustavad lisaks Haridus- ja Teadusministeeriumile ka Kultuuriministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Siseministeerium ning Sotsiaalministeerium.

1.1. Muutunud õpikäsitlus

Elukestva õppe strateegia peab oluliseks probleemiks, et teoreetiliselt omaksvõetud ja dokumentides kinnitatud õpikäsitlus, õppijate eri tüüpi andekuste väärtustamine ning erivajaduste märkamine ei ole muutunud õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Ühiskonnas keskendutakse hariduse ja koolide kvaliteedi puhul liialt riigieksamite tulemustele. Samuti võiks liiga kõrget väljalangevust (eriti meessoo hulgas) kõikidel haridustasemetel ja -liikides leevendada individuaalsemad reaalse eluga seostatavad ja probleemipõhisemad õppimisviisid.

Eesmärk on iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsitluse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides.

¹⁶ Pruulmann-Vengerfeldt, P., Roots, A., Strenze, T., Ainsaar, M. (2015). Tehnoloogiarikas keskkonnas probleemilahendusoskuse tase ja IKT kasutus Eesti elanike hulgas. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 5. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

¹⁷ Üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult kohalike omavalitsuste koolid)

¹⁸ Ühe indikaatori (rahulolu) meetoodika on hetkel väljatöötamisel.

Strateegia esimese eesmärgi kolme näitaja sihttasemete saavutamisse panustavad samaaegselt järgmised programmid: „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“, õppe- ja karjäärinõustamise programm, kutseharidusprogramm, kõrgharidusprogramm ja üldharidusprogramm.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
Madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal (%), ¹ sh funktsionaalne lugemisoskus	9,1	-	-	-	8,3	10,7	-	7,5	-	-
matemaatiline kirjaoskus	10,5	-	-	-	9,2	11,2	-	8,0	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	5,0	-	-	-	5,0	8,7	-	5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%), sh	0,5	0,6	0,5	0,5	<0,5	0,3	hoida taset (<0,5)			<1
poisid	0,6	0,7	0,6	0,7	-	0,4				
tüdrukud	0,3	0,3	0,3	0,3	-	0,3				
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%) ²	1,4	1,1	1,1	0,9	<1,0	0,9	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%) ²	26,2	25,8	25,6	24,7	23	22,4	22	22	21	<20
Õppetöö katkestajate määr kõrghariduses (%) ^{2,3}	21,3	22,5	23,1	21,3	20	22,3	19	18	15	<15

¹ PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud 15-aastaste õppijate osakaal.

² Allikas: EHS, 2016. aasta all on näidatud 2015/2016. õa katkestamine. Arvud on EÕSiga ühe aasta võrra nihkes, kuna EÕSis näidati 2013/2014. õa katkestamisi 2013. aasta all.

³ Õpingute katkestamine kõrghariduses õpingute alguses, %. Nt 2014. a näitaja on leitud järgmiselt: perioodil 11.11.2012–10.11.2013 õppima asunud, kes seisuga 10.11.2014 ei olnud lõpetanud ega ei õppinud samal õppekohal. Mõningatel juhtudel (need, kes on õppima asunud 2012. aasta lõpust 2013. aasta suveni) võrreldakse staatust peaaegu 2 aasta pärast. Teiste puhul (õppima asunud 2013. aasta sügisel) vaadatakse staatust 1 aasta pärast. Siiski langeb valdav osa (98%) õppima asumisi vahemikku 1.07.2013–10.11.2013 ja nende puhul on 2012. a 10. novembriks 2014 tegemist 2. aasta õpingutega ning seega võib katkestamise puhul tinglikult rääkida 1. aasta katkestamisest.

Vaatamata kõrgele kohale PISA riikide pingereas ja teiste riikidega võrreldes suurepärasele tulemustele on Eesti puhul siiski murettekitav **madalal tasemel oskustega õpilaste osakaalu kasv**.

Viimastel õppeaastatel on **väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppes** olnud suhteliselt madal, põhikooli kolmandal astmel on see stabiliseerunud 0,3–0,5%-ni ja gümnaasiumi esimesel õppeaastal 0,9–1,1%-ni.

Positiivne on **katkestamiste vähenemine kutsekeskharidusõppes**, 2015/2016. õppeaastal oli see viimase viie aasta madalaimal tasemel. Katkestamise vähendamisele on kaasa aidanud väljalangevuse kui probleemi teadvustamine ja sellega kooli tasandil tegelemine.

Kõrgharidusõppe katkestas aastatel 2012–2016 õpingute alguses 21–23% sisseastunutest (2016 – 22,3%). 2016. aasta sihttase jäi saavutamata. Katkestajaid on viimastel aastatel suhteliselt enim olnud bakalaureuseõppes ja rakenduskõrgharidusõppes.

Kokkuvõttes on katkestamise vähendamine kutsekeskharidus- ja kõrgharidusõppes endiselt väljakutse¹⁹. Ilma täiendavate tugimeetmeteta kutsehariduses pole samas tempos langus järgnevatel aastatel tõenäoline. Teiste eesmärkide saavutamise prognoos on optimistlik.

2016. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Mitmeid olulisi tegevusi tänapäevase õpikäsituse juurutamiseks jätkati programmis „**Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid**“. Tulemuslikumad tegevused 2016. aastal olid töö õpetajate võrgustikega, haridusasutuse juhi kompetentsimudeli uuendamine ja tutvustamine, alustavate koolijuhtide arenguprogrammi elluviimine, õpikogukondade toetamine, ülikoolide ja koolide koostööprojektide ning koolide ühise õppimise projektide käivitamine. Kokku osales täiendusõppes üle 6500 õpetaja ja üle 500 haridusasutuse juhi. Lisaks sellele osales erinevatel digioskusi arendavatel koolitustel kokku üle 2400 haridustöötaja (õpetajad, koolijuhid jt) 479 õppeasutusest (digipöörde programmist toetatud tegevus).

Üldharidusprogrammist toetati muutunud õpikäsituse rakendamisse panustavate koostöövormide loomist ja juurutamist, sh algatus Huvitav Kool ning turvalisuse ja väärtusarenduse programmid. 2016. aastal töötati välja kiusamisvaba haridustee kontseptsioon (kinnitatud jaanuaris 2017. a), milles esitatakse esmakordselt tervikvisioon programmpõhisest kiusamisennetusest. Kiusamisennetuse raames saavad lasteaiad, üldhariduskoolid ja kutsekoolid valida ja rakendada sobivaima kiusamisennetuse programmi. Tegevuse elluviimiseks on alates 2017. aastast planeeritud senisest ligi neli korda enam vahendeid. 2016. detsembri seisuga oli Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud 32% koolidest. Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendab 42% päevase õppega koolidest ja 81% koolieelsetest lasteasutustest. Muutunud õpikäsituse rakendamiseks algatati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmine ning valminud on gümnaasiumi riikliku õppekava muutmise kavand õppe paindlikumaks korraldamiseks. Täiendati õppekava õppeprotsesside kirjeldusi.

Üldhariduse välishindamise valdkonnas viidi 2016. aastal läbi **gümnaasiumide panuse analüüs õpilaste edasijõudmisse (lisandväärtuse hindamine)**, koolidele edastati tagasiside viimase kolme aasta lisandväärtuse kohta matemaatikas, eesti keeles ja eesti keeles teise keelena. Jätkati uuringuga erinevate osapoolte rahulolust elukestva õppe toimimisega ja muutunud õpikäsituse rakendamise mõõtmisvahendite väljatöötamisega. Viidi läbi kolm e-tasemetööd, jätkati e-ülesannete väljatöötamist, valminud on põhikooli lõpueksamite kontseptsioonid vene keeles (emakeelena) ja sotsiaalsaines, jätkati tööd gümnaasiumide riigieksamite prototüüpidega.

Õppetöö katkestamise ennetamiseks toimib Rajaleidja keskuste võrgustik, mis pakub lastele ja noortele õppenõustamis- ja karjäärinõustamist. Kõikides maakondades töötavad nõustamiskomisjonid, lisaks ka üleriigiline nõustamiskomisjon.

Üldharidusprogrammist, kutseharidusprogrammist ja kõrgharidusprogrammist toetatakse õppurite toimetulekut formaalhariduses, sh tagatakse sotsiaaltoetused ja -teenused. Kõik kutseõppeasutused peavad oma uue perioodi arengukavades seadma realistlikud sihttasemed ja kavandama tegevused väljalangevuse vähendamiseks. Ka ülikoolidega sõlmitud halduslepingutes ja alates 2017. aastast kehtivas rahastamismudelil on fookuses katkestamise vähendamine.

1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid

Ühiskonnas ja õpilaste arvus toimunud ja toimuvad muudatused ei jäta puudutamata ka õpetajaid, õppejõude ja haridusasutuste juhte. Arutelude fookuses on õpetajakutse, õpetajate ja koolijuhtide professionaalse arengu võimalused, vääriline töötasu ning õpetaja ja koolijuhi ametikoha väärtustamine. Strateegilise visiooni kohaselt töötavad aastal 2020 Eesti õppeasutustes ennast väärtustavad väarikad motiveeritud ja asjatundlikud õpetajad ning haridusasutuste juhid. Selleks on vaja tähelepanu pöörata eelkõige nende professionaalset arengut toetavatele tegevustele. Enesetäienduses osalemine on oluline kõikidele õpetajatele ja koolijuhtidele, kuna olenemata sellest, kui tõhus on olnud ettevalmistus põhiõppes, ei suuda ülikoolid tulevasi õpetajaid ette valmistada kõikideks väljakutseteks, millega nad oma karjääri jooksul kokku puutuvad. Elukestva õppe strateegia toob selle valdkonna olulisemate probleemidena välja õpetaja elukutse vähese atraktiivsuse, mille tõttu on üldhariduskoolis vähe noori ja

¹⁹ Katkestamise põhjuste analüüsi vt ptk 2.7. ja 2.8.

meesõpetajaid, konkurss õpetajakoolituse õppekavadele on väike ning õpetajaks õppinud ei lähe kooli tööle.

Eesmärk on viia õpetaja/õppejõu ja koolijuhhi töö hindamine ja tasustamine vastavusse nendele ametikohtadele esitatavate nõuete ja töö tulemuslikkusega.

Strateegia teise eesmärgi näitajate sihttasemed saavutatakse programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusametite juhid“ kaudu.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege- lik				
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) üldhariduskoolides ¹	10,3	10,3	10,3	10,6	11,5	10,7	12	12,5	täpsustub 2017	12,5
Konkurents õpetajakoolituse õppekohtadele ²	-	-	-	-	-	0,91	hoida taset	täpsustub 2017	täpsustub 2017	konkurs s on kasvanu d
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed (%) üldhariduskoolides ¹	85,7; 14,3	85,9; 14,1	85,8; 14,2	85,7; 14,3	82; 18	85,8; 14,2	80: 20	75: 25	täpsustub 2017	75: 25

¹ Allikas: EHIS.

² Indikaator näitab konkurssi õpetajakoolituse õppekavadele suhtes konkursiga kõigile kõrghariduse õppekavadele. Konkurss on arvutatud SAISI andmete põhjal, jagades kandidaatide arvu õppimatulekut kinnitanute (mis ei pruugi kajastada kõiki õppimaasujaid) arvuga ning võrreldes seda sama näitajaga kõikide õppekavade lõikes. Arvesse on võetud vaid ülikoolide andmed, kõik õppevormid ja õppeastmed (v.a doktoriõpe). Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, v.a need, mis ei anna pedagoogilist väljundit. Keskmiseks konkursiks on arvestatud üks.

Aastatel 2009–2012 vähenes **üldhariduskoolides noorte (kuni 30-aastaste) õpetajate osakaal** ning seejärel püsis mitu aastat 10,3% tasemel. Viimasel kahel aastal on noorte õpetajate osakaal tõusnud, kuid 2016. aastaks seatud sihttase jäi saavutamata ning veel ei ole jõutud ka 2008/2009. õa näitaja tasemele (noorte õpetajate arv oli siis 1666, s.o 11,3% kõigist õpetajatest). Kutseõppeasutustes on noorte õpetajate osakaal püsinud õppeaastatel 2008/2009–2016/2017 väikeste kõikumistega samal tasemel (8,3% ja 9,9% vahel), 2016/2017. õa – 8,7%. Koolieelsetes lasteasutustes töötab kuni 30-aastasi õpetajaid 2016/2017. õppeaastal 13,7%.

Üldhariduskoolide õpetajaskonnast moodustavad jätkuvalt valdava enamiku naised (85,8%). Kutsehariduses oli 2008/2009. õppeaastal meesõpetajate osakaal 34,4%. Kaheksa aastaga on toimunud märkimisväärne muutus ning 2016/2017. õppeaastaks on kutsekoolide meesõpetajate osakaal tõusnud 39,1%-ni. Kõrgkoolide õppejõudude seas on sooline jaotus tasakaalus – viimasel 6 õppeaastal on 50,8% kõigist õppejõududest olnud mehed.

Kokkuvõttes pole olukord võrreldes eelmiste aastatega oluliselt muutunud, seega on sihttasemete saavutamise prognoos nii 2017. aastaks kui ka 2020. aastaks pigem pessimistlik.

2016. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Õpetaja ja haridusametite juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimuseks on **väärikas palk**. Riigi eesmärk on viia õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest ehk võrdseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. 2016. aastal oli üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutopalk (ainult KOV koolid) 1204 eurot (2015. a – 1135 eurot), üldhariduskoolide õpetajate miinimumpalk oli 2016. aastal 958 eurot. 2017. aasta eelarveotsuste tulemusel tõuseb õpetajate miinimumpalk 2017. aasta lõpuks 1050 euronni ja keskmine töötasu vähemalt 1260 euronni. Programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusametite juhid“ vahendite toel tehti ettevalmistusi õpetajaameti väärtustamise ja atraktiivsuse suurendamise tegevuste käivitamiseks. Tegevused käivituvad täismahus 2017. aastal.

1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus

Ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks on oluline, et iga inimene oleks tööturul rakendatud oma võimete kohaselt ning suudaks tööturul toimuvatele muutustele kiiresti ja paindlikult reageerida. Elukestva õppe strateegia järgi on selle valdkonna olulisemaid probleeme liiga suured erinevused elukestva õppe raames pakutava ja tööturul vajaliku vahel. Õppeasutused ja töömaailm ei tee elukestva õppe süsteemi arendamiseks aktiivset koostööd, info tööturu ja majanduse arengute kohta pole süsteemne ning karjäärinõustamisteenused on ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega; tööturu jaoks ei valmistata ette piisaval arvul sobilikku kvalifikatsiooniga oskustöötajaid.

Eesmärk on luua kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestatavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused, et suurendada erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja regioonides.

Eesmärgi kahe sihttaseme²⁰ saavutamine sõltub viie programmi koostmõjust: üldharidusprogramm, koolivõrgu programm, õppe- ja karjäärinõustamise programm, tööturu ja õppe tihedama seostamise programm ja kutseharidusprogramm. Üliõpilaste mobiilsuse ja LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaalu sihttasemete saavutamisse panustab kõrgharidusprogramm²¹ ning karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu saavutamisse (eesmärk 100% aastaks 2020) õppe- ja karjäärinõustamise programm.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					Siht	tege-lik				
LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses ¹	22	24,6	24,3	24,4	23	25,5	-	-	-	-
LTT erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses (ISCED11 järgi)		27,1	26,4	26,5	-	27,4	27,7	28	28,5	29
Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaal (%) [*]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ¹	28,6	26,7	27,5	26,6	-	26,2	-	-	-	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel ²	67:33	67:33	67,8:32,2	68,9:31,1	-	69,9:30,1	-	-	-	60:40
Üliõpilaste lühiajaline õpiränne (%)	-	3,6	3,3	1,4 ³	4	1,8	6	8	10	10

¹ Allikas: EHIS. Kasutatud ISCED97 õppekavade liigituse klassifikaatorit. 2017. aastast toimub üleminek ISCED11 klassifikaatorile.

² Allikas: EHIS, arvestatud üld- ja kutsekeskhariduse õppekavade järgi õppijaid.

³ Kuni 2014. a allikad: rahvusvahelistumise strateegia vahearuanne, 2012; SA Archimedes; EHIS. Üliõpilaste mobiilsuse puhul mõeldakse Eesti üliõpilaste lühiajalist õpirännet, täpsemalt mobiilsustipendiumide arvu kõigi üliõpilaste kohta. Alates 2014/2015. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/2015. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

²⁰ Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ja keskhariduse tasemel õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel.

²¹ Nii üliõpilaste mobiilsuse kui ka LTT lõpetajate osakaalu näitajate saavutamisse panustavad ka teaduse tulemusvaldkonda kuuluvad meetmed ja tegevused.

* Näitaja arvutamise metoodika täpsustatakse koos andmekogumise korraldamisega.

Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse valdkond (LTT) on Eesti kõrghariduses hästi edenenud. LTT erialade lõpetajate osakaal kõrghariduses on perioodil 2013–2015 olnud üle 24%. 2016. aastal oli see näitaja 25,5%, mis ületab aastaks 2020 seatud sihi. Alates 2017. aastast muutub seoses üleminekuga uuele õppekavade liigitusskeemile (ISCED) LTT valdkondadesse kuuluvate õppekavade loetelu. Uue ISCEDi liigituse järgi on LTT lõpetanute osakaal kõigist kõrghariduse lõpetanutest 27,4%. Eesmärk aastateks 2017–2020 on saavutatud taset veelgi tõsta ja jõuda 2020. aastaks 29%ni.

Õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel pole viimastel aastatel muutunud, indikaatorite seire näitab, et noorte haridusvalikud on jäänud samaks. HTMi 2016. aasta analüüs põhikoolijärgsetest valikutest²² näitas, et kutsekeskhariduses õppijate osakaalu suurendamine üldkeskhariduses õppijate arvel ei ole parim lahendus majanduskasvu eesmarke silmas pidades ja haridussüsteemi väliseid tingimusi arvestades. Ka lõpetajate käekäigu analüüsid näitavad, et riskirühma kuuluvad eelkõige need noored, kes enne tööturule sisenemist ei ole jõudnud vähemalt keskhariduse tasemeni. Kutsekeskharidus annab tööturule sisenemisel üldkeskhariduse ees väikese sissetulekueelse, kuid edasine töökogemus võrdsustab sissetulekud. Kõrgharidus seevastu annab kutseharidusega võrreldes 50% kõrgema sissetuleku. Koolivõrgu korrastamine, sh gümnaasiumide eraldamine põhikoolidest ning toimiv karjäärinõustamine küll aitavad teha teadlikke haridusvalikuid (sh kutsehariduse kasuks), kuid eeldatavasti ei suudeta sellega muuta praegust tasakaalu niivõrd suurel määral. Küll aga tuleks täiendavalt tutvustada ja propageerida keskhariduse järel kutsehariduses ja rakenduskõrghariduses jätkamise võimalusi. Samuti on mõistlik tõhustada tööd nende õppijate paremaks kaasamiseks, kes põhihariduse omandamise järel õpinguid ei jätkka või jätavad keskhariduse tasemel õpingud pooleli. Kõike nimetatut saab toetada kvaliteetne info tööturu tänaste ja tulevaste vajaduste kohta, sh info ettevalmistamine OSKA abil ning levitamine nii karjäärinõustamise ja karjääriõppe raames kui ka väljaspool seda.

Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu indikaatori metoodika on hetkel täpsustamisel, kuid perioodil 2014–2016 on Rajaleidja võrgustiku kaudu individuaalseid karjääriteenuseid saanud põhikooli 3. kooliastmel üle 23 000 õpilase. Gümnaasiumis ja kutseõppeasutustes on karjääriteenuseid saanud üle 13 000 õppija. Lisaks sellele on teenust saanud ka u 1300 varakult haridussüsteemist lahkunud noort. (SA Innove andmed.)

Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne on aastatel 2011–2014 olnud stabiilne, kuid aastaks 2020 seatud siht (10%) jääb väga kaugele. 2015. aasta metoodika muutus tingis näitaja olulise languse (3,3%lt 1,4%le). 2016. aastal viibis välisriigis lühiajaliste õpingute eesmärgil 1,8% üliõpilastest.

Kokkuvõttes on selle eesmärgi näitajate sihttasemete täitmise prognoos nii 2017. aastaks kui ka kaugemas perspektiivis 2020. aastaks pigem pessimistlik, v.a LTT lõpetajate osakaal kõrghariduses.

2016. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames viiakse ellu meetmed **praktikasüsteemi arendamiseks kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika, kutsehariduse maine parendamiseks ning õpipoisiõppe²³ laiendamiseks**. Eesmärgiks on, et aastaks 2020 on töökohapõhises õppes õppinud 8000 õppurit. 2016. aasta lõpu seisuga on töökohapõhises õppes tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi toel osalenud 1269 õppijat ja u 330 ettevõtet. Programmi toel korraldati kutsemeistrivõistlused 32 erialal ja koolitati 185 praktikajuhendajat.

Jätkati ka **ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamist**, mille eesmärk on rakendada ettevõtlikkust arendav õpikäsitus ja ettevõtlusõpe süsteemselt kõigil haridustasemetel ja -liikides ning luua vajalik metoodika ja õppevara, et kõigile õppijatele oleks tagatud ettevõtlusõppe läbimise võimalus. Toetatakse ettevõtlusõppe moodulite väljatöötamist, neid läbiviivate spetsialistide täienduskoolitust (2016. a lõpu seisuga on osalenud u 600 inimest), õppematerjalide väljatöötamist ja ettevõtluse eelinkubatsiooniteenuse väljatöötamist ja rakendamist.

Oskuste koordineerimisüsteem OSKA annab infot tööturul vajaminevate olulisemate ametite ja -oskuste kohta. 2016. aastal jätkas tööd koordineerimiskogu ja käivitus töö viies ekspertkogus. 2016. aasta

²² Järve, J., Seppo, I., Räis, M.L. (2016). Põhikoolijärgsed valikud. Tartu: Eesti rakendusühtsuse keskus CentAR, Haridus- ja Teadusministeerium.

²³ Õpipoisiõppe sünonüüm on kasutusel ka töökohapõhine õpe. Seda õppevormi võib kasutada nii kutse- kui kõrghariduses.

lõpu seisuga on avaldatud OSKA raportid viies valdkonnas (IKT, arvestusala, metsandus ja puidutööstus, metalli- ja masinatööstus, sotsiaaltöö).

Õppe- ja karjäärinõustamise programmist toetatakse Rajaleidja keskuste võrgustiku toimimist, mis pakub lastele ja noortele õppenõustamis- ja karjääriteenuseid.

LTT lõpetajate osakaalu kõrghariduses on mõjutanud erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetatavad meetmed²⁴.

Täiskasvanuharidusprogrammist on käivitatud meetmed põhi- ja keskkooliharidusega inimeste tasemekoolitusse tagasitoomiseks. 2016. a taotlusvoorus rahuldati 16 täiskasvanute gümnaasiumi projekti, tegevustega alustasid õppeasutused 2016. aasta augustis. 2016. aastal omandas programmi toel korraldatud tasuta kursustel uusi oskusi ligikaudu 12 000 täiskasvanut, nendest sai tunnistuse 94% osalenutest. Koolitustellimuses on arvestatud OSKA raportites toodud soovitustega. Prioriteetsed sihtrühmad on need, kes osalevad elukestvas õppes vähem – ilma keskkooliharidusega täiskasvanud, erialase haridusega täiskasvanud ja aegunud oskustega täiskasvanud. 2017. aastal avanevad täiskasvanutele täiendavad võimalused osaleda võtmepädevuste koolitustel.

1.4. Digipöörde elukestvas õppes

Uue põlvkonna digitaristu (isiklikud digiseadmed, kooli digitaristu, koosvõimelised infosüsteemid, veebiteenused, pilvelahendused, avaandmed) ja selle kasutamise meetodikad loovad võimaluse uue õpikäsituse kiireks rakendamiseks ja õppekvaliteedi tõusuks. Digitaalse õppevara kasutamine õppetöös aitab õppimist kõitvamaks muuta ning avarab elukestva õppe võimalusi. Kogu elanikkonna parem tehnoloogia kasutamise oskus ja innovaatus aitavad kaasa tootlikkuse kasvule majanduses. Elukestva õppe strateegia toob selle valdkonna olulisemate probleemidena välja asjaolu, et pea kolmandikul Eesti tööealisest elanikkonnast puuduvad minimaalsed digioskused ning tööks vajalikud IKT oskused on ebapiisavad; lisaks on õppijate ligipääs digitaristule ja digitaalne õppevara puudulik ja ebahütlane.

Eesmärk on rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ning tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Digipöörde eesmärgi elluviimiseks on ellu kutsutud digipöörde programm, mille rakendamise tulemusel saavutatakse ka strateegias kinnitatud digipöörde tulemuslikkust mõõtvate näitajate sihttasemed.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
	alg-tase			siht	tege-lik				
Nende õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalset digivahendit (%)	-	-	-	70	48 (G) 36 (P) ³	-	95	-	100
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitoega koolides ¹ (%)	33 (11/12 õa)	-	-	-	-	-	80	-	100
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad virtuaalse õppekeskkonnaga koolides ² (%)	54 (11/12 õa)	-	-	-	-	-	90	-	100
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)	-	-	-	-	- ⁴	-	-	-	100

¹ Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“. Digitaalselt toetavateks koolideks loetakse õppeasutusi, kus pakutakse õpetajatele toetusmeetmeid IKT kasutamiseks õpetamisel ja õppimisel (haridustehnoloogiline tugi, õpetajate koolitus jne).

²⁴ Täpsemalt vt teaduse tulemusvaldkonna aruandest.

² Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“. Virtuaalne õpikeskkond võib sisaldada erinevaid võimalusi nagu õppetöö ja testide läbiviimine, hindamine, kodutööde tegemine jne ning võib sisaldada viiteid erinevatele materjalidele ja allikatele.

³ Andmed 2016. aastal üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusest. Indikaator näitab õpilaste (8 kl ja 11 kl) osakaalu, kes viimase kuu jooksul kasutasid digilahendusi vähem kui pooltes, kuid enam kui ühes tunnis. Kuna küsitakse digilahenduse kasutamist vaid õppetundides, peegeldab see vaid osa ja tõenäoliselt väiksemat osa digilahenduste kasutamisest. Üle pooltes tundidest kasutasid digilahendusi 18% gümnaasiumiõpilastest.

⁴ IKT baasoskusi hakatakse mõõtma 2017. a kevadest. 2016.a. kohta on olemas õpilaste eneste hinnangul põhinevad andmed üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusest, kus näitaja oli 80%. Mõõdeti 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste (sh seadmete kasutamine, digitaalne infootsing ja info analüüs, digimaterjalide loomine, probleemide lahendamine digiseadmete abil, aga ka arvutiga seotud turvalisus ning privaatsuse kaitse) taset üle keskmise. Enesehindamisega jätkatakse ka 2017. a ja 2018. a paralleelselt uue mõõtmismeetodiga.

Kahe indikaatori saavutustasemetes hindamiseks kasutati õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusuuringu tulemusi. Teiste näitajate seire aluseks olev Euroopa Komisjoni tellitud uuring „Survey of Schools: ICT and Education“ viiakse uuesti läbi 2017.–2018. aastatel.

Üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitluses hindasid gümnaasiumi- ja põhikooliõpilased õppimise ja õpetamisega seotud **digilahenduste (seadmed, tarkvara vmt) kasutamise sagedust**. 48% gümnaasiumi ja 36% põhikooliõpilastest kasutasid digilahendusi vähem kui pooltes, kuid enam kui ühes tunnis. Sama küsitlusuuringuga mõõdeti ka 8. klassi õpilaste **digioskuste taset** nende enda hinnangu põhjal. 80% õpilastest hindasid oma oskuste taset (nt seadmete kasutamine, infootsing internetis ja info analüüs, digimaterjalide loomine) üle keskmise.

2016. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Digipöörde programmi raames töötati 2016. aastal välja **õpilaste digipädevuse mudel**. Ühtlasi alustati digipädevuse tasemetöö väljatöötamisega põhikooli ja gümnaasiumi lõpuklassi õpilastele. Tasemetööd katsetatakse 2017. aastal ja selle korraldamist jätkatakse edaspidi igal aastal. Tasemetöö tulemusi kasutatakse põhikooliõpetajate IKT baasoskuste hindamiseks. Õpetajate digipädevuse enesehindamisrakenduse väljatöötamiseks on Eesti kaasatud rahvusvahelisse koostööprojekti MENTEP (Mentoring Technology Enhanced Pedagogy), mille väljund enesehindamisrakenduse näol on eestindatud.

Alustati uute informaatika ainekavade (valikained ja -kursused) väljatöötamist ning jätkati ProgeTiigri programmi tegevuste elluviimist (sh õpetajakoolitus, seadmete toetusmeede, õpilaskonkurss jms). Programmi tegevustesse on perioodil 2014–2016 kaasatud 377 üldhariduskooli, 113 lasteaeda, 26 kutseõppeasutust ja 12 huvikooli (SA HITSA andmed).

Ettevalmistusi on tehtud **digioppevara loomiseks** valdkondades, kus seda pole või kus olemasolev õppevara ei toeta soovitud õpitulemuste saavutamist. Üldhariduse valdkonnas kaardistasid eksperdid igas põhikooli ja gümnaasiumi õppeaines olemasoleva digitaalse õppematerjali ja selle põhjal täiendati digitaalsete õppematerjalide portaali e-Koolikott. Olulise arendustegevusena alustati **keskhariduse e-õppe laiendamist** toetavate digitaalsete õppematerjalide hankimist ja **õppevara ühiskasutuskorralduse** toetusmeetme ettevalmistamist. Õpetajate ja ülikoolide koostöös töötati välja digitaalse õppevara kvaliteeditingimused.

Välja on töötatud **hariduse infosüsteemide koosvõime raamistik** ja alustatud kooli digitaristu **soovitusliku standardi** väljatöötamisega.

1.5. Võrdsed võimalused elukestvas õppeks ja õppes osaluse kasv

Eesti riik peab tagama kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada võimetekohast kvaliteetset haridust. Samas on rida sotsiaalseid, keelelisi ja soolisi, aga ka majanduslikke ja piirkondlikke takistusi, mis neid võimalusi piiravad. Endiselt on probleemiks võrdsete haridusvõimaluste tagamine erivajadustega lastele ja noortele. Täiendus- ja ümberõpe ei jõua sageli seda vajavate sihtgruppideni. Vaatamata paranemise märkidele on koolist väljalangevus Eestis endiselt kõrge. Eesti haridusvaldkonna rahastamise osakaal avaliku sektori eelarvest on võrreldav edukate riikidega. Et saavutada elukestvas õppes osaluse kasv, peaks rahastamine senisest rohkem arvestama sihtrühmade võimaluste, vajaduste ja eripäradega. Rahastamisotsused peavad lähtuma riigi prioriteetidest ja võimalustest, olema avalikud ja selged – nagu ka eri sihtrühmadele mõeldud tugiteenused.

Eesmärgi indikaatorite sihttasemete saavutamisse panustavad mitu programmi. Üldharidusprogrammis on planeeritud tegevused, mille toel saavutada, et aastaks 2020 osaleks alushariduses vähemalt 95% lastest vanuses 4 aastat kuni koolikohustuse ea alguseni ning 90% eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajatest valdaks eesti keelt tasemel B1. Üldharidusprogramm, kutseharidusprogramm ja kõrgharidusprogramm aitavad saavutada eesmärki, et vähemalt 40% 30–34-aastastest omandab kolmanda taseme hariduse.

Ressursikasutuse efektiivsust iseloomustab tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludes (%), sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%). Koolivõrgu programmi ja programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ on planeeritud tegevused, mille tulemusena kasvab hariduskulude see osa, mida kasutatakse õpetajatele palga maksmiseks. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ning loobuda halduskuludid suurendavast mittevajalikust pinnast.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%) ¹	90	90,5	91,7	91,7	92	selgub 2018	94	95	95	95
Nende vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 (%) ²	56,5	63,9	63,2	64	70	61,1 ^{P1}	76	80	82	90
Nende eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%) ²	-	-	67	67,5	72	68,7 ^{P1}	74	78	82	90
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%) ³	39,5	42,5	43,2	45,3	40	45,4 ^{P2}	40	40	40	40
Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest, (%) sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (%) ⁴	62,6	62,3	67,5	68,4	57,6	selgub 2017	58,9	59,4	59,9	60
	39,7	42,2	46	47,2	38,9		44	46	48	50
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²)	3,5 milj	-	3,5 milj	-	-	-	3 milj			

¹ Allikas: EUROSTAT.

² Allikas: Innove ja EHIS.

³ Allikas: EUROSTAT.

⁴ Allikas: Statistikaamet, saldoandmik.

^{P1} Uus arvutusmetoodika. Seoses üleminekuga koolipõhiselt analüüsilt isikupõhisele vaadatakse 2016. aastast eesti keele kui teise keele eksamil (mis on ühitatud eesti keele B1-taseme eksamiga) B1-taseme saavutanud lõpetajate osakaalu kõikidest põhikoolilõpetajatest (sõltuvalt kas kooli õppekeelest või õppija emakeelest). Varasemalt mõõdeti B1-taseme saavutanud lõpetajate osakaalu ainult nendest lõpetajatest, kes on sooritanud eesti keele kui teise keele B1-taseme eksami või eesti keele kui emakeele eksami tingimusel, et lõpetaja õppis eestikeelses põhikoolis. Lõpetajate üldkogumist jäid seega varasemalt välja need lõpetajad, kes lõpetasid põhikooli eesti keele kui teise keele koolieksamiga ja kellel puudus B1-taseme keeleoskust tõendav sertifikaat.

^{P2} 2016. a saavutustase – Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsel andmetel, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 46%.

Alushariduses osaleb Eurostati andmetel Eestis üle 90% 4–6-aastastest lastest, mis on veidi madalam tase kui EL keskmine. EHISe andmete põhjal (2015/2016. õa osales koolieelsetes lasteasutustes 93,6% 4-aastastest kuni kooliealistest lastest ja 77% 1,5-3-aastastest lastest) võime oletada, et aastaks 2020 indikaatori

sihttase saavutatakse. Küsimus on, kui palju lapsi, kes lasteaeda ei jõua, on pärit nn riskiperedest, kus vanematel ei ole jaksu või oskusi lastega tegeleda, kui paljude laste vanemad otsustavad last lasteaeda mitte panna ja kui paljud ei leia (sobivat) kohta.

Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1²⁵, on aasta-aastalt kasvanud ja jõudnud 2015. aastal 67,5%-ni. 2016. aasta andmetel valdavad tõendatult eesti keelt vähemalt B1 tasemel 68,7% eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajatest. Häid tulemusi annab osalus keelekümbelprogrammis ja hariduse omandamine eestikeelses keskkonnas. 2016. aasta seisuga õpib keelekümbeluses 20,3% kõikidest põhihariduse statsionaarses õppes õppivatest eesti keelest erineva emakeelega õpilastest. Vaatamata positiivsele trendile on 2020. aastaks indikaatori sihiks seatud 90% raske saavutada.

Võrreldes 2012. aastaga on kasvanud **kolmanda haridustasemega (kõrgharidus) 30–34-aastaste osakaal** – nad moodustavad 2016. aastal 45,4% (2012 – 39,5%) vanuserühmast.

Ressursside kasutamisel hariduses on sihiks seatud, et **tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest** oleks aastal 2020 60%. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ja loobuda halduskulusid suurendavast mittevajalikust pinnast. Aastal 2015 oli tööjõukulude osakaal viimaste aastate kõrgeim – 68,4%, kasvanud on ka **õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (47,2%)**. Haridusvaldkonna pinnakasutust polnud 2016. aastal võimalik täpselt seirata. Kutsekoolide pinnakasutuse optimeerimise tulemusel vähenes kutseõppeasutuste õppepind 2016. aastal 32 700 m² võrra.

Kokkuvõttes on kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal selgelt tõusutrendiga ja pigem on küsimus selles, milline kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal oleks tööturu olukorda arvestades optimaalne. Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest on samuti viimastel aastatel tõusnud. 4–6-aastaste laste osalus alushariduses on olnud stabiilne. Eesti keele kui teise keele õpetamise valdkonnas on indikaatori sihttasemetega saavutamine endiselt keeruline.

2016. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Koolivõrgu programmi toel alustas tööd kolm uut riigigümnaasiumi (Hiiumaa, Valga ja Põlva). Toimunud on olulised ümberkorraldused kutseõppeasutuste koolivõrgus: Tallinna Transpordikool liideti Tallinna Tööstushariduskeskusega ning Narva Kutseõppekeskus ja Sillamäe Kutsekool Ida-Virumaa Kutsehariduskeskusega.

Alushariduse ja lapsehoiu kontseptsiooni alusel valmistati **ette koolieelsete haridusasutuste seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus**. Selle eesmärk on luua ühtselt reguleeritud süsteem, mis pakub lastele hoidu ja haridust sünnist kuni koolikohustusliku eani ning hõlmab lastehoide ja lasteaedu sõltumata omandivormist. Üldharidusprogrammi raames jätkati tegevustega **eesti keele õppe taseme parandamiseks vene õppekeelega koolides ja lasteaedades**.

Kõikides ülikoolidega sõlmitud halduslepingutes aastateks 2016–2018 on seatud ühised eesmärgid kolmes valdkonnas: kõrgharidustaseme õppe läbiviimine ja kvaliteet, õppe tõhus korraldus ja seos ühiskonnaga; vastutusvaldkondade arendamine. Ülikoolid peavad toetama üliõpilasi, et õppimine oleks tulemuslik ja katkestamist oleks vähem. Samuti tuleb ülikoolidel luua tihedam seos õppe ja ühiskonna, sh tööturu vajaduste vahel ning tagada erinevate vajadustega õppuritele juurdepääsu võimalused kõrgharidusele.

Kutsehariduse valdkonnas jätkati arutelusid rahastamismudeli muutmiseks. Eesmärk on 2018. aastal rahastamismudelit uuendada, mille tulemusel tekib lisaks baasrahastusele ka tulemusrahastuse komponent, millega toetada väljalangevuse ennetust, õppekasvatustöö tulemuslikkust ja koostööd ettevõtetega ning rakendada tugimeetmeid, et toetada koolide strateegiliste eesmärkide paremat elluviimist.

²⁵ Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajad – kõik põhikooli lõpetajad, kelle emakeel ei ole eesti keel ning kes on põhikooli lõpetanud kas eesti õppekeeles, vene õppekeeles või eesti keelekümbeluses. Vene õppekeelega põhikooli lõpetajad – põhikooli lõpetajad, kes on põhikooli lõpetanud vene õppekeeles nende emakeelest sõltumata. Kuna vene õppekeeles põhikooli lõpetajate eesti keele oskus on keskmiselt parem kui keelekümbeluses või eesti keeles põhikooli lõpetanud eesti keelest erineva emakeelega noorte eesti keele oskus, on selle erisuse väljatoomiseks vaja seirata mõlemat indikaatorit.

2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa

2.1. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid

Eesmärk: viia õpetajate ja haridusasutuse juhtide hindamine ja arendamine vastavusse õppija vajadusi arvestava, loovust ja innovaatilisust arendava õpikäsitusega.

Programm aitab kaasa järgmiste Eesti elukestva õppe strateegia 2020 indikaatorite saavutamisele:

Indikaator ¹	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed, naised ⁴	10,3	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,5	10,9 ^{P1}	<10,0	<10,0	<9,5	<9
	13,3	13,6	16,0	14,2		14,3				
	7,3	5,8	7,9	10		7,4				
Tipptasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%)*, sh										
funktsionaalne lugemisoskus	-	8,4	-	-	9,4	11,1	-	10	-	-
matemaatiline kirjaoskus	-	14,6	-	-	15,6	14,2	-	16	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	-	12,8	-	-	13,8	13,5	-	14,4	-	-
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine töötasu, võrreldes kõrgharidusega töötaja keskmise töötasuga Eestis*	0,84	0,88	selgub 2017	selgub 2017	-	selgub 2018	määra-takse 2018	määra-takse 2018	1,0	1,0
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%)*	92	98	102	107	105	105	105	määra-takse 2017	120	120

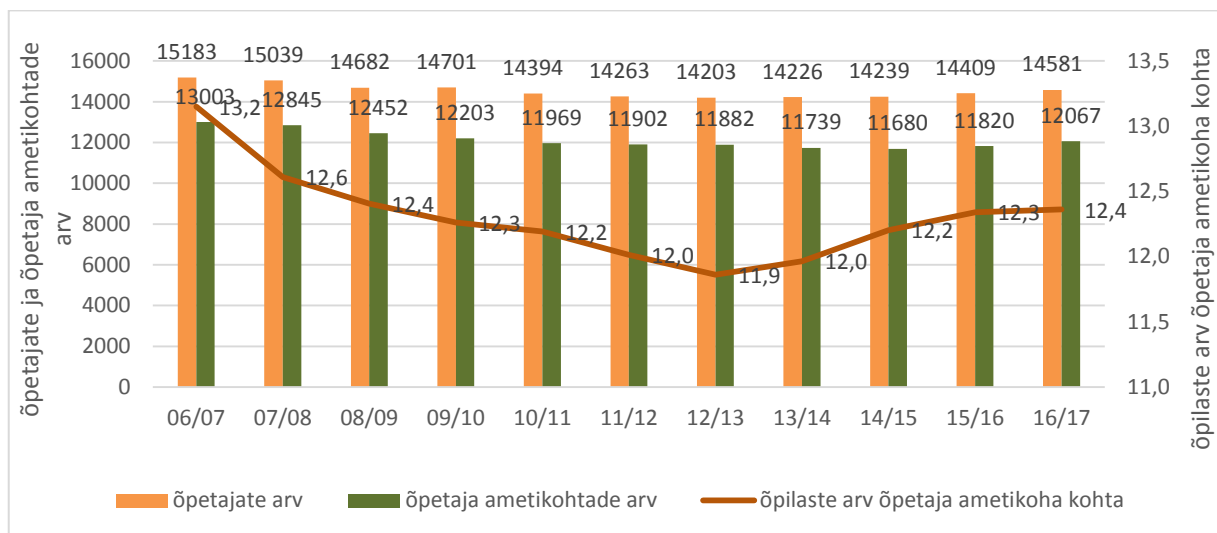
* Tegemist on strateegia üldeesmärgi näitajatega. Eesmärkide täitmise analüüs on esitatud 1. peatükis.

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

2.1.1. Olulisemad muutused ja trendid

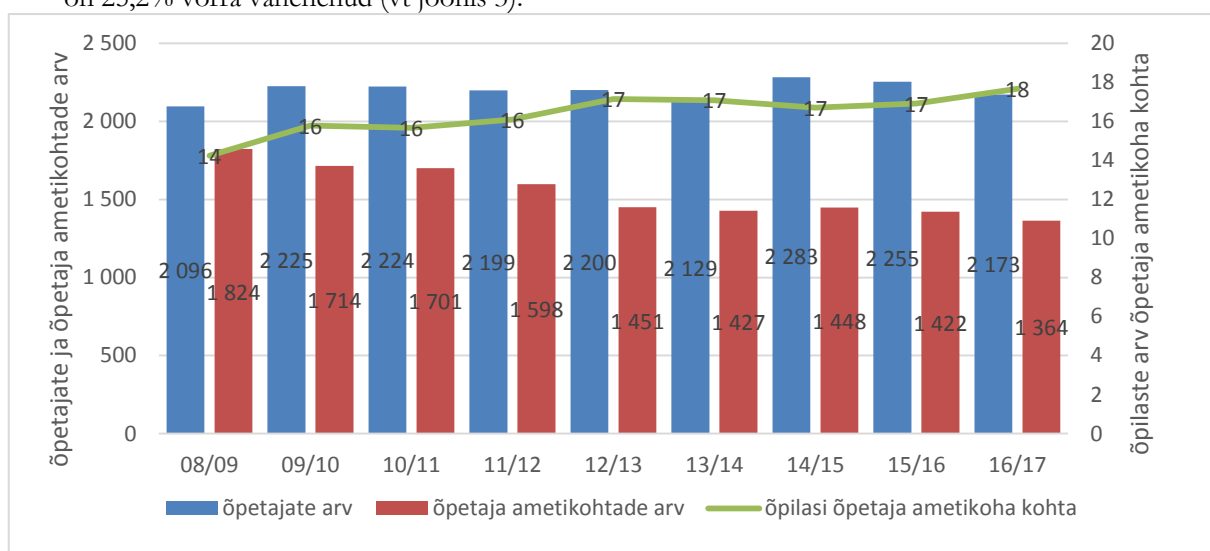
Õpetajate arv ja õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arv

- Kui kümne aasta perspektiivis on koos üldhariduskoolides õppivate õpilaste arvu vähenemisega **nii üldhariduskoolide õpetajate kui ka õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arv langenud** (vt joonis 2), siis viimasel neljal-viiel aastal on langus kõigi kolme näitaja lõikes peatunud ning pöördunud väikeseks kasvuks. Kasv on toimunud eeskätt nooremate kooliastmete arvel, kus on kasvanud nii õpilaste kui ka sellest tulenevalt õpetajate arvud (kuni 2015/2016. õa eeskätt I kooliastmes, alates 2016/2017. õppeaastast on kasvunäitajad jõudnud teise kooliastmesse).

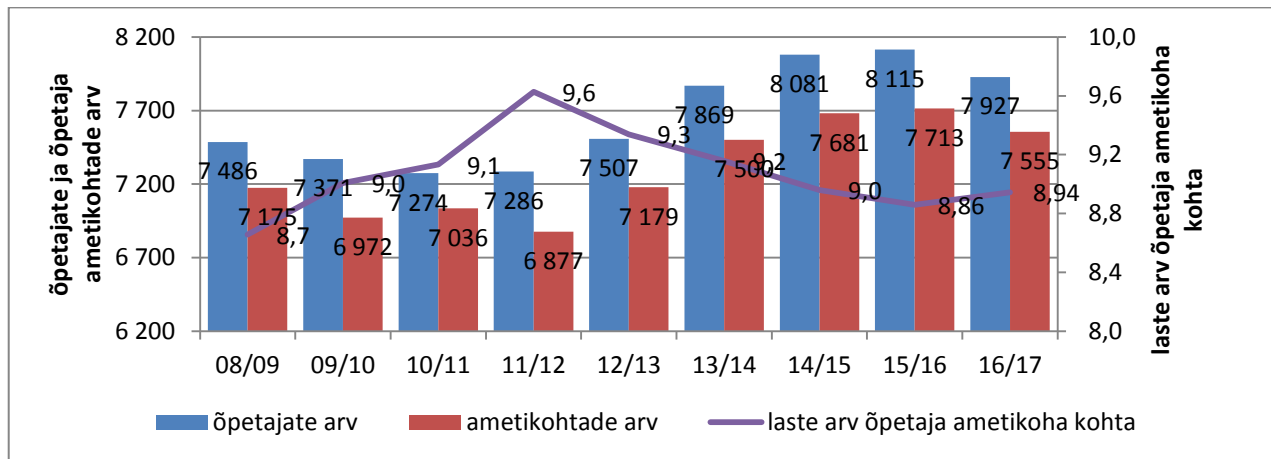
Joonis 2. Üldhariduskoolide õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning õpilaste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta viimasel kümnel õppeaastal. Allikas: EHIS

- 2016/2017. õppeaastal on võrreldes eelmise, 2015/2016. õppeaastaga veidi tõusnud kooli naasnud või õpetajaametit alustavate uute pedagoogide arv üldhariduskoolides. 2015/2016. õppeaastal oli selliseid õpetajaid 1442 (2016/2017 – 1461).
- Erinevalt üldhariduskoolide õpetajatest on **kutseõppeasutuste** õpetajate arv viimasel üheksal aastal kasvanud 3,7% võrra, samas kui kutseõppeasutustes õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arv on 25,2% võrra vähenenud (vt joonis 3).

Joonis 3. Kutsehariduse õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning õpilaste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta õppeaastatel 2008/2009–2016/2017. Allikas: EHIS

- **Alushariduses** on omakorda nii laste kui ka õpetajate ja õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arvud kasvanud (vt joonis 4). Need kasvutrendid on olnud üldiselt kooskõlas (kui välja arvata väike ajaline nihe) laste ja õpetajatega seotud arvnäitajate trendidega (uute ametikohtade loomine ja õpetajate töölevõtmine ei ole kohe laste kasvutempo järel jõudnud – ka graafikul avaldub ilmekalt see, et kui 2014/2015. õppeaastaks laste arvu kasvutempo rauges, jõudis sellele järele ka õpetajate ja nende täistööajale taandatud ametikohtade arv).

Joonis 4. Alushariduse õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning laste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta õppeaastatel 2008/2009–2016/2017. Allikas: EHIS

- Vaadates töötavate õpetajate ja nende täistööajale taandatud ametikohtade arvu suhet (e **õpetaja keskmist koormust**), siis 10.11.2016 seisuga töötas õpetaja üldhariduses keskmiselt 0,82 koormusega, kutsehariduses 0,63 ning koolieelses lasteasutuses 0,95 keskmise koormusega. Viimastel aastatel on need näitajad olnud enam-vähem samad. Tervikuna on õpetaja ametikoha töökoormuse maht veidi langenud: alus-, üld- ja kutsehariduses kokku 0,88-lt 2008/2009. õppeaastal 0,83-le 2016/2017. õppeaastal. Keskmisest rohkem on neil aastatel koormus vähenenud kutsehariduses – 0,87-lt 0,63-le.
- **Osalise koormusega**²⁶ töötab 2016/2017. õppeaastal 37% õpetajatest, erinevate kooliastmete lõikes on osakoormusega töötavaid õpetajaid üldhariduskoolides 44%, kutseõppeasutustes 61% ning koolieelsetes lasteasutustes 19% õpetajatest.
- Ametliku koormusarvestuse taustal tuleb märkida, et õpetajate subjektiivselt hinnatud **tunnetuslik koormus** on sageli suurem – uuringute põhjal töötavad õpetajad (enda hinnangul) sageli ettenähtud 35-tunnise töönädala asemel suurema koormusega. Seejuures tuleb arvestada, et sageli ei ole õpetajatel ja koolijuhtidel ühtset arusaama, milliste ülesannete täitmine kuulub õpetajate tööaja sisse ja mis on lisäülesanded ning mis on sellest tulenevalt ületunnitöö). Näiteks 2016. aastal Ernst & Youngi läbiviidud uuringust²⁷ ilmnas, et kui ligi 50% õpetajatest ei ole enda sõnul suuremas töötundide mahus eelnevalt juhtkonnaga kokku leppinud ega saa selle eest kompensatsiooni, lepivad õpetajad u 90% direktorite sõnul koolijuhiga kokku nii ületunnitöö mahus kui ka kompensatsioonis. Selline vastuolo õpetajate ja direktorite arusaamades ühelt poolt ning õpetajate töölepingus fikseeritust rohkem töötamine eelneva kokkuleppe ja kompensatsiooni saamise õigusega (see kvalifitseerub ametlikult vabatahtlikuks tööks, kuigi õpetajad ei pruugi seda sellisena tunnetada) on oluline probleem.
- **Soolisest aspektist** vaadatuna moodustavad üldhariduskoolide, kutsekoolide ja lasteadeade õpetajaskonnast jätkuvalt valdava enamiku naised. Koolieelsetes lasteasutustes on meesõpetajate osakaal viimasel üheksal aastal olnud alla 1% (2016/2017. õa – 0,6%), üldhariduskoolides pisut üle 14% (10.11.2016 seisuga töötas üldhariduskoolides 2068 meesõpetajat, s.o 14,2% õpetajate koguarvust). Pisut suurem meesõpetajate osakaal ja ka märgatavam muutus on toimunud kutseõppeasutustes, kus meesõpetajate osakaal on tõusnud 2008/2009. õppeaasta 34,4%-lt 39,1%-le 2016/2017. õppeaastal.

Noorte õpetajate arv ja osakaal ning õpetajaameti populaarsus

- Viimastel aastatel on peatunud noorte õpetajate²⁸ (30-aastaste ja nooremate) arvu ja osakaalu vähenemine üldhariduskoolides ja koolieelsetes lasteasutustes. Üldhariduses ei ole veel jõutud 2008/2009. õppeaasta näitajate tasemele (noorte õpetajate arv oli siis 1666, s.o 11,3% kõigist õpetajatest). Alates 2011/2012. õppeaastast on langus peatunud ja alates 2015/2016. õppeaastast on noorte õpetajate osakaal tõusnud (2016/2017 – 10,7%).

²⁶ Osakoormusega töötavateks on arvestatud õpetajad, kelle koormus on alla 1,0. Juhul kui õpetaja töötab rohkem kui ühes koolitüübis, on teda õpetajate arvus arvestatud mitmekordselt.

²⁷ Ernst & Young (2016), Õpetajate tööaja kasutuse ja töö lisatasustamise praktikate uuring. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/54795>

²⁸ Noorte õpetajatena on käsitletud 30-aastased ja nooremad õpetajad. Seejuures üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajate vanused on seisuga 10. november, lasteaiatõpetajate vanus aga seisuga 31. detsember.

- Lasteaegades on noorte õpetajate koguarv 2016/2017. õppeaastal (1103) ligilähedane 2008/2009. õppeaasta omale (1135), kuid arvestades üldist õpetajate arvu suurenemist, on noorte õpetajate osakaal vähenenud (15,25%-lt 13,9%-le).
- Kutseõppeasutustes on noorte õpetajate osakaal viimastel aastatel kõikunud 8,3% (2008/2009. õa) kuni 9,9% (2011/2012. õa) vahel, 2016/17. õppeaastal oli kutseõppeasutustes 190 noort õpetajat – 8,7% kõigist kutseõppeasutuste õpetajatest.
- Vaatamata õpetajate ametikohtade ja arvu kasvule ei ole **õpetajate elukutse** väga populaarne. 2016. aastal EMORi poolt läbiviidud uuringus²⁹ ilmnis, et kolmandik 35–50 aastaste sihtrühmast ja 41% tudengitest arvasid, et tahaksid kindlasti või pigem töötada tulevikus õpetajana. Gümnasistide seas, kes õpetajate ja õpetajatööga igapäevaselt rohkem kokku puutuvad, oli see näitaja vaid 16%.³⁰ Õpetajatest valiks ka täna oma elukutseks uuesti õpetajaameti veidi üle poolte (55%).
- Õpetajaameti maine ei seostu „mitte niivõrd ameti väärikusega ja panusega ühiskonda kui pigem suure töökoormuse, stressirohke suhtlemisega erinevate huvirühmadega ning madala töötasuga“ (EMOR 2016:39). Vaadates Eesti õpetajate ja õpilaste arvu vahetõrget, on probleemiks tõenäoliselt pigem koormuse ebaühtlane jaotus eri koolides ja piirkondades. Keskmiselt on üldhariduskoolide õpetajate ametikohtade ja õpilaste suhtarv nii võrreldes 20 aasta taguse ajaga (19 õpilast õpetaja ametikoha kohta) kui ka OECD keskmisega (2014. aastal OECD keskmine näitaja 13)³¹ madal – 2015/2016. õppeaastal on see keskmiselt 12,3 õpilast õpetaja ametikoha kohta ning ei ole viimastel aastatel oluliselt muutunud.
- Õpetajaameti madalale atraktiivsuse osutavad ka ülikoolidesse sisseastumise konkursside andmed. 2016. aasta SAISI andmete põhjal³² oli õpetajakoolituse õppekavade konkurss keskmisest konkursist³³ väiksem – kui võrdsustada keskmine konkurss ühega, siis õpetajakoolituse õppekavadel kokku oli konkurss 0,9. **Keskmisest kõrgem oli koolieelsete lasteasutuste õpetajakoolituse õppekavade konkurss (1,3 võrrelduna keskmisega), üldhariduse ja kutsehariduse õpetajakoolituse õppekavadel oli see aga 0,7.**

Õpetajaameti atraktiivsuse suurendamiseks ja ameti väärtustamiseks kavandatud tegevused võimaldavad eesmärgi poole liikuda. Seda näitavad 2016. aastal alustatud tegevused (detailsemalt vt ptk 2.1.2.).

Õpetajate palgad

- Aastatel 2005–2013 oli Eesti õpetajate palga kasv üks OECD riikide kiiremaid: meie õpetajate palgad tõusid 31%. Aastatel 2010–2012 aeglustus õpetajate palkade kasvu tempo võrreldes 2005.–2010. aastaga finantskriisi tõttu. 2012. ja 2013. aastal palkakasvu tempo stabiliseerus. Viimasel viiel aastal (2012–2016) on munitsipaalkoolide õpetajate palk kasvanud 48% ehk siis 392 euro võrra, ületades 2016. aastal riigi keskmist palka u 5%.
- **Eesti kõrgharidusega töötajate palgast moodustab õpetajate palk 88%**, samas kui OECD keskmine on 85% ja EU22 keskmine 86%.³⁴
- **Kutsekoolide õpetajate palk** on üldiselt olnud lähedane riigi keskmisele ja üldhariduskoolide õpetajate keskmisele brutokuupalgale. (vt tabel 1).
- Märkimisväärselt madalam on **lasteaedades töötavate õpetajate palk**, mis jääb alla munitsipaalkooliõpetajate ja riigi keskmise brutopalka. 2015. aastal oli munitsipaallasteaedade õpetajate keskmine brutokuupalk 753 eurot, mis on 312 eurot vähem kui riigi keskmine (vt tabel 1). Ka võrdluses

²⁹ EMOR (2016). Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2016. Uuringuaruanne. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/51771>

³⁰ EMOR (2016)

³¹ OECD EAG 2016 andmed. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en#page404.

³² SAISI kasutas 2016. õa 19 õppeasutust (neist 16 kõrgkooli). Õpetajakoolituse õppekavade konkursi väljaarvutamiseks kasutasime ülikoolide andmeid, arvestatud on kõigi õppevormide ja õppeastmetega (v.a doktoriõpe). Tegemist on konkursipõhiste andmetega (st üks isik võib olla esitanud rohkem kui ühe avalduse rohkem kui ühes kõrgkoolis, teda loetakse kandidaadina andmetes mitmekordselt). Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, v.a need, mis ei anna pedagoogilist väljundit.

³³ SAISI andmete põhjal on konkurss arvutatud, jagades esitatud kandidaatide arvu SAISis õppimatulekut kinnitanute (mis ei pruugi kajastada kõiki õppimaasujaid) arvuga ning võrreldud seda sama näitajaga kõikide õppekavade lõikes (mis SAISI andmetes kajastuvad).

³⁴ OECD EAG 2016 andmed (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm; tabel D3.2a) on aastast 2014.

- teiste OECD riikidega on **alushariduses töötavate õpetajate palk Eestis eriti madal võrdluses Eesti kõrgharidusega töötajate palgaga**. 2014. aasta andmetel oli see 59% täisajaga ja kogu aasta töötava kõrgharidusega töötaja keskmisest palgast, samas kui OECD riikides keskmiselt on see 74%.³⁵
- Rääkides **õpetajatöö tasustamise süsteemist**, ei pea õpetajate tööaja kasutuse uuringu (Ernst & Young 2016) põhjal ligi 70% õpetajatest praegust süsteemi motiveerivaks – sõltumata väga erinevast töö sisust, ei ole kuigi levinud õpetajate töötasu diferentseerimine. Vaid veerandi õpetajate põhipalk on diferentseeritud, samas kui töötasu süsteemiga on rohkem rahul just need õpetajad, kelle põhipalk on diferentseeritud.³⁶
- Kavandatud on välja töötada õpetajate töötasu diferentseerimise alused, et töötasustamine oleks motiveerivam ning võtaks enam arvesse panust ja tööülesannete keerukust. Väljatöötatud aluseid saaksid koolid kasutada oma tasusüsteemide loomisel.

Tabel 1. Õpetajate keskmine (ja miinimum-) brutokuupalk eri haridustasemetel (eurodes) ja üldhariduskoolide õpetajate palga võrdlus Eesti keskmise palgaga (%). Allikas: Statistikaamet, saldoandmik, EHIS.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV koolid)	797	812	930	1 025	1 135	1 204*
Üldhariduskoolide õpetajate palga alammäär	644	644	715	800	900	958
Eesti keskmine brutokuupalk (Statistikaamet)	839	887	949	1 005	1 065	1 146
Üldhariduskoolide õpetajate (KOV koolid) keskmine palk osakaaluna Eesti keskmisest palgast	95%	92%	98%	102%	107%	105%
Kutseõppeasutuste õpetajate keskmine brutokuupalk	847	827	898	1 006	1 108	1 143
Alushariduse õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV lasteaiad)	572	590	640	686	753	

* Auditeerimata andmed.

2.1.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppesüsteemi kujundamine, sh kompetentsikeskuste väljaarendamine õpetajakoolituse ja kasvatusteaduste arengu eest vastutavate Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juures.

Meetme eesmärk: Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe keskne eesmärk on tagada nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine ning juhi ja õpetaja rolli mõtestamine sellest lähtuvalt.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%)*, sh									
funktsionaalne lugemisoskus	9,1 ¹	-	-	8,3 ²	10,7	-	7,5	-	-
matemaatiline kirjaoskus	10,5	-	-	9,2	11,2	-	8,0	-	-

³⁵ OECD EAG 2016 andmed (http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2016/indicator-d3-how-much-are-teachers-paid_eag-2016-31-en#.WHYQda2cx7E#page15) on 2013/2014. õppeaastast. Lasteaiaõpetajate keskmine palk oli saldoandmike andmetel, mis kajastavad ainult KOV lasteadeade andmed, 2014. aastal 640 eurot (2012/2013. õa 627 eurot, täistööajaga töötaval kõrgharidusega töötajal aga 1059 eurot kuus. Alushariduse õpetajate palk lähtub saldoandmiku andmetest, palk on koos hüvitistega.) kõrgharidusega töötaja palk on esitatud Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal.

³⁶ Ernst & Young (2016), Õpetajate tööaja kasutuse ja töö lisatasustamise praktikate uuring. <https://dspace.ut.ee/handle/10062/54795>

loodusteaduslik kirjaoskus	5,0	-	-	5,0	8,7	-	5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%)*	0,6	0,5	0,5	hoida taset	0,3	hoida taset	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%)*	1,1	1,1	0,9	<1,0	0,9	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%)*	25,8	25,6	24,7	23	22,4	22	<22	<21	<20
Osakaal koolitustel (maht vähemalt 30 akad t) osalenud õpetajatest ja haridusasutuse juhtidest, kes said koolituse lõppedes kvalifikatsiooni ³ (%)	95	-	100	96	96	97	97	97	97
Nende koolijuhtide osakaal (%), kes võtsid meetmeid, toetamaks õpetajate koostööd uute õpetamispraktikate väljaarendamiseks (TALIS)	58	-	-	-	-	-	75	-	-
Nende õpilaste osakaal (%), kes väidavad, et on koolis õnnelikud (PISA)	PISA 2012 66	-	-	-	selgub 2017	-	72	-	-

¹ PISA 2012 uuringu tulemused.

² PISA 2015 uuringu sihttasemed ja tulemused.

³ Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 prioriteetse suuna 1 „Ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul“ eesmärgi 2 „Õpetajate, õppejõudude, koolijuhtide ja noorsootöötajate õpetamispädevuse parandamine, et rakenduks iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetav, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendav õpikäsitus kõigil haridustasemetel ja -liikides“ tulemusindikaator. Arvestatakse kõiki pikematel (vähemalt 30 akad t) koolitustel osalenuid, kes lõpetasid positiivse tulemusega (said tunnistuse või kvalifikatsiooni). Arvutatakse suhtarvuna kumulatiivselt, kui palju kõigist perioodi jooksul pikematel koolitustel alustanud on aruandeaasta lõpu seisuga edukalt lõpetanud ja saanud kvalifikatsiooni. Arvutuskäik: vähemalt 30-tunnised kursused edukalt lõpetanud (kvalifikatsiooni saanud) arv / vähemalt 30-tunnistel kursustel selleks hetkeks õppima asunud koguarv.

* EÕS näitajad, saavutustasemetete analüüsi vt ptk 1.1.

Meetmespetsiifilistest näitajatest oli võimalik seirata osakaalu koolitustel osalenud õpetajatest ja haridusasutuse juhtidest, kes said koolituse lõppedes kvalifikatsiooni. 2016. aasta siht on saavutatud. Kvalitatiivseid muutusi, nt nende koolijuhtide osakaalu, kes toetavad õpetajate koostööd uute õpetamispraktikate väljaarendamisel, ning nende õpilaste osakaalu, kes väidavad, et on koolis õnnelikud, on võimalik mõõta 2018. aastal.

Olulisemad tegevused:

- Alates programmi käivitamisest on 2016. aasta lõpuks täiendusõppes osalenud kokku ca 5000 õpetajat (sihttase – 5000) ja ligi 700 haridusasutuse juhi (sihttase – 500)³⁷, millele lisanduvad Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli kompetentsikeskuste arendamise tegevuse raames koolituse läbinud õpetajad ja haridusasutuse juhid. Digipöörde programmi toel osales 2016. aastal digioskusi arendavatel koolitustel kokku üle 2400 haridustöötaja 479 õppeasutusest.
- Edukalt toimivad ülikoolide ja koolide koostööprojektid. Koolimeeskondadele on loodud võimalused viia läbi koolipõhiseid arendusprojekte muutuvat õpikäsitust toetava organisatsioonikultuuri arendamiseks, ühiseks õppimiseks koostöös teiste koolidega ja kaasava hariduse põhimõtete rakendamiseks oma koolis.
- Loodud on meeskonnakoolituste meede alustavate/uute või ümberkorraldatud koolide meeskondade toetamiseks.
- Käivitus haridusvaldkonna võrgustike /ühenduste juhtide arenguprogramm.

³⁷ ESFi meetme 1.2.1 väljundindikaatorid, sealhulgas avatud taotlusvoorude projektides osalejad. Näitajate väärtused on arvutatud kumulatiivselt alates programmi algusest.

- Loodud on võimalused õpetajate võrgustike tegevusvõimekuse ja jätkusuutlikkuse suurendamiseks, et kujundada välja nende roll ja ülesanded õpetajate ja haridusasutuste juhtide professionaalse arengu toetamisel selleks, et aidata kaasa õppekava rakendamisele, uueneva õpikäsituse õppeprotsessi juurutamisele ning professionaalse kapitali arendamisele.
- 2016. aastal toetati töötavate või tööd alustavate õpetajate lisaeriala omandamist ja lisaeriala omandamise võimalused loodi 300 õpetajale.
- Valmisid õpetajaameti mainet ning õpetajate tööaja ja lisatasustamise praktikaid käsitlevad uuringud, mis annavad olulist sisendit mitmele teisele programmi tegevusele.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 4 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse vahendid Sotsiaalfondi 2014+ meetmest 1.2 Õpetajate, koolijuhtide ja noorsootöötajate professionaalse arengu toetamiseks. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal 2,5 miljonit eurot, sh 1,2 miljonit eurot Sotsiaalfondi 2014+ meetmest. 2016. aastal avatud taotlusvoorudega on võetud kohustusi 4,1 miljoni euro mahu (tegevused viiakse ellu järgmistel aastatel). Eelarve alataitmine on seotud asjaoluga, et 2016. aastasse kavandatud täiendusõppe ja arendustegevuste avatud taotlusvoorud nihkusid 2017. aastasse või avanesid kavandatust hiljem. Lisaks sellele jäi kutseõppeasutuste õpetajate täiendusõppe pakkumus oluliselt alla oodatu.

Meede 2. Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamine/ väärtustamine

Meetme eesmärk on luua õpetajate ja haridusasutuste juhtide hindamis- ja tasusüsteem(-id), mis võimaldavad neile nii töö kui ka arengu kohta tagasisidet anda ning mille toel muutub õpetajaamet kõitvaks valikuks nii võimekatele noortele kui ka tööelus pööret kavandavatele teise valdkonna töökogemusega inimestele.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) üldhariduskoolides*	10,3	10,3	10,6	11,5	10,7	12	>12,5	täpsust 2017	12,5
Konkurents õpetajakoolituse õppekohtadel ¹ *	-	-	-	-	0,91	hoida taset	täpsus- tub 2017	täpsus- tub 2017	Kasva nud
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed (%) üldhariduskoolides*	85,9/ 14,1	85,8/ 14,2	85,7/ 14,3	82/ 18	85,8/ 14,2	80/ 20	75/ 25	täpsust 2017	75/ 25
Nende õpetajate osakaal (%), kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud (TALIS)	13,7	-	-	-	-	-	20	-	-

* EÕS näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.3.

Kvalitatiivseid muutusi (nende õpetajate osakaal, kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud), on plaanis mõõta 2018. aastal. Indikatsiooni selle kohta, kas näitaja sihttaseme saavutamine on tõenäoline, annab 2017. aastal toimuv TALISe testuuring (osaleb 30 kooli). On alust arvata, et kvalitatiivsed muutused tulevad aeglasemalt, sest mainekuvandit tõstvad algatused käivitati kavandatust hiljem. Samas said olulisemad ettevalmistustööd tegevuste käivitamiseks 2016. aastal lõpuks tehtud ja 2017. aastal alustatakse uute tegevuste elluviimist. Varem algatatud tegevustega (noore õpetaja lähtetoetus, õpetajakoolituse stipendium ja algaja õpetaja kutseaasta) jätkati nagu eelmistel aastatel. Lisaks sellele peab arvestama, et õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimus on ka väärikas palk. Riigi eesmärk on tõsta 2019. aasta lõpuks õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest ehk võrdseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. Eesmärgi saavutamine ei ole aga ilma täiendavate vahenditeta võimalik. Õpetajate ja teiste koolitöötajate töötasu kasv on viimastel aastatel valdavalt olnud kiirem kui õppeasutuste juhtide oma. Trendi jätkudes nihkub tasakaal juhile seatavate ootuste, vastutuse ulatuse ja töötasu vahel veelgi enam paigast. Seetõttu võib kasvada ametist lahkujate arv ja väheneda nende, sh õpetajate arv, kes soovivad juhiametisse asuda.

Olulisemad tegevused:

- **Õpetajatele väärrika töötasu tagamine**; selleks toetuse suurendamine koolipidajatele, et tagada õpetajate palga tõus. 2016. aastal oli munitsipaalühikhariduskoolide õpetajate keskmine brutopalk 5% võrra Eesti keskmisest palgast kõrgem. 2017. aastal saame prognoositavalt seda taset hoida.
- 2016. aastal töötati välja **haridusasutuse juhi kompetentsimudel**. Kompetentsimudel on oluline praktiline abivahend juhtide enesehindamisel, värbamisel, tagasiside andmisel ja arendamisel. 2016 oli mudeli tutvustamise ja juurutamise ettevalmistamise aasta. Toimus 11 konverentsi, millel osales kokku üle 700 inimese. Ülikoolid on uuendanud haridusjuhtidele mõeldud magistriõppe õppekavad kompetentsimudeli alusel. Kompetentsimudeli kasutuselevõtt on üks 2017. aasta olulisematest tegevustest.
- Jätkati **alustavate juhtide programmi** ja juhtide **järelduskasvuprogrammi** elluviimist. Alustavatele juhtidele pakutakse vajaduse korral mentorit, muudatuste juhtimisel arengupartnerit vajaval direktoril on võimalik saada *coach*i tuge. Programmi sihtrühm on alustavad koolijuhid, kellel on eeldused ja valmisolek end arendada ja muutuste elluviimist õppida, et saavutada elukestva õppe strateegias kokkulepitud eesmärgid. 2016. aastal lõpetas esimene alustavate juhtide programmi lend ja alustas teine lend. Järelduskasvuprogrammi eesmärk on tutvustada ametit haridussektori välistele isikutele, meelitada ligi ja hoida võimekaid inimesi ning luua karjääriperspektiiv haridussektoris juba töötavatele inimestele ja tekitada koolidirektorite reserv. 2016. aastal lõpetas programmi esimene lend.
- 2015. aastal alustati õpetajate **täiendusõppe e-keskkonna** ettevalmistamisega ja 2016. aastal astuti oluline samm edasi koolituskalendri funktsionaalsuse suurendamisel. Keskelt korraldatavad juhtide ja õpetajate täienduskoolitused on nüüdsest leitavad **e-kalendrist**, kus saab koolitusele registreeruda, anda tagasisidet, tutvuda õppematerjalidega jne. Kasutuselevõtu valmiduses on töölaavaaated koolijuhile ja haridusametnikule. 2017. aastasse jääb arenduse 4. etapp, sh liidestamine ülikoolide täiendusõppe süsteemidega. Kalender on saanud head tagasisidet ja selle kasutuselevõtt on huvitatud ka teised valdkonnad ja asutused. Koolijuhtide ja õpetajate **kompetentside hindamise e-keskkonna** hange luhtus ja hindamistega alustamine nihkub
- Valmistati ette **õpetajaameti mainet tõstvate programmide** loomist ja rakendamist erinevatele sihtrühmadele: töötavad õpetajad, noored, kes võiksid õpetajaks õppida, ning töötavad inimesed, kes kaaluvad õpetajaks saamist.
- Jätkati õpetajakoolituse stipendiumide ja noore õpetaja lähtetoetuste väljamaksmist ning algaja õpetaja kutseasta läbiviimise toetamist.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 270,5 miljonit eurot, sh kohalike omavalitsuste haridustoetus, mis kajastub riigieelarves Vabariigi Valitsuse eelarves toetusfondi koosseisus. Meetme tegevustesse panustatakse Sotsiaalfondi 2014+ meetmest 1.2 Õpetajate, koolijuhtide ja noorsootöötajate professionaalse arengu toetamiseks. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 269 miljonit eurot, sh 100 000 eurot Sotsiaalfondi 2014+ meetmest. Eelarve alataitmist põhjustas kompetentside hindamise e-keskkonna luhtunud hange, täiendusõppe e-keskkonna arenduste hilinemine ja mitme õpetajaameti atraktiivsuse suurendamiseks ja ameti väärtustamiseks kavandatud tegevuste hangete luhtumine.

2.1.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi tegevused on aidanud kaasa muutuva õpikäsituse juurutamisele koolikultuuri. Oodatust tagasihoidlikum on panus õpetajaameti atraktiivsuse suurendamisse, sest mitmed kavandatud tegevused jäid hangete luhtumise tõttu alustamata ning käivituvad 2017. aastal. Suurim väljakutse on endiselt õpetajatele väärrika palga tagamine, sh koolieelsete lasteasutuste õpetajate palgatõus. Lisandub surve haridusasutuste juhtide töötasude tõstmiseks. Õpetajate ressursside lisavajadus töötasu tõstmiseks aastal 2018 on 8,9 miljonit eurot. Lisavahendite abil saaks tagada, et õpetajate keskmine palk on vähemalt 107% riigi keskmisest palgast. Palgakasvu kõrval muutub üha aktuaalsemaks õpetajate hoiakute ja töö kvaliteedi teema.

2.2. Digipöörde programm

Eesmärk: rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ja tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Programm aitab kaasa järgmiste Eesti elukestva õppe strateegia 2020 näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				Siht	tege-lik				
LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses (ISCED97 järgi)*	24,6	24,3	24,4	23	25,5	-	-	-	-
LTT erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses (ISCED11 järgi)*	27,1	26,4	26,5	-	27,4	27,7	28	28,5	29
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%)*	65 (2012)	76	87	-	selgub 2018	-	-	-	95
Nende õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalset digivahendit (%)*	33 (11/12. õa)	-	-	70	48 (G) 36 (P) ¹	-	95	-	100
Nende põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)*	-	-	-	-	- ²	-	-	-	100

¹Andmed 2016. aastal üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusest. Indikaator näitab nende 8. ja 11. klassi õpilaste osakaalu, kes viimase kuu jooksul kasutasid digilahendusi vähem kui pooltes, kuid enam kui ühes tunnis. Kuna küsitakse digilahenduse kasutamist vaid õppetundides, siis peegeldab see vaid osa ja tõenäoliselt väiksemat osa digilahenduste kasutamisest. Üle pooltes tundidest kasutasid digilahendusi 18% gümnaasiumiõpilastest.

² IKT baasoskusi hakatakse mõõtma 2017. a kevadest. 2016.a. kohta on olemas õpilaste eneste hinnangul põhinevad andmed üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusest, kus näitaja oli 80%. Mõõdeti 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste (sh seadmete kasutamine, digitaalne infootsing ja info analüüs, digimaterjalide loomine, probleemide lahendamine digiseadmete abil, aga ka arvutiga seotud turvalisus ning privaatsuse kaitse) taset üle keskmise. Enesehindamisega jätkatakse ka 2017. a ja 2018. a paralleelselt uue mõõtmismeetodiga.

* EÕS näitajad, saavutustasemetes analüüsi vt ptk 1.4. Esimesed kaks indikaatorit on programmis alates 2017. aastast.

2.2.1. Olulisemad muutused ja trendid

Juurdepääs internetile ja digiseadmed koolis

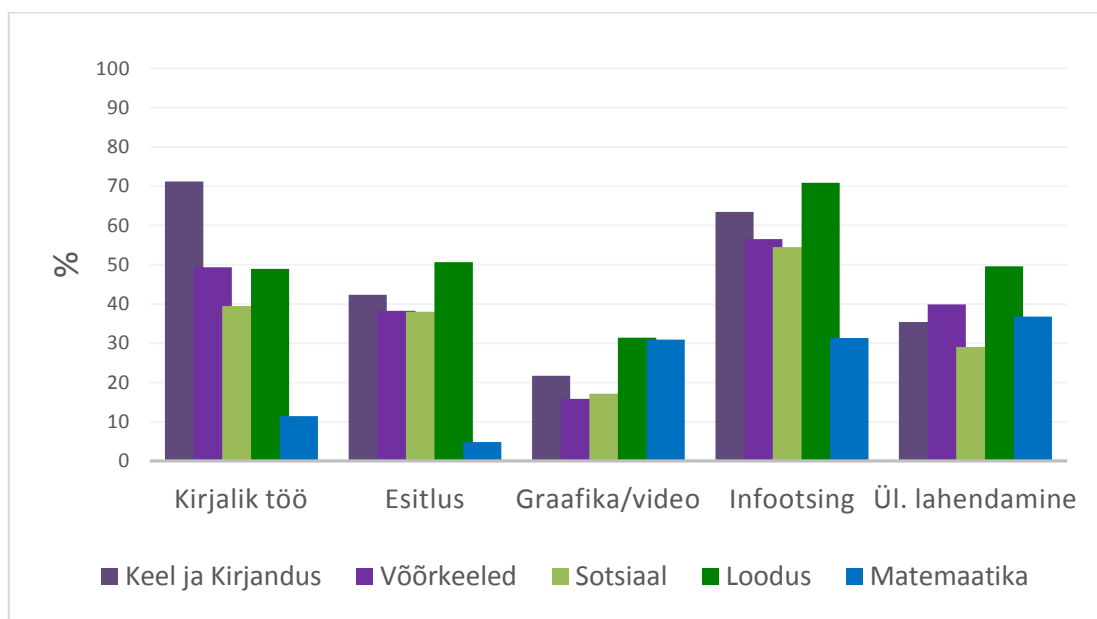
- 2015. aastal ilmunud Eestit käsitlev OECD aruanne Education at a Glance rõhutab, et **juurdepääs internetile on Eestis õpilaste jaoks iseenesestmõistetav**. PISA 2015. aasta uuringust ilmnes, et pooled (50%) õpilastest alustasid interneti kasutamist 7–9-aastaselt. PISA 2015 andmetel veedavad Eesti 15-aastased õpilased suhteliselt palju aega internetis ning seda nii koolis kui ka kodus.
- 2016. aasta andmed (vt tabel 2) õpilaste kasutuses olevate arvutite kohta näitavad, et **Eesti koolides on keskmiselt 1 arvuti 11 õpilase kohta**. Mida suurem kool, seda rohkem õpilasi ühte arvutit jagab: alla 100 õpilasega koolides on keskmiselt 1 arvuti 5 õpilase kohta, üle 500 õpilasega koolis aga 1 arvuti 15 õpilase kohta. Aina enam kasutatakse koolides ka õpilaste enda digiseadmeid (arvuteid, nutiseadmeid), mistõttu EHISes arvutite kohta esitatud andmed ei kajasta kindlasti kõiki õppetegevuses õpilaste kasutuses olevad seadmeid.

Tabel 2. Õpilaste arv arvuti kohta Eesti koolides koolide suuruse ja omandivormi alusel. Allikas: EHS

Õpilaste arv koolis	Õpilaste arv arvuti kohta
alla 20	2,6
20–99	5,3
100–200	7,3
200–300	7,2
300–400	11,7
400–500	11,6
üle 500	14,8
Kooli omandivorm	
erakool	12,4
munitsipaalkool	11,2
riigikool	5,8
Keskmiselt	10,8

Õpilaste digioskused, digiseadmete kasutus ja huvi IKT valdkonna vastu

- 2016. a mõõdeti 8. klassi õpilaste **digioskuste taset** (sh seadmete kasutamine, internetis infootsing ja info analüüs, digimaterjalide loomine, probleemide lahendamine digilahenduste (seadmed, tarkvara vmt) abil, aga ka IT seadmete ja rakenduste kasutamisega seotud turvalisus ja privaatsuse kaitse) õpilaste enda hinnangu põhjal. 80% õpilastest hindasid oma oskuste taset üle keskmise. Aastatel 2016–2017 töötatakse õpilaste digioskuste mõõtmiseks välja hindamisvahend, mida katsetakse 2017. aastal digioskuste hindamisel (tasemetöö).
- Sama küsitlusega uuriti ka **digilahenduste kasutussagedust koolitundides** õpilaste hulgas. Digilahenduste kasutamise uurimisel anti õpilastele küsitluses ette konkreetsed õppimise ja õpetamisega seotud tegevused. Digilahendusi kasutasid rohkem kui pooltes tundides 18% gümnaasiumiõpilastest (11. kl) ja 11% põhikooliõpilastest (8. kl). 48% gümnaasiumi ja 36% põhikooliõpilastest kasutasid digilahendusi vähem kui pooltes, kuid enam kui ühes tunnis. Kuna küsitakse digilahenduse kasutamist vaid õppetundides, peegeldab see vaid osa ja tõenäoliselt väiksemat osa digilahenduste kasutamisest, sest tihti suunavad õpetajad õpilasi digilahendusi kasutama just kodutöö tegemisel (nt uurimistöö, esitluse koostamine vmt). Pooled põhikooliõpilased osutasid oma koolis vaid kuni kahele ainevaldkonnale, kus digilahendusi kasutatakse rohkem kui ühel moel.

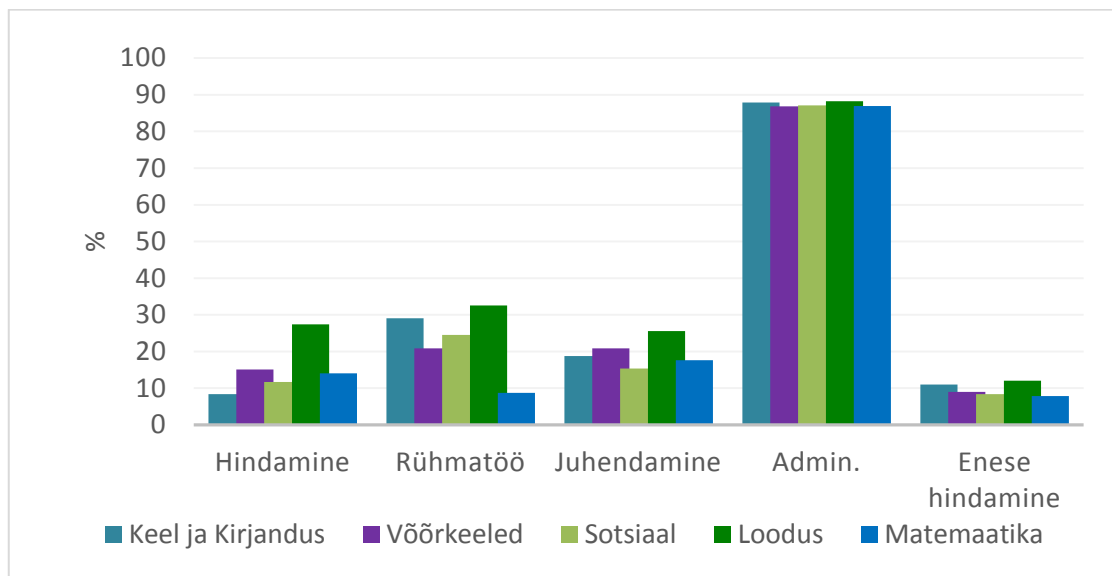

Joonis 5. Õpilaste hinnang digilahenduste kasutamisele ainevaldkonniti. Allikas: Üldhariduskoolide õpilaste ja õpetajate 2016. aastal läbiviidud tegevusnäitajate küsitluse andmed

- 2015. aasta PISA testi andmetel on **IKT valdkond Eesti 15-aastaste õpilaste seas populaarsem** kui naaberriikides või OECDs keskmiselt. Eesti tippsooritajatest eelistab tööd selles valdkonnas 12,5%, madalal tasemel sooritajatest 4,5%. Poistest eelistab IKT-alast elukutset 14,7% (OECD keskmine 4,7%) ja tüdrukutest 1,2% (OECD keskmine 0,4%).

Õpetajate digilahenduste kasutus

- 2016. aastal üldhariduskoolide õpilaste ja õpetajate seas läbi viidud tegevusnäitajate küsitluse tulemused näitavad, et õppetegevuse juhtimisel ning õpetamisel kasutavad õpetajad enim digilahendusi administratiivtöös (93%). Samas kasutab nt õpilaste enesehindamiseks digilahendusi alla 20% õpetajaid.

Joonis 6. Õpetajate digilahenduste kasutamine ainevaldkonniti. Allikas: Üldhariduskoolide õpilaste ja õpetajate 2016. aastal läbiviidud tegevusnäitajate küsitluse andmed.

- Enim kasutavad digilahendusi (sh nt rühmatöö, õpilaste juhendamine, hindamine, enesehindamine) loodusainete valdkonna õpetajad.
- Digilahenduste abil tehtavad tegevused liigitusid kolme gruppi – lihtsamad tegevused (nt esitus, tekstiloomine vmt), administratiivsed tegevused (nt e-päeviku kasutamine) ning keerukamad tegevused. Keerukamatest digilahendustest kasutab **68% õpetajatest vähemalt kahte kuuest väljapakutud tegevusest**. Keerukamad tegevused eeldavad näiteks, et õpetaja on kursis nii digikeskkonnas leiduvate õppematerjalide kui ka ainealaste ülesannetega, oskab juhendada, kuidas neid kasutada ning oskab neid ka ise luua. Kõige enam kasutatavaks keerukamaks tegevuseks on õpilastele tunnis või kodutööna digikeskkonnas lahendatavate ainealaste ülesannete andmine (66% õpetajatest). Õpetajate seas, kes ei kasuta õppetöös mitte ühtegi keerukat digilahendust on protsentuaalselt veidi enam mehi (mehi 16% ja naised 13%). Kõige enam keerukamaid digilahendusi kasutavad õppetöös Põlva- ja Võrumaa õpetajad.

IKT oskused tööturul

- Eestis kasutatakse interneti eelkõige suhtlemiseks, info otsimiseks ja meelelahutuseks. Vähem rakendatakse seda isikliku konkurentsivõime ja heaolu suurendamiseks targema tarbimise või internetipõhiste enesetäiendamisevõimaluste vms kaudu. PIAAC uuringu andmetel teostatud IKT kasutuse analüüs (Pruulmann-Vengerfeldt jt 2015:38) näitas, et ainult 10% Eesti täiskasvanutest kasutab arvutit mitmekülselt. Lisaks on Eestis eri põlvkondade arvutikasutusoskuses ja -harjumustes suur lõhe (oluliselt suurem kui paljudes teistes riikides): **tehnoloogiarikkas keskkonnas hea või väga hea probleemilahendusoskusega inimesi on 16–25-aastaste hulgas üle kolme korra rohkem kui 45–**

³⁸ Pruulmann-Vengerfeldt, P., Roots, A., Strenze, T., Ainsaar, M. (2015). Tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahendusoskuse tase ja IKT kasutus Eesti elanike hulgas. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 5. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

65-aastaste hulgas. Võrreldes Põhjamaadega eeldab Eesti töökohtadest ligi 20% vähem arvutikasutusoskust. Eestis kasutab tööl arvatult 63% hõivatutest, Põhjamaades keskmiselt ca 80%.

- 2016. aastal läbiviidud OSKA analüüsi andmetel **ei ole IKT oskused vajalikud ainult IKT sektoris, vaid kõigis sektorites.** Rahvusvahelise tööstusuuringu andmed viitavad, et 90% kõikidest ametikohtadest eeldavad aastal 2020 elementaarsete digioskuste olemasolu³⁹. PIAAC uuringu järgi oli see näitaja aastatel 2011–2012 OECD riikide hulgas keskmiselt 68% (Eestis 63%). OSKA analüüsist lähtuvalt on IKT valdkondlik ekspertkogu koostanud viis sõnumit⁴⁰: 1) Eesti majanduse konkurentsivõime hoidmiseks ja tõstmiseks on vaja tänasega võrreldes 1,5 korda enam IKT-spetsialiste; 2) jätkuvalt kasvab vajadus suuremat lisandväärtust loovate magistrikraadiga IKT-spetsialistide järele; 3) IKT valdkond vajab laiapõhjaliste valdkondlike ja valdkonnaüleste teadmiste ja oskustega kõrg- ja kutseharidusega spetsialiste; 4) õpe kõrg- ja kutsekoolis peab andma IKT-spetsialistidele paremad praktilised tööoskused; 5) Eesti majandus vajab igas valdkonnas spetsialiste, kes osakavad tellida ja rakendada uusi IKT-lahendusi.

2.2.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Digikultuuri integreerimine õppeprotsessi

Meetme eesmärk: Õppijate ja õpetajate digipädevuse arendamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitoega koolides ¹ (%)	33 (11/12 õa)	-	-	-	-	-	80	-	100

¹ Digitoega kooli all peetakse silmas kooli, kus õpilased kasutavad õppetöös erinevaid digilahendusi ning selleks vajalikud õppekeskkonna tingimused on piisavad (sh digitaristu, õppevara, õpetajate oskused).

Allikas: EL Survey of Schools: ICT and Education, virtuaalne õpikeskkond võib sisaldada erinevaid võimalusi nagu õppetöö ja testide läbiviimine, hindamine, kodutööde tegemine jne, ning võib sisaldada viiteid erinevatele materjalidele ja allikatele

Meetme näitajat ei olnud 2016. aastal võimalik seirata.

Olulisemad tegevused:

- 2016. aastal töötati välja **õpilaste digipädevuse mudel**, milles on kirjeldatud osaoskuste valdkonnad ja tasemed põhikooli kõigis kooliastmetes ja gümnaasiumi/kutsekeskhariduse tasemel. Juhendmaterjali on kasutatud nii koolide nõustamisel kui ka levitatud koolide ja õpetajate hulgas, et suurendada teadlikkust õppekavas sätestatud digipädevuse kui üldpädevuse arendamise vajadusest.
- Alustati **digipädevuse tasemetöö** väljatöötamisega põhikooli ja gümnaasiumide lõpuklassi õpilastele. Tasemetööd katsetatakse 2017. aastal ja edaspidi jätkatakse selle korraldamist igal aastal.
- Lisaks õpilaste digipädevuse mudelile oli 2016. aasta eesmärk ajakohastada või töötada välja **õpetajate digipädevuse mudel**. See arendustegevus lükkus edasi ja 2016. aastal alustati samalaadset tegevust ka Erasmus+ projekti MENTEP raames ning ka Euroopa Komisjoni uurimisinstituudi poolt.
- 2016. aastal alustati uute **informaatika ainekavade (valikained- ja kursused) väljatöötamist**. 2017. aastal jätkatakse arendustegevusega järgmistes õppeainetes/kursustes: informaatika põhialused ja digiohutus, meedia ja disain, robotika ja programmeerimine.
- Jätkati **ProgeTiigri programmiga**, mille raames toetatakse koole ja lasteaedu vajalike seadmete hankimisel ja õppematerjalide loomisel tehnoloogiaainete õppimiseks ning tehnoloogia lõimimiseks teiste õppeainetega. ProgeTiigri programmi tegevustesse on perioodil 2014–2016 kaasatud 377 üldhariduskooli, 113 lasteaeda, 26 kutseõppeasutust ja 12 huvikooli (SA HITSA andmed). IKT alases huvitegevuses võimaldab õpilastel osaleda 68% koolidest (Praxis 2017⁴¹).

³⁹ Mets, U., Leoma, R. ((2015) Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, uuringu terviktekst. SA Kutsekoda; 2016

⁴⁰ Vt eelm.

⁴¹ Aruanne avaldamata.

- Alustati koostöös Tartu Ülikooliga **arvutipõhise statistika ehk Tiigrimatemaatika** tegevuste elluviimist. Tegevuste algus viibis ja seetõttu pikeneb projekti elluviimine poole aasta võrra. 2016.–2017. aastal piloteeritakse väljatöötatud õppematerjale ja koolitatakse matemaatikaõpetajaid neid kasutama. Samuti hinnatakse 2017. aastal projekti mõju ja esitatakse ettepanekud õppematerjalide ja metoodika laiemaks levitamiseks ja rakendamiseks.
- Toetati edukalt **haridustehnoloogide võrgustiku arendamist** ja haridustehnoloogilise kompetentsi arendamist koolituste, koostööd toetavate (ühiseminarid) ja muude tegevustega. 2016. aastal osales võrgustiku tegevustes haridustehnoloogide 175 haridusasutusest. Koolidevahelise koostöö toetamiseks uuenduslike tegevuste elluviimisel ning koostöövõrgustike käivitamiseks alustati **nüüdisaegse ja uuendusliku õppevara ühiskasutuskorralduse** toetusmeetme ettevalmistamisega. Tegevust viiakse ellu meetme 2 raames.
- Jätkati **e-tasemetööde ja e-eksamite** väljatöötamisega. Gümnaasiumi eesti keele kirjaliku osa e-eksamit ning loodusainete e-tasemetööd katsetatakse 2017. aasta alguses. Lisaks digipädevuse tasemetööle alustati ka õpi-, enesemääratlus- ja suhtluspädevuse hindamismeetodi ja e-hindamisvahendite väljatöötamisega.
- Koostöös kutseandjatega alustati **e-kutseeksamite** väljatöötamist järgmistel erialadel: projektijuhi assistent, lapsehoidja, pehmemööbli valmistaja, autoerialad.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 2,2 miljonit eurot. Meetme tegevusteks kasutatakse Sotsiaalfondi 2014+ meetme 1.3 Kaasaegse ning uuendusliku õppevara arendamine ja kasutuselevõtt vahendeid. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 1,5 miljonit eurot, sh 304 000 eurot Sotsiaalfondi 2014+ meetmest. Eelarve alataitmine on seotud viivitusega e-hindamise metoodika arendamisel ja rakendamisel.

Meede 2. Üldhariduse ja kutsehariduse omandamiseks vajaliku digitaalse õppevara kättesaadavuse tagamine

Meetme eesmärk: Kvaliteetse digitaalse õppevara oskuslik kasutamine muudab õppimise ja õpetamise efektiivsemaks ja õppija vajadusi enim arvestavamaks.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				Siht	tege-lik				
Valdkondade arv, milles on välja töötatud uuenduslik õppevara	-	0	-	3	6	-	8	-	12
Nende kutsehariduse õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digilahendusi (%) ¹	-	68	-	-	-	-	80	-	90
Nende üldhariduse õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digilahendusi (%) ²	58 (2012)	-	-	-	68	-	-	80	90
Hariduse e-teenuste kasutajate rahulolu teenusega	metoodika töötatakse välja 2017.a ja 2018-2020 sihttasemed määratakse 1. mõõtmisel								

¹ E-õppe rakendamine kutsehariduses. Civitta Eesti AS.

² Indikaator näitab nende üldkeskhariduse õpetajate osakaalu, kes kasutavad/ lasevad õpilastel kasutada õppetöös vähemalt kaht keerukamat digilahendust. Keerukamad digilahendused on rühmatööde tegemine, ülesannete lahendamine ja kontrolltööde läbiviimine digikeskkonnas, enesehindamise läbiviimine ning keerukama digitaalse sisu (skeemid, pildi- ja helitöötlus) loome.

Meetme esimese indikaatori seire näitas, et uuenduslik õppevara on välja töötatud kuues valdkonnas. Üldhariduskoolide õpilaste ja õpetajate seas läbi viidud tegevusnäitajate küsitluse analüüs näitas, et vähemalt 68% üldkeskhariduse õpetajatest kasutab ise/ laseb õpilastel kasutada õppetöös vähemalt kaht keerukamat digilahenduste tüüpi.

Olulisemad tegevused:

- Meetme üks oluline eesmärk on tagada digitaalse õppematerjali kättesaadavus üldhariduses ja kutsehariduses. **Üldhariduse valdkonnas** kaardistasid eksperdid kõigis põhikooli ja gümnaasiumi õppeainetes olemasoleva digitaalse õppematerjali ja selle põhjal täiendati **digitaalsete õppematerjalide portaali e-Koolikott**.

- Olulise arendustegevusena alustati **keskhariduse e-õppe laiendamist toetavate digitaalsete õppematerjalide hankimist**. Eesmärk on tagada virtuaalselt (e-õpe) keskhariduse omandamise võimalus neile, kel mingil põhjusel ei ole võimalik tavapärase õppekeskkonnas osaleda. Samuti loob piisava digitaalse õppematerjali olemasolu eeldused e-kursuste korraldamiseks, toetab koole erinevate (valik)kursuste jagamisel (gümnaasiumid ja kutseõppeasutused) ning mitmekülgsemate valikute ja parima õpetamise tagamisel.
- **Kutsehariduse valdkonnas** selgitati koolide abiga välja esmased vajadused digitaalse õppematerjali (sh tarkvaralitsentsid) ja simulaatorite järele ning alustati hangete ettevalmistamist.
- Töötati välja digitaalsed õppematerjalid tehnoloogia lõimimiseks erinevates üldhariduse õppeainetes kokku kuues valdkonnas (loodusained, matemaatika, kunst, keel, kirjandus ja võõrkeel (inglise keel)).
- Koostöös õpetajate, koolijuhtide, koolipidajate ja teiste partnerorganisatsioonidega töötati välja toetuse andmise tingimused nüüdisaegse ja uuendusliku õppevara ühiskasutuskorralduse toetusmeetme jaoks ning koostöös õpetajate ja ülikoolidega – digitaalse õppevara kvaliteeditingimused.
- **Infosüsteemide ja e-teenuste arendamisel** lähtuti HTMi ja haldusala IT arenduspõhimõtetest ning keskenduti peamiselt kahele eesmärgile: ministeeriumi ja haldusala infosüsteemide ja e-teenuste toimimise ja arendamise tagamine, sh hariduspilve kontseptsiooni elluviimine ning IT-taristu efektiivse ja nõuetekohase toimimise tagamine. 2016. aastal alustati **hariduspilve projekti** elluviimiseks vajalike analüüsidega, viidi lõpule uuringud infosüsteemide koosvõime suurendamiseks ja e-eksamite läbiviimise korraldamiseks ning tehti ettevalmistused EHIS2 ärianalüüsi läbiviimiseks. Alustati valdkondlike teemaportaali analüüsiga (tööd jätkuvad 2017) ning realiseeriti jätkuarendused Eesti Teadusinfosüsteemis ja keskses repositooriumis e-Koolikott. Kasutajatele avati täielikult uuendatud teenus kõrgkoolidesse sisseastumiseks (SAIS2).
- Alustati haldusala **IT-taristu konsolideerimisega**, koostati IT-taristu baasnõuded ning moodustati haldusala ülene töörühm konsolideerimise elluviimiseks. Tegevused jätkuvad 2017. aastal HITSAs.

2016. a meetme 2 kinnitatud eelarve on 7,4 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse Sotsiaalfondi 2014+ meetme 1.3 Kaasaegse ning uuendusliku õppevara arendamine ja kasutuselevõtt vahendid. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal 2,8 miljonit eurot, sh 232 000 eurot Sotsiaalfondi 2014+ meetmest. Eelarve alataitmine on seotud asjaoluga, et kuigi ettevalmistused (nt arendushanked, toetuse andmise tingimused jm) uuendusliku õppevara arendamiseks on tehtud, käivituvad tegevused alles 2017. aastal.

2.2.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmis ette nähtud senised ja planeeritud tegevused on jätkuvalt asja- ja ajakohased ning panustavad Eesti elukestva õppe strateegia eesmärkide saavutamisse. Vajadus uuendusliku õppevara järele erinevates valdkondades on välja selgitatud, tehtud on ettevalmistustööd õppevara hankimiseks. 2017. aastast alustatakse õppevara väljatöötamise ja juurutamisega.

Programmi tulemuslikkust polnud endiselt täies mahus võimalik tõenduspõhiselt hinnata. Mitmete indikaatorite algtase on arvatud Euroopa Komisjoni läbiviidud uuringu „Survey of Schools: ICT and Education“ põhjal, mille kordusuuring pidi toimuma 2016. aastal, ent lükkus edasi. Kolme indikaatori taseme hindamiseks kasutati 2016. aastal läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusuuringu tulemusi.

2.3. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm

Eesmärk: viia õppimisvõimalused suuremasse vastavusse tööturu arenguvajadustega

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%)*	29,1 ^{P1}	29,4 ^{P1}	28,9 ^{P1}	28	28,5	27	26	25,5	25
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr (ISCED11 tase 3–8)*	76,8	80,9 ^{P2}	80,4 ^{P2}	77	77,1 ^{P2}	79	80	81	82

Tööandjate rahulolu elukestva õppe toimimisega**	-	-	-	-	-	-	rahulolu on kasvanud		
Eesti keeles toimuva õppe osakaal (%) kutsekeskhariduse õppekavadel (vastaval õppeaastal sisseastujatele) ^{42**} ; allikas: EHS	-	üks kohustuslik moodul ⁴³ (14/15)		-	-	40 (17/18)	-	60	60

* EÕS näitajad, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1. ja 1.3.

** Programmi näitajad.

^{P1} HTM arvutused Statistikaameti andmete põhjal. 2012.–2015. aasta andmed on ISCED2011 haridustasemetega järgi ümber arvatud 21.02.2017. 2012–2015 aegrida ISCED97 klassifikaatoril: 29,6; 29,7; 29,2.

^{P2} Statistikaameti arvutused EUROSTATi meetodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemetega klassifikaatoril, on indikaatori 2014–2016 saavutustasemed 81; 80,6; 77,1 (2016. a saavutustase põhineb statistikaameti arvutustel, avalikustamata).

2.3.1. Olulisemad muutused ja trendid

- Eri- ja kutsealase haridusega 25–64-aastaste täiskasvanute osakaal on Eestis 2016. aastal 28,5%, mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest. See osakaal on viimasel paaril aastal püsinud samal tasemel. Tööturul on kõige haavatavam grupp täiskasvanutest need, kel pole keskharidust.
- Viimasel viiel aastal (2012–2016) on **paranenud eri taseme lõpetanute tööhõive**. Kasv on olnud märkimisväärne teisel tasemel õpingud lõpetanud inimeste hulgas. Vt ka tabel 3.

Tabel 3. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr ISCED11 tasemetega kaupa 2006–2016. Allikas: Eurostat (16.02.2017) ja Statistikaamet

ISCED11	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Üldkeskharidus; põhiharidusjärgne kutseõpe (kuni 2013 ¹); teise taseme järgne kolmanda taseme eelne haridus; kolmanda taseme haridus (ISCED11 tase 3–8), sh	84,6	86,4	82,3	67,7	64,5	75,1	74,9	76,8	80,9	80,4	77,1
naised	77,1	83,6	75,7	60,2	57,6	68,5	66,8	69,7	79,1	76,5	69,0
mehed	94,4	89,8	89,5	75,4	72,1	81,8	81,4	82,5	82,8	85,2	87,7
Üldkeskharidus ja põhiharidusjärgne kutseõpe ¹ ; teise taseme järgne kolmanda taseme eelne haridus (ISCED 11 tase 3–4), sh	78,5	81,4	81,5	65,2	48,7	68,9	65,5	68,0	75,5	74,4	78,7
üldkeskharidus	-	-	-	-	-	-	-	-	66,6	47,2	71,2
kutseharidus	-	-	-	-	-	-	-	-	79,6	83,2	82,1
naised	-	-	-	-	-	-	-	-	73,7	67,1	73,4
mehed	-	-	-	-	-	-	-	-	76,5	77,9	83,6
Kolmanda taseme haridus (ISCED11 tase 5–8), sh	89,9	90,5	83,0	70,5	76,3	81,0	84,3	85,5	86,7	86,1	75,5
naised	-	-	-	-	64,9	72,7	77,2	82,8	83,6	81,4	65,7
mehed	-	-	-	-	94,0	94,3	91,2	88,5	90,9	95,2	94,0

⁴² Vene õppekeelega kutsekeskhariduse õpperühmades eesti keeles toimuva õppe osakaal (vastaval õppeaastal sisseastujatele).

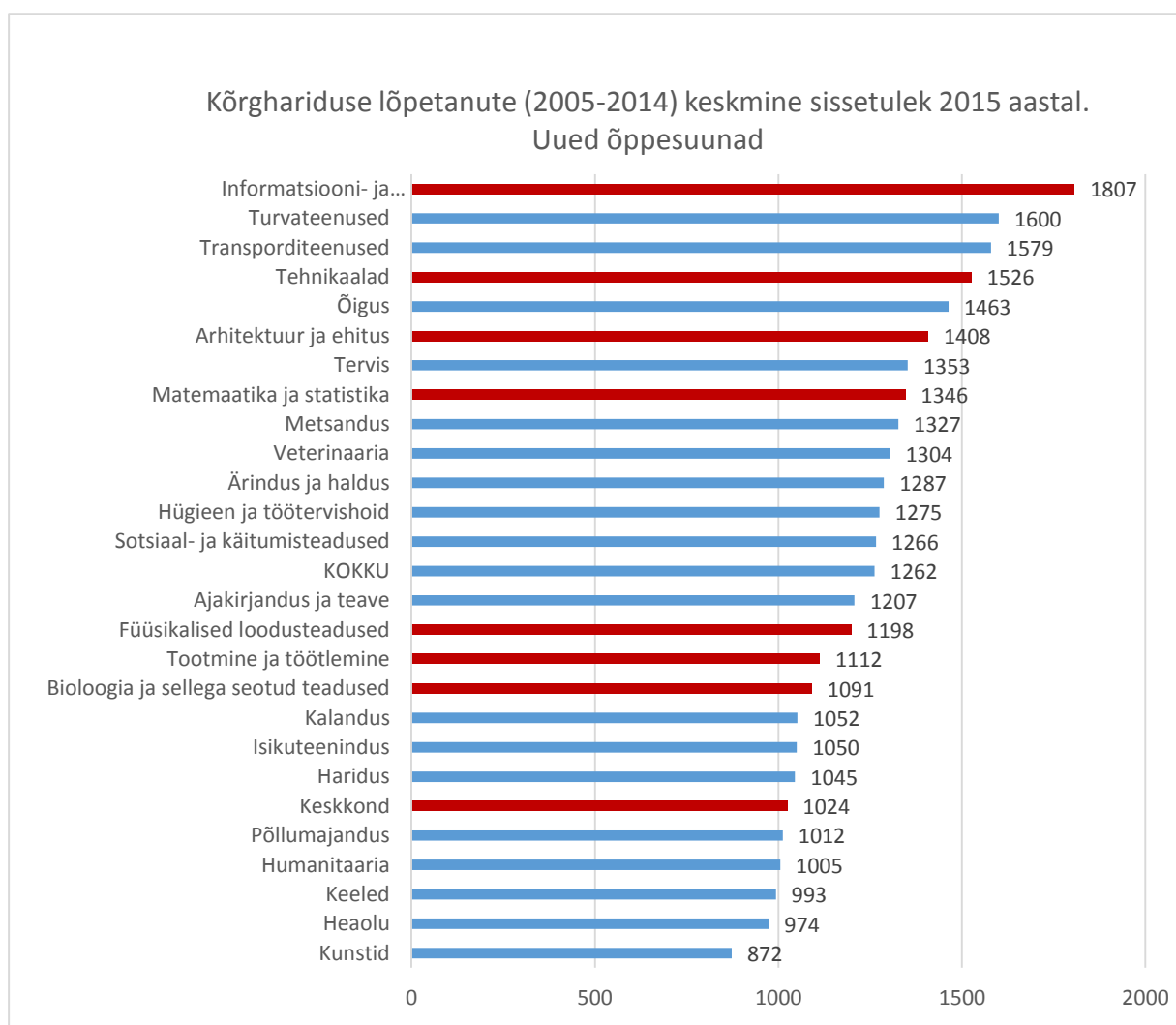
⁴³ Karjääriplaneerimise ja ettevõtluse aluste moodul mahuga 6 Eesti kutsehariduse arvestuspunkti.

* Statistikaameti arvutused (ISCED11) EUROSTATi metoodika põhjal. Andmed avalikustamata.

¹ Alates 2014. aastast on kõik andmed arvatud ISCED11 järgi. Kutseharidus põhihariduse baasil on esimese taseme haridus, ISCED97 järgi teise taseme haridus.

- **Tööandjate rahulolu** elukestva õppe toimimisega praegu veel ei mõõdetata. Asja lõpetanute käest on kavas kutse- ja kõrghariduse vilistlaste rahulolu-uuringu käigus (2017. a kevadel) küsida nende tööandjate kontakte ja seejärel 2017. aasta sügisel küsitleda ka tööandjaid.
- Praegu näeme erinevate kvalifikatsioonide tööturunõudlust ja tööandjate rahulolu kaudselt, analüüsides **kutse- ja kõrghariduse omandanute edukust tööturul**⁴⁴. Varem Statistikaameti poolt läbi viidud analüüsi tegi 2016. aastal Haridus- ja Teadusministeerium. Lisaks kokkuvõtlikule analüüsile on avaldatud kõigi kutse- ja kõrgkoolide 2005–2014 lõpetanute hõive- ja sissetulekuandmed 2014. ja 2015. aasta seisuga õppesuundade lõikes. Analüüsist ilmneb, et iga järgnev haridustase suurendab sissetulekut. Samuti suurendab sissetulekut töökogemus: analüüsist tuleb välja oluline vahe asja lõpetanute ja üheksa aastat tagasi lõpetanute sissetulekus. Analüüsi üks huvitav tulemus on see, et kui vahetult pärast lõpetamist on kitsama suunitlusega haridus (kutsekesk- ja rakenduskõrgharidus) üldise suunitlusega haridusest (üldkeskharidus ja bakalaureuseõpe) tulusam, siis aja jooksul erinevus taandub või muutub isegi vastupidiseks.
- Tehnikaalad ja arvutiteadused on kõigil haridustasemetel kõrgema sissetulekuga, seega on senine hariduspoliitika suund – tõsta LTT erialade lõpetajate osakaalu ja julgustada noori neis suundades õppima – olnud õige. LTT valdkonnas oli kõrghariduse lõpetanute (2005–2014) keskmine palk 2015. aastal 1425 eurot, muudes valdkondades keskmiselt 1262 eurot. Ka LTT valdkondade sees on enam ja vähemtasuvaid suundi, vt joonis 7.
- Üle 10% kutse- või kõrgkooli lõpetanutest on Eesti tööturult eemal, nad ei tööta, ei ole töötud, ei tegele väikese lapse kasvatamisega ega ole ka kaitseväes. 1/3 neist on rahvastikuregistri andmetel välismaal. Enam on neid kutsehariduse lõpetajate hulgas.

⁴⁴ Analüüs: kutse- ja kõrghariduse omandanute edukus tööturul. <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/51600>

Joonis 7. Kõrghariduse lõpetanute (2005–2014) keskmine sissetulek 2015. aastal õppesuundade lõikes. LTT õppesuunad on esitatud punaselt.

- Töömaailma ja hariduse optimaalseks sidustamiseks on oluline vähendada kodusest keelest tingitud ebavõrdsust. Kutsekeskhariduses on seatud sihiks **osaline üleminek eestikeelsele õppele**, mis gümnaasiumis toimus 5–10 aastat tagasi. Eestikeelsele õppele ülemineku rakendamisel peab arvestama, et kõrgema keskmise hindega (ja paremate oskustega) põhihariduse lõpetajatest siirduvad kutseõppesse väga vähesed ning et u 40% vene õppekeelega põhikooli lõpetajatest jätkab kutsehariduses. Kokkuvõttes õpib 21% kõigist kutsehariduse õpilastest eesti keelest erinevas õppekeeles (valdavalt vene keeles). Samas on **eesti keele oskus tööturul vaieldamatult oluline** ning aitab saada haridusele vastavat tööd. PIAAC uuring (Halapuu 2015)⁴⁵ näitab, et kehv või keskmine eesti keele oskus tähendab Eestis u 15% palgalõhet, väga hea eesti keele oskuse puhul pole eesti- ja venekeelsete töötajate vahel palgaerinevust. Väga hea eesti keele oskus annab palgalisa vaid 2/3 kõrgema palga saajate hulgas ehk võib väita, et on ameteid, kus parem eesti keele oskus ei pruugi paremat palka tagada. Eesti keele oskus tasub end enam ära piirkondades, kus elab vähem eestlasi ehk kus vene kodukeelega inimesed konkureerivad ka omavahel. Lisaks eesti keele oskusele mängib tööturul rolli ka inglise keele oskus, aga ka selle tähtsus varieerub piirkonniti. Tallinna valimi põhjal hinnatud mudelist selgub, et kui võrrelda tallinnlasi, kes on sarnase taustaga, sh sama eesti keele oskuse tasemega, kuid kellest üks oskab inglise keelt väga heal tasemel ja teine keskmisel tasemel, on viimase palk keskmiselt 0,6–14,8% madalam. Kutse- ja kõrghariduse lõpetajate konkurentsivõime tõstmiseks toetatakse programmist nii akadeemilise kui ka erialase eesti keele ja võõrkeelte õpet.

⁴⁵ Halapuu, V. (2015) Infotöötlusoskuste roll soolise ja keelise palgalõhe selgitamisel Eestis. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 4. <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46964/PALGALOHE.pdf?sequence=1>

- Programmi üks olulisi tegevusi on **töökohapõhise õppe laiendamine**. 2016/2017. õppeaastal kasvas töökohapõhises õppes nii õppurite kui ka lõpetajate arv, kuid programmi väljundnäitaja saavutamiseks on see kasv ebapiisav (8000 õpipoisiõppes osalenut aastaks 2020). Selle peamiseks põhjuseks on programmi hiline käivitumine – programmi raames võeti esimesed õpipoisiõppesid vastu 2015/2016. õppeaastal.
- 2016. aastal valmis töökohapõhise õppe teemaline analüüs (Poulokainen et al. 2016)⁴⁶, mille hinnangul on Eestis kõige levinum töökohapõhise õppe koolipõhine koostöömudel (sh koolipõhine ja praktikandi mudel), ettevõttepõhiseid koostöömudeleid (sh ettevõttepõhine ja täienduskoolituse mudel) rakendatakse oluliselt harvem. Põhiline erinevus nende mudelite vahel on selles, kes algatab töökohapõhise õppe (vastavalt kas õppeasutus või ettevõtte) ning mis vormis ja kui tihti toimub kooli ja ettevõtte koostöö. Uuringu ühe peamise tulemusena võib välja tuua, et ettevõtetel, aga ka õppeasutustel on ikka veel liiga vähe infot töökohapõhise õppe võimaluste kohta. Õpipoisiõppet pakkus 2015. aastal kolmandik kutseõppeasutustest ja paarsada ettevõtet. Need õppeasutused, mis õpipoisiõppet ei pakunud, ei teadnud, kuidas leida õpipoisiõppest huvitatud ettevõtteid, millised on ettevõtete ootused töökohapõhisele õppele või millised on ettevõtete võimalused töökohapõhise õppe pakumisel.

Tabel 4. Töökohapõhise õppe õpilased, katkestanud ja lõpetajad. Allikas: EHIS

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17 ⁴⁷
Õpilased, sh	564	566	551	583	617	678	1381
mehed	329	357	340	301	382	348	578
naised	235	209	211	282	235	330	803
ESF meetme toel õppivate õpilaste arv						30	996 ¹
Katkestanute osakaal 10.11. seisuga (%)	31,4	29,2	25,8	24,7	26,6	21,4	
Lõpetas	180	166	258	260	351	420	

¹ 31.12.2016 seisuga 1269 õpilast.

2.3.2 Ülevaade meetme elluviimisest

Meede 1. Õppe seostamine tööturu vajadustega

Meetme eesmärk: Õpe kutse- ja kõrghariduses vastab suuremal määral tööturu arenguvajadustele.

Tegevus	Näitaja	2014 alg-tase	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik	sihttase			
Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi loomine	Loodud ja tegutsevate kogude (valdkonnanõukogud ja koordinaatsioonikogu) arv	0	3+1	8+1	8+1	10+1	13+1	18+1	23+1
	Koordinaatsioonikogu poolt Vabariigi Valitsusele esitatav tööturuuskuste analüüsi ülevaade	0	0	1	1	1	1	1	1
Ettevõtlikkuse ja ettevõtlus-õppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel	Nende õppeasutuste arv, kes osalevad ettevõtlus-programmis, et võtta kasutusele ettevõtlusmoodul	0	0	40	175	40	180	200 (2020)	240 (2023)
	Nende osalenud õppeasutuste osakaal (%), kes on ettevõtlusmooduli kasutusele võtnud	0	0	-	-	25	50	75	90 (2023)

⁴⁶ Poulokainen, T., Kaunismaa, I., Sammul, M., Nutt, N., Themas, A., Aksen, M., Themas, E. (2016). Töökohapõhise õppe korraldusmudelite rakendamine kutsehariduses. Tartu: RAKE.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51339/Tookohapohise_õppe_uuring_lopparuanne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁴⁷ Kõik andmed on 10.11.2016 seisuga.

	Ettevõtlusõppe täiendusõppes osalenud õppetööd läbiviivate spetsialistide arv	0	0	480	597	600	650	800	800
Kutsehariduse kvaliteedi tõstmine	Kutseõppeasutuste ja kutseõpet andvate rakenduskõrgkoolide õppekavariühmade akrediteerimiskordade (hindamisühikute) arv	0	56	50	71	90	150	180	270
Kutsehariduse maine tõstmine	Kutsemeistrivõistluste erialade arv	31	-	32	32	32	33	34	35
Praktikasüsteemi arendamine kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika	Koolitatud praktika-juhendajate arv	0	0	1100	185	2450	3900	5100	5350
	Programmis osalevate õppeasutuste osakaal kõigist vastavatest õppeasutustest (%)	0	100% kutse-koolid/ 68% kõrg-koolid	60	Kutseh aridus 84 % Kõrgha ridus 79 %	70	80	90	90
Töökohapõhise õppe laiendamine	Töökohapõhises õppes ESF meetme toel osalenute arv ⁴⁸	0	42	1667	1269	3000	4666	6900	8000
	Töökohapõhises õppes osalenutest edukalt lõpetanute määr (%)	50 (2013)	-	-	-	-	70	-	75
	Töökohapõhises õppes osalevate ettevõtete arv	n/a	-	150	333	200	250	300	330
Keeleõpe	Tegevuses osalenute arv	0	tege- vust ei käivi- tatud	1000	860 ¹	1400	2000	2500	2500
Uuringud seiramaks hariduse ja tööturu seoseid ⁴⁹	Läbi viidud uuringuid-analüüsi	1	-	3	3	4	6	7	8
	Oskuste, hariduse ja tööturu seoseid kaardistavate aruannete arv	8	8	8	8	8	8	10	10

¹ PRÕM keeleõppe tegevused (indikaatori sihttase aastaks 2016 – 700), 2017. a lisanduvad avatud taotlusvooru projektide tegevused keeleõppe alase haridusasutuste koostöö ja KOVide algatuste toetamise eesmärgil.

Tegevuste väljundnäitajad on 2016. aastal saavutatud, v.a alatäituvus töökohapõhises õppes osalenute (täitmata jäi ca 24%), koolitatud praktikajuhendajate (täitmata jäi ca 83%) ja keeleõppe tegevuste avatud taotlusvooru projektides osalejate (täitmata jäi 10%) arvus.

Olulisemad tegevused:

- Toimib oskuste koordineerimisüsteem **OSKA**, mis annab infot olulisemate tööturul vajaminevate ametite ja -oskuste kohta. Info tööturu vajadustest aitab planeerida koolituste mahtu, struktuuri ja sisu ning võimaldab õppimisel ja õpetamisel paremini tööturuga arvestada. 2016. aastal jätkas tööd koordineerimiskogu ja käivituse töö viies ekspertkogus. 2016. aasta lõpu seisuga on avaldatud OSKA **raportid** viies valdkonnas (IKT, arvestusala, metsandus ja puidutööstus, metalli- ja masinatööstus, sotsiaaltöö). 2017. aastal on planeeritud läbi viia kuue valdkonna analüüsid. Nii koordineerimiskogu kui ka valdkondlikud ekspertkogud on hästi rakendunud, raportite metoodikat on täiendatud ja tulemuste esitlust ühtlustatud. Oluline aruteluteema 2016. aastal oli see, kuidas koordineerida raportites esitatud ettepanekute rakendamist ja korraldada seiret. 2017. aastal on HTM ja Kutsekoja koostöös plaanis sobiv mudel kokku leppida. Ilmnes ka vajadus suurema tulemustest teavitamise ja kommunikeerimise järele. Otsustatud on loobuda varem planeeritud kompetentside enesehindamise keskkonna arendamisest ja kasutada vabanevad vahendid OSKA raportite info vahendamiseks erinevatele sihtgruppidele.
- **Praktikasüsteemi arendamiseks** jätkavad tööd kutsehariduse ja kõrghariduse praktika koordinaatorite võrgustikud. 2016. aastal avanes ettevõtete ja koolide koostöö taotlusvoor, mille raames taotlejatel on kohustus koolitada ettevõttelepoolseid praktikajuhendajaid. Käivitatud on tööühikud ja

⁴⁸ 31.12.2016 seisuga.

⁴⁹ Mõõdikute all peetakse silmas tööturuedukuse andmete avalikustamist HaridusSilmas ning PIAAC uuringut ja aruandeid.

- parima praktika jagamine. Tegevuse raames on koolitatud 185 praktikajuhendajat (kavandatud 1100). Sihttaseme täitmiseks planeeritakse järgmistel aastatel laiendada koolitajate ringi ja võimaldada tellimuskoolitusi.
- Eesti Tööstus- ja Kaubanduse Keskliidu eestvedamisel on valitud parimad praktika ettevõtted ja praktikandid, mõlema valikuga kaasnes meedia tähelepanu.
 - **Praktika sõidu- ja majutustoetusi** on õppeasutused alakasutanud. 2016. aasta lõpuks on toetuse saanud 280 õppijat. Olukorra parendamiseks on HTM laiendanud abikõlblike õppekavade nimekirja.
 - **Õpetajakoolituse praktika korraldamiseks** on Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool 2016. aastal välja töötanud mahukad praktikakorralduse tegevuskavad. Õpetajakoolituses käivitusid mõlemas ülikoolis praktikakogukonna arendused ja TÜ laiendas ka oma praktikakoolide võrku (+10 uut lepingut).
 - **Töökohapõhises õppes alustas** 2015. aastal programmi toel 42 õpilast. 2016. aasta jooksul lisandus neile üle tuhande õpipoisi. Kokku osaleb töökohapõhises õppes üle 330 töandja. Tegevuse algusest 2016. aasta lõpuni on riikliku koolitustellimuse komisjon kinnitanud 1972 koolituskoha loomissoovi ning õppesse on võetud 1269 õpipoissi, kellest 140 on õpingud lõpetanud. Populaarsemad valdkonnad on tervishoid ja sotsiaalteenused (244 õppijat), turismi-, toitlustus- ja majutusteenindus (176), mehaanika ja metallitöötlus (131), iluteenindus (97), energeetika ja automaatika (96).
 - Jätkati **ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamist**, mille eesmärk on rakendada ettevõtlikkust arendav õpikäsitus ja ettevõtlusõpe süsteemselt kõigil haridustasemetel ja -liikides ning luua vajalik metoodika ja õppevara, et kõigile õppijaile oleks tagatud ettevõtlusõppe läbimise võimalus. Toetatakse ettevõtlusõppe moodulite väljatöötamist, neid läbiviivate spetsialistide täienduskoolitust (2016. lõpu seisuga on osalenud u 600 inimest), õppematerjalide väljatöötamist ning ettevõtluse eelinkubatsiooniteenuse väljatöötamist ja rakendamist. Metoodika ja õppevara alategevused lükkusid 2017. aastasse.
 - **Kutsehariduse maine tõstmise** valdkonnas käivitati koolide nõustamine kommunikatsiooni alal, aasta lõpuks valmisid kuue kooli kommunikatsioonistrateegiad. Valmisid kaheksa kooli virtuaaltuurid, tegevus jätkub 2017. aastal. Koostöös partneritega valmistati ette **oskuste aasta 2017** kontseptsioon ja tegevuskava. Uuendati kutsemeistrivõistluste koondjuhend ning korraldati **32 eriala kutsemeistrivõistlused**. Valdkonna uudised on kajastatud kutseharidus.ee Facebooki fännilehel, novembris korraldati sotsiaalmeedias edukalt EuroSkills'i teemakuu. Esmakordselt ilmus venekeelne teatmik „Abiks otsustajale 2016/17“. Koostati töökohapõhist õpet tutvustav voldik (tiraaž 15 000).
 - 2016. aastal **akrediteeriti 16 kutsehariduse õppekavarühma**. Kutseõppeasutustele ja kutseõpet pakkuvatele rakenduskõrgkoolidele korraldati õppekavarühmade praktilised seminarid ning hindamiskspertidele koolitused. Akrediteerimisnõuete ja kriteeriumide ülevaatamiseks on kokku kutsutud huvipoolte esindajatest koosnev arendustöörühm. Koostatud on õppekavarühmade hindamistulemuste kokkuvõtted ja 2015. aasta hindamistulemuste kokkuvõte, mis on kättesaadavad EKKA kodulehel.
 - 2016. aastal käivitusid **keeleõppe tegevused**. Keeleõppe tegevuste raames toetatakse kutse- ja kõrghariduse õppurite akadeemilise ja erialase eesti keele ja võõrkeelte õpet ning kutseõppeasutuste juhtide ja personali nõustamist mitmekeelse ja -kultuurilise õpikeskkonnaga toimetulekul. Keeleõppes osales üle 800 inimese, sh 288 inimest eesti keele kui teise keele õppes. 2016. aasta lõpus toimus ka avatud taotlusvoor (rahastusotsused – veebruar 2017) eesmärgiga toetada haridusasutuste koostööd ja kohalike omavalitsuste algatusi, millega luuakse mitmekülgseid ja paindlikke võimalusi eesti keele kui teise keele omandamiseks.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 9,4 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ meetmest „Õppe seostamine tööturu vajadustega“ kokku 8,6 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal ligikaudu 4,6 miljonit eurot, sh 4,1 miljonit eurot sotsiaalfondi 2014+ meetmest. Eelarve alataitmine on tingitud keeleõppe tegevuste hilisemast käivitumisest, sõidu- ja majutustoetuse ning ka töökohapõhise õppe vahendite alakasutamisest, mõnede ettevõtlusõppe arendamise ja kutsehariduse mainekujundamise alategevuste edasilükkumisest 2017. aastasse ning praktikasüsteemi arendamisel tööstus- ja õppeasutuste koostöö toetamise tegevuse alguse viibimisest.

2.3.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2016. aasta lõpuks on kõik tegevused käivitunud ja rakendamisel. Edukalt on käivitunud OSKA tegevus. 2017. aastal on plaanis keskenduda OSKA raportite ettepanekute elluviimise järjepideva seire mehhanismi loomisele ja OSKA raportites sisalduva (karjääri)info disainimisele ning vahendamisele, kasutades selleks algselt kompetentside enesehindamise keskkonna loomiseks kavandatud vahendeid.

Nii ettevõtjatel kui ka õppeasutustel on suur huvi töökohapõhise õppe vastu (skeemi rakendamisse on kaasatud oodatust rohkem töötajaid), mis annab põhjust loota, et osalus töökohapõhises õppes kasvab vähemalt samas tempos. Õppeasutused osalevad oodatust aktiivsemalt ka ettevõtlusõppe ja praktikakorralduse arendustegevustes. Lahendust vajab aga praktika söidu- ja majutustoetuste kasutus ning praktikajuhendajate madal osalus koolitustel. Söidu- ja majutustoetuste paremaks kasutamiseks oleme juba laiendanud toetatavate õppekavade nimekirja. Praktikajuhendajate koolitamiseks kavandame laiendada koolitajate ringi ja võimaldada tellimuskoolitusi.

Programmi tegevuste mõju EÕS eesmärkidele ja indikaatoritele saab tõendus põhised hinnata alles 2017. aastal. OSKA raportite tulemusi on plaanis kasutada nii Sotsiaalministeeriumi kui ka teiste ministeeriumide vastutusvaldkondade poliitikakujunduses ja elluviimises (nt Töötukassa kasutab OSKAt töötust ennetavate meetmete rakendamisel). Erinevate tegevuste koostõugu on elluviimise käigus paranenud.

2.4. Koolivõrgu programm

Eesmärk: demograafiliste muutustega arvestav ja kaasava hariduse põhimõtetest lähtuv koolivõrk, mis tagab võrdse ligipääsu kvaliteetsele haridusele kõigis Eesti piirkondades.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia ja ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 indikaatorite sihttasemete saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel*	67:33	67,8:32,2	68,9:31,1	-	69,9:30,1	-	-	-	60:40
Töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%), sh õpetajate töõjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%)*	62,3 42,2	67,5 46	68,4 47,2	58,3 39	selgub 2018	58,9 44	59,4 46	59,9 48	60 50
Gümnaasiumiastmega koolide arv	202	183	171	168	168	160	150	-	~100
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m2)*	3,5 milj (2012)	3,5 milj	-	väheneb	-	väheneb			3 milj
HEV koolide arv (riigi ja KOV koolid)	36	33	31	30	32	28	27	27	26

* EÕS näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.3. ja 1.5.

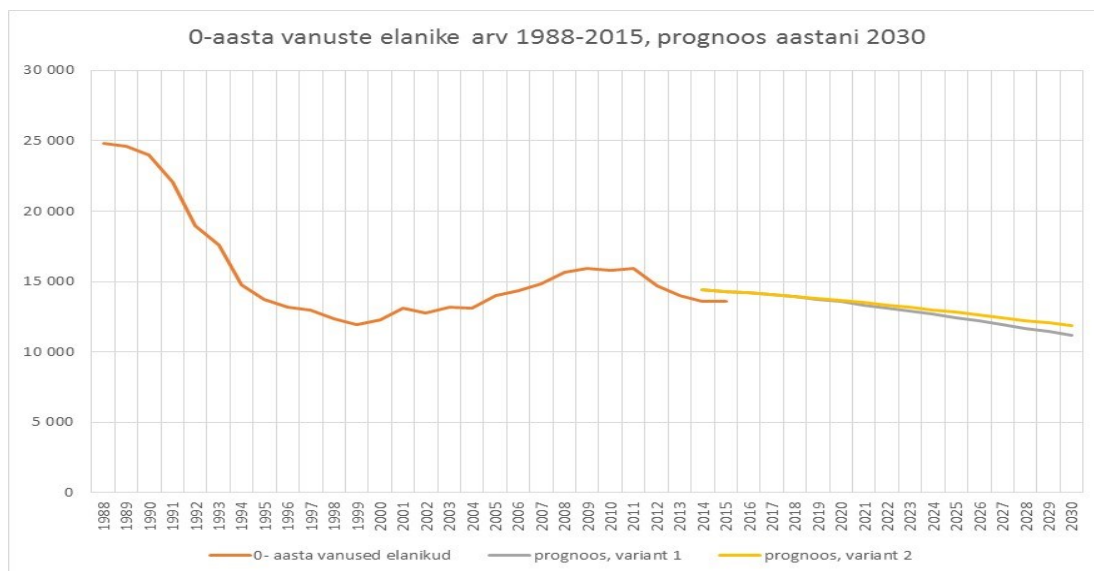
Programm aitab kaasa järgmise indikaatori saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste osakaal, kes on kaasatud tavaõppesse (%)	28 (2012)	27	27	30	25	31	32	33	35

2.4.1. Olulisemad muutused ja trendid

Õpilaste arvu muutumine ja demograafiline prognoos

- **Demograafiline prognoos** näitab Eesti rahvastiku vananemist ning noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Sündide arvu tõusu tulemusena viimastel aastatel on õpilaste koguarv lähiaastatel stabiliseerumas, kuid pikemas perspektiivis näeme endiselt väikest langustrendi (joonis 8). Aastal 2023 sündivad lapsed lähevad aastal 2030 esimesse klassi. Pikemas perspektiivis kasvab üldhariduses statsionaarse õppe õpilaste arv prognoosi järgi kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui täna. Täpsemalt vt üldharidusprogrammi tulemusaruandest.

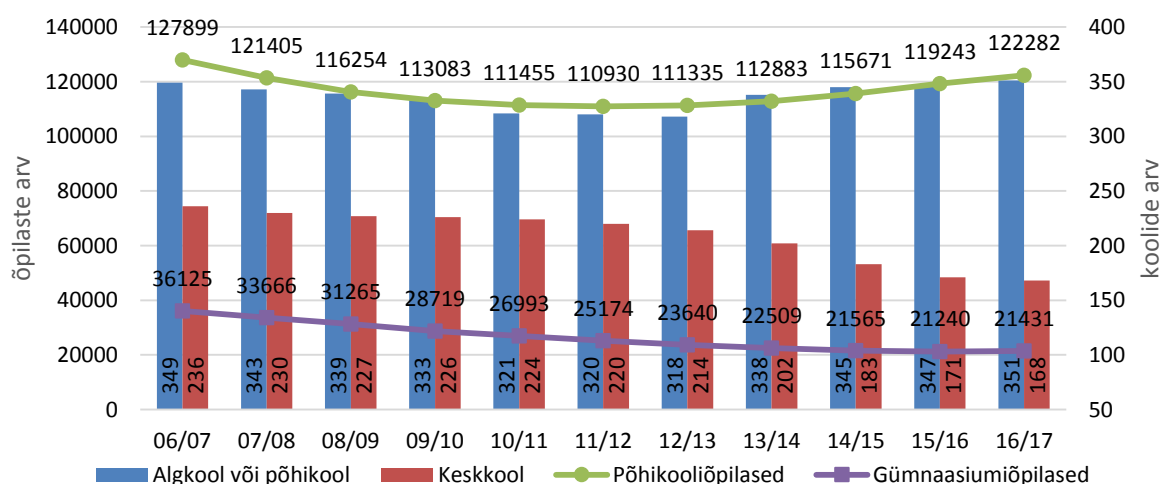

Joonis 8. Sündide arv 1988–2015 ja prognoositud sündimus kuni 2030. aastani. Allikas: Statistikaamet.

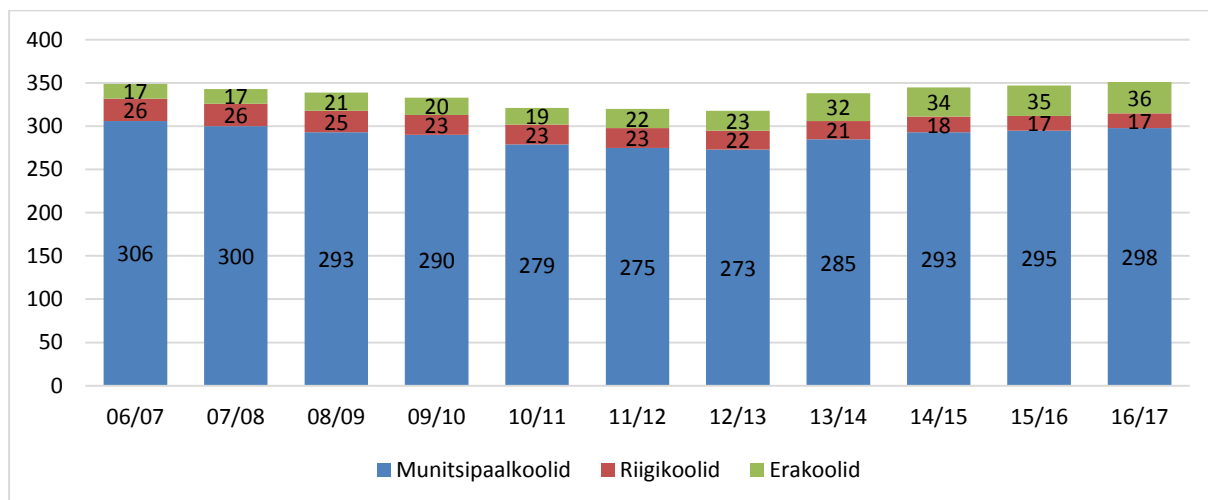
- **Õpilaste arvu muutused sõltuvad palju piirkonnast.** Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal ja Tartumaal – vastavalt 22% (pea 10 000 õpilast) ja 2%. Kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Hiiu- (39%), Jõgeva- (36%), Võru- (33%) ja Põlvamaal (32%).

Koolide arv ja riigigümnaasiumid

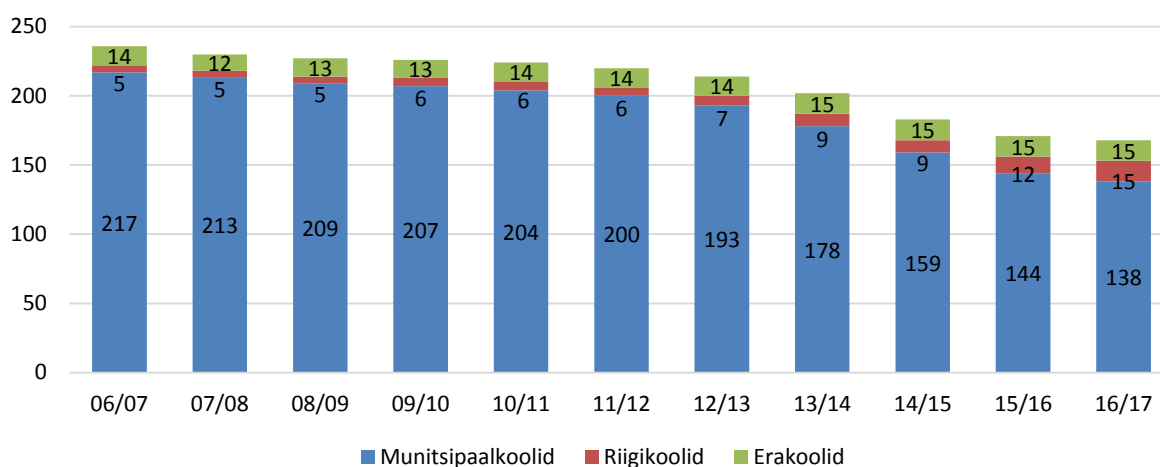
- 2016/2017. õppeaastal tegutseb Eestis 535 üldhariduskooli – 351 alg- ja põhikooli, 168 keskkooli ja gümnaasiumi ning 16 täiskasvanute gümnaasiumi. Põhikooliastmega koole on 454 (sh keskkoolid, kus toimub õpe põhikooliastmes) ja gümnaasiumiastmega koole 168, sh 21 puhast gümnaasiumi (ainult 10.–12. klass).
- **Viimasel kümnel aastal on koolide arv vähenenud 66 võrra. Üldhariduse statsionaarses õppes õppivate õpilaste arv on samal ajal vähenenud ligi 20 000 võrra.** Peamiselt on vähenenud gümnaasiumiastmega munitsipaalkoolide arv – alles on 2/3 kümme aastat tagasi tegutsenud koolidest. Võrreldes 2015/2016. õppeaastaga on riigigümnaasiumide arv kasvanud kolme võrra – 2016/2017. õppeaastal tegutseb kokku 12 riigigümnaasiumi. Riigigümnaasiumid töötavad kümnes maakonnas, aastaks 2023 on kavandatud rajada kokku 24 riigigümnaasiumi.

Joonis 9. Õpilaste ja koolide arv statsionaarses õppes 2006–2016. Allikas: EHIS

Joonis 10. Statsionaarse õppega alg- ja põhikoolide arv 2006–2016. Allikas: EHIS

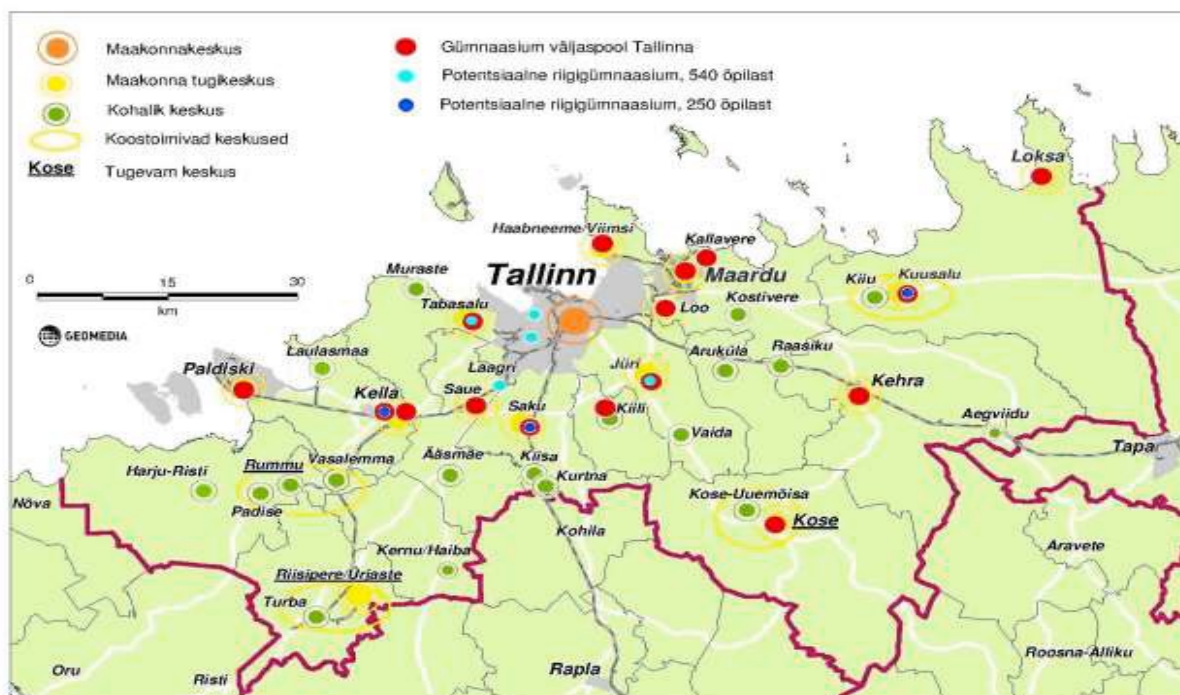

Joonis 11. Statsionaarse õppega keskkoolide arv 2006–2016. Allikas: EHIS

- Viimase ajani oli lahtine riigigümnaasiumide rajamine Harjumaal, kus 2016/2017. õppeaastal on gümnaasiumiharidust andvaid koole kokku 73, sh täistsüklikoole 67. Valdav osa (57 kooli) Harjumaa gümnaasiumiastmega koolidest asub Tallinnas, mujal Harjumaal asub 16 kooli. 2015. aastal viis Geomedia HTM tellimusel läbi Harjumaa koolivõrgu analüüsi (Haljaste, Noorkõiv 2015⁵⁰), et leida sobivad kohad viie riigigümnaasiumi rajamiseks (lisaks on otsustatud ühe kooli rajamine Viimsisse). Analüüs tegi ettepanekud koolide asukohtade valikuks kahe stsenaariumi⁵¹ järgi. Esimese stsenaariumi järgi on väljaspool Tallinna riigigümnaasiumi rajamise potentsiaal võimalikest Harjumaa asukohtadest kolmel keskusel – Saue vallas (Laagri), Harku vallas (Tabasalu) ja Rae vallas (Jüri). Tallinnas võib põhimõtteliselt igasse linnaossa rajada ühe või mitu riigigümnaasiumi, kuid Tallinna haridusjuhtide eelistus on rajada riigigümnaasium Mustamäele (TTÜ linnak ja/või Vilde tee 69) ja Kristiinesse (Hipodroomi piirkond). Regionaalpoliitiliste argumentide alusel (teine stsenaarium) on väljaspool Tallinna vähemalt 250 õpilasega riigigümnaasiumi rajamiseks potentsiaali Keila linnal ja Saku vallas ning kriitiliste eeltingimuste täitmisel Kuusalu vallas. Harjumaa koolivõrgu arengukava koostamise töögrupi (moodustati Harju maavanema korraldusega 15. märtsil 2011) ettepanekul võiks gümnaasiume kogu Harjumaal olla kümme (Harju Maavalitsuse kiri HTMile 30.11.2011 nr 7-3/5026).

⁵⁰ Haljaste, K-L. ja Noorkõiv, R. (2015). Harjumaa koolivõrgu analüüs riigigümnaasiumide rajamiseks perioodil 2015–2023. Tartu: Geomedia.

⁵¹ Esimene stsenaarium arvestab hariduse tulemuslikkuse ja tõhususe ehk kvaliteedi ja majandusliku efektiivsuse argumente ja kavandavad koolid peaksid olema vähemalt 540 õpilasega. Teine stsenaarium arvestab lisaks eelnimetatule ka regionaalpoliitiliste argumentidega, sh piirkondlik areng, liigse liiklusevajaduse ja -koormuse vältimine. Kavandavad riigigümnaasiumid väljaspool Tallinna on vähemalt 250 õpilasega.

Joonis 12. Potentsiaalsed riigigümnaasiumide asukohad Harjumaal. Allikas: Harjumaa koolivõrgu analüüs.

- Väikseid ehk alla 100 õpilasega gümnaasiumiastmeid (10.–12. klass) oli 2016/2017. õppeaasta seisuga 73 ja alla 50 õpilasega 41 (sh reorganiseeritavad). Väga väikseid ehk alla 30 õpilasega põhikooli oli 21, nende seas ka seitse hariduslike erivajadustega õpilaste kooli. Alla 30 õpilasega 1–6-klassilisi kooli oli 31.

Hariduslike erivajadustega (HEV) õpilased üldhariduskoolides

- Programmi eesmärk on suurendada hariduslike erivajadustega õpilaste kaasamist tavakooli ja vähendada HEV koolide arvu.
- Õpilaste arv riigi HEV koolides on kümne aastaga langenud enam kui 1000 võrra ehk 40%. Seetõttu on mitmed koolihooned jäänud liiga suureks – on koole, kus õpilase kohta on 200 m², ja on koole, kus ruumi napib. 2016/2017. õppeaastal tegutses Eestis 39 HEV õpilaste kooli (neist 18 riigikooli, 14 munitsipaalikooli ja 7 erakooli, vt tabel 7). Võrreldes 2015/2016. õppeaastaga on HEV koolide arv kasvanud kolme võrra – varem tavaüldhariduskoolidena tegutsenud Viljandi Kaare Kool (KOV), Mattiase Põhikool (era) ning Mäepealse Erakool (era) on muudetud HEV koolideks.
- HEV1 ehk täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavatest õpilastest on 2016/2017. õppeaastal tavaõppesse kaasatud 95%, HEV2 ehk raskete hariduslike erivajadustega õpilastest 25%.
- Centari 2016. aastal avaldatud uuringus⁵² kaardistatakse kaasamise takistusi. Üheks väljakutseks kaasamisel nimetakse vastuolu kodulähedase kooli füüsilise keskkonna ja õpilase spetsiifilise vajaduste vahel – näiteks ei pruugi paljudele õpilastele sobida väga suures koolis õppida ja seetõttu ei saa mõnes piirkonnas, kus koolid on väga suured (nt Tallinn), last erikoolist kodulähedasse tavakooli suunata. Täpsemalt vt üldharidusprogrammi tulemusaruandest.

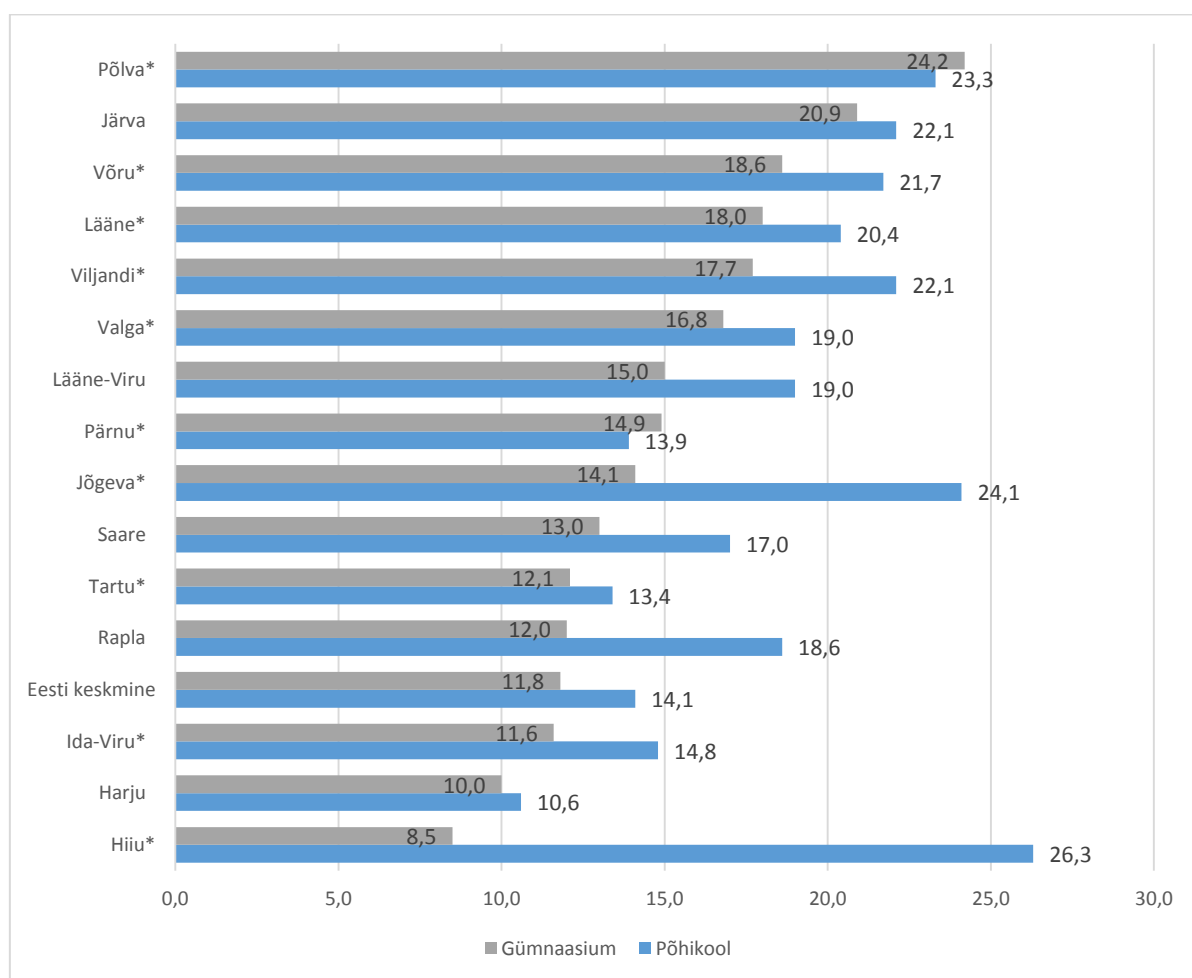
Tabel 4. Hariduslike erivajadustega õpilaste koolide arv, õpilaste arv hariduslike erivajadustega õpilaste koolides 2006–2016. Allikas: EHIS

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Koolide arv	46	45	45	43	43	44	43	42	38	36	39
Õpilaste arv	4482	4177	4010	3800	3779	3627	3503	3391	3277	3216	3312

⁵² Räis, M., L., Kallaste, E., Sandre S-L. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus: Uuringu lõppraport. Centar.

Suurem palkade osakaal hariduskuludes

- Koolivõrgu reformi üks oodatav mõju on **tööjõukulude osakaalu kasv valitsussektori hariduskuludest** (aastaks 2020 on siht 60%)⁵³. Programmi elluviimise tulemusena peab potentsiaalselt kasvama hariduskulude see osa, mida kasutatakse õpetajatele palga maksmiseks. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ning loobuda halduskulusid suurendavast mittevajalikust pinnast.
- Üldhariduskoolides on ruutmeetreid õpilase kohta kõige vähem Harjumaal. Kõige enam on põhikooliõpilase kohta pinda Hiiu-, Jõgeva- ja Põlvamaal, gümnaasiumiõpilase kohta Põlva-, Järva- ja Võrumaal. (Vt joonis 13)
- Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduse kogukuludes langes aastatel 2009–2012 ning on seejärel tõusnud. Languse tingis eelkõige investeringute osakaalu kasv valitsussektori üldhariduse kogukuludes. 2015. aastal olid tööjõukulud viimase 5 aasta kõrgeimal tasemel – 68,4%, see ületab 2020. aastaks seatud sihti. Õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes oli 2015. aastal 47,2%, näitaja on võrdlemisi lähedal 2020. aastaks seatud sihile (50%). Rahvusvahelisel tasemel võrreldakse õpetajate tööjõukulude osakaalu üldhariduse tegevuskuludest⁵⁴, selles võrdluses jääb Eesti tase märkimisväärselt alla OECD keskmise⁵⁵.

Joonis 13. Koolide pinnakasutusindeks maakonniti (m² õpilase kohta), 2016. Allikas: EHIS

Märkus: Maakonnad on reastatud gümnaasiumi pinnakasutusindeksi alusel. *Tärniga tähistatud maakondades on loodud riigigümnaasium. Koolide pind sisaldab õppeasutustes kasutusel olevat sporditaristut ning osaliselt õpilaskodude ja ühiselamute pinda ja abihooneid.

⁵³ EÕS rakendusplaani lisana Vabariigi Valitsuse kinnitatud haridustaristusse investeerimise põhimõtetes on sätestatud, et õpetajate tööjõukulude osakaalu kasv valitsussektori üldhariduskuludes saavutatakse koostöös majandamiskulude optimeerimise (eelduseks koolivõrgu programmi tegevused) ja õpetajate palgakulu kasvuga.

⁵⁴ Tegevuskulud ehk kulud ilma investeringuteta ja nii era- kui ka avalikest rahastamisallikatest.

⁵⁵ Vaata Education at a Glance 2016, indikaatorid ei ole üks-ühele võrreldavad.

2.4.2 Ülevaade meetme elluviimisest

Meede 1: Koolivõrgu korrastamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Riigigümnaasiumide arv	5	5	9	12	12	12	16	20	24
Nüüdisajastatud riigi ja munitsipaalkutseõppeasutused	-	17	-	-	-	-	-	-	24
Üldhariduskoolide nüüdisajastatud pind (m ²)	-	-	-	13000	6619	-	36000	-	115 000
HEV õpilaste kaasamiseks toetust saavate koolide arv	-	-	-	0	0	-	20	-	60
Ruutmeetrid õpilase kohta üldharidusvõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel (m ²)	14,8 (2012)	-	-	11,5	9,3	11,5	11,5	11,5	11,5

Kolmest näitajast, mida oli võimalik 2016. aastal mõõta, on täidetud kaks. Tegutseb 12 riigigümnaasiumi ning üldhariduskoolide võrgu korrastamisel toetust saanud objektidel on keskmiselt 9,3 ruutmeetrit pinda õpilase kohta. Kokku on üldhariduskoolides nüüdisajastatud üle 6600 ruutmeetri pinda, mis on poole võrra vähem kui oli kavandatud.

Olulisemad tegevused:

- Riigigümnaasiumide käivitamine on plaanipärane – 2016. aastal käivitus kolm uut riigigümnaasiumi. Riigigümnaasiumide investeringute kavas kinnitati Rapla ja Viimsi gümnaasiumi rajamine.
- Läbi on viidud põhikoolide taristu investeerimisettepanekute esitamise 1. voor. Investeringute kava kinnitamine lükkus edasi 2017. aastasse. Edasi lükkus ka HEV koolide investeringute kava kinnitamine.
- Tegutseb 26 riigi kutseõppeasutust. 2016. aastal liideti Tallinna Transpordikool Tallinna Tööstushariduskeskusega ning Narva Kutseõppekeskus ja Sillamäe Kutsekool Ida-Virumaa Kutsehariduskeskusega. Järvamaa Kutsehariduskeskuse Põltsamaa õppekoha majandus- ja õppehooned anti üle Riigi Kinnisvara ASile ja võeti ekspluatatsioonist. Lammutati 9689 m² kutseõppeks mittevajalikku pinda (Järvamaa, Kehtna, Olustvere, Pärnumaa). Pärnumaa Kutsehariduskeskus lõpetas õppetöö Tihemetsa õppekohas. Kokku vähenes nende tegevuste tulemusel 2016. aastal kutseõppeasutuste õppepind 32 700 m² võrra.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 15,5 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ meetmest 1.4 Koolivõrgu korrastamine kokku 12,3 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 12,2 miljonit eurot, sh 11,3 miljonit eurot sotsiaalfondi 2014+ meetmest.

2.4.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2016. aasta tegevustega on loodud eeldused koolivõrgu programmi eesmärkide täitmiseks, kuid pinnakasutuse ja ressursside kasutamise optimeerimise näitajatele need veel mõju ei avalda.

Samuti ei ole programmil nähtavat mõju põhikoolilõpetajate haridusvalikutele. Ka nendes piirkondades, kus toimivad riigigümnaasiumid ja põhikoolid on gümnaasiumidest lahutatud (nt Tartu ja Viljandi) ei ole noorte eelistused kutseõppe kasuks muutunud. HTM tellis 2016. aastal analüüsi põhikoolijärgsetest valikutest, mis näitas, et kutsekeskhariduses õppijate osakaalu suurendamine üldkeskhariduses õppijate arvel ei ole majanduskasvu eesmärke silmas pidades ja haridussüsteemi väliseid tingimusi arvestades tõenäoliselt parim lahendus. Investeringud üldhariduskoolide võrku, riigigümnaasiumide loomine ja toimiv karjäärinõustamine aitavad noortel teha teadlikke haridusvalikuid (sh kutsehariduse kasuks). Samas ei ole need tegevused piisavad, et saavutada elukestva õppe strateegia eesmärki (40% keskhariduse tasemel õppuritest on kutsekeskhariduse õppes, praegu 30%). Oluline on tutvustada ja propageerida keskhariduse järgseid kutsehariduses ja (rakendus)kõrghariduses jätkamise võimalusi, pöörates suuremat tähelepanu

kutsekeskhariduse järgsetele õpivõimalustele. Sama tähtis on vähendada õpingute katkestamist kutsehariduses (vt ptk 2.7.).

Programmist kavandatud hariduslike erivajadustega õpilaste koolide investeringute kava kinnitamine lükkus edasi. Programmi tegevuskava kohaselt käivitub kaasava hariduse edendamiseks koolide taristu arendamine 2017. aastal ja sekkumise tulemusi saab tõendus põhisel hinnata 2020. aastast. 2016. aastal sõltus HEV2 õpilaste tavakooli kaasamise edukus eelkõige teiste programmide tegevuste tulemuslikkusest uue õpikäsituse ja kaasava hariduse põhimõtete juurutamisel (vt ptk 2.5. ja 2.6.).

2.5. Õppe- ja karjäärinõustamise programm

Eesmärk: lastele ja noortele võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks haridustugiteenuste tagamine

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24 aastaste osakaal (%)*	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,5	10,9 ^{P1}	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Põhikoolist väljalangevus kolmandas kooliastmes (%)*	0,6	0,5	0,5	hoida taset	0,3	hoida taset	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr (%), sh									
gümnaasiumides	1,1	1,1	0,9	<1	0,9	<1/	<0,9/	<0,9/	<0,8
kutseõppeasutustes*	25,8	25,6	24,7	23	22,4	22	22	21	<20

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

* Tegemist on strateegia üldeesmärgi ja muutunud õpikäsituse eesmärgi näitajatega. Eesmärkide täitmise analüüs on 1. peatükis.

Rakenduskavas sätestatud EL vahendite kasutamise eesmärgi 1. Kvaliteetsete hariduslike tugiteenuste abil varase koolist ja haridussüsteemist lahkumise vähendamine ning karjäärivalikute toetamine näitajad:

	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. astmes saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või individuaalnõustamist ning osalevad pärast põhihariduse lõpetamist järgmise kalendriaasta 10. novembri seisuga järgmise taseme õppes (%) ¹	93,8	93,5	94,1	94	93,9	-	95	-	96
Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid (%) ²	78 (12/ 13)	-	87,6	80	92,5	-	82	-	85

¹ Hõlmab riikliku õppekava järgi õppinud ja lihtsustatud õppes õppinud õppureid. Algväärtus näitab 2011. aasta lõpetanuid, kes õppisid 2012. aasta 10. novembri seisuga järgmise taseme õppes (st üldkeskhariduses või kutsekeskhariduses) ja ei olnud saanud tugimeetmest karjääriinfot ja/ või individuaalnõustamist. Põhikooli kolmanda astme lõpuks (7.–9. kl) peavad kõik õpilased olema saanud vähemalt korra individuaalset karjäärinõustamist, seega näitaja katab kõiki põhihariduses toetust saanud õpilasi. Väljalangejate arv järgmise õppetaseme esimesel aastal väheneb tänu põhikoolis saadud tugiteenustele ja karjäärinõustamise tõhususele (noored teevad kaalutletumaid otsuseid tuleviku suhtes ja valivad võimetekohaseid õpiteid).

² Õppenõustamisteenuste hulka kuuluvad eripedagoogide, psühholoogide, sotsiaalpedagoogide ja logopeedide teenused.

2.5.1. Olulisemad muutused ja trendid

Õpingute katkestamise vähendamine

- Programmi elluviimise oodatav mõju (koostöös teiste programmidega) on madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu ja õpingute katkestamise vähendamine. Eelduseks on, et katkestamist ja väljalangevust mõjutavad oluliselt teadlikud karjääri- ja erialavalikud, mida toetavad süsteemne õppe- ja tööturuinfo jagamine ning individuaalne karjäärinõustamine, samuti vajalike tugimeetmete rakendamine õpiraskustes õpilastele, et nad saaksid võimetekohaselt õppes osaleda. Väljalangevuse olulised põhjused 3. kooliastmes on raskused õppetöös ja motivatsiooni puudumine. Õppetöös esinevate raskuste puhul on kasu individuaalsest nõustamisest (õppenõustamine) ja vajaduse korral ka muude hariduslike tugimeetmete rakendamisest. Katkestamist erinevatel haridustasemetel on analüüsitud üld-, kutse- ja kõrgharidusprogrammide tulemusaruannetes.
- Eestis **katkestab põhikooli III kooliastmes ligikaudu 0,5% noortest (150–200 noort aastas). 2016. aastal oli katkestajaid 0,3%.** Põhikoolist väljalangejate valdav enamik (90%) õppis riikliku õppekava alusel (st neil ei olnud lihtsustatud, toimetuleku- või hooldusõppe õppekava). 20–30% õpib küll RÕK alusel, kuid eriklassis. Pooled õpivad RÕK alusel tavaklassis ning neile pole määratud ühtegi hariduslikku erivajadust. Väljalangejatest 66% on poisid ja 34% tüdrukud, 86% õppis eesti ja 14% vene õppekeeles (õpilaste jaotus samal ajal 89%/11%). Vaid üksikud väljalangejad jõuavad lähiaastatel põhihariduse omandamiseni. See näitab, et katkestamist tuleb ennetada ning selleni viivate teguritega tegeleda võimalikult vara.
- Põhikooli statsionaarses õppes riikliku õppekava alusel lõpetajatest ei jätka õpinguid u 3% (380–400 noort), kui vaadata kõiki põhikooli lõpetajaid (ka mittestatsionaarne õpe ning lihtsustatud, toimetuleku- ja hooldusõpe), siis on mittejätkajaid 4,5–5%. **Edasi ei õpi madalamate põhikooli lõpuhinnetega noored: 71% mittejätkajate keskmine hinne on alla 3,8;** 20% on neid, kes on õppinud lihtsustatud, toimetuleku- või hooldusõppe õppekava alusel.
- Mittejätkajatest u 40% lõpetas põhikooli RÕK alusel tavaklassis. RÕK alusel, kuid HEV-klassis lõpetas põhikooli 10–15% neist, kes hiljem kooli ei jätkanud.
- Gümnaasiumi statsionaarse õppevormi esimesel õppeaastal on katkestajaid alla 1% (u 100 noort aastas).
- Koolist väljalangemist käsitlevad uuringud liigitavad väljalangemise põhjuseid erinevalt, kuid sageli jagatakse riskifaktorid kolme-nelja gruppi: 1) individuaalsed, 2) perega seotud, 3) kooliga seotud ning 4) kogukonna või sõprade ja eakaaslastega seotud tegurid. **Individuaalseteks põhjusteks** on õpioskuste ja -harjumuse puudumine (mis tuleneb enamasti varasemast hariduskogemusest), personaalsed suhtumised ja väärtused, madal enesehinnang ja mittekohane käitumine koolis, õpilase väline kontrollikese, huvi- ja motivatsioonipuudus, kooliväsimus, varaküpsemine, eriala sobimatus ja terviseprobleemid. Paljud neist põhjustest on seotud kooli või kodu riskifaktoritega. **Koduga seotud riskifaktoriteks** on pereliikmete madal haridustase, pere raske majanduslik olukord, kodu ja kooli vaheline puudulik kontakt, kodupoolne vähene huvi kooli suhtes ja vähene seotus kooliga, lapse probleemsed suhted vanematega. Seoses koduga mõjutavad koolist väljalangemist ka õpilase varased täiskasvanu kohustused või vanematest eraldi elamine, mis võib omakorda seostuda vanemate alkoholismi või välismaal töötamise või varase lapsevanemaks saamise vm põhjustega. Riskifaktor on ka üksikvanemaga pere. **Kooliga seotud põhjusteks** peetakse õpilase sagedat puudumist, akadeemilist ebaedu, madalat õpimotivatsiooni, klassikursuse kordama jäämist, sagedast kooli vahetamist, negatiivset kooliklimat, suhteid kaasõpilaste ja õpetajatega. Probleemiks võivad olla õpetajate madalad ootused õpilaste suhtes ning õpilaste individuaalsete erinevustega mitteamestamine. Kooliga seonduvad ka tugivõrgustiku ja -süsteemi puudumine, karjäärinõustamise nõrkus, raskendatud ligipääs hariduse omandamisele (vajalik kool asub kaugel, kaasnevad kulud jms). Kutseõppes on nimetatud ka rahulolematust õppe kvaliteediga. **Sõprade ja eakaaslastega seotuna** toovad väljalangenud õpilased ise esile kooli- ja klassikaaslaste halba mõju koolist põhjustatud puudumistele ning varastamist ja uimastite tarvitamist kooliväliste sõprade ja eakaaslaste mõjul. Probleemiks on suhted klassikaaslastega, mis võivad põhjustada puudumist.

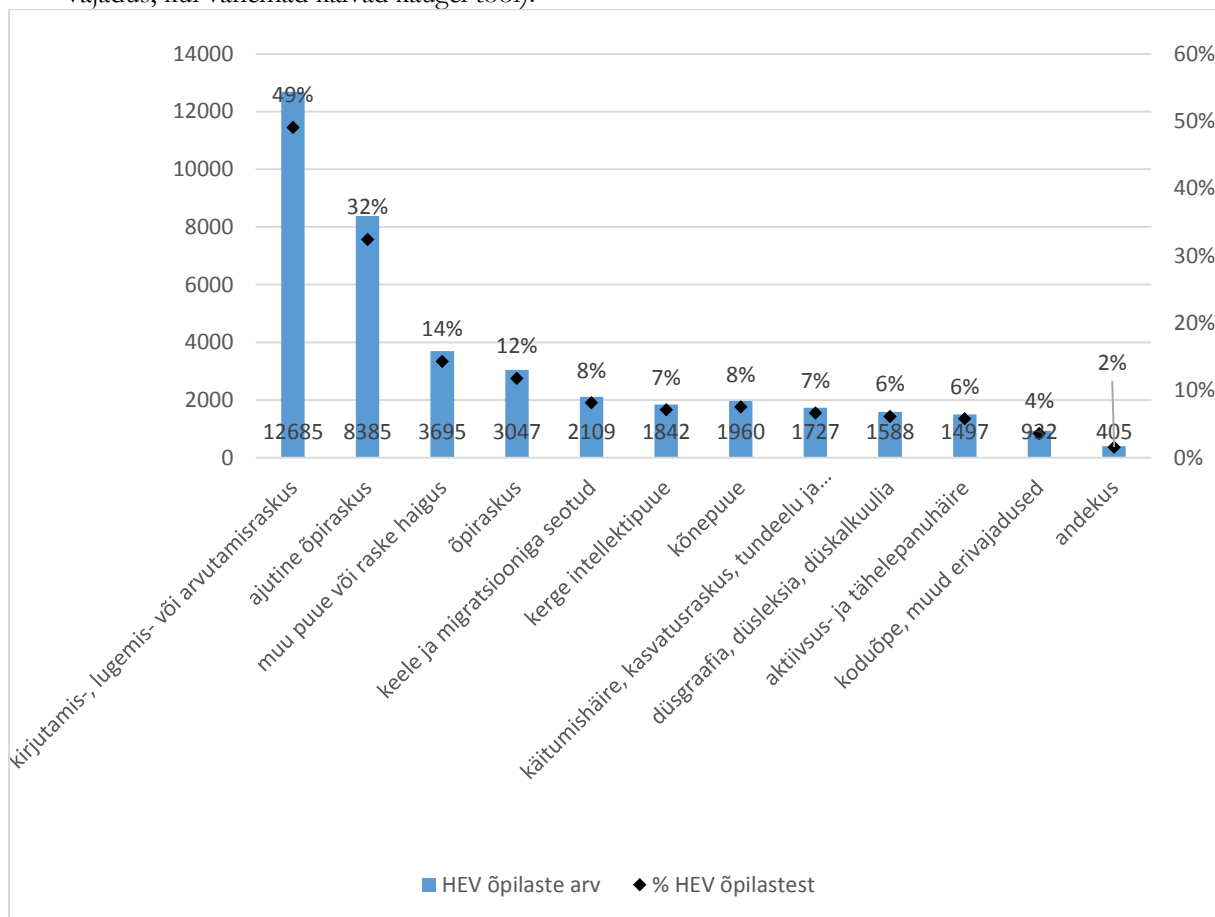
Hariduslike erivajadustega õpilased

- Suur grupp, kes õpinõustamist vajab, on HEV õpilased, keda põhikoolis on 22%. 2016. aastal valmis mahukas HEV õpilaste uuring (Räis jt 2016)⁵⁶, mis vaatles nii HEV õpilaste statistikat aastate lõikes kui ka nende kaasamist tavakooli, samuti eri viisil õppimise tõhusust. HEV liike on palju. **Kõige kergem ja kõige sagedasem on kirjutamis-, arvutamise- või lugemisraskus, mis on ligi pooltel kõikidest HEV õpilastest** ehk igal kümnendal põhikooliõpilasel. Teiseks kergemaks erivajaduseks on ajutine

⁵⁶ Räis, M. L., Kallaste, E., Sandre S.-L. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Uuringu lõppraport. Centar.

õpiraskus, mis on ligi kolmandikul HEV õpilastest. Nendele erivajadustele vastav haridusteenus/meede on õpiabirühm. Muid erivajadusi on arvuliselt oluliselt vähem. (Vt joonis 14)

- HEV õpilastest valdav enamik (kolmveerand) on HEV1 määratlusega ehk kergemate hariduslike erivajadustega. HEV2 ehk raskemate hariduslike erivajadustega õpilaste osakaal on ligi viiendik HEV õpilastest ehk u 4% kõigist põhikooliõpilastest ning nende arv ja osakaal on aja jooksul veidi langenud. Kõige enam on vähenenud kõnepuude, psüühiliste erivajaduse ja kasvatusraskuste määramine. Somaatiliste haiguste määramine on kasvanud ning nägemis-, liikumis-, kuulmis- ja liitpuute määramine on püsinud üsna samal tasemel. **Kõige sagedasem HEV2 on kõnepuue, mida 2014. aastal oli u 2000 lapsel, sellele järgnes u 1500 aktiivsuse- ja tähelepanuhäirega last.**
- Analüüsides HEV õpilaste jaotust kooliastmete kaupa ilmneb, et **enamik HEV õpilasi on algklasside õpilased**. Suurim on HEV määratlusega õpilaste osakaal 2.–4. klassini, kus enam kui veerandile õpilastest on määratud HEV. Esimeses, viiendas ja kuuendas klassis on ligi viiendikul HEV ning põhikooli kolmandas astmes on HEV õpilasi ligi 18%.
- **Poistel on oluliselt sagedamini (27–28%) hariduslikke erivajadusi kui tüdrukutel (16–17%) või neid pannakse sagedamini tähele ja registreeritakse. Eesti keelt emakeelena rääkivate õpilaste seas on igal aastal hariduslikke erivajadusi registreeritud u 5% rohkem.** Võib oletada, et muu emakeelega õpilaste hariduslikud erivajadused on alaregistreeritud.
- Maakonniti on HEV õpilaste osakaal kõikidest maakonna põhikoolis õppivatest õpilastest väga erinev **kõikudes kuni kaks korda: 16% Ida-Viru- ja Harjumaal, kolmandik või rohkem Lääne-, Võru- ja Jõgevamaal.** HEV õpilaste osakaalu piirkonnas võivad mõjutada ka piirkonniti erinevad sotsiaal-majanduslikud olud. Halvemate sotsiaal-majanduslike olude korral on enam lapsi, kellel puudub vajalik kodune toetus ja kes seetõttu vajavad lisaressursse koolist (nt erikoolide juures oleva õpilaskodu vajadus, kui vanemad käivad kaugel tööl).

Joonis 14. HEV määramise arv 2014. aastal HEV liikide kaupa põhikoolis (Centar 2016). Allikas: EHIS, autorite arvutused

Märkus: Tulp „muu puue või raske haigus“ hõlmab järgmisi hariduslikke erivajadusi: psüühilised erivajadused, kuulmispuue, nägemispuue, raske intellektipuue, tervislikud põhjused, raske somaatiline haigus, liikumispuue, liitpuue, mõõdukas intellektipuue, raske psüühikahäire; tulp „keele ja migratsiooniga seotud erivajadused“ hõlmab järgmisi: õppimine välisriigis, uussisserändaja, õppekeelest erinev kodune keel; tulp „käitumishäired“ hõlmab järgmisi: tundeelu-

ja käitumishäired, kasvatusraskus ja käitumishäired; tulp „koduõpe ja muud erivajadused“ hõlmab järgmist: koduõpe, muu erivajadus, sõltuvushäire.

HEV õppijate kaasamine tavakooli ja tugimeetmed

- **Tavakoolis õppivate HEV õpilaste osakaal on aastatel 2010–2014 veidi kasvanud, aga see kasv on toimunud eelkõige tavakooli eriklassides (osaline eraldatus) õppivate laste osas (4%-lt 9%-le).** Tavaklassis (kaasatud) ja erikoolis (täielikult eraldatud) õppivate HEV õpilaste osakaalud on samal ajal veidi langenud. HEV1 ehk täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavatest õpilastest on 2016/2017. õppeaastal tavakooli kaasatud 95%, HEV2 ehk raskete hariduslike erivajadustega õpilastest – 25%. See trend määrab nõudluse õppenõustamisteenuste järele.
- **Kõige kergema HEViga õpilased ehk kirjutamis-, arvutamise- või lugemiskõigusega** ja ajutise õpiraskusega õpilased (HEV1a) õpivad pea kõik (98%) riikliku õppekava järgi ja lihtsustatud õppel õpib vaid 2%. HEV2 õpilastest õpib riikliku õppekava järgi ca 70%.
- Lihtsamate erivajadustega õpilaste puhul on kõige sagedasem hariduskorralduslik tugimeede **logopeediline õpiabirühm** (5418 õpilast, 34% HEV1a õpilastest), õpiabirühm (3370 õpilast, 21%) ja nimetatud õpiabirühmades samaaegne käimine (2179 õpilast, 13% HEV1a õpilastest). Sageduselt neljas grupp on sellised, kellele pole määratud ühtegi teenust, eriklassis osalemist ega tehtud õppekava kohandust (1898 õpilast ehk 12% HEV1a õpilastest). **Tugiisik on suhteliselt vähelevinud tugimeede** (ligi 500 lapsel on tugiisik), kuid koolis tugiisiku kasutamine on märkimisväärselt kasvanud. Kõigi HEV kategooriate lõikes on **küllaltki palju õpilasi, kellele ei ole rakendatud ühtegi tugimeedet** ega eriklassis õppimist. **Kokku oli 2014. aastal selliseid õpilasi üle 3000:** HEV1a kategoorias 1898 (s.o 11,4%), HEV1b rühmas 508 (15,5%) ja HEV2 rühmas 554 (11,5%). Nende õpilaste kohta ei ole teada, kas nad on kaasatud tavaklassi nii, et vajalikud tugiteenused on pakkumata ja tegemist on ainult formaalse kaasamisega või on õpetaja ja kool EHISes registreeritavate tugimeetmete asemel suutnud tagada tähendusliku kaasamise muude vahenditega. Samuti võib olla, et tugimeetmed on lihtsalt registrisse märkimata.
- Õpiabirühmades osalemise **seos lõpetamise tõenäosusega arvutamise-, kirjutamise või lugemiskõigusega õpilastel on logopeedilise õpiabirühma puhul positiivne.** Ajutise õpiraskusega õpilaste puhul ei ole aga märkimisväärselt seost õpingute lõpetamise ja õpiabirühmas osalemise vahel või on see väga väike.
- Tööturul rakendumist analüüsides leiti, et HEV1 õpilastel ei olnud põhikooli lõpetamise järgsed hõivemäärad madalamad kui neil, kellel hariduslikku erivajadust ei olnud. Kõige kõrgemad olid hõivemäärad HEV1a-ga lõpetanutel, võrreldes erivajaduseta isikutega.
- Kaasamise tulemuslikkuse osas näitab Centari uuring, et kõikides HEV gruppides on **tavaklassis õppivate õpilaste edasiõppimise määr kõrgem kui eriklassides õppinutel.** Haridusliku erivajadusega õpilased lähevad rohkem õppima kutseharidusse ja vähem üldkeskharidusse. Kui keskmiselt jätkavad õpinguid gümnaasiumis 72% põhikooli lõpetajatest, siis HEV1a õpilastest vaid 7%, HEV1b õpilastest 4–5% ja HEV2 õpilastest 2–3%. Samas on mõlema alternatiivi puhul edasiõppijate osakaal veidi kõrgem nende õpilaste hulgas, kes põhikooli lõpuklassis olid kaasatud tavaklassi õppesse.
- Centari uuringus kaardistatakse ka kaasamise takistusi, sh nii füüsilise keskkonna kui ka õpetajate, lapsevanemate ja ka õpilaste hoiakutega seotud väljakutseid.

Varane sekkumine ja perede toetamine

- Arvestades seda, et suur osa õppenõustamist vajavatest HEV õpilastest on 10–12 aastased või nooremad, on lastevanemate rolli raske ülehinnata. Algklassides toimuvast sekkumisest olulisemgi on **perede toetamine lapse varases arengufaasis**, mis on kriitiline kognitiivsete võimete väljaarendamiseks.⁵⁷ Erinevate uuringute järgi on varaste sekkumisprogrammide kaudu tehtud investeeringud tõhusad, sh on arvestatud, et kasu ühiskonnale on suurem (3/4) kui indiviidile (1/4) (samas).
- Perede sagedasemateks **riskiteguriteks on vaesus ja vanemate madal haridustase.** Brooks-Gunn ja Duncan näitasid oma uuringus⁵⁸, et eelkooliaegne (kuni 5. eluaastani kogetud) vaesus täitis läbitud kooliaastate arvu ennustamisel oluliselt suuremat rolli kui hilisemate aastate vaesus. Vaesuse mõju nii vaimsetele võimetele kui ka kooliedukusele toimib erinevate vaesusega kaasnevate probleemide kaudu,

⁵⁷ Heckman, J. J., Masterov, D. V. (2009). *The Productivity Argument for Investing in Young Children. Review of Agricultural Economics*, 29(3), 46–493. DOI:10.1111/j.1467-9353.2007.00359.

⁵⁸ Brooks-Gunn, J., Duncan, G. J. (1997). The Effects of Poverty on Children. *The Future of Children*, 7(2), 55–71.

sh puudulik toit, kuid pool sellest mõjust on seletatav õppimisvõimaluste puudumisega kodus keskkonnas (mänguajad, raamatud, distsipliin) ehk piisava kognitiivse ja mittekognitiivse stimulatsiooni puudumisega.

- Kikas jt näitasid Eesti 1. ja 3. klassi õpilaste longituuduuringus⁵⁹, et **koolivalmidusel on kriitiline tähtsus edasiste teadmiste arengus**. Õpilaste varased verbaalsed ja matemaatikaoskused on seotud matemaatikatumetustega kolmandas klassis. 1. ja 3. klassi vahel arenesid kiiremini need lapsed, kelle varased oskused olid paremad. Uuring soovitas **pöörata tähelepanu matemaatikateadmiste ja -oskustele eelkoolieas**, vastasel juhul jääb üks osa lastest maha. Samuti on oluline **individuaalne lähenemine just nõrgemate oskustega lastele I kooliastmes**.
- Kikase ja Mägi uuring⁶⁰ rõhutab vanemate – täpsemalt emade enesetõhususe ja õppimisega seotud hoiakute seost laste varaste õpitulemustega. Kõrgharidusega emade enesetõhusus oli kõrgem, samas oli neil madalam edu-uskumus ehk nad hindasid oma panust lapse teadmiste ja oskuste arendamisse väiksemaks, rõhutades sellega lapse enda pingutuse ja kooli rolli. Mõlemad nimetatud näitajad seostusid õpitulemustega positiivselt. Uuringu järeldustes rõhutavad Kikas ja Mägi **vanemate koolituse tähtsust**, et vanemad saaksid oma lapsi parimal viisil toetada.
- Uuring koolikohustust mittetäitnud Eesti noortest näitas, et noored ootasid abi ja oleksid seda vajanud kohe, kui tekkisid esimesed probleemid koolikohustuse täitmisel.⁶¹

Õpetajate oskused ja hoiakud ning hinnangud tugimeetmete kättesaadavusele

- Centari uuringu (Räis jt 2016) järgi on **HEV õpilastega oma töös kokku puutunud valdav osa, ligi 80% tavakooli õpetajatest**. Peaaegu pooled kõikidest õpetajatest on kokku puutunud õpilastega, kellele polnud õpetajate hinnangul ametlikult HEV määratud ja kellele seetõttu tugisüsteem (vähemalt täiel määral) ei rakendunud.
- Pea kõik küsitluses osalenud õpetajad kasutavad meetmetena täiendavat selgitamist (enam kui 80% õpetajaid) ning diferentseeritud õppeülesandeid (75% õpetajatest). **Ligi pooled õpetajatest on kaasanud õppeprotsessi ka kaasõpilasi ja sama sage on tugispetsialistide või õpiabirühma kasutamine. Abiõpetaja tuge on kasutanud 15% õpetajatest** ning klassi õpilaste arvu vähendamist rakendati 5% õpetajate kogemuse järgi. Samas peetakse kaht viimast – abiõpetajad ja klassi suuruse vähendamist just tavaklassi kaasatud HEV õpilaste puhul olulisteks tugimeetmeteks.
- Ligi 40% tavakooli õpetajatest on õpetanud tavaklassis HEV õpilasi, kes on hiljem siirdunud eriklassi, mida võib lugeda ebaõnnestunud kaasamiseks. Üle poolte ebaõnnestunud kaasamisega kokku puutunud õpetajatest toob välja **abiõpetaja toe puudumise**. Seega on käärid abiõpetaja toe kättesaadavuse ja toe potentsiaalse kasulikkuse osas küllaltki suured.
- Ligi 45% küsitlusele vastanutest toob välja klassikomplektide liigse suuruse (liiga väikese vähendamise). Sama paljud ehk **ligi pooled küsitlusele vastanud toovad välja ka raskusi tugimeetmete kättesaadavusega**. Kuigi haridusasutustes on enamasti olemas mõni tugispetsialist, ei ole teenuste kättesaadavus piisav, kuna tugispetsialiste on ühelt poolt vähe, olemasolevad on ülekoormatud ning osal koolidel pole vahendeid kõigi vajalike tugispetsialistide värbamiseks. Esmatasandi spetsialistide puudus omakorda viib olukorrani, kus tugiteenuste kättesaadavuse tagamine koheselt ei ole võimalik ning seeläbi abivajadus süveneb, mis omakorda koormab last, õpetajaid, vanemaid ning lõpuks ka järgmise tasandi tugispetsialiste, kelle juurde pöördutakse juba süvenenud probleemiga.
- Samas teadvustavad haridustöötajad, et vajaksid rohkem teadmisi ja oskusi HEV õpilastega toimetulekuks. Haridustöötajate hoiakud kaasava hariduse suhtes on pigem pinnapealsed ja kaasamisena defineeritakse pigem tavakooli eriklassis õppimist kui tavaklassis õppimist. Hoiakud on laiemalt probleemiks ka lastevanemate ja kaasõpilaste seas.

Koolide tugispetsialistid ja Rajaleidja keskuste roll toe pakkumisel

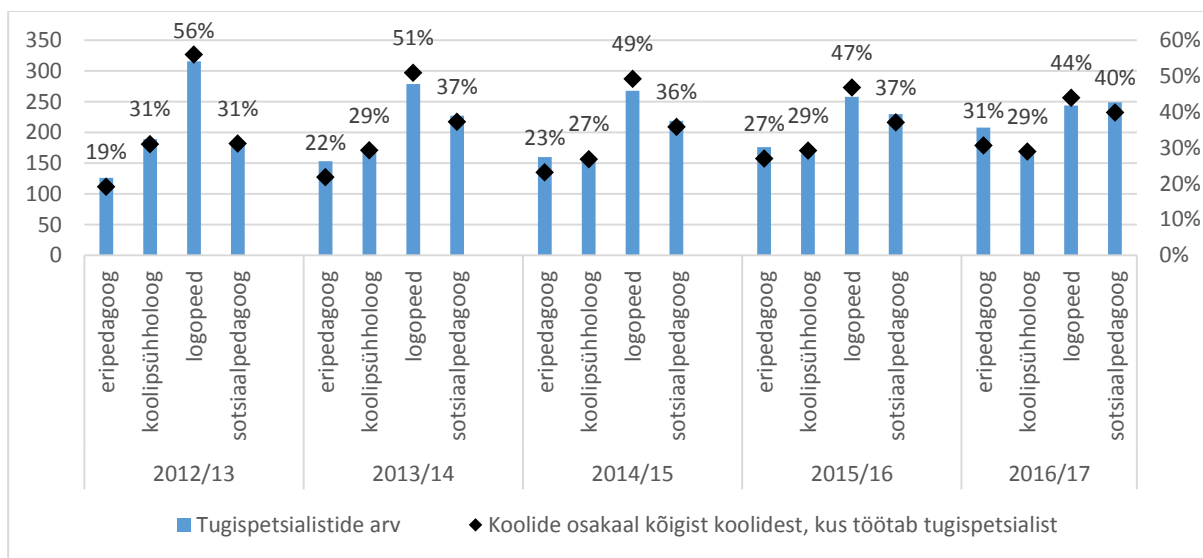
⁵⁹ Kikas, E., Peets, K., Palu, A., Afanasjev, J. (2009). The role of individual and contextual factors in the development of maths skills, *Educational Psychology*, 29:5, 541–560, DOI: 10.1080/01443410903118499

⁶⁰ Kikas, E., Mägi, K. (2014). Transactional development of parental beliefs and academic skills in primary school, *Early Child Development and Care*, 185:7, 1148–1165, DOI: 10.1080/03004430.2014.983095

⁶¹ Sinisaar, M. (2011). Vaesus ja ebasoodus kasvukeskkond koolikohustuse mittetäitmise põhjusena. Tallinna Pedagoogiline Seminar. Käsikiri. 64 lk.

http://www.eelk.ee/diakoonia/doc/teated/Vaesus_ja_ebasoodus_kasvukeskkond_koolikohustuse_mittetaitmise_pohjusena.pdf

- Centari uuringu (Räis jt 2016) järgi peab ligi 75% kõikidest küsitletutest (õpetajad, koolijuhid, tugispetsialistid) **tugevalt toetavaks meetmeks koolide tugispetsialistide (logopeed, sotsiaalpedagoog, eripedagoog) tuge** ning ligi pooled küsitletutest õpetaja vabadust tunnis õppetööd korralda. Intervjuudest koolitöötajatega ilmnas, et kohati võib õpetajate jaoks olla HEV õpilase õppe korraldamisel abi just tugispetsialistide otsesest nõustamisest. II tasandi nõustamist Rajaleidja keskuste kaudu tähtsustatakse kõigist teistest meetmetest kõige vähem, v.a Rajaleidja spetsialistide poolt. Samas tuleb arvestada, et 2015. aastal sai Rajaleidja keskustelt II tasandi nõustamist 4448 haridustöötajat (20% KELA ja üldhariduskooli õpetajatest), mistõttu on arusaadav, et kogu õpetajaskond veel seda teenust ei väärtusta. Otsetagasisidest teenuse kasulikkuse kohta, mida SA Innove kogub alates septembrist 2016 teenust saanutelt, on haridustöötajate hinnang teenusele kõrge (soovitusindeks 54% skaalal -100% kuni +100%, sealjuures 81,5% vastajatest hindas II tasandi õppenõustamisteenuseid hindegaga 8, 9 või 10 (skaalal 0 kuni 10; N=76).
- Riigikontrolli 2016. aasta aruanne laste tervisega seotud teemadest tõi ühe olulise lülina välja koolide tugispetsialistid: „lisaks perearstidele ja kooliõdedele peaksid üheks esmaseks vaimse tervise probleemi märkajaks ja toetajaks koolides olema õppenõustamisteenuse tugispetsialistid“⁶². Psühholooge ja eripedagooge on 2016/2017. õppeaastal vähem kui kolmandikus koolides, logopeede ja sotsiaalpedagooge on vähem kui pooltes koolides (vt joonis 15). Tervikuna on tugispetsialistide arv koolides viimasel viiel aastal veidi kasvanud: 2012/2013. õppeaastal 815; 2016/2017. õppeaastal 866. Samas on kasvanud vaid eripedagoogide (105 > 164) ja sotsiaalpedagoogide arv (171 > 213); ennekõike logopeedide (307 > 235), aga ka psühholoogide arv (170 > 155) on vähenenud. Riigikontrolli hinnangul ei asenda Rajaleidja keskuste tugiteenused koolis kohapealset teenust, samuti ei suuda üldjuhul „tugispetsialistid üksteist asendada ja väga tihti ei vasta ka spetsialistide kvalifikatsioon nõuetele.“

Joonis 15. Tugispetsialistide arv üldhariduskoolides ja koolide osakaal, kus tugispetsialist töötab viimasel viiel õppeaastal. Allikas: EHIS

- Centari uuringu (Räis jt 2016) järgi hindab kooli juhtkonna esindajatest ligi 70%, et tugispetsialistide palkamiseks vajalikud vahendid on tagatud. Samas möönab ligi 65% koolijuhtidest (ja samuti koolipidajatest), et **tugispetsialistide palkamist piirab nende vähesus.**
- Valdav osa õpetajatest ja kooli juhtkonna esindajatest leiavad, et teenus on koolis kiirelt või eelneval kokkuleppel kättesaadav. Nii logopeedilise abi kui ka sotsiaalpedagoogilise abi olemasolu hindab positiivselt (st kiirelt või eelneva kokkuleppe alusel kättesaadavaks) üle 80% vastanutest. **Mõnevõrra halvem seis on eripedagoogilise ja psühholoogilise abiga, mis on aga siiski samuti kättesaadav üle 70% vastanute hinnangul.**
- Õpetajate kogemuse kohaselt on pakuvad logopeedilist ja sotsiaalpedagoogilist abi valdavas osas kooli enda spetsialistid. **Psühholoogiline ja eripedagoogiline abi on aga kooli poolt tagatud vaid ligi 60% küsitletute kogemuse kohaselt.** Juhul kui koolil endal spetsialisti pole, on psühholoogiline abi tagatud kooliväliselt ligi 22% õpetajate koolides, kuid eripedagoogiline abi vaid 13% õpetajate

⁶² Õppenõustajatena on silmas peetud psühholooge, eripedagooge, sotsiaalpedagooge ja logopeede.

- kogemusel ning tervelt neljandik õpetajatest peab eripedagoogi teenust oma õpilastele kättesaamatuks.
- Kõige kriitilisemad olid kaasava õppe elluviimise takistuste hindamisel Rajaleidja spetsialistid. Lisaks õpetajate ajaressursile ja abiõpetaja puudumisele (seda peab oluliseks takistuseks enamik kõikidest küsitatud gruppidest) peab valdav osa Rajaleidja töötajatest (üle 75%, seega märksa enam kui teised grupid) oluliseks välja tuua **eriharidusega spetsialistide puudust, klassikomplektide liigset suurus, õpetajate ebapiisavaid teadmisi ja oskusi ning vähest kogemust HEV õpilaste kaasava õppe rakendamisel**. Samuti peetakse küllaltki takistavaks teguriks kaasamisel õpetajaskonna ja kooli juhtkonna hoiakuid.
 - Õpetajad hindasid erinevate spetsialistide tööd nii kompetentsi, koolisisese koostöö, õpilaste tundmise kui ka kättesaadavuse lõikes. Kooli enda spetsialistide tööd hinnati kõigis antud kategooriates küllaltki positiivselt. Hinnangud koolivälistele spetsialistidele kategooriates, mis puudutavad nende kättesaadavust, õpilaste ja kooli tundmist ning koostööd koolitöötajatega, olid küllaltki arusaadavalt madalamad kui vastavate kategooriate hinnangud kooli enda spetsialistide tööle. Kompetentsi hinnangud kahe hinnatava grupi vahel olulisel määral ei erinenud.
 - Üldiselt olid **lapsevanemad praegu pakutavate tugiteenuste valikuga rahul** ja leidsid, et koolidel ja õpetajatel on enamasti kõik võimalused olemas, et õpilasi toetada. Kahjuks **ei olnud ühtlaselt kõrge rahulolu teenuste kvaliteediga**. Lastevanemate kriitika puudutab HEV tugimeetmete pakkumist ja eriti õpetajate **puudulikku tuge tavakooli tavaklassides õppivale HEV õpilasele**.
 - Arusaadavalt on tugispetsialistide olemasolu tagamine keerulisem väikekoolides. 2016. aasta jooksul sai 293 väikekoolist Rajaleidja keskuste poolt nõustamist 271 kooli (ületati aastate 2016–2020 sihttasemed).
 - Õppenõustamisjuhtumeid kokku on Rajaleidja keskuste poolt olnud 2014. aastal 2385, 2015. aastal 7058, 2016. aastal 8629 (kolme aasta eesmärk on täidetud 103%).
 - Kokkuvõttes võib öelda, et rahapuudusest rohkem on koolijuhtide ja õpetajate hinnangul probleemiks spetsialistide, eriti koolis töötavate eripedagoogide ja psühholoogide puudus. **Koolipõhiste tugiteenuste kättesaadavusega on eri allikate hinnangul probleeme 40–60% koolidest**. Koolides on probleemiks ka puuduv võimalus moodustada väiksemaid klasse või rakendada abiõpetajat. Rajaleidjat nähakse enam kaudse toena – kooli ja õpetajate, mitte niivõrd otse laste nõustajana.

2.5.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Õppenõustamise ja karjääriteenuste osutamine lastele ja noortele, selle arendamine, koordineerimine ning kättesaadavuse tagamine

ESF meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ tegevuse „Haridustugiteenuste (karjääri- ja õppenõustamise teenuste) arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ näitajad:

Indikaator	2014	2015		2016		2017	2018	2019	2020
		siht	tege-lik	siht	tege-lik	sihttase			
Individaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv;	5 141	36 750	26 654	64 190	55 627	91 540	118 550	146 230	174 930
sh põhikooli 3. kooliastmes karjääriinfot ja/või individuaalnõustamist saanud õppurite arv	1 095	15 450	8 947	27 090	23 136	-	51 000	-	75 680
Osakaal haridusasutustest, kes hindavad II tasandi haridustugiteenuste kättesaadavust piisavaks (%)	-	-	-	60	-	63	65	67	69
Osakaal teenuste kasutajatest, kes hindavad teenust kasulikuks (%)	-	-	-	85	81,5*	86	87	88	90

* Ainult karjäärinõustamises. Osakaal kõigist vastanutest, kes on küsimusele „Kui palju lihtsam on sul nüüd (pärast karjääriteenuse kasutamist) oma töö ja õppimisega seotud valikuid teha?“ vastanud „palju lihtsam“ või „mõnevõrra lihtsam“

Meetme indikaatorid:

Indikaatorid programmi tegevuste kaupa	2014		2015		2016		2017	2018	2019	2020
	siht	tege- lik	siht	tege- lik	siht	tege- lik	sihttase			
Individuaalseid õppe- nõustamis- ja karjääri- teenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv	9400	5141	36 750	26 654	64 190	55 627	91 540	118 550	146230	174 930
Põhikooli 3. kooliastmes individuaalset karjäärinõustamist saanud õppijate arv ⁶³	4000	1095	15 450	8947	27 090	23 136	-	51 000	-	75 680
Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid saanud õppijate arv	2800	717	11 200	5247	19 400	13 149	-	34 500	-	50 800
Varakult haridus- süsteemist lahkunud 18–24-aastastele põhihariduse või madalama haridus- tasemega mitteõppivatele noortele karjääriteenuste osutamine (teenust saanud noorte arv)	0	-	100	38	200	1 270	-	550	-	950
Õppenõustamis- teenuseid saanud laste ja õppijate arv	2600	3329	10 000	12 422	17 500	18 072	-	32 500	-	47 500
Nõustamisteenuseid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrg- haridustasemel hõivatud olnud noorte arv ⁶⁴	0	-	3 600	19 409	7 600	37 897	-	18 00	-	30 000

Klientide arv Rajaleidja keskustes aasta jooksul oli kokku (sh grupitegevused) 95 982. Individuaalsete nõustamisteenuseid saanud laste ja õppurite ning noorte arvu indikaator on alati täidetud (täidetud 87% sihttasemest), kuna individuaalsete karjääriteenuste osutamine nõudis programmi alguses sissetöötamisaega. 2016. aasta eesmärk **karjääriteenustes** täideti 110% ja järgnevatel aastatel tehakse algusaastate alati täitmine tasa.

Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid saanud õppurite arv on samuti endiselt prognoositust väiksem. Selle indikaatori täitmine on olnud keeruline ka seetõttu, et osa kutseõppeasutuste õpilaste nõustamisel tuleb arvestada, et õpilased on oma erialavaliku juba teinud ja nõustamine võib viia kutsekooli vaates negatiivse tulemuseni (läbimõtlematult valitud erialaga õpingud katkestatakse). Kutsekoolidega tehtav koostöö on 2017. aasta prioriteet, kuid fookuses on just kutsekooli astujad, et hoida ära pinnapealsed otsused eriala valikul.

Ületäidetud on **varakult haridussüsteemist lahkunud 18–24-aastaste põhihariduse või madala haridustasemega noorte** indikaator. Põhjuseks on, et koostöös KOVidega on karjääriteenuseid pakutud algselt mitteplaneeritud sihtkohtades (nt malevad, laagrid, erinevad maakondlikud üritused, nõustamised ajateenijatele jmt), kus nõustatakse väga erineva taustaga noori.

⁶³ Loetakse juhtumeid. Juhtum = konkreetsele indiviidile osutatud nõustamisteenus, mis koosneb ühest või mitmest nõustamiskorrast.

⁶⁴ Ei summeeru näitajasse 1.1.

Karjääriteenuste osutamisel on oluline toetada koole karjääriõppe rakendamisel läbiva teemana, kuid hetkel individuaalsete nõustamiste kaudu mõõdetavate tulemuste saavutamiseks ei jää spetsialistidel selleks aega. Koolide motivatsioon karjääriõppe korraldamisel on varieeruv ja pigem tagasihoidlik.

Õppenõustamises on Rajaleidja keskustes väljakutseks pikad järjekorrad, mis on tingitud spetsialistide puudusest ja ülekoormatusest⁶⁵. Käivitatud on erinevaid lahendusi töö kiirendamiseks ja abi kättesaadavuse suurendamiseks (näiteks *chat*-teenused, võimalus pöörduda teise maakonda õppenõustamisteenuse saamiseks jmt). Oluline töökoormuse kasv on tulnud täiskasvanute nõustamisest, kes vajavad oma lapse abistamiseks õppenõustamisteenuseid kordades rohkem, kui programmi kavandamisel osati prognoosida.

Alates 2016. aasta märtsist (õppenõustamises alates septembrist) on kõikidelt individuaalset karjääriteenust saanud klientidelt küsitud **klienditagasisidet**. Tagasisidet küsitakse iganädalaselt, kasutades soovitusindeksi metoodikat. Karjääriteenuste soovitusindeks skaalal -100 kuni +100 on 29% (teenuste puhul loetakse heaks tulemuseks 20% ja kõrgemat soovitusindeksit). 81,5% teenusel osalenud noortest leiab, et teenus aitab neil edasisi valikuid lihtsamini teha. Õppenõustamise soovitusindeks on 71%. Keskused ja nende pakutavad teenused on tuntud peamiselt tugispetsialistide ja õpetajaskonna seas, ka teenuseid saanud hindavad neid kõrgelt.

Lisaks näitajates kajastatud II tasandi teenusele vahendavad Rajaleidja keskused koolidele soovi korral **I tasandi õppenõustamisteenuseid** (vastavalt põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse §37 lg 2). 2016/2017. õppeaastaks esitas tellimuse 34 haridusasutust, 18-ga on sõlmitud lepingud. Koolide tellimused on seega täidetud ainult 53% ulatuses. Eriti keeruliseks on osutunud logopeedide leidmine – see õnnestus 3 haridusasutuse puhul.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 6,8 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ meetmest 1.1. Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine kokku 6,6 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 6,3 miljonit eurot, sh 6 miljonit eurot sotsiaalfondi 2014+ meetmest.

Meede 2. Hariduse tugiteenuste kvaliteedi tagamine

	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020 ⁶⁶
				siht	tege-lik				
Teenustandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes (%)	65	-	-	69	98,2	73	75	80	85
Täiendkoolituse läbinud isikute arv	-	-	364	600	604	800	1000	1200	1400
Kutsetunnistusega spetsialistide osakaal (%)	-	-	34	35	50	40	45	50	55

Kõigi kolme näitaja sihttasemed on täidetud. Täienduskoolituse osas on areng positiivne. Spetsialistide kvalifikatsioon Rajaleidja keskustes on kõrge, pidevalt viiakse läbi koolitusi uuenduste tutvustamiseks ja nüüdisaegsete teenuste pakkumiseks.

Olulisemad tegevused:

- Kokku toimus 2016. aastal **25 seminari** (sh karjäärispetsialistidele 10, õppenõustamisspetsialistidele 6). Lisaks toimus **61 kovisiooni** spetsialistidele, kovisioonigrupi juhtidele koolitus ja supervisioon. Rajaleidja keskuste juhtidele toimus 5 kovisiooni, lisaks võrgustikuseminarid kõikidele spetsialistide gruppidele. Karjäärispetsialistidele toimus metoodikaseminar koos testide supervisiooniga.
- Koostöös Jyväskylä Ülikooliga viidi Rajaleidja spetsialistidele läbi koolitus, kuidas kasutada IKT vahendeid nõustamistöös. Samuti on e-teenuste kasutamine nõustamise üks 2017. aasta prioriteete.
- Viidi läbi üle-eestiline **karjäärikoordinaatorite sügiskool** (2 päeva, osalejaid 105).

⁶⁵ Kooli (esma)tasandi spetsialistide kättesaadavus on kirjeldatud ptk-s 2.5.1.

⁶⁶ Sihttase seatud aastaks 2020 eeldusel, et igal aastal vaadatakse üle eelarve ja sätestatakse vahenäitajad.

- Kvaliteedi tõstmiseks kirjeldati kõikide pakutavate teenuste protsessid, koostati töökorrad ja nende põhjal loodi teenusstandardid. Neljas keskus viidi läbi ka **esimene vastavushindamine**, hindamisi jätkatakse 2017.
- **Kliendihaldussüsteemi** on arendatud kasutajasõbralikumaks. Uuendati kliendihaldussüsteemi kasutusjuhendeid, toimus hange süsteemi arendustööde tellimiseks ja edasise hoolduse läbiviimiseks. Innove dokumendihaldussüsteem liidestati kliendihaldussüsteemiga, mis kiirendas ja parandas dokumentide liikumist ning vähendas menetlusaega. Samuti liidestati kliendihaldussüsteem eKooliga, et lihtsustada lapsevanemate nõusolekute saamist nõustamisteenusteks.
- 2016. aastal alustati **e-logopeedia teenuste väljatöötamisega**.
- Õppenõustamisteenuse arendamiseks on väljatöötamisel I ja II kooliastme eesti keele pedagoogilised uurimisvahendid logopeedias ja 1.–2. klassi eesti keele ja matemaatika uurimisvahend eripedagoogidele.
- Välja on töötatud diagnooside ja mõistete pedagoogilis-psühholoogilise sõnastamise abimaterjal.
- Karjääriteenuste valdkonnas viidi **Jobpic-vahendi** kasutamise toetamiseks läbi koolitus.
- Koostati, trükiti ning levitati noorte karjäärivihikut. Karjäärikompassi arendustöödeks koguti sisendit, uuendati ja muudeti kujundust. Valminud on karjäärioskuste kujundamise raamistik, levitamine on planeeritud 2017. aastasse.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 1,6 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ meetmest 1.1. Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine kokku 1,6 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 0,6 miljonit eurot, sh 0,5 miljonit eurot sotsiaalfondi 2014+ meetmest. Eelarve alataitmine on tingitud kvaliteeditegevuste edasilükkumisest 2017. aastasse.

Meede 3. Elanikkonna teadlikkuse tõstmine teenustest ning asjakohase tööturu ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamine

	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest elanike hulgas (osakaal vanuserühmast 15–64 a) (%)	81	-	-	83	72	-	85	-	87
Rajaleidja brändi tuntus, sh spontaanne tuntus toetatud tuntus	-	-	-	8%/47%	72%/92%*	-	10%/49%	-	-
Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arv**	-	288 683	320 676	-	288 956	142 000	156 000	168 000	168 000

* Innove ja Rajaleidja brändide kommunikatsiooni uuring (2016)⁶⁷. Algtase on määratud teise meetodika alusel.

** 2017–2019. aastate sihttasemed määratud arvestusega, et toimub üleminek uuele portaalele, mis võib põhjustada külastajate arvu vähenemist.

Et selgitada välja teadlikkust teenustest ning õppimis- ja tööturuvõimalustest, on käimas hindamisuuring (teostaja Civitta, eeldatav valmimisaeg suvi 2017). Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arv on jäänud varasemate aastatega võrreldes samale tasemele. Rajaleidja brändi tuntus on olulisel määral paranenud. 2017. aasta sügisel on kavandatud 2016. aasta uuringu meetodikat kasutades läbi viia Rajaleidja brändi kordusuuring, et selgitada välja, kas tulemused on võrreldavad ja järjepidevad.

Olulisemad tegevused:

- **Ametite andmebaasi** on lisatud 22 uut IKT valdkonna ametikirjeldust. OSKA raportite ja karjäärispetsialistide tagasiside põhjal on välja valitud 12 ametit, mille ametikirjelduste koostamisega tegeletakse 2017. aastal.
- Osaleti **üle-eestilistel messidel**, nt Intellektika ja Teevüt. Eesmärgiks oli kõnetada noort ja tulevast õppenõustamisspetsialisti.

⁶⁷ Innove ja Rajaleidja brändide kommunikatsiooni uuring (2016). Tartu Ülikooli rakendusuuringu keskus. http://www.innove.ee/UserFiles/Rajaleidja/INNOVE%20ja%20Rajaleidja%20br%C3%A4ndide%20uuring_31.10.2016.pdf

- Rajaleidja keskused korraldasid ka **maakondlikke karjäärpäevi, infomesse** (Oma rada, Ideede laat 2016 jt), **karjäärikonverentse** (nt Valgamaa Rajaleidja konverents „Kõik lapsed peavad saama võimaluse õnnestuda“), **teemapäevi** nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilastele tutvustamiseks edasiõppimise võimalusi. Kohalike ürituste korraldamine ja nendes osalemine on aidanud kaasa noortele kiire ja kättesaadava karjääriinfoteenuse pakkumisele. Üritustel ühtse visuaaliga osalemine on aidanud teadvustada üldsusele Rajaleidja brändi ja saanud üleriiklikku meediakajastust.
- 2016. aasta märtsis toimus **sotsiaalmeedia kampaania noortele**, mille käigus loodi noorte kõnetamiseks Rajaleidjale uus visuaalne külg (hübrüidametid). Kampaania tulemusel tehti Rajaleidja kodulehel asunud kampaanialehele 65 935 külastust, kõiki lehti vaadati kokku 87 354 korda. 2017. aastal viiakse läbi kaks meediakampaaniat, mille raames tutvustatakse laiemale elanikkonnale Rajaleidja teenuseid ning töö- ja õppimisvõimalusi.
- Rajaleidjale loodi ühtse visuaaliga kujunduspõhjad (tänukirjad, reklaampõhjad jne).

Meetme 3 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 200 000 eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ meetmest 1.1. Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 100 000 eurot, sh 90 000 eurot sotsiaalfondi 2014+ meetmest. Eelarve alataitmine on seotud otsusega peatada ametite andmebaasi ja Rajaleidja portaali arendustegevused ja panustada haridusilve loomisse.

4.5.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programm on aidanud vähendada väljalangevust põhikooli 3. kooliastmes ning õppetöö katkestajate määra gümnaasiumis ja kutseõppeasutustes. Hoolimata raskustest teenuste käivitamisel 2014. ja 2015. aastal, on tulemused 2016. aasta lõpuks oluliselt paranenud ja indikaatorite saavutustasemete alataitmine on vähenenud.

2017. aasta fookuses on koostöö kutsekoolidega ning hariduse tugiteenuste nüüdisajastamine kasutades paindlikke ja tänapäevaseid lahendusi, sh erinevad e-teenused. Jätkuvalt kasvab vajadus õppenõustamisteenuste järele, sh lapsevanemate ja õpetajate seas. Probleemiks on pikad järjekorrad ja õppenõustamisspetsialistide suur koormus.

Koolipõhiste tugiteenuste kättesaadavusega on eri allikate hinnangul probleeme 40–60% koolidest. Rajaleidjat nähakse enam kaudse toena – kooli ja õpetajate, mitte niivõrd otse laste nõustajana. Nii Rajaleidja keskustes kui ka koolides õppenõustamisteenuste korraldusel on peamiseks takistuseks kvalifitseeritud spetsialistide vähesus tööturul. 2018. aastast suurendatakse toetust koolipidajatele, et tõsta õpilastele vajalike esmatasandi tugiteenuste kättesaadavust, mis peaks keskpikas perspektiivis aitama süsteemi kitsaskohti ületada.

Endiselt on liiga vara hinnata programmi mõju EÕS tööturuga seotud eesmärkide saavutamisele. Arendustöödega on alles alustatud. 2017. aastal avalikustatakse programmi vahehindamise raport. Alates 2017. aastast on kehtestatud uus programmi tulemusindikaator (keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist; 2016. a tase – 75,5%; 2020. a sihttase – 82%). Indikaatori sihttaseme saavutamisse panustavad üldharidusprogrammi ja kutseharidusprogrammi tegevused.

2.6. Üldharidusprogramm

Eesmärk: tagada kõigile õpilastele võrdne ligipääs kvaliteetsele üldharidusele ja valmisolek edasisteks haridusvalikuteks

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%)**, sh									
funktsionaalne lugemisoskus	9,1	-	-	8,3	10,7*	-	7,5	-	-
matemaatiline kirjaoskus	10,5	-	-	9,2	11,2*	-	8,0	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	5,0	-	-	5,0	8,7*	-	5,0	-	-
Tiipptasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%)**, sh									
funktsionaalne lugemisoskus	8,4	-	-	9,4	11,1*	-	10	-	-
matemaatiline kirjaoskus	14,6	-	-	15,6	14,2*	-	16	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	12,8	-	-	13,8	13,5*	-	14,4	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)**	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,5	10,9 ^{P1}	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Erinevate osapoolte rahulolu õppekeskkonna ja õppe korraldusega (keskselt, regulaarselt läbiviidav uuring EÖS vastava näitaja mõõtmiseks)			-	hindamise katsetamine, algtaseme leidmine					
HEV1 (täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavad õpilased) õpilastest tavakooli kaasatute osakaal (%)	93	94	95	96	95	98	100	100	100
Raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste osakaal, kes on kaasatud tavaõppesse (%)	28	27	27	30	25	31	32	33	33

* PISA 2015 uuringu tulemused.

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

** EÖS näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1 ja 1.3.

2.6.1. Olulisemad muutused ja trendid

Alusharidus

- Eesti hariduse infosüsteemi 2015/2016. õppeaasta andmetel osales koolieelsetes lasteasutustes 93,6% 4-aastastest kuni kooliealistest lastest ja 77% 1,5–3-aastastest lastest. ESF ja ERDF vahenditest toetatakse kohalikke omavalitsusi aastatel 2014–2020 uute lasteaiade ja lapsehoiukohtade loomisel 47 miljoni euro ulatuses ja luuakse juurde 3200 uut kohta⁶⁸. Kohalikud omavalitsused on riiklikke toetusvõimalusi kasutanud ja lasteaiakohtade puudus on enamikus piirkondades lahenenud. Statistikaameti 2016. aasta andmetel on 0–2-aastaste laste arv lapsehoidudes suurenenud kuni 22,8%-ni eagrupid, lasteasutustes on üheaastastest lastest 28%, 2-aastastest 74% ja kolmeaastastest 90%. 2016.

⁶⁸Ei ole üldharidusprogrammi tegevus, on oluline trendide seireks alushariduse valdkonnas.

aastal ilmunud Eestit käsitlev OECD aruanne Education at a Glance toob välja, et Euroopa Liidu keskmine näitaja 3-aastaste osalemisel lasteaias on 77% ja OECD keskmine näitaja 71% eagrupid. Eestis alustavad lapsed lasteaias käimist valdavalt juba kolmeaastaselt. See näitaja on kõrgem vaid Prantsusmaal, Belgias, Israelis, Hispaanias, Norras, Saksamaal, Rootsis, Itaalias ja Taanis. **Võrreldes OECD keskmisega (61%), käib Eestis väga suur osa lastest (96%) avaliku sektori (Eestis kohalikele omavalitsustele kuuluvates) koolieelsetes lasteasutustes.**

- 2016/2017. õppeaastal käib Eesti 635 koolieelses lasteasutuses 67 575 last, mida on pea 800 võrra vähem kui eelmisel aastal. Põhjuseks on laste sündimuse vähenemine alates 2009. aastast 1913 lapse võrra. **Võrreldes kaheksa aasta taguse ajaga on lasteaiaste arv 9%, s.o 5465 lapse võrra kasvanud. Peamiselt on sel perioodil kasvanud 3-aastaste ja vanemate laste arv, 6-aastaste ja vanemate laste arv isegi 29%.** (Vt tabel 6) Elukestva õppe strateegiast tulenevalt on oluline luua kõigile lastele enne kooli võimalus käia lasteaias. EHISe andmetel ei käi lasteaias aasta enne kooli vaid 6,7% lastest. HTM on võtnud eesmärgiks koostöös omavalitsustega saada lasteaias mittekäivate laste grupist ülevaade. Omavalitsuse lastekaitse peab sekkuma, kui perel puuduvad võimalused lapse alushariduseks, ning KOV peab kindlustama koha lasteaias. Kohalikud omavalitsused võimaldavad sotsiaalse toimetuleku raskustega peredele osalist või täielikku vabastust lasteaiatasust. Need põhimõtted on aluseks alushariduse õigusaktide täiendamisel ja koolieelsete haridusasutuste seaduse eelnõu koostamisel.

Tabel 6. Lasteasutuste ja lasteaiaste arv õppeaastate ja vanusegruppide kaupa. Allikas: EHIS

Õppeaasta	Kuni 3-aastaste laste arv	3–5-aastaste laste arv	6-aastaste ja vanemate laste arv	Kokku		
				Laste-asutuste arv	Rühmade arv	Laste arv
08/09	15 042	36 874	10 194	637	3261	62 110
09/10	14 637	37 980	10 187	635	3271	62 804
10/11	14 379	39 189	10 691	638	3334	64 259
11/12	13 909	41 090	11 208	640	3385	66 207
12/13	13 557	41 855	11 622	641	3450	67 034
13/14	13 685	42 821	12 178	651	3589	68 684
14/15	13 951	42 051	12 810	650	3643	68 812
15/16	14 267	41 265	12 799	634	3671	68 331
16/17	14 615	39 850	13 110	635	3683	67 575

- Aasta-aastalt on suurenenud lasteaias eesti õppekeeles või keelekümblusprogrammi järgi õppivate laste osakaal (vt tabel 7). 2016/2017. õppeaastal on viies (1%) lasteasutuses vähemalt ühes rühmas õppekeeles inglise keel ning 114 (18%) lasteasutuses vähemalt ühes rühmas õppekeeles kas vene õppekeel või toimub õpe keelekümblusmetoodika alusel eesti keeles. 123 (19%) eesti õppekeelega lasteasutustes võimaldatakse muu koduse keelega lastele eesti keele kui teise keele tugiõpet lasteasutuse õppekava alusel. Kõige suurem keelekümblusrühmade ja vene õppekeelega rühmade osakaal on lasteasutustes, mis asuvad Tallinnas ning Ida-Virumaal. Võrreldes keelekümblus- ja vene õppekeelega rühmade osakaalu, on mõlemas piirkonnas valdavalt vene õppekeelega rühmad, Tallinnas 29,9% ja Ida-Virumaal 56,5%, keelekümblusrühmi on vaid 2,4% Tallinna ja 22% Ida-Virumaa lasteasutuste rühmadest.

Tabel 7. Eri õppekeeles õppivate lasteaiaste osakaal (%). Allikas: EHIS

Õppeaasta	Eesti õppekeel	Keele-kümblus	Muu õppekeel
08/09	76	1	23
09/10	76	1	23
10/11	76	2	22
11/12	76	2	21
12/13	77	3	20
13/14	78	3	20
14/15	78	3	19
15/16	79	3	18
16/17	79	4	17

Üldharidus

- 2016/2017. õppeaastal õpib üldharidussüsteemi statsionaarses õppes veidi vähem kui 144 000 õpilast, mittestatsionaarses õppes 5448 õpilast. Kogu üldharidussüsteemis on õppijaid kokku veidi enam kui 149 000. Võrreldes eelmise õppeaastaga on **lisandunud 3300 õpilast**, sh statsionaarses õppes 3200. Statsionaarses õppes on õpilaste arv kasvanud 2,3%, mittestatsionaarses õppes 1,3%. Õpilaste arvu prognoositust suurema kasvu põhjuseks võib pidada olulisi muutusi rändekäitumises, st **väljarände vähenemist ja sisserände, sh tagasipöördumise suurenemist**. Üldharidusse lisandus ligi 700 õpilast (v.a 1. klassis), keda eelmisel õppeaastal Eesti haridussüsteemis ei olnud, neist enam kui 400 on Eesti kodakondsusega õpilased.
- Prognoosi kohaselt kasvab statsionaarse õppe õpilaste arv üldhariduses kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui praegu. Kasv jaotub eri õppeastmete vahel ebaühtlaselt:
 - o Prognoosi kohaselt hakkab alates 2018. aastast vähehaaval langema õpilaste arv esimeses kooliastmes ((igal aastal 1–2%) ja 2030. aastal õpib I kooliastmes praegusega võrreldes 6000 õpilast vähem.
 - o Põhikoolis tervikuna kasvab õpilaste arv aastani 2021–2022, seejärel hakkab põhikooliõpilaste arv vähenema ja on aastaks 2030 praegusel tasemel.
 - o Gümnaasiumiõpilaste arv püsib aastani 2018 stabiilsena, sealt edasi kasvab 2–4%, s.o 500–1000 õpilase võrra aastas kuni aastani 2027, mil hakkab uuesti langema.
- Õpilaste arvu muutused sõltuvad palju piirkonnast. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal ning Tartumaal – kasv 22% (pea 10 000 õpilast) ja 2%. Kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Hiiu-, Jõgeva-, Võru- ja Põlvamaal. (Vt tabel 8)

Tabel 8. Õpilaste arv põhihariduses (statsionaarne õppevorm) maakonniti. Allikas: EHIS

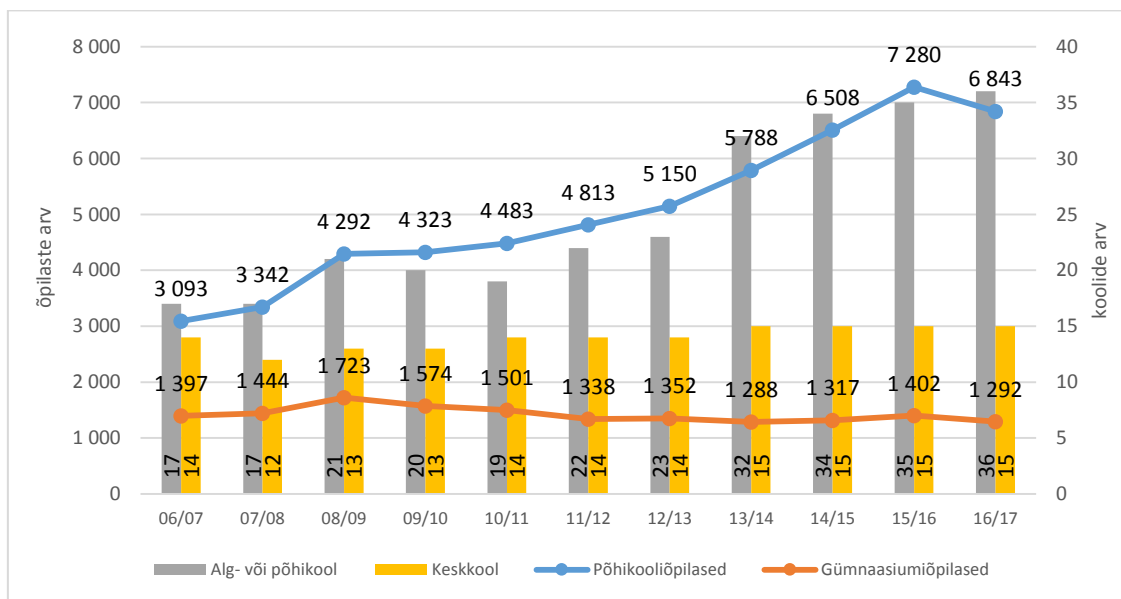
Maakond	06/07	08/09	10/11	12/13	14/15	16/17	16/17 tase võrreldes 06/07 tasemega (%)
Harju	45 301	42 983	43 257	45 601	50 050	55 132	122
Hiiu	1 153	946	816	742	701	701	61
Ida-Viru	13 314	12 266	12 118	12 182	12 303	12 181	91
Jõgeva	4 124	3 530	3 145	2 884	2 719	2 621	64
Järva	3 805	3 232	2 919	2 769	2 664	2 720	71
Lääne	3 053	2 654	2 381	2 190	2 189	2 224	73
Lääne-Viru	7 408	6 614	6 082	5 703	5 608	5 657	76
Põlva	3 314	2 846	2 539	2 294	2 229	2 247	68
Pärnu	9 484	8 392	7 688	7 433	7 358	7 708	81
Rapla	4 132	3 676	3 290	3 086	3 133	3 353	81
Saare	3 723	3 128	2 743	2 580	2 647	2 736	73
Tartu	15 044	13 839	13 487	13 733	14 280	15 271	102
Valga	3 750	3 328	3 038	2 795	2 697	2 659	71
Viljandi	5 979	5 111	4 617	4 328	4 142	4 168	70
Võru	4 315	3 709	3 335	3 015	2 951	2 904	67
Kokku	127 899	116 254	111 455	111 335	115 671	122 282	96

- Gümnaasiumiõpilaste arv on viimasel kümnendil tugevasti langenud kõigis maakondades. Võrreldes kümne aasta taguse ajaga, käib sel õppeaastal gümnaasiumis 41% vähem noori, enamikus maakondades on õpilaste arv vähenenud kaks korda või isegi enam. Kõige vähem on gümnaasiumiõpilaste arv kahanenud Tartumaal (24%). Kõigis teistes maakondades on gümnaasistide arv langenud enam kui 34%, kõige drastilisemaks näiteks on Võrumaa, kus gümnaasistide arv on vähenenud 63%. (Vt tabel 9)

Tabel 9. Õpilaste arv gümnaasiumis (statsionaarne õppevorm) maakonniti. Allikas: EHIS

Maakond	06/07	08/09	10/11	12/13	14/15	16/17	16/17 tase võrreldes 06/07 tasemega (%)
Harju	14 221	12 279	10 503	9 455	9 023	9 324	66
Hiiu	274	230	191	176	117	114	42
Ida-Viru	3 915	2 932	2 297	1 956	1 826	1 909	49
Jõgeva	961	851	708	510	476	469	49
Järva	815	720	639	527	444	363	45
Lääne	917	775	707	625	534	501	55
Lääne-Viru	1 691	1 575	1 367	1 140	1 021	944	56
Põlva	747	631	580	510	391	326	44
Pärnu	2 624	2 299	1 929	1 678	1 477	1 379	53
Rapla	780	714	656	586	502	441	57
Saare	1 061	946	763	607	542	536	51
Tartu	4 615	4 331	4 174	3 915	3 556	3 509	76
Valga	830	690	552	515	433	388	47
Viljandi	1 430	1 171	1 012	761	714	766	54
Võru	1 244	1 121	915	679	509	462	37
Kokku	36 125	31 265	26 993	23 640	21 565	21 431	59

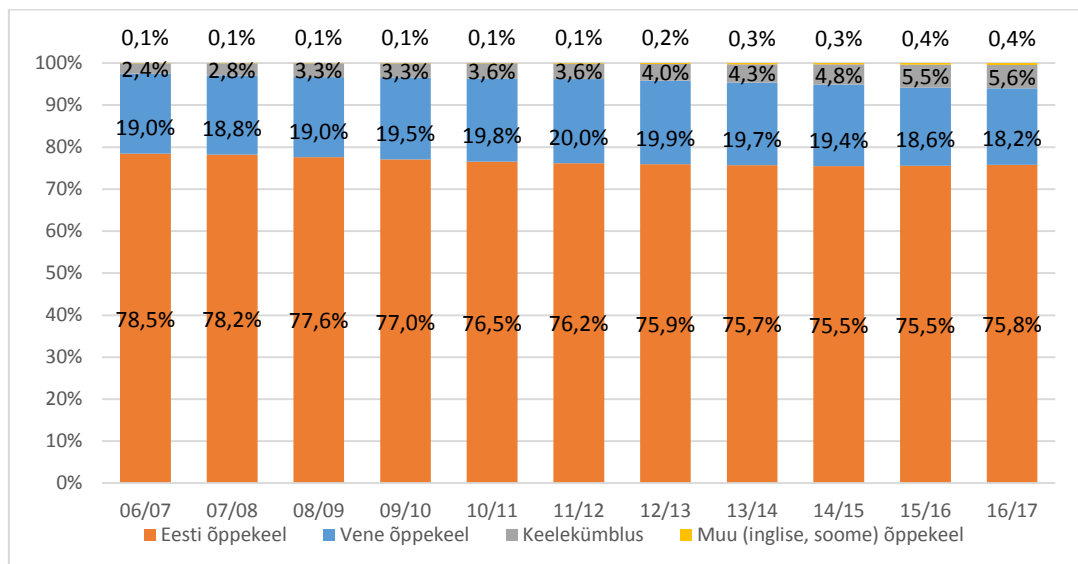
- **Erakoolide ja neis õppijate arv on viimase kümne aastaga hüppeliselt kasvanud** – alg- või põhikoolide arv 2,1 ja õpilaste arv 2,2 korda. Eraomanduses gümnaasiumide ja seal õppivate õpilaste arv ei ole oluliselt muutunud.

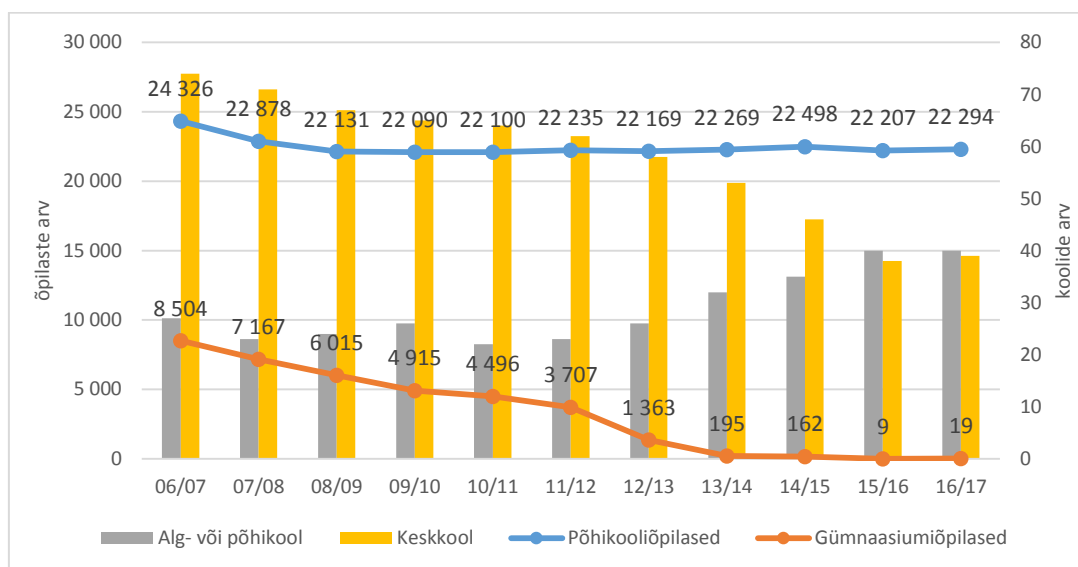
Joonis 16. Erakoolide ja erakoolide õpilaste arv. Allikas: EHS⁶⁹

- **Põhikooliõpilaste jagunemine õppekeeleli on viimase kümne aasta lõikes püsinud võrdlemisi stabiilsena (joonis 17).** Eesti keeles (sh keelekümblusprogramm) õpib ligikaudu 80% õpilastest. Gümnaasiumiastmes õpib pea 98% õpilastest vähemalt 60% ainetest eesti keeles. Viimase kümne aastaga on viiekordseks kasvanud inglise keeles õppivate laste arv üldhariduses: kui 2006/2007. õppeaastal oli neid 119, siis 2016/2017 – 604. Inglise keeles saab õppida ühes põhikoolis ja kuues keskkoolis. Kas osaliselt või täielikult vene keeles on võimalik õppida kokku 79 koolis, neist 40 on põhikoolid.

⁶⁹ Alates 2016/2017. õppeaastast muutus Keila Kooli omandivormi erakoolist munitsipalkooliks ning Keila Kooli andmed ei ole enam erakoolide andmete seas.

Joonis 17. Eri õppekeeles õppivate põhikooliõpilaste osakaal, statsionaarne õppevorm (%). Allikas: EHIS

Joonis 18. Vene õppekeeles õppivate õpilaste ja vene õppekeeleaga koolide arv, statsionaarne õppevorm. Allikas: EHIS

Võrdne ligipääs kvaliteetsele üldharidusele

- 2016. aastal avaldati järjekordsed PISA testi tulemused, mille põhjal Eesti õpilased kinnitasid taas **meie põhihariduse väga kõrget taset** eeskätt loodusteadustes. Riikide võrdluses paigutusid Eesti õpilased keskmiste tulemuste järgi loodusteadustes Singapuri ja Jaapani järel 3. kohale. Euroopa riikide seas on Eesti koos Soomega 1.–2. kohal. Võrreldes kolme varasema PISA uuringuga on Eesti õpilaste keskmine sooritus jäänud 2006. aastaga võrreldes praktiliselt samaks. Eesti edu on seletatav sellega, et enamik meie õpilastest on omandanud baasoskused ning võrreldes teiste riikidega on väga nõrku õpilasi vähe. Samas on meil eelmise PISA uuringuga võrreldes veidi kasvanud madalate oskustega õpilaste hulk ning ka tippsooritajate osakaal (lugemises ja vähemal määral loodusteadustes).
- PISA uuring on järjepidevalt rõhutanud, et ühtlus haridussüsteemis ja kõrge saavutustase ei välista üksteist. PISA testi 2015. aasta tulemused näitavad, et 24-st kõrge saavutustasemega riigi haridussüsteemist kümnes on **seos õpilaste soorituse ja sotsiaal-majandusliku tausta vahel** keskmisest nõrgem. Lisaks Eestile kuuluvad nende kümne riigi hulka Soome, Kanada, Suurbritannia, Taani, Norra ning mitmed Aasia riigid ja majanduspiirkonnad. Kõrge sotsiaal-majandusliku taustaga õpilased saavutasid OECD riikides keskmiselt 88 punkti kõrgema loodusteaduste tulemuse kui madala sotsiaal-majandusliku taustaga õpilased. Eestis on see vahe tunduvalt väiksem – 67 punkti. Seejuures

saavutasid madala sotsiaal-majandusliku taustaga õpilased Eestis parema tulemuse (505 punkti), võrreldes OECD keskmisega (493 punkti).⁷⁰

- **Vahe poiste ja tüdrukute lugemisoskuses** on vähenenud nii OECD riikides keskmiselt kui ka Eestis (2009. ja 2012. aastal keskmiselt 44 punkti, 2015. aastal 28 punkti). Matemaatilises kirjaoskuses edestavad poisid tüdrukuid napi 5 punktiga ning loodusteadustes on poiste ja tüdrukute oskused võrdsed. Seega on objektiivne hinnang Eesti põhihariduse võrdsusele ja tulemuslikkusele hea.
- Suurem on probleem **eesti ja vene õppekeelega õpilaste tulemuste erinevuses**. Eesti ja vene õppekeelega õpilaste loodusteadusliku soorituse erinevus, mis oli täheldatav PISA 2006, 2009 ja 2012 uuringutes, on muutumatu (erinevus 44 punkti). Võrreldes 2006. ja 2015. aasta PISA testi tulemusi, on eesti õppekeelega tüdrukute loodusteaduste tulemus jäänud samaks, eesti ja vene õppekeelega poiste tulemus on paranenud (vastavalt 5 ja 8 punkti), kuid vene õppekeelega tüdrukute tulemus on hoopis langenud. Vene ja eesti õppekeelega koolide keskmiste tulemuste vahe matemaatikas on vähenenud – 2006. aastal oli vene õppekeelega koolide keskmine tulemus 40 punkti madalam, 2009. aastal 38 punkti, 2012. aastal 32 punkti ning 2015. aastal 29 punkti võrra. Lugemise tulemused on eesti õppekeelega tüdrukutel ja poistel oluliselt paremad kui vene keeles õppivatel poistel ja tüdrukutel. Eriti tõsine on olukord vene keeles õppivate poiste seas – vaid veidi üle poole on saavutanud lugemises 3. või kõrgema taseme.
- Eesti haridussüsteemi omapära on **koolide autonoomsus ja koolikesksus**: Eesti koolid erinevad oma õpilaskonna struktuurilt, selle poolest, missuguseid õpistrateegiaid kasutavad õpilased, ning ka õpilaste suhtumiselt õppimisse. Samas ei peegelda koolidevahelised erinevused sotsiaal-majanduslikke erinevusi. 2015. aasta PISA testi tulemusel said Eestis loodusteadustes keskmiselt 11 punkti parema tulemuse õpilased, kes õpivad koolides, kus loodusained on õppematerjalidega hästi varustatud. Samuti said paremaid tulemusi (45 punkti) nende koolide õpilased, kus korraldatakse loodusteaduste alaseid võistlusi (olümpiaade). Kui OECD riikides keskmiselt korraldasid loodusteaduslikke huviringe ja olümpiaade sagedamini soodsama sotsiaal-majandusliku taustaga koolid, siis Eesti puhul see ei kehti.
- Jätakuvalt eksisteerivad PISA testi tulemustes **erinevused linna ja maa ning erinevate maakondade õpilaste vahel**. Maal elavad poisid ja tüdrukud saavutasid olenemata õppekeelest keskmiselt oluliselt madalamaid tulemusi funktsionaalses lugemisoskuses kui linnas elavad õpilased. Samuti saavutasid linnakoolide õpilased sarnaselt varasemate aastatega paremaid tulemusi matemaatilises kirjaoskuses (10punktine erinevus, erisuseks Ida-Virumaa). Madalaima keskmise tulemusega matemaatilises kirjaoskuses olid Valga- ja Ida-Virumaa õpilased. Madalaima ja kõrgeima tulemuse saanud maakondade tulemuste vahe oli 2015. aastal 58 punkti (Hiiumaa 549 punkti, Ida-Virumaa 491 punkti). Siiski on Eestis maa- ja linnakoolide vahelised erinevused väiksemad kui OECD riikides keskmiselt.⁷¹

Õpilaste kooliga rahulolu

- Lisaks headele õpitulemustele, on oluline ka see, kuidas õpilased ennast koolis tunnevad. 2016. aastal katsetas HTM üleriiklike rahuloluküsimustike kasutamist. Küsimustik mõõdab kolme aspekti: rahulolu kooliga, rahulolu õpetajatega ja rahulolu suhetega. Kaks esimest aspekti on lähedalt seotud. Rahuloluküsimustike kasutamine ja edasiarendamine jätkub 2017. aastal, mil mõõdetakse 4., 8. ja 11. klassi õpilaste, kogu kooli õpetajate ja põhikoolide lastevanemate rahulolu. Üks võimalus hinnata **õpilaste heaolu ja emotsionaalset toimetulekut õppetöös** on vaadata põhjuseta puudumisi ning seda, kui palju õpilasi kogeb koolivägivalda. 2016. aastal läbi viidud rahulolu-uuringu tulemustest⁷² nähtus, et õppetööst puudumine on põhikoolides ja veel rohkem gümnaasiumides küllalt levinud. Sama uuringu tulemustest ilmneb, et 16% küsitlusele vastanud põhikooliõpilastest oli kogenud füüsilist vägivalda. Gümnaasiumides esines vägivalda kogemist harvem – verbaalse vägivalda kogemisele osutas 15% vastajatest ning füüsilise vägivalda kogemisele 7%. Kuigi koolivägivalda vähendamine on olnud eesmärgiks juba mitu aastat, tuleb sellega jätkuvalt tegeleda. Puudumistel ja koolivägivallal on rahuloluhinnangutega negatiivne seos. Tundidest puudumistel oli tugevam seos kooli ja õpetajatega rahuloluga. Koolivägivalda kogemise puhul esines mõnevõrra tugevam seos suhetega rahuloluga.

⁷⁰ Tõre, G., Henno, I., Soobard, R., Puksand, H., Lepmann, T., Jukk, H., Lindemann, K., Kitsing, M., Täht, K. (2016) PISA 2015 Eesti tulemused: Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused loodusteadustes, funktsionaalses lugemises ja matemaatikas. Tallinn

⁷¹ Tõre jt 2016

⁷² Õpilaste rahulolu, puudumised ja koolivägivalda kogemine põhikoolides ja gümnaasiumides: 2016. aasta küsitlustulemused (2016). Innove.

<http://www.innove.ee/UserFiles/%C3%9Cldharidus/Uuringud/%C3%95pilaste%20rahulolu,%20puudumised%20ja%20kooliv%C3%A4givalda%20kogemine%20p%C3%B5hikoolides%20ja%20g%C3%BCmnaasiumites%202016.pdf>

- **Riigieksamite tulemusi** ennustab Eestis kodune keskkond, mis väljendub raamatute arvus ja ema hariduses. Arvestades ka muid tegureid, on kõrgharidusega ema lapse riigieksamite keskmine tulemus 7–10 punkti võrra parem kui põhiharidusega ema lapsel. Kui kodus on kasvõi natuke raamatuid, viitab see paremale õpikeskkonnale ja u 10 punkti paremale riigieksamitulemusele, võrreldes koduga, kus raamatuid on väga vähe. Isa haridus ei ennusta lapse riigieksamitulemust. Samuti ilmnes, et ka muid tegureid arvestades on parimad riigieksamitulemused Tartu gümnaasiumilõpetajatel: nende tulemused on 3 punkti võrra paremad kui Tallinna gümnaasiumilõpetajatel ning 7 punkti paremad kui maa või väikelinna gümnaasiumilõpetajatel. Eesti õppekeele põhikoolide lõpetanutel on muid tegureid arvesse võttes 9 punkti võrra parem keskmine riigieksamitulemus. Tuleb rõhutada, et need erinevused ilmnevad ka siis, kui arvesse on võetud vanemate haridus ja kodune taust⁷³. Poisid saavad kodust tausta arvestades 2,5–4 punkti võrra kehvemaid riigieksamitulemusi.

Haridustee katkestamine

- Viimastel õppeaastatel on väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppest langenud suhteliselt madalale tasemele ja stabiliseerunud põhikooli kolmandal astmel 0,3–0,6% juures ning gümnaasiumi esimesel õppeaastal 0,9–1,1% juures.
- Programmi elluviimise oodatavaks mõjuks on ka madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vähendamine. **Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal** on viimase 9 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreas) 9,7%-ni (2016. aastal)⁷⁴, viimastel aastatel pole suuri muutusi olnud. Endiselt tekitavad seejuures muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi; rahvuste kaupa on madala haridustasemega mitteõppivate noorte hulgas rohkem eestlasi kui mitte-eestlasi.

Hariduslike erivajadustega õpilaste kaasatus

- HEV õpilaste õppekorralduses on rahvusvaheliselt üldine suundumus **kaasav hariduskorraldus**. Kaasava hariduse mõiste ja tähendus on aja jooksul laienenud ning ka kaasamise sisu on riigiti erinevalt tõlgendatud, lähtudes eri riikide haridussüsteemi korraldusest, kultuurist ja traditsioonidest. Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri liikmesriigid on kaasavamate haridussüsteemide edendamisel kokkuleppeliselt otsustanud järgida ühtset põhimõtet, mille kohaselt tuleb elukohajärgses haridusasutuses tagada kõikide õppurite akadeemilisi ja sotsiaalseid vajadusi arvestav kvaliteetne haridus.
- Olenemata asjaolust, et kaasava hariduse põhimõte on Eestis sätestatud alates 2010. aastast, ei ole **hariduslike erivajadustega õpilaste kaasatus tavakooli tavaklassi** suurenenud. Kasvanud on HEV õpilaste osakaal, kes õpivad tavakooli eriklassides, ning vähenenud HEV koolide arv.
- Kergemate hariduslike erivajadustega õpilastest on 2016/2017. õppeaastal tavakooli kaasatud 95%, raskemate hariduslike erivajadustega õpilastest 25%.
- Kuigi riigi erikoolides õppivate õpilaste arv on viimaste aastate jooksul olnud pidevas languses, on samal ajal suurenenud munitsipaal- ja eraomanduses erikoolides (suuremad linnad) õppivate HEV õpilaste arv ning tavakoolides eriklassides õppivate õpilaste arv. See tähendab, et KOV tasandil on võetud omaks kohustus HEV õpilaste õpet korraldada, aga kahjuks mitte kaasaval moel.
- Tavakooli eriklassides õppivate HEV2 õpilaste arv on suurenenud eriti väikeklasside moodustamise ja üks-ühele õppe korraldamise kasvuga, milleks loodi võimalused 2010. aasta põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatustega. Nende õpilaste arv kasvab aasta-aastalt. Seda õppekorraldusviisi on toetatud ka kõige suurema riigipoolse rahastusega. Samas ei eristata statistikas osalist kaasamist, mis raskemate HEV õpilaste puhul ongi parim õppekorraldusviis. Statistikas näeme õpilase klassiliiki, aga praktikas võib kool rakendada paindlikku õppekorraldust, kus osa ajast õpivad HEV õpilased koos teiste õpilastega ja vajaduse korral osa ajast eraldi.
- Centari poolt 2016. aastal läbiviidud uuringust nähtus, et erinevate osapoolte hinnangul on HEV õpilaste kaasamise peamiseks takistuseks eelkõige õpetajate liiga suur koormus, spetsiifilise oskusteabe puudus ja sellest tingitud suutmatus HEV õpilastele vajalikku tähelepanu pöörata. Lisaks on takistustena välja toodud erinevate osaliste tõrjuvaid hoiakuid kaasava hariduse suhtes, ressursside

⁷³ Maal ja väikelinnas põhikooli lõpetanute vanemate hariduses on võrreldes Tallinna ja Tartuga suured erinevused. Tallinnas ja Tartus on kõrgharidusega emaga vastajaid üle 50%, muudes suuremates linnades 44% ja maal või väikelinnas 37%. Kõrgharidusega isaga vastajaid on Tallinna põhikoolilõpetanute hulgas 43%, Tartus 34%, muudes suuremates linnades 31% ja maal või väikelinnades vaid 22%.

⁷⁴ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

ebapiisavus ning nõustamisteenuste ja tugispetsialistide teenuste ebaühtlane kättesaadavus. Centar liigitab koolid kolme gruppi – kaasavad koolid, muutustes koolid ning traditsioonilised koolid. Kõige suuremaks hindavad uuringu läbiviijad muutustes koolide gruppi, kuhu liigituvad koolid püüavad rakendada kaasava hariduse põhimõtteid, kuid sageli jääb neil puudu nii visioonist, kogemustest kui ka ressurssidest kaasava õppe elluviimiseks. Uurijate hinnangul moodustavad väikseima grupi kaasavad koolid ehk koolid, kus kaasava hariduse eesmärgid on omaks võetud ning töötajaskond pingutab nende elluviimise nimel. Traditsiooniliste koolide gruppi kuuluvad koolid on uurijate hinnangul koolid, kus HEV õpilastele kohta ei leidu ning kust sellised õpilased ära suunatakse.⁷⁵

- Kasutades uuringu käigus õpetajatelt, koolijuhtidelt, tugispetsialistidelt, Rajaleidja keskustest, koolipidajatelt ja lastevanematelt kogutud andmeid ning kombineerides neid läbi viidud dokumendianalüüsi ja uurijate eksperthinnangutega, koostas Centar 15 muudatusettepanekut praeguse hariduskorralduse kohandamiseks, et kaasamist suurendada. Muu hulgas soovitatakse suurendada õpetajakoolituses HEV temaatikat (ka praktikat), suurendada õpetajate täiendkoolituses osalemist, parandada koolide nõustamist ning kaaluda senise HEV klassifikatsiooni muutmist ja tugimeetmete vajaduse tõhusamat märkimist⁷⁶. Ka 2016. aastal avalikustatud OECD ressursikasutuse uuringu üheks poliitikasoovituseks oli parandada õpetajate ettevalmistust (nii õpetajate esma- kui ka täienduskoolituse kaudu) töötada hariduslike erivajadustega õpilastega⁷⁷.

Eesti keelest erineva emakeelega õpilased ja eesti keel teise keelena

- Eesti keelest erineva emakeelega lastest õppis eestikeelses lasteaias 2016. aastal 20,3% ja keelekümbelprogrammi alusel 26,3%. Eesti keelest erineva emakeelega laste osalemine eestikeelsetes või keelekümbelmeetoodika alusel töötavate rühmades on aasta-aastalt kasvanud (vt tabel 10).
- Põhihariduse statsionaarses õppes õpib ligikaudu 30 000 eesti keelest erineva emakeelega õpilast. Neist ligi 6100 (20,3%) osaleb keelekümbeluses, 2500 (8,4%) õpib eesti ja 21 100 (70,5%) vene õppekeeles. Viimase 10 aastaga (2007–2016) on keelekümbelprogrammis osalejate arv pea kahekordistunud, eestikeelses põhikoolis õppijate arv ja osakaal pole oluliselt muutunud (vt joonis 19).

Tabel 10. Eesti keelest erineva emakeelega laste osakaal eri õppekeelega koolieelsetes lasteasutustes 2010–2017 (%). Allikas: EHIS

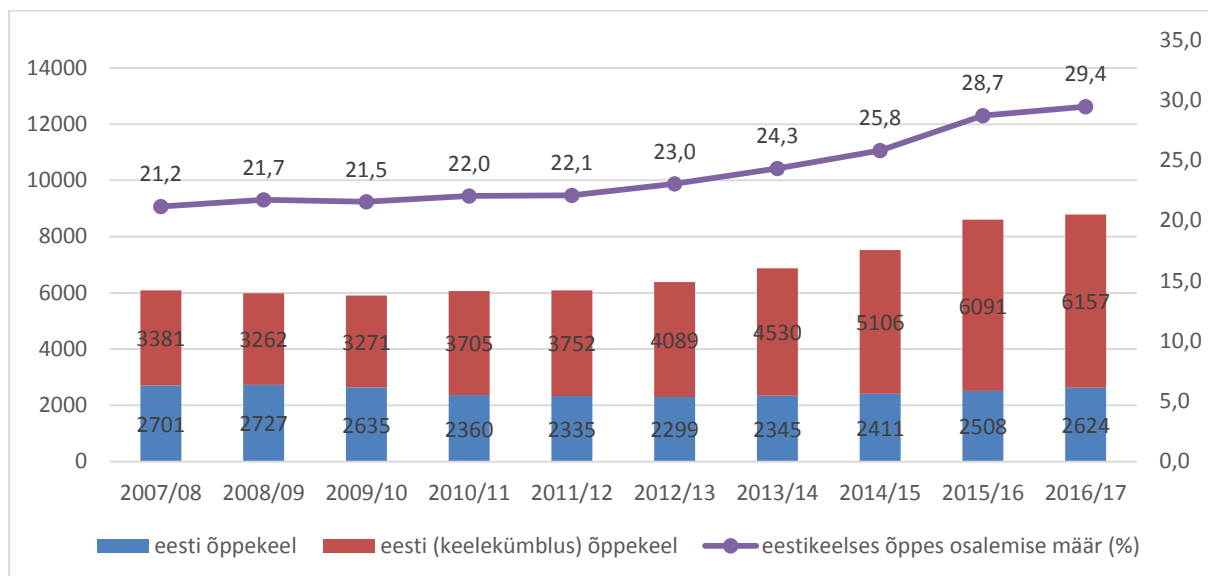
Õppekeel	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Eesti	14	13	13	13	15	19	20,3
Keelekümbel	13	13	15	16	20	24	26,3
Vene	73	74	72	70	65	57	53,4

Märkus: Andmed on 5aastaste või vanemate laste kohta vastava aasta 1.09. seisuga. Eesti keelest erineva emakeelega laste hulka on arvatud vaid vene emakeelega lapsed, kes moodustavad 95% kõigist mitte-eesti emakeelega lastest. Teiste emakeeltega lapsed käivad valdavalt eestikeelses lasteaias.

⁷⁵ Räis, M., L., Kallaste, E., Sandre, S-L. (2016) Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Uuringu lõppraport. Centar

⁷⁶ Räis jt.

⁷⁷ Santiago, P. et al. (2016). OECD Reviews of School Resources: Estonia 2016. OECD Reviews of School Resources, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264251731-en>

Joonis 19. Eesti keelest erineva emakeelega õpilased põhikooli eestikeelses õppes ja keelekümblusprogrammis ning nende osatähtsus kõigist eesti keelest erineva õppekeelega põhikooliõpilastest Eesti üldhariduskoolides. Allikas: EHS

- Põhikooli lõpuks oskab 68,7% eesti keelest erineva emakeelega õpilastest eesti keelt vähemalt tasemel B1⁷⁸. Vene õppekeeles põhikooli lõpetajate⁷⁹ hulgas on B1-tasemel eesti keelt oskajaid 61,1% ja nende osakaal pole viimasel paaril aastal kasvanud. Eesti keele oskus põhikooli lõpus ei ole kõigil õpilastel praegu piisav õpingute edukaks jätkamiseks keskkooli tasemel, mis on kriitiline, eriti arvestades, et ka kutsekeskhariduses on alanud üleminek eestikeelsele õppele.
- HTM analüüsis 2016. aastal põhjuseid, millest sõltub eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus põhikooli lõpus. EHISe andmetele tuginedes on põhikooli lõpu eesti keele eksami tulemus parem eelkõige neil, kelle keskmine hinne üldiselt on kõrgem, kuid eksami tulemus on seotud ka kooli üldise keeletasemega, näiteks sellega, milline on kooli õpetajate keeleoskus (Sellio 2016)⁸⁰. Klaas-Langi, Praakli, Peedissoni ja Lašmanova (2014)⁸¹ uuringu tulemused viitavad, et põhikooliastmes riigikeele õppes edukamad koolid asuvad enamasti eestikeelses keskkonnas, koolis on teadvustatud riigikeeleõppe olulisust ning seal pakutakse kohustuslikust õppekavast enam võimalusi eesti keele õppeks. Põhikooli lõpus B1-keele taseme mitta saavutanutest kaks kolmandikku jätkab kutsekeskhariduses.
- Pärast gümnaasiumi eestikeelsele õppele üleminekut on gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus paranenud. Esimesed gümnaasiumis vähemalt 60% õppes eesti keeles läbinud noored lõpetasid gümnaasiumi 2014. aastal. Kui siis jäi B2-keele taseme saavutamata 23% lõpetajatest, siis 2016. aasta lõpetajatest oli selliseid noori 17%. Oluliselt on kasvanud ka nende noorte osakaal, kes sooritavad B2-eksami kõrgel tasemel (üle 75 punkti) ja võiksid teha gümnaasiumi lõpus C1-eksami.⁸² Praegu saab gümnaasiumi lõpus teha vaid B2 eksamit. (Vt joonis 20)

⁷⁸ Kuna järjepidevalt on kasvanud nii keelekümbluses kui ka eesti õppekeeles õppivate mitte eesti emakeelega õpilaste arv, kellest osa teevad eesti keele kui esimese keele eksami, arvatati 2015. aastast eesti keele oskuse tase kõigi mitte-eesti emakeelega õpilaste hulgas.

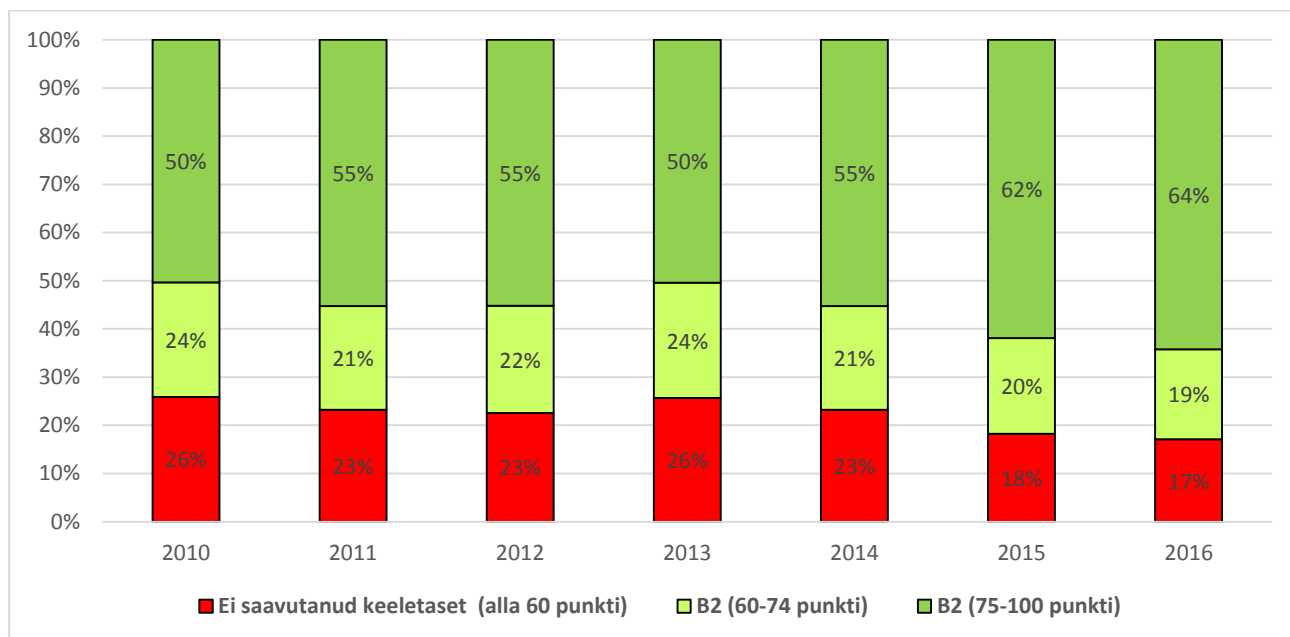
⁷⁹ St põhikooli lõpetajate hulgas, kes teevad B1-tasemeeksamiga ühildatud eesti keele kui teise keele põhikooli lõpu eksami.

⁸⁰ Sellio, R. (2016). Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus. Tartu: Haridus- ja

Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/hmin_b1_keeles_tase.pdf

⁸¹ Klaas-Lang, B., Praakli, K., Peedisson, A., Lašmanova, A. (2014). Arvamusi ja hinnanguid riigikeele õppe korraldamise kohta vene õppekeelega koolides – uuringu lõpparuanne. Tartu.

⁸² Vähemalt 75% punktidest saanud isikud on hinnanguliselt võimelised ühe võrra kõrgemal tasemel keeleksamit sooritama.

Joonis 20. Eesti keele kui teise keele riigieksami tulemused – gümnaasiumi statsionaarse õppe lõpetajad 2010–2016 aastatel.

- Viimasel paaril aastal on gümnaasiumi lõpus teinud eesti keele (esimese keelena) riigieksami varasemast pisut enam eesti keelest erineva emakeelega lõpetajaid – kui 2014. ja varasematel aastatel on nende arv jäänud 160 ja 170 vahele, siis 2015. aastal lõpetas eesti õppekeeles 179 ning 2016. aastal 181 eesti keelest erineva emakeelega lõpetajat.
- 2015. aastal viidi läbi lõimumismonitooring (Kirss, Leppik 2015: 37–46), mis näitas, et 66% eestlastest ja 77% teisest rahvusest eelistab osaliselt eestikeelsele õppele üleminekut juba lasteaias. Teise eelistusena nimetati põhikooli 1.–3. klassi (20% eestlastest ja 10% teisest rahvusest vastajatest). Suur enamik vastajatest nõustub, et lapsed peaksid õppima segarühmades ja -klassides.
- Vaadates lõimumismonitooringus väljendatud eelistusi varasema (osalise) eestikeelse õppe ja koos eestlastega õppimise suhtes, tuleks lähiajal üle vaadata senised keeleliselt eraldatud lasteaedade ja põhikoolide mudelid.

2.6.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1: Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine

Meetme eesmärk: Üldharidusõppe sisu ja maht on viidud vastavusse riiklike õppekavade eesmärkide ja õpitulemustega, sh üldpädevustega, ning vastavalt on muudetud ka hindamispõhimõtted.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud üldhariduskoolide osakaal (%)	-	5	18	35	32	50	70	90	90
Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud päevase õppega koolide osakaal (%)	-	24	35	45	42	55	65	75	85
Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud kooliõpetajate lasteasutuste osakaal (%)	-	57	67	65	81	80	85	90	95

Meetme eesmärkide täitmine on toimunud plaanipäraselt. Nii Huvitava Kooli kui ka turvalisuse ja väärtusarenduse programmidega liitunud koolide (217 kooli) osakaal on lähedal sihttasemetele. Alushariduses on sihttase saavutatud ja programmidega liitunud oodatust rohkem lasteasutusi (511).

Olulisemad tegevused:

Programmi rakendamisel on tähelepanu pööratud tervikliku õppekeskkonna kujundamisele, koolide vahelisele koostööle, koolide koostööle kogukonnaga õppekava rakendamisel ja arendamisel ning õpetajate professionaalsuse toetamisele.

- Ette on valmistatud **kiusamisvaba haridustee kontseptsioon** (kinnitatud 2017. a jaanuaris). Kontseptsioonis esitatakse esmakordselt tervikvisioon programmipõhisest kiusamisennetusest, et tegevused oleksid lasteaedadele ja koolidele kättesaadavad. Kontseptsioonis on kirjeldatud kiusamisvastased programmid alates lasteaiast kuni gümnaasiumi või kutsekooli lõpuni. Lasteaiad ja koolid saavad kontseptsioonist kiusamisvastaste tegevuste kirjelduste hulgast valida endale sobivaimad. Kontseptsiooni elluviimiseks on planeeritud senisest ligi neli korda enam vahendeid. Samuti on kokku lepitud terve rida arendussuundi: laiendada kiusamisvastaseid tegevusi eesti keelest erineva õppekeelega koolidesse, kutseõppeasutustesse, lastevanematele; pöörata õpetajate taseme- ja täienduskoolituses suuremat tähelepanu suhtlemis- ja konfliktilahendusoskustele; töötada välja kiusamisprogrammide rahastamismudel; suurendada küberkiusamise alast sekkumisvõimekust, kasvatada kiusamisvaba haridustee liikumise võrgustikku jne. Toimib tõendus põhiste programmidega liitunud koolide võrgustik.
- **Muutunud õpikäsituse rakendamiseks** algatati põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muutmine. Täiendati õppekava õppeprotsesside kirjeldusi.
- Töötati välja **riigi- ja sisekaitseõpetuse kontseptsioon**. Õpetajaid suunatakse rakendama õppijakeskset õpet ja saavutama õpitulemusi nii, et õpetamise keskmesse liiguks õpilase oskuste kujundamine, mitte õpetatavate teemade läbimine.
- Erinevate osapoolte (HTM, KOV, kool) koostöö tõhustamiseks, kaasava hariduskorralduse arusaamade ühtlustamiseks ning vajalike koolituste korraldamiseks viidi läbi projektid „**Kaasav kool**“ ja „**Kaasamine kõigi laste huvides**“, mille tulemusel valmisid kogumikud heade praktikate levitamiseks. HTM algatusel korraldati koostöökohtumised olulisimate huvigruppidega ja viidi läbi uuring „Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus“ (Centar) – seega on olemas uuringu andmed ja sihtrühmade tagasiside, mille põhjal koostada tegevuskava HEV õppurite paremaks kaasamiseks ja toetamiseks Eesti haridussüsteemis.
- Tegutseb 22 õpetajate aineühendust. Ühendusi toetati üldharidusprogrammist eesmärgiga hõlbustada nende koostööd õppimis- ja õpetamiskogemuse kujundamisel ja ühenduste kaudu Eesti õpetamiskogemuste vahendamisel välisriikidesse.
- Toetati ülikoolide tegevusi **sooteadliku õppe edendamiseks** üldhariduskoolides, riikliku õppekava rakendamiseks koolides õpikogukonna meetoditel, toetati eri riikide hindamissüsteemide võrdlevaid uuringuid, uuriti valikute pakkumist gümnaasiumides ja koduste tööde kaudu kujundatavaid õpioskusi.
- Toetati õppekava läbiva teema „Tervis ja ohutus“ metoodiliste materjalide ja õpetajaraamatu koostamist põhikoolile ning ujumise algõpetuse programmi uuendamist. Algatati kehalise kasvatus ümberkujundamise kaasaegseks liikumisõpetuseks.
- Toetati õpilaste ja õpetajate osalemist rahvusvahelistes programmides BSP (Baltic Sea Project) ja teadusprogrammis GLOBE (The Global Learning and Observations to Benefit the Environment). Programmist on toetatud ka ülikoolide teaduskoolide tegevusi, mis on mõeldud teadusandekate õpilaste teadushuvi hoidmiseks ja arendamiseks. Toetatud **olümpiaadide korraldamist**. Lisaks korraldavad maakondade ja linnade KOV liidud aineolümpiaade ja õpilasüritusi oma piirkonna õpilastele. Eestis toimus Euroopa Liidu loodusteaduste olümpiaad EUSO2016. EUSO ülesannete baasil on välja töötatud kaks uut praktilisel uurimuslikul õppel põhinevat loodusteaduste kursust põhikooli 3. astmele ja gümnaasiumile.
- **Alushariduse valdkonnas** toimusid riikliku õppekava alased teabepäevad ja ümarlauad. Teabepäevadel osalesid kõikide Eesti lasteasutuste direktorid ja õppealajuhatajad, ligikaudu 1000 õpetajat, lisaks kohalike omavalitsuste ja maaomavalitsuste spetsialistid. Teabepäevadel käsitleti ka eesti keelest erineva emakeele ja kultuuriga lapse toetamist lasteasutuses ning eesti keele kui teise keele õppe võimalusi ja metoodikaid. Toimus Eesti-Soome alushariduse rahvusvaheline juhtimiskonverents Tartu Ülikoolis, mis oli korraldatud koostöös kahe riigi ministeeriumi, kohalike omavalitsuste, ülikoolide ja alushariduse ühendustega. Konverentsil osales ligikaudu 400 Eesti ja Soome alushariduse praktikut, spetsialisti ja teadlast.

- Eesti osaleb aastatel 2016–2019 **OECD rahvusvahelises alushariduse pilootuuringus** International Early Learning (for Child Well-being) Study, et selgitada välja laste alusharidust mõjutavad tegurid ja alushariduses osalemise mõju lapse arengule, analüüsida koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava rakendumist ning osaleda rahvusvahelise lapse arengu hindamisvahendi väljatöötamisel ja rakendamisel Eestis. Uuring võimaldab saada ülevaate, kuidas mõjutavad lapse alusharidust tema individuaalsus, kodune ja lasteasutuse keskkond ning kuidas paremini toetada erivajadusega ja muu koduse keelega lapse arengut. Uuringu tulemusi kasutatakse alushariduse süsteemi ja koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava arendamiseks.
- **Välishindamise valdkonnas** on kehtestatud ministri määrus „Koolieelsete lasteasutuste, põhikoolide, gümnaasiumide, kutseõppeasutuste ja täienduskoolitusasutuste tegevusnäitajad“, kuhu on koondatud olulisimad kvaliteedinäitajad, mida riiklikult hinnatakse ja mille kohta info avalikustatakse. Läbi on viidud tegevusnäitajate teemalised infopäevad õppeasutustele. Korraldatud on **tegevusnäitajate küsitlused 8. ja 11. klasside õpilaste seas**, millega koguti andmeid õpilaste rahulolu ja digivahendite kasutamise ning põhikoolis ka puudumise ja kiusamise kogemise kohta. Viidi läbi gümnaasiumide panuse analüüs õpilaste edasijõudmisse (lisandväärtuse hindamine). Koolidele edastati tagasiside viimase kolme aasta lisandväärtuse kohta matemaatikas, eesti keeles ja eesti keeles teise keelena. Avalikustatud on **2015. aasta PISA testi tulemused** ja tehtud tulemuste analüüs. Lõpuksamid ja riigeksamid toimusid plaanipäraselt.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 8,9 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 9 miljonit eurot. Täitmine oli ülekantavate vahendite võrra suurem välishindamise valdkonnas ja õpikäsituse rakendamise koostöövormide loomise tegevuse elluviimisel.

Meede 2. Võrdsete võimaluste tagamine ja väljalangevuse vähendamine üldhariduses

Meetme eesmärk: õppekorralduses arvestatakse õpilaste individuaalseid arenguvajadusi.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%)*	90,5	91,7	91,7	92	selgub 2017	94	95	95	95
Nende eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%)*	68	67	67,5	70	68,7	74	78	82	90
Eesti keele kui teise keele põhikooli lõpuksami ja gümnaasiumi riigeksami keskmine tulemus (SA Innove statistilised andmed, Pk/G)	68 /69	67/ 72	67/ 73	70/ 72	69/ 73	70/ 73	71/ 74	73/ 74	75/ 75
Tiip tasemel oskustega (PISA 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal eesti keelest erineva õppekeelega koolis võrreldes eestikeelse kooliga**, sh									
loodusteadused:									
eesti keelest erineva õppekeelega kool	6,2	-	-	8,7	5,8	-	7,5	-	-
eestikeelne kool	14,5	-	-	16,5	15,7	-	16,3	-	-
lugemisoskus:									
eesti keelest erineva õppekeelega kool	2,6	-	-	3,5	5,4	-	6	-	-
eestikeelne kool	9,7	-	-	11,7	12,55	-	13,7	-	-

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste eesti emakeele ja eesti keelest erineva emakeelega noorte osakaalu (%) erinevus: eesti emakeelega / eesti keelest erineva emakeelega***	11,0/ 9,9	13/ 9,0	12,8/ 9,2	erine- vust ei ole	11,3/ 9,5	erinevust ei ole
---	--------------	------------	--------------	--------------------------	--------------	------------------

* EÕS näitajad, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1.3.

** 2018. a indikaatori sihttasemed on korrigeeritud PISA 2015 uuringu tulemuste alusel.

*** Andmed rahvusesti. Allikas: Statistikaamet. Aegrida on ümberarvutatud ISCED11 järgi. ISCED97 klassifikaatorit rakendades on 2013–2016 aegrida järgmine: 9,9/9,7; 12,4/9,0; 11,8/8,1; 10,2/8,9.

Eesti keelest erineva emakeelega põhikoolilõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1, on tõusnud, ka eesti keele eksami keskmine tulemus on võrreldes eelmiste aastatega paremaks läinud. Siiski jäid sihttasemed saavutamata. Gümnaasiumis vastab riigieksami keskmine tulemus püstitatud sihttasemele. Eeltingimusi meetme indikaatorite sihttasemetega täitmiseks on põhjalikult analüüsitud ptk-s 2.6.1.

Olulisemad tegevused:

- Alusehariduses on 2015. aastal valminud **alushariduse ja lapsehoiu kontseptsioon**. Alushariduse ja lapsehoiu kontseptsiooni alusel valmistati ette koolieelete haridusasutuste seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus ja toimusid arutelud sidusgruppidega alushariduse valdkonna arendamiseks. **Alushariduse ja lapsehoiu seaduse väljatöötamiskavatsuse** järgi on alusharidus ja lapsehoid edaspidi ühtselt reguleeritud süsteem, mis pakub lastele hoidu ja haridust sünnist kuni koolikohustusliku eani ning hõlmab lapsehoide ja lasteaedu sõltumata omandivormist. Väljatöötamisel oleva seaduse kohaselt saavad ka lastehoiud taotleda alushariduse võimaldamise õigust. Selleks peavad nad tõendama õpetajate ja lasteaia õppekava olemasolu. Samuti vaadatakse üle lapsehoidjatele kehtestatud kutse- ja koolituse nõuded, need peavad muutuma rohkem lapse sotsiaalseid ja mänguuskusi toetavaks. Valmistati ette määruse eelnõu kohalike omavalitsuste toetamiseks lasteaiaõpetajate palga tõstmisel.
- Kvaliteetse **eesti keele õppe tagamiseks koolieelsetes lasteasutustes** maksti kõikidele omavalitsustele, kus on eesti keelest erineva õppekeele, keelekümbelust ja eesti keele kui teise keele tugiõpet võimaldavad lasteaiarühmad, rühmapõhist toetust eesti keele õppe korraldamiseks.
- **Eesti keele õppe taseme parandamiseks vene õppekeelega koolides** jätkati keelekümbelustprogrammi tegevustega. Programmiga liitunud koolid saavad osaleda võrgustikuüritustel ja kandideerida kvaliteediauhinnale. Õpetajatele pakutakse metoodilist tuge ja täienduskoolitusi. Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm. Kõik koolid, kus asub õppima uussisserändajaid, sh rahvusvahelise kaitse saajaid ja taotlejaid, saavad SA Innove keelekümbelustkeskusest ja piirkonna Rajaleidja keskusest vajaduspõhist tuge. Keelekümbelustmetoodika ja -õppevara teemalist nõustamist, samuti vajaduspõhist teise astme nõustamist saavad ka kõik koolid, kus õpib eesti keelest erineva kodukeelega õpilasi. 2016. aastal käivitus **mitmekultuurilise kooli mudel** koolidele, kus õpib koos proportsionaalselt võrdsel arvul eesti ja vene kodukeelega õpilasi.
- Meetmest toetati IBO õppekavade rakendamist ja Tallinna Euroopa Kooli arengut. Rahvusvahelise üldhariduse võimalused, tunnustatud õppekavade rakendamine ja kvaliteet aitavad oluliselt kaasa välisriikide ja Eesti diplomaatide roteerimisele ning väliskspertide töötamisele Eestis.
- Toetati ka ligi 200 õppursportlase spordikoolituse läbimist ja üldhariduse omandamist ning tippportlaste kutse- ja kõrghariduse ja treenerikutse omandamist.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 3,3 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 3,4 miljonit eurot, täitmine on suurem eelmisest aastast ülekantud vahendite võrra.

Meede 3: Ligipääsu tagamine üldharidusele

Meetme eesmärk: Luua tingimused koolikohustuse täitmiseks, tagada ligipääs üldharidusele ja vähendada väljalangevust ja õppetöö katkestamist

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%)*				<0,5		hoida taset	hoida taset	hoida taset	hoida taset
kokku, sh	0,6	0,5	0,5		0,3				
mehed	0,7	0,6	0,7		0,4				
naised	0,3	0,3	0,3		0,3				
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%)*	1,1	1,1	0,9	<1,0	0,9	<1,0	<0,9	<0,9	<0,8

* EÖS näitajad, saavutustasemetete analüüsi vt ptk 1.3.

Olulisemad tegevused:

- Toetati kohalike omavalitsuste, riigi üldhariduskoolide ja erakoolide õpilaste toitlustamiskulusid kehtestatud piirmäära ulatuses.
- Riigi üldhariduskoolide õpilastele kompenseeriti sõit kodu ja kooli vahel ning toetati majutuskulude hüvitamist (ainult riigigümnaasiumide puhul). Lisaks sellele toetati kohalikke omavalitsusi ja erakoole õpilaskoduteenuse pakkumisel.
- Munitsipaal- ja erakoolidele eraldatava haridustoetusega tagas riik olulised vahendid kvaliteetse üldhariduse kindlustamiseks, eelkõige luues eeltingimused riiklike õppekavade rakendamiseks. Haridustoetusse kuuluvad üldharidusprogrammi mõistes õppevaratoetus, mis toetab õpetajat ja õppijat mitmekesise ja sisuka õpikeskkonna loomisel ning õppe diferentseerimisel vastavalt õppija vajadustele.
- Meetmest rahastati ka riigi üldhariduskoolide kogueelarve (v.a õpetajate ja koolijuhtide tööjõukulud ning täienduskoolituse kulud).

Meetme 3 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 51,5 miljonit eurot, sh kohalikele omavalitsustele antav haridustoetus, mis kajastub riigieelarve vaates Vabariigi Valitsuse hariduse toetusfondi koosseisus. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 71,7 miljonit eurot, sh Vabariigi Valitsuse reservist taotletud kohtukulud, erakoolide tegevuskulude katmiseks eraldatud vahendid ja eelmisest aastast ülekantavad vahendid.

2.6.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Esimese meetme elluviimise tulemusel suurenes haridusasutuste avatus ja valmisolek koostööks – ühiskonna ja kogukonna ootusi teadvustatakse üha enam ning rakendatakse erinevaid meetmeid, et tagada õpilastele vaimselt ja füüsiliselt turvaline õpikeskkond. Teise meetme tulemuslikkuse hindamine näitab, et vaatamata positiivsele trendile eesti keele kui teise keele oskuses on oluline pöörata tähelepanu eesti ja vene õppekeele õpilaste tulemuste erinevustele. Väljalangevus üldharidusest on väga madal tänu järgmistele süsteemsetele tegevustele erinevates EÖS programmides: (1) õppekavaarendus ja õpetajate koolitus ning seeläbi muutuva õpikäsituse rakendamine, mis keskendub iga õpilase isiksusele, huvidele ja potentsiaalile; õpilaste eripäradega arvestamine aitab õpetajatel leida sobivad meetodid ja toetada iga õppijat; (2) varajane märkamine ja õpilaste toetamine; (3) Rajaleidja keskuste töö HEV õppurite toetamisel tavakoolis.

2.7. Kutseharidusprogramm

Eesmärk: luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, painedlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)*	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,5	10,9 ^{P1}	<10	<10	<9,5	<9
Õppetöö katkestajate määr (%) kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal)*	25,8	25,6	24,7	23	22,4	22	22	21	<20
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64a) osakaal (%)*	29,1 ^{P2}	29,4 ^{P2}	28,9 ^{P2}	28	28,5	27	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)*	12,6	11,6	12,4	15	15,7 ^{P3}	16,5	18	19	20

* EÕS näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1. ja 1.1.

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

^{P2} HTM arvutused Statistikaameti andmete põhjal. 2012.–2015. aasta andmed on ISCED2011 haridustasemete järgi ümber arvutatud 21.02.2017. 2012–2015 aegrida ISCED97 klassifikaatoril: 29,6; 29,7; 29,2.

^{P3} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 14,8%.

2.7.1. Olulisemad muutused ja trendid

- 2016/17. õppeaastal tegutseb Eestis 33 kutseõppeasutust, neist 26 HTM haldusalas, neli eraomanduses ja kolm kohaliku omavalitsuse poolt juhitud. Lisaks toimub kutseõpe ka viies rakenduskõrgkoolis.

Noorte edasiõppimisvalikud

- **Noorte haridusvalikud pärast põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamist ei ole muutunud** (vt tabelid 11 ja 12). Põhikoolilõpetajate haridustee jätkamise valikutes on suured soolised ja ka piirkondlikud lõhed: suuremates linnades õppivatest eesti õppekeeleaga kooli lõpetanud tüdrukutest valib kutsehariduse u 10%, Ida-Virumaa venekeelsetest noormeestest 60%. Lisaks sellele eristuvad kutse- ja üldkeskhariduses jätkajad selgelt selle alusel, milliste hinnetega on põhikool lõpetatud. Kõrgema keskmise hindega põhihariduse lõpetajatest siirduvad kutseõppesse väga vähesed.

Tabel 11. Põhikoolide lõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud (%). Allikas: EHIS

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Jätkas üldhariduses	71,5	70,0	69,1	70,2	69,5	70,5	71,1
Jätkas kutsehariduses	25,5	26,8	28,0	26,7	27,5	26,6	26,2
Ei jätkanud samal aastal õpinguid (Eestis)	3,0	3,2	3,0	3,1	3,1	2,9	2,8

- Ka statsionaarses õppevormis üldkeskhariduse omandanud õppurite haridusvalikud lõpetamisele järgneval õppeaastal on kutsehariduses jätkajate osas püsitud samal tasemel. Keskhariduse omandamise järel jätkab kutsehariduses õpinguid 10–13% lõpetajatest (vt tabel 12).

Perioodil 2010-2016 on oluliselt suurenenud nende gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes ei jätka samal aastal oma õpinguid (vt tabel 12). Trendi tausta tuleb veel uurida – kas suundub rohkem noori pärast lõpetamist otse tööturule või välismaale. Mida enam noori piirdub vaid üldkeskharidusega, seda rohkem on tulevikus eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanuid, kes on tööturul nõrgemas positsioonis.

Tabel 12. Gümnaasiumi lõpetajate haridusvalikud (%). Allikas: EHIS

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ei jätkanud samal aastal õpinguid (Eestis)	28,4	32,2	33,6	36,8	34,6	34,9	38,0
Jätkas kutsehariduses	10,0	10,9	11,2	12,5	13,0	10,9	10,4
Jätkas kõrghariduses	61,6	56,9	55,2	50,6	52,4	54,2	51,6

Õppijad ja lõpetajad

- Õpilaste arv kutsehariduses on viimasel kolmel aastal olnud stabiilne. Vaatamata õpilaste üldarvu väikesele kasvule on endiselt kahanemas õpilaste arv kutsekeskharidusõppes (vt tabel 13). Samal ajal on suurenenud 25-aastaste ja vanemate õppurite arv ja osakaal, ulatudes 2016/17. õppeaastal 35%-ni (vt joonis 21). Hariduslike erivajadustega õpilasi on kutsehariduses viimastel aastatel olnud vahemikus 800–1000. Samas on põhihariduse järgselt kutseharidust omandavate õpilaste seas ligi 40% neid, kellel põhikoolis oli haridusliku erivajaduse märke. See tähendab, et õppijate osakaalu, kes vajavad kutseõppes enam tuge, on tõenäoliselt alahinnatud.

Tabel 13. Õpilaste arv kutseõppe õppeliikides 2010/2011.–2016/2017. õppeaastal. Allikas: EHIS

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Põihariduse nõudeta kutseõpe ¹	354	366	421	371	448	816	1 120
Kutseõpe põihariduse baasil ²	581	655	966	1 005	2 121	4 660	6 674
Kutsekeskharidusõpe ³	16 897	15 428	14 152	13 245	12 420	11 700	11 308
Kutseõpe keskhariduse baasil ⁴	10 180	10 597	10 633	11 078	10 248	7731	5 969
Kokku	28 012	27 046	26 172	25 699	25 237	24 907	25 071
HEV õppurid	966	1 059	917	885	800	968	963

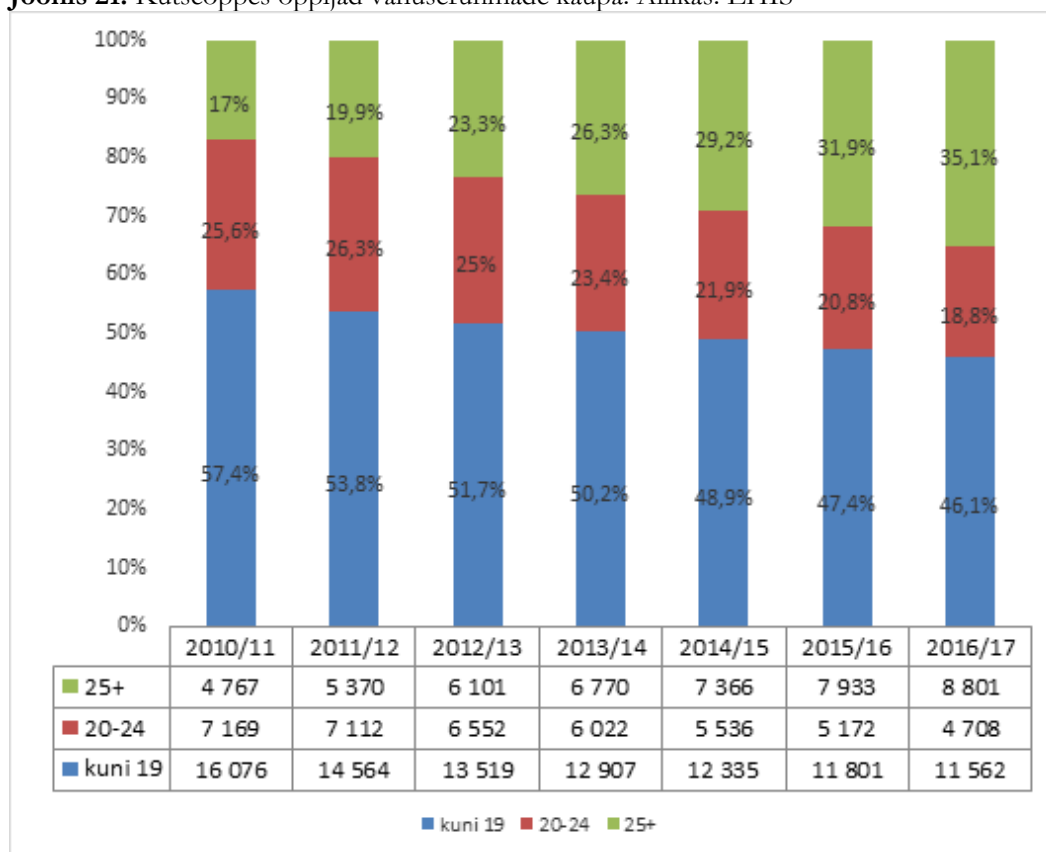
¹ Põihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

² Kutseõpe põihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõpe põihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

³ Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴ Kutseõpe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõpe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

Joonis 21. Kutseõppes õppijad vanuserühmade kaupa. Allikas: EHIS

- Kutsehariduse õpilaste sihtrühmas toimunud muutused on seotud nii demograafiliste kui ühiskondlike protsessidega. Noorte põlvkonnad on võrreldes täiskasvanute põlvkondadega arvuliselt oluliselt väiksemad, samuti pole toimunud muutust noorte põhihariduse järgsetes edasiõppimisvalikutes. Täiskasvanute kasvanud osalus kutsehariduses annab samas tunnistust sellest, et ühiskonnas on järjest enam omaks võetud elukestva õppimise ideoloogia, mis on olnud üks elukestva õppe strateegia peamisi eesmärgi.
- Lõpetajate arv kutseõppes oli eelmisel õppeaastal viimaste aastate kõrgeim (vt tabel 14). Lõpetajate arvu suurenemine tuleneb õppimisvõimaluste avarumisest lühematel õppekavadel ja ka katkestamise vähenemisest. Kutsekeskhariduse lõpetanute arv on viimase 5–6 aastaga vähenenud ligi 1/3 võrra.

Tabel 14. Lõpetajate arv kutseõppe õppeliikides 2010/2011.–2015/2016. õppeaastal. Allikas: EHIS

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Põhihariduse nõudeta kutseõpe ¹	164	190	252	215	397	637
Kutseõpe põhihariduse baasil ²	373	408	598	662	789	1941
Kutsekeskharidusõpe ³	3841	3564	2960	2698	2752	2501
Kutseõpe keskhariduse baasil ⁴	3777	3973	4051	4063	4064	3174
Kokku	8155	8135	7861	7638	8002	8253

¹ Põhihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põhihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

² Kutseõpe põhihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõpe põhihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

³ Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴ Kutseõpe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõpe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

Katkestamine

- Õpingute katkestamine on vähenenud – 2015/2016. õppeaastal katkestas õpingud 19,2%⁸³ kõigist kutseõppe õpilastest (vt tabel 15). Eriti märkimisväärne on katkestamise vähenemine kutsekeskharidusõppes, kus see 2015/2016. õppeaastal oli viimase kuue aasta madalaimal tasemel. Katkestamine on vähenenud ka teistel kutseõppe õppekavadel, kuid seoses muutustega õppekavade liigitamises pole erinevate aastate statistika üks-ühele võrreldav.

Tabel 15. Katkestamine kutseõppes aastatel 2010–2015. Allikas: EHIS

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Põhihariduse nõudeta kutseõpe ¹	42,7%	39,3%	34,7%	38,3%	36,4%	24,9%
Kutseõpe põhihariduse baasil ²	27,2%	22,3%	24,2%	24,5%	23,2%	22,6%
Kutsekeskharidusõpe ³	17,7%	17,7%	18,1%	19,4%	17,3%	16,1%
Kutseõpe keskhariduse baasil ⁴	21,1%	22,1%	22,0%	23,8%	22,6%	21,1%
Kokku	19,5%	19,8%	20,2%	21,8%	20,3%	19,2%

¹ Põhihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põhihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

² Kutseõpe põhihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõpe põhihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

³ Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴ Kutseõpe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõpe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

Märkus: Tabelis on õpilaste arv, kes oleksid pidanud jätkama õpinguid, aga ei olnud 10. novembri seisuga õpilaste nimekirjas, jagatud eelmise õppeaasta 10. novembri õpilaste arvuga.

Lõpetanute hõive ja sissetulek

- Viimasel viiel aastal on kõik tööhõive näitajad oluliselt paranenud (vt tööturu programmi tulemusaruanne). 2016. aastal oli 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste kutseõppe lõpetanute (ISCED11 tase 3–4) tööhõive 82,1%. 2016. aasta tulemustes paistab silma ka kutsehariduse suur lisandväärtus hõive mõttes, võrreldes üldkeskharidusega, kus sama näitaja on 71,2%⁸⁴, ning head tulemused ka võrdluses kõrgharidusega (75,5%). Lõpetajate kõrge tööhõive määr on märk sellest, et tööturule sisenevate noorte arv aasta-aastalt väheneb, kuid kvalifitseeritud tööjõu nõudlus püsib, ning et meie kutseharidus vastab järjest enam tööturu vajadustele ja selle kvaliteet on paranenud.
- Analüüs edukusest tööturul⁸⁵ näitas, et põhihariduse baasil kutsekeskhariduse lõpetanute tõine sissetulek aasta pärast lõpetamist on 642 eurot, üheksa aastat varem lõpetanute hulgas aga 827 eurot, s.t lõpetamisjärgne töökogemus lisab oluliselt sissetulekut. Kui vahetult pärast lõpetamist eristub keskhariduse baasil kutseõppe lõpetanute sissetulek kutsekeskhariduse lõpetanutest, olles 741 eurot, siis varasemate lõpetanute vahel enam sisulist vahet pole. 2005. aastal keskhariduse baasil kutsehariduse lõpetanute tõine sissetulek aastal 2014. oli 851 eurot. Seega pole suurt vahet, kas kutseharidus omandatakse koos keskharidusega või pärast seda. Samal ajal on rakenduskõrghariduse lõpetanu tõine sissetulek kohe pärast lõpetamist võrreldes gümnaasiumijärgse kutsehariduse lõpetanuga üle 300 euro kõrgem.
- Kutsekeskharidus annab tööturule sisenemisel üldkeskhariduse ees sissetulekueelise, kuid edasine töökogemus võrdsustab sissetulekud, vt joonis 22. Samas on õpingute katkestamise vähendamine (kutse)keskhariduse tasemel oluline, kuna võrreldes põhiharidusega annab (kutse)keskharidus siiski olulise sissetulekueelise. Varasemad uuringud on välja toonud, et peamine vahe kesk- ja põhiharitute vahel tuleneb sellest, kas inimesel üldse õnnestub tööd leida või mitte. Keskharitute töötamise

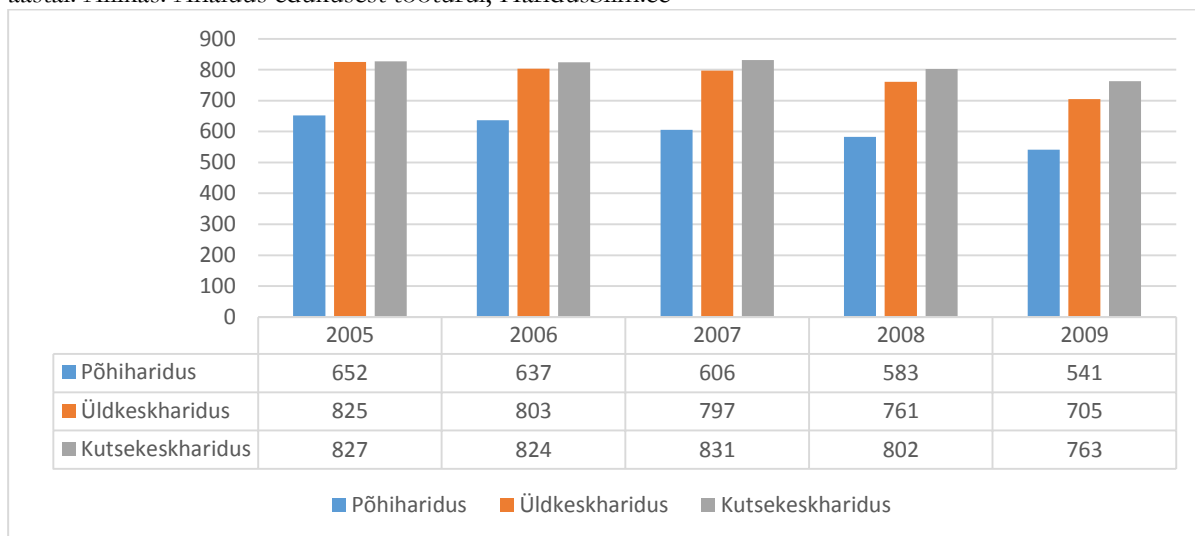
⁸³ Kutsehariduses loetakse katkestajaks isikut, kes enne katkestamist kuulus õppeasutuse õppurite nimekirja vähemalt 31 päeva. Katkestajate hulka ei loeta isikuid, kes 31 päeva jooksul pärast õpingute katkestamist ennistati või jätkasid õpinguid sama õppeasutuse samas õppekavarühmas.

⁸⁴ Kutsekeskhariduse ja üldkeskhariduse lõpetanute hõive võrdlemisel on oluline silmas pidada, et tasemeõppes õppijaid loetakse mitteaktiivseteks ehk mittehõivatuteks.

⁸⁵ Jaggo, I., Reinhold, M., Valk, A. (2016). Analüüs: kutse- ja kõrghariduse omandanute edukus tööturul. Tartu: HTM. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/51600>

tõenäosus on Eestis varem läbi viidud uuringute kohaselt suurem kui põhiharitutel (vt nt Anspal jt 2011)⁸⁶.

Joonis 22. Põhi-, üldkesk- ja kutsekeskhariduse 2005–2009. a lõpetanute keskmine sissetulek 2014. aastal. Allikas: Analüüs edukusest tööturul, HaridusSilm.ee

- Sissetulekud varieeruvad suuresti erinevate õppesuundade lõpetajate vahel. Nt teenisid kutsehariduse isikuteeninduse õppesuuna 2005.–2013. aastal lõpetanud 2014. aastal u 45% madalamat sissetulekut (620 eurot) kui turvamise õppesuuna lõpetanud (1130 eurot). Kõrgemat palka saavad veel tehnikaalade ja arvutiteaduste kutsehariduse lõpetajad.
- Rääkides kasvavast tööjõupuudusest on oluline tähele panna, et suur hulk noori on Eesti tööturult eemal. Neid on veidi enam kutsehariduse kui kõrghariduse lõpetanute hulgas. 2005.–2013. aasta kutsehariduse lõpetanute 14,3% ei olnud Eesti tööturul ega õppinud Eestis⁸⁷. Rohkem on selliseid noori arhitektuuri ja ehituse (20,1%), tervise (17,3%), tootmise ja töötlemise (15,8%) ning isikuteeninduse (15,5%) õppesuundade lõpetanute hulgas.
- Ülevaadet töökohapõhisest õppest vt tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi tulemusaruandest.

2.7.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus ning õppes osaluse kasv

Meetme eesmärk: Luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
1–3 aastat tagasi kutsehariduses õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhoive määr (%)		79,8	83,5	-	82,1	määratakse 2017			
Kutseharidussüsteemi osapoolte rahulolu kutseõppe toimimisega ¹				-	metoodika väljatöötamisel		1. mõõtmine		

¹ Keskelt regulaarselt läbiviidav uuring, millega mõõdetakse EÕS vastavat näitajat.

⁸⁶ Anspal, S., Järve, J., Kallaste, E., Kraut, L., Räis, M. L., Seppo, I. (2011). The Cost of School Failure in Estonia. Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR. Research report for the Estonian Ministry of Education and Research.

⁸⁷ Nende kohta puudusid EMTAs, Töötukassas, EHISes vaatluse jaoks vajalikud andmed, need inimesed ei saanud ka vanemahüvitist või kuni 3-aastase lapse vanemale makstavat lapsehooldustasu ega olnud kaitseväes.

Tööhõive indikaatori 2016. aasta vahetaset ei ole määratud. Juhul kui tööturul ei toimu suuri muudatusi, näiteks väga kiiret töövaldkondade ümberstruktureerimist, ei tohiks indikaatori saavutustase langeda.

Olulisemad tegevused:

- Programmist tagati õppeteenustasuta õppekohad kutseharidust omandada soovijatele ning lähtuvalt tööturu vajadusest ja OSKA suunistest neile isikutele, kes mh vajavad täiendus- või ümberõpet.
- **Katkestamise vähendamisele** suunatud tegevused aitasid kaasa lõpetajate arvu tõusule ja ka võimalusele paremaks hõiveks. Katkestamise vähendamine on koolide jaoks üks peamisi prioriteete ja katkestamise näitaja on kooli jaoks oluline tulemusindikaator. See on motiveerinud koole kavandama ja rakendama uusi meetmeid ja korraldama ümber senist õpilaste tugisüsteemi. Igale koolile on arengukavades seatud konkreetne tulemuseesmärk, koolidega korraldatakse ühiseminare parema praktika levitamiseks. Kutseõppeasutuste koostöö Rajaleidja keskustega on paranenud nii õpilaste vastuvõtu korraldamisel kui ka tõsisemat sekkumist vajavate juhtumite lahendamisel.
- Tartu Kutsehariduskeskuses on alustatud **orientatsiooniaasta piloteerimisega**, mis on mõeldud nõrgema õpivõimekusega noorte tööturule aitamiseks. 2017. aastal katsetatakse ühes koolis valdkonnapõhist vastuvõttu. Järjest enam koole plaanib korraldada põhikoolilõpetajate jaoks vastuvõtuprotsessi samal ajal üldhariduskoolidega, et paremini suunata õppurite valikuid.
- Koostöös Sotsiaalministeeriumiga on valminud **tegevuskava hariduslike erivajadustega laste ülemineku toetamiseks** ühelt haridustasemelt teisele ja tööellu. 2016. aastal loodi uue toetusena majutuskulude hüvitamise võimalus nende koolide õpilastele, kus puudub õpilaskodu ja õppeasutusel pole võimalik pakkuda muud majutusvõimalust.
- **Õppe kvaliteedi tõstmine.** Välja töötati ja rakendati uus õppekavade registreerimise kord, mis suurendab õppeasutuste vastutust õppekavade koostamisel ja samas suunab koole senisest paremini läbi mõtlema õppekavade vajaduse põhjendusi. Eesti kõrg- ja kutsehariduse kvaliteediagentuuris töötati välja uued õppekavade akrediteerimise hindamiskriteeriumid, mis peaksid rakenduma aastast 2018. Kõikidelt 3-aastase akrediteeringuga koolidelt nõutakse tegevuskava õppekvaliteedi parendamiseks, sh koolide nõunike kogude kaudu.
- **Strateegilise planeerimise läbipaistvamaks muutumine.** 90% kutseõppeasutustest kuulub riigile ning seega on eesmärgistatud ja „tark“ koolipidamine üks olulisi tegevusi kutseharidusprogrammi eesmärkide saavutamiseks. 2016. aastal uuendati koolide arengukavasid, mille raames tegeleti iga kooliga eraldi ning seati eesmärgid ja aruandlus lisaks koolipõhistele eesmärkidele vastavusse ka riiklike eesmärkidega. Koolijuhtidele korraldatakse regulaarselt kohtumisi ja seminare.
- Kutseõppeasutuste **võrgus toimus kolm ümberkorraldust**. Alates 23.08.2016 liideti Tallinna Transpordikool Tallinna Tööstushariduskeskusega, alates 01.09.2016 liideti Narva Kutseõppekeskus ja Sillamäe Kutsekool Ida-Virumaa Kutsehariduskeskusega ning 11.11.2016 lõpetas tegevuse erakool Informaatika ja Arvutustehnika Kool.
- **Valmisid uued ettepanekud rahastamismudeli muutmiseks**, mis 2017. aastal tuleb lähtuvalt uutest eesmärkidest ümber vaadata ja töötada välja ettepanekud tulemuspõhiseks rahastamiseks.
- Käivitatud on **üldhariduskoolide ja kutsekoolide koostööprojekt**, et näiteks pakkuda valikainetena oskusi kutsekoolist. Peamised takistused sellise koostöö korraldamisel on praegu arveldamine KOVidega ja ainemahtude ühildamise küsimused. Projekt vajab pidevat strateegilist juhtimist ja ka rahalist toetust.

Programmi 2016. aasta kinnitatud eelarve on u 53,7 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal u 51,6 miljonit eurot. Alatäitmine on tingitud koolide tuludest sõltuvate investeeringute üleplaneerimisest. Lisaks sellele kajastati koolide tegelikud kulud lähtuvalt nende sisulistest eesmärkidest vastava programmi all. Nt PRIA või Töötukassa rahastatud täiskasvanute koolitused on kajastatud täiskasvanuharidusprogrammi kuludes.

2.7.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Kutsehariduse lõpetajate tööhõive on hea ning õppe kvaliteeti aitab tõsta jätkuv kutseõpetajate palgatõus, mis võimaldab muu hulgas palgata järjest paremaid spetsialiste ja hoida häid õpetajaid koolis. Samas ei näita palgaandmed, et iga sektor väärtustaks kõrgema kvalifikatsiooniga töötajat tööturul ehk ratsionaalne valik, kas suunduda otse tööturule või kutseõppesse, ei ole alati viimase kasuks. Üksikindiviidi tasandil on kutsehariduse lisandväärtus pigem pikaajaline – erialane haridus vähendab näiteks töötuse riski.

Katkestajate hulk on tasapisi vähenemas ja seda trendi on vaja hoida. Väljakutseks on endiselt Tallinna ja Tartu põhikoolilõpetajate valikute suunamine kutsehariduse kasuks ning selles osas ei ole me suutnud luua pehmeid meetmeid kiire ja nähtava muutuse esilekutsumiseks.

2017. aastast tuleb leida lahendus küsimusele, millised tegevused suunaksid noori esimese erialase hariduse omandamiseni. Suurte õpiraskustega noortega tegelemiseks on vaja lisaressurssi personaalse lähenemise suurendamiseks kutsekoolides (individuaalsed ja läbimõeldud õppekavad, koostöö kohalike omavalitsusega, sh lahenduste leidmisel sotsiaalprobleemidele, ettevõtetele sujuvaks üleminekuks tööellu jms). Jõuliselt tuleb hakata rakendama tegevusi, mis toetavad HEV õppurite üleminekut ühelt haridustasemelt teisele, ja kaasata kutseõppekeskused kiusamiskäitumist ennetavatesse programidesse.

2.8. Kõrgharidusprogramm

Eesmärk: igale motiveeritud ja võimekale üliõpilaskandidaadile on tagatud ligipääs kõrgharidusele ning igale lõpetajale väljund tööturule.

Programm aitab kaasa järgmise elukestva õppe strateegia näitaja saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal eärühmas (%) [*]	42,5	43,2	45,3	40	45,4 ^p	40	40	40	40

^{*} EÕS näitaja, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.5.

^p 2016. a saavutustase – Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsed andmed, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 46%.

2.8.1. Olulisemad muutused ja trendid

- 2015. aastal oli Eestis 38 protsendil 25–64-aastastest inimestest kõrgharidus,⁸⁸ OECD keskmine oli 35%. Eestis on pikaajalised kõrghariduse traditsioonid ja selle haridustaseme omandanute osakaal eriti vanemaaliste hulgas võrreldes teiste OECD riikidega on suhteliselt kõrge. Murettekitav on süvenev sooline lõhe kõrghariduse omandamisel. Viimasel kümnel aastal on nii kõrgharitud meeste kui ka naiste osakaal 30–34-aastaste hulgas kasvanud (vt tabel 16), kuid osakaalude erinevus naiste ja meeste gruppide vahel ei ole vähenenud. Selles trendis peegelduvad haridusvalikud, mis tehti 1990. aastate teises pooles ja 2000. aastate alguses. Praegu on üliõpilaste hulgas ca 40% mehi, lõpetanute hulgas veidi vähem.
- Perioodil 2011–2015 on hariduse kolmandal tasemel õpingud lõpetanute **tööhõive näitaja** oluliselt paranenud. 2015. aastal oli see 86,1%. 2016. a toimus tööhõives märkimisväärne langus (üle 10 %) – hõives oli ainult 75,5% lõpetanutest. Eestile on iseloomulikud soolised erinevused: naiste tööhõive määr on aastaid olnud meeste omast madalam. Ka 2016. aasta tööhõive määra languses mängib suurt rolli madal naiste osalus hõives – 65,7% (2015. a – 81,4%). Meeste hõives ei ole 2015. ja 2016. aasta võrdluses erinevusi.

Tabel 16. Kolmanda taseme haridusega 30–34-aastaste osakaal eärühmas 2005–2014 (%). Allikas: Eurostat

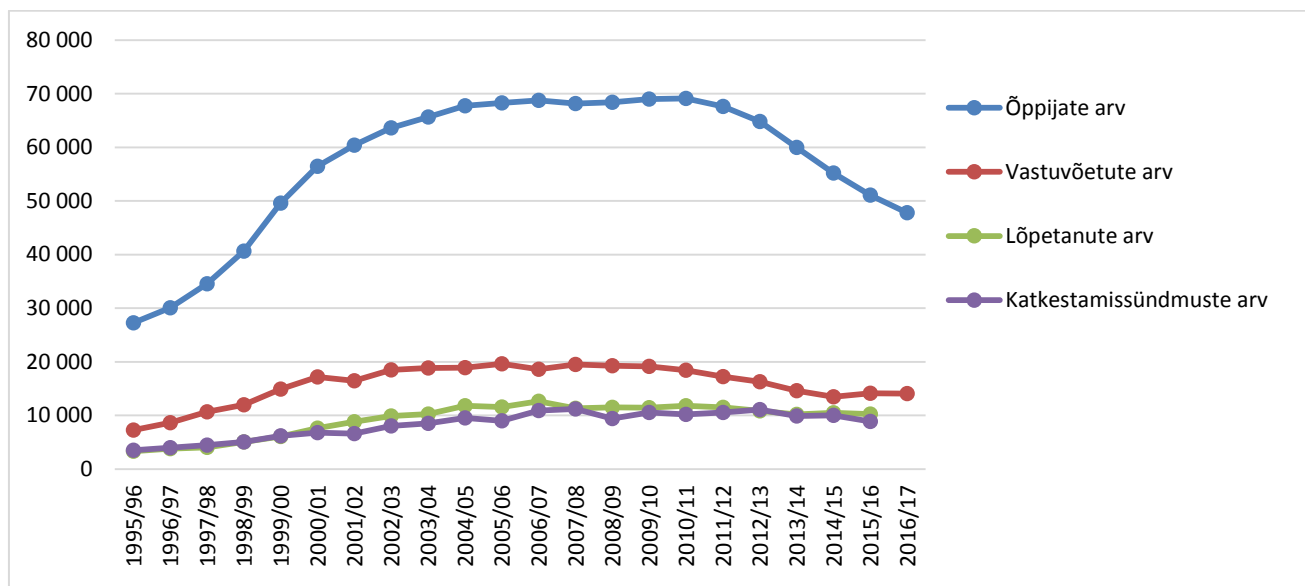
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Kolmanda taseme haridusega 30–34-aastaste osakaal eärühmas (%), sh	31,7	32,5	33,5	34,4	36,3	40,2	40,2	39,5	42,5	43,2	45,3	45,4
naised	36,8	38,5	42,9	40,1	43,2	48,6	50,4	51,3	53,7	54,2	56,7	52,4
mehed	26,5	26,7	24,4	29,0	29,6	32,2	30,6	28,3	31,8	32,8	34,5	38,8

^{*} 2016. a andmed – Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsed andmed põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel.

⁸⁸ See näitaja kajastab rahvusvaheliselt kasutatavat kolmanda taseme hariduse mõistet, mis Eesti puhul sisaldab ka keskharidusjärgset keskeriharidust (nüüdseks ei saa seda juba 10 aastat omandada).

Üliõpilaste, vastuvõetute ja lõpetanute arvud

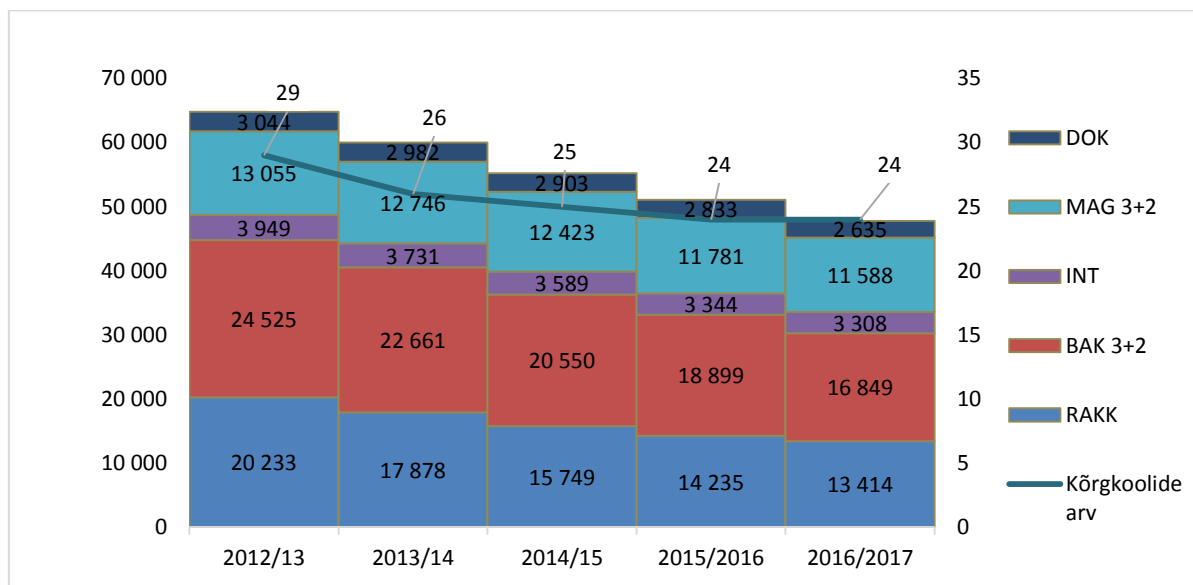
- 2016/2017. õppeaastal õppis Eesti õppeasutustes kõrghariduse tasemel 47 794 üliõpilast 21 õppeasutuses. Üldiselt on **üliõpilaste arv** viimasel kümnel aastal olnud pidevas langustrendis, suurim on langus olnud kõrghariduse I astmes, kus viimase viie aastaga on üliõpilaste arv vähenenud umbes 1/3 võrra. Vastuvõetute ja lõpetanute arv on seevastu muutunud vähem. (Vt joonised 23 ja 24). 2016/2017. õppeaasta vastuvõtt kõrgkoolidesse oli ligi 14 000 üliõpilast, neist I astmele (bakalaureuseõpe, rakenduskõrgharidus, integreeritud õpe) 9500 ja II astmele (magistriõpe) 4200 inimest. Vanuse poolest oli kõige enam – ligi 43% sisseastujaid vanuses 20–24. Gümnaasiumiõpilaste ning -lõpetanute arv on küll lähiaastatel oma suurimast madalseisust üle saamas (madalaim õpilaste arv oli 2015/2016), ent on hetkel siiski langustrendis, nt 2016. aastal lõpetas gümnaasiumi 6615 inimest ehk 178 võrra vähem kui 2015. aastal. Samas on alates 2007/2008. õppeaastast hakanud kasvama õpilaste arv alates I kooliastmest (2016/2017 oli 1. klassi minejaid 3156 võrra rohkem kui kümme aastat tagasi). Nüüdseks on kasv jõudmas IV kooliastmesse ning lähiaastatel on potentsiaalsete gümnaasiumilõpetajate ja võimalik, et ka kõrghariduses jätkajate arv mõnel määral kasvamas.

Joonis 23. Üliõpilaste, vastuvõetute, lõpetanute ja katkestanute arvud perioodil 1995/1996–2016/2017.

- Kõrgharidusreformi üks eesmärk oli võimaldada kõigile võimekatele üliõpilastele tasuta õpe eestikeelsetel õppekavadel⁸⁹. Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud üliõpilaste arv, kes ei hüvita õppekulusid. Kui 2011/2012. õppeaastal oli selliseid üliõpilasi 53% kõikidest üliõpilastest, siis 2016/2017. õppeaastal 79%.

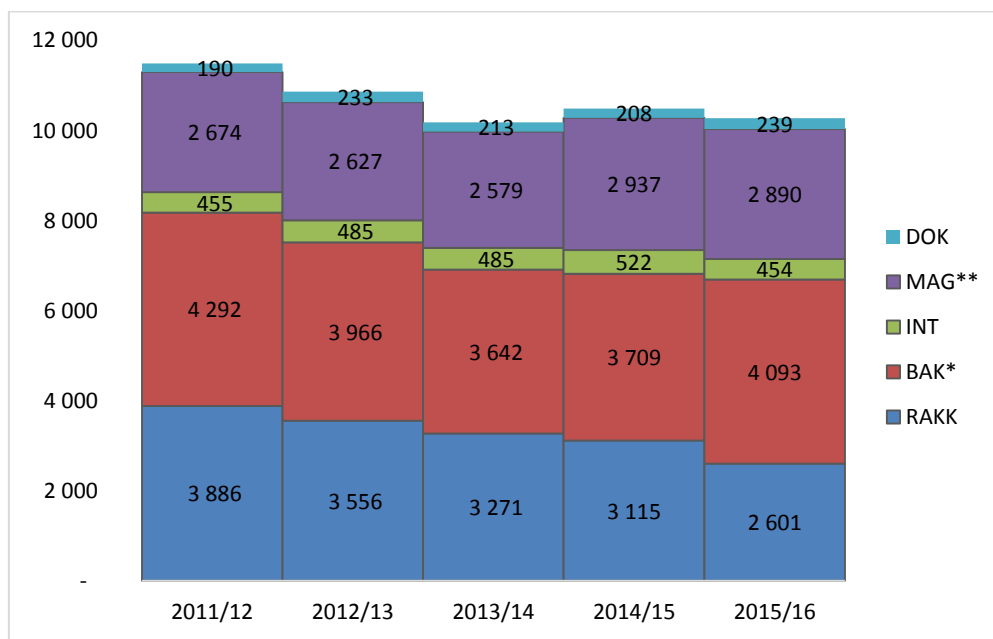
⁸⁹ Kõrgkoolidel on õigus küsida õppekulude hüvitamist täiskoormuse nõudeid mittetäitvatelt või ingliskeelsetel õppekavadel õppivatelt üliõpilastelt.

Joonis 24. Üliõpilaste arv kõrgharidusõpete kaupa ja õppeasutuste arv, kus saab õppida kõrghariduse õppekavadel 2012/2013–2016/2017. õppeaastal. Allikas: EHIS

- Kõrghariduse tasemel on **lõpetanute arv** viimase viiel õppeaastal olnud vahemikus 10 200 (2013/2014) kuni 11 500 (2011/2012), 2015/2016. õppeaastal oli lõpetanud 10 300. Kui hinnata nominaalajaga lõpetajate hulka, siis vaadates näitaja arvutamise metoodikast⁹⁰ lähtudes perioodil 2008/2009–2014/2015 sisseastunud üliõpilaste haridusteed, lõpetas neist sisseastumise järgse õppekava nominaalajaga u 7700. Võrreldes seda näitajat 2015/2016. õppeaasta jooksul vastuvõetud üliõpilaste arvuga, moodustab selleks aastaks nominaalajaga lõpetanute arv 46% vastuvõetutest.
- Kõrghariduse lõpetanute arv on alates 2011/2012. õppeaastast langenud. Langus puudutab ennekõike rakenduskõrgharidust, kus sarnaselt sisseastujatega on ka lõpetanute hulk viimase viie aastaga kahanenud 1/3 võrra, teistes kõrgharidustaseme õpetes on muutus olnud väike (vt joonis 25).

⁹⁰ Nominaalajaga lõpetajate arv kajastab EHISe andmetel seisuga 10.11.2016 oma õpingud lõpetanud üliõpilasi, võttes igähe puhul aluseks tema õppekava järgse nominaalaja. Seejuures on lõpetanute nominaalajaks arvestatud õppimiseks ettenähtud aeg, millele on lisatud 1 või 2 aastat vastavalt õppekavade kestusele – nende õppekavade puhul, mille nominaalkestus on väiksem kui 4 aastat, on nominaalajale lisatud üks, ja nende õppekavade puhul, mille nominaal on vähemalt 4 aastat, on lisatud kaks aastat. Seega on nt 2-aastase õppekava puhul vaadatud alates 2013/2014. õa sisseastunute lõpetamisi ning 6-aastaste õppekavade puhul alates 2008/2009. õa sisseastunute lõpetamisi. Käsitletud on ainult ühe ja sama õppimissündmuse raames lõpetamist.

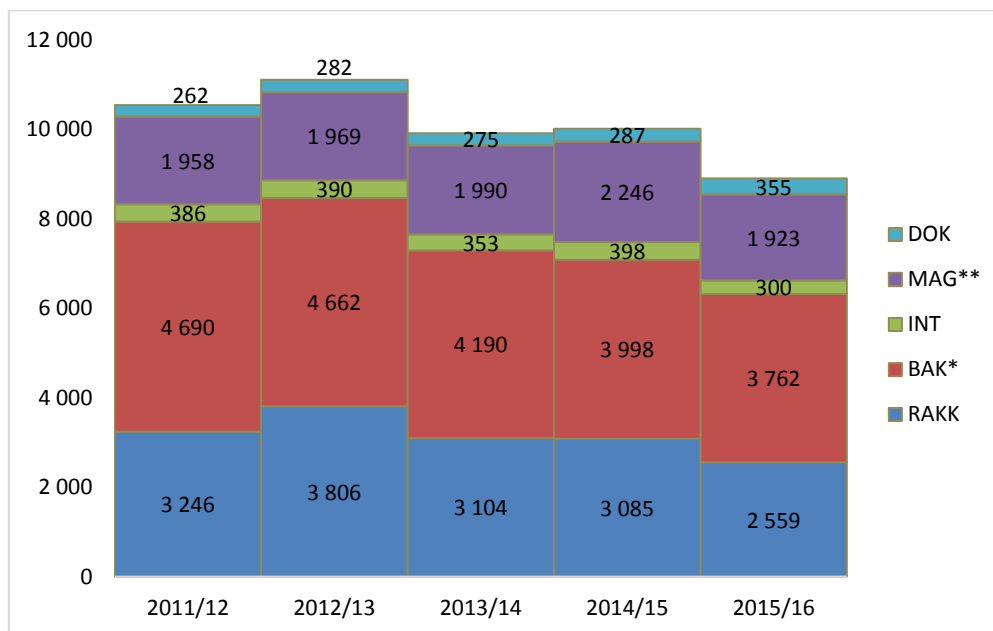

Joonis 25. Lõpetanute arv kõrgharidusõpete kaupa 2011/2012–2015/2016. Allikas: EHIS

Märkus: BAK* – sh 2011/2012. õa bakalaureuseõppe (4+2) lõpetanud; MAG** – sh 2011/2012. õa magistriõppe (4+2) lõpetanud.

Õpingute katkestamine

- Et saada hinnangut, **kui paljud katkestavad** õpingute alguses, on vaadeldud teatud perioodil õppima asunud ja nende staatust umbes aasta hiljem ehk lähtunud on õppima asumise ajast, mitte konkreetsel ajahetkel (nt 10.11) õppimise faktist. Selle metoodika alusel hinnatuna katkestas aastatel 2012–2016 õpingute alguses 21–23% sisseastunutest (2016. aastal 22,3%). Õpingute alguses on katkestanute osakaal suurem bakalaureuse- ja rakenduskõrgharidusõppes ning õppevaldkondadest tehnika, tootmise ja ehituse, loodusteaduste, matemaatika ja statistika ning informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate valdkondades (2015. aastal ka põllumajanduse ja teeninduse valdkondades).
- Ka üldisi katkestanute ja õppijate suhtarve vaadates on kõige suurem katkestajate osakaal I astme õpetes – nt 2015/2016. õppeaastal moodustas katkestajate osakaal bakalaureuseõppes 19,9% ning rakenduskõrghariduses 18% neil astmetel õppijate koguarvudest. Õppevaldkondade kaupa on katkestajaid viimastel aastatel kõige rohkem olnud IKT valdkonnas: viimasel viiel aastal vahemikus 20–23,2%, 2015/2016. õppeaastal 20,5%. Samas on mitmetes valdkondades katkestamise osakaal olnud üsna lähedane – 2015/2016. õppeaastal oli see 17–19% vahemikus pea kõigis valdkondades välja arvatud hariduse (katkestamise osakaal 15,2%) ning tervise ja heaolu valdkonnas (10,4%). Rohkem oli katkestajaid meesüliõpilaste hulgas (2015/2016. õa oli katkestanud meesüliõpilaste osakaal kõigist meesüliõpilastest 21%, naistel oli see näitaja 15%).

Joonis 26. Katkestamissündmuste arv kõrgharidusõpete kaupa. Allikas: EHS

Märkus: BAK* – sh 2011/2012. õa bakalaureuseõppe (4+2) katkestanud; MAG** – sh 2011/2012. õa magistriõppe (4+2) katkestanud.

LTT erialad

- **Loodus- ja täppisteaduste ning tehnika, tootmise ja ehituse valdkond (LTT erialad)** on Eesti kõrghariduses hästi edenenud, sh kasvab jätkuvalt huvi arvutiteaduste erialade vastu (vt joonis 27). Näitajate puhul tuleb selgitada, et seoses üleminekuga uuele õppekavade liigitusskeemile (ISCED-F 2013) on muutunud nii LTT valdkondade kui IT õppesuuna alla kuuluvate õppekavade loetelu. LTT erialadeks loetakse nüüd kolme valdkonna (loodusteadused, matemaatika ja statistika; informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad ning tehnika, tootmine ja ehitus) erialasid, mille hulka on nüüd lisaks arvestatud ka 14 varem teeninduse valdkonda kuulunud peamiselt keskkonnaga seotud õppekava. Varem arvutiteaduste õppesuunda kuulunud õppekavad on nüüd jagatud aga kaheks, eraldades informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiate (IKT) õppekavadest tehnikaalade õppekavad (nende alla kuuluvad viis arvutisüsteemide ja arvutitehnika õppekava, mille arvelt ongi näiteks 2015/2016. õppeaastal IKT aladel 73 lõpetanut vähem, kui oleks olnud vana erialade liigitusskeemi järgi arvutatuna).
- On väga positiivne, et huvi LTT erialade ja elukutsete vastu avaldub juba varasemal haridusteel ning et see huvi on viimastel aastatel kasvanud. Viimase PISA uuringu põhjal valiks 24,7% 15-aastastest Eesti õpilastest 30-aastaselt loodusteadustega seotud elukutse,⁹¹ üheksa aastat tagasi PISA 2006 uuringus oli selliseid õpilasi 21,1%. Kui üheksa aastat tagasi jäime OECD keskmisest 4% võrra maha, siis nüüd on meie noorte loodusteadusliku karjääri eelistus OECD keskmisega sarnane. Vaadates konkreetsemalt, milliseid loodusteaduslikke elukutseid eelistatakse, on Eestis naaberriikide ja OECD keskmisega võrreldes kõige enam õpilasi, kes soovivad oma tulevast karjääri siduda IKT valdkonnaga (Eesti 8,1%; OECD keskmine 2,6%), OECD keskmisest veidi vähem eelistatakse tervishoiuga seotud elukutseid (Eestis 8,1; OECD keskmine 11,4). Võrreldes 2006. aastaga on kasvanud (3,8% võrra) just IKT-ga seotud elukutsete eelistamine; huvi loodus- ja tehnikateadustega seotud elukutsete vastu on püsinud enam-vähem samal tasemel.⁹² Loodusteadustega seotud elukutsete eelistajate hulgas on kõige enam tippsooritajate tasemel õpilasi. Ka HTM 2015. aasta aastaanalüüs kinnitas, et LTT valdkonda lähevad õppima võimekamad abiturientid, kel on kõrgeim

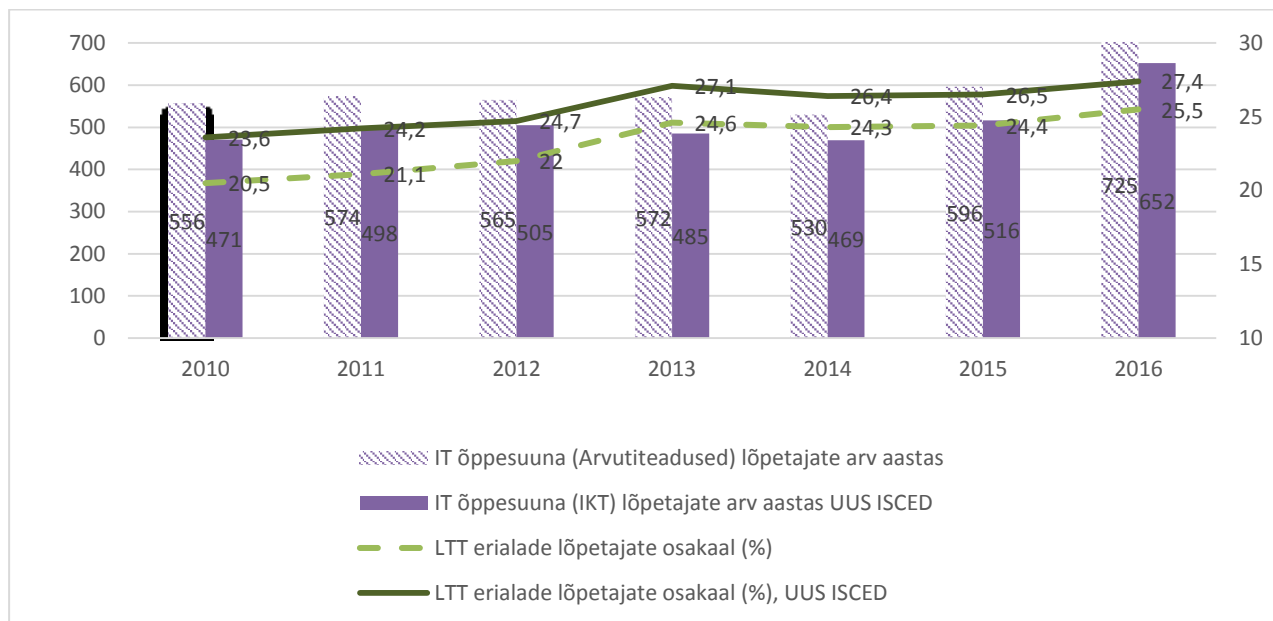
⁹¹ PISA uuringus klassifitseeritakse laiemalt loodusteaduslikuks elukutsevalikuks noorte valitud ametid, mis seostuvad (1) loodus- ja tehnikateadustega, (2) tervishoiuga; (3) IKT-ga või (4) loodusteadustega seotud tehnoloogiaga.

⁹² Henno, I., Soobard, R. Jt (2016). PISA 2015 Eesti tulemused. Tallinn: Atlex.

https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2015_final_veebivaatamiseks_0.pdf; PISA 2006 results, <https://www.oecd.org/edu/school/programme-for-international-student-assessment/pisa/pisa2006results.htm>

keskmine kolme parema riigieksami tulemus (keskmiselt 75 punkti; kõigi abiturientide keskmine oli 67,8 punkti)⁹³.

- LTT lõpetanute osakaal kõigist kõrghariduse lõpetanutest on üks elukestva õppe strateegia indikaatoritest. See on viimastel aastatel stabiilselt kasvanud ning ületas 2016. aastal esimest korda 2020 aastaks seatud sihi (25%), olles vana ISCEDi liigituse järgi 25,5% ja uue järgi 27,4%. 2016. aastal said ligi kolmandik magistriõppe ja enam kui pooled doktoriõppe lõpetanutest kraadi LTT valdkonnas.
- LTT valdkond pakub Eestis huvi suuremale hulgale naistest kui OECD riikides keskmiselt – kui 2014. aastal oli selles vallas kõigi kõrghariduse tasemel lõpetanud naiste ja meeste suhtarv Eestis 0,5 siis OECD keskmine näitaja oli 0,3⁹⁴.

Joonis 27. LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetanute osakaal (%) kõigist lõpetanutest kõrghariduses ja IT õppesuuna lõpetanute arv 2009/2010–2015/2016. õa. Kuvatud on LTT õppekavadel lõpetanud nii vana kui ka uue ISCEDi järgi arvutatuna.

Allikas: EHIS

Rahvusvahelistumine

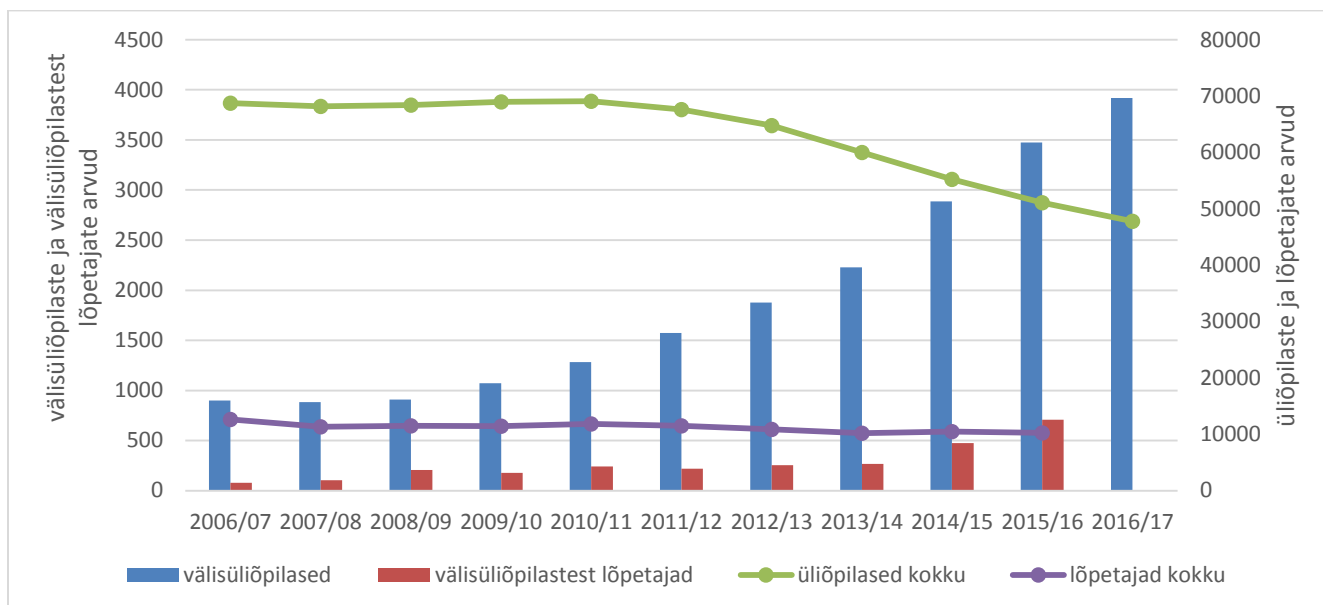
- **Kogu õpingute ajaks Eestisse tulnud välisüliõpilaste arv⁹⁵** on kasvanud. Kümne aasta lõikes on välisüliõpilaste arv kasvanud 4,3 korda – 900-lt 2006/2007. õppeaastal (moodustas 1,3% üliõpilaste koguarvust) 3 900-le 2016/2017. õppeaastal (8,2%). Üliõpilaste arv tervikuna on samas vähenenud. Välisüliõpilased on esindatud kõigil kõrghariduse õppeastmetel, kõige väiksem on nende osakaal rakenduskõrghariduses ning kõige suurem doktoriõppes (viimasel viiel aastal tõusnud 7,2%-lt 14,2%-le). Viimasel kahel aastal on jõudsalt kasvanud välisüliõpilaste osakaal magistriõppes – kui 2014/2015 oli välisüliõpilasi magistriõppes 7,5%, siis järgmisel õppeaastal tõusis nende osakaal 10,4%-ni ja 2016/2017. õppeaastaks 13,5%-ni. Vt ka joonis 26 ja tabel 16.
- Suurenenud välisüliõpilaste arvu ja väheneva üliõpilaste üldarvu taustal on kasvanud ka lõpetanud välisüliõpilaste arv ja osakaal – kui kümme aastat tagasi, 2006/2007. õppeaastal lõpetas Eestis kõrgkooli 79 välisüliõpilast, mis moodustas kõigist sel õppeaastal lõpetanutest 0,6%, siis 2015/2016. õppeaastal oli neid ligi kümme korda rohkem nii arvu (709) kui osakaaluna kõigist lõpetanutest (6,9%).

⁹³ HTM (2015). Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs. Tartu: HTM.

<https://www.hm.ee/sites/default/files/aastaanalüüs2015.pdf>

⁹⁴ OECD EAG 2016 indikaatorid 2014. aasta kohta: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/education-at-a-glance-2016-indicators.htm>

⁹⁵ Välisüliõpilastena on kajastatud need üliõpilased, kelle elukohamaa ei ole EHISes Eesti (või on „määramata“ või „tühi“) ning kel ei ole samal ajal EHISes andmetel alalist elamisõigust/pikaajalise elaniku elamisluba ning kelle kodakondsus pole Eesti. Alates 2014/15. õa on välisüliõpilaste hulka lisatud ka need üliõpilased, kelle puhul õppeasutus märkis EHISesse, et tegemist on välisüliõpilasega.

Joonis 28. Välisüliõpilaste ja välisüliõpilastest lõpetanute ning kõigi üliõpilaste ja lõpetanute arvud õppeaastatel 2006/2007–2016/2017. Allikas: EHIS

- Riigikontrolli 2015. aasta ülevaade riigi rändepoliitika valikutest⁹⁶ viitab, et välisüliõpilased ei sisene pärast õpingute lõpetamist Eesti tööturule. **Kuigi Eestisse õppima asuvate välisüliõpilaste arv on kasvanud, jääb vaid viiendik neist pärast õpingute lõpetamist Eestisse alaliselt tööle.** Valdakonniti on suured erinevused, nt IKT erialade lõpetajatest jääb Eestisse tööle u 50% (IT Akadeemia programmi andmed).
- **Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne**, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arv kõigi üliõpilaste kohta oli aastatel 2011–2014 stabiilselt 3,1–3,6%. 2015. aastal metoodika muutus – arvestust hakati pidama EHISe andmetes kajastatud üliõpilaste tulemuste alusel senise Archimedese mobiilsusstipendiumite põhise arvestuse asemel. Sellest tulenevalt on näitaja oluliselt langenud (2015 – 1,4%, 2016 – 1,8%).

2.8.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Võrdsed võimalused kõrgharidusõppeks ja muutunud õpikäsituse põhimõtete juurutamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
1–3 aastat tagasi kolmandal tasemel õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr*	85,5	86,7	86,1	≥86	75,5	≥87	≥88	≥88	≥88
Kõrgharidusõppe vastuvõtuks avatud õppekavade arv ¹	744	734	710	-	678	≤710	≤710	≤710	≤710
Kõrgharidusõppe õppetöö katkestajate määr (kõrghariduse tasemel õpingute alguses) (%)*	22,5	23,1	21,3	20	22,3	19	18	15	<15

¹ Vastuvõtuks avatud õppekavade arv õppekavade registris, seisuga 10.11.

* EÕS näitajad, saavutustaseme analüüs vt ptk 1. ja 1.1.

Õppetöö katkestajate osakaal on võrreldes eelmise aastaga tõusnud. Praegu on siiski ennatlik teha järeldusi pikemaks perioodiks. Tõenäoliselt aitavad uued rahastamispõhimõtted katkestamise määra vähendada. 2017. aasta 1. jaanuarist rakendus uus rahastamismudel, kus kõige suurema kaaluga

⁹⁶ Dokument asutusesiseks kasutamiseks „Riigi rändepoliitika valikud. Millised on riigi võimalused rändepoliitika tõhustamiseks?“

tulemusrahastuse mõõdik on õpingud nominaalajaga lõpetanute osakaal. Eeldame, et see paneb kõrgkoolid tõsiselt pingutama selle nimel, et väheneks katkestajate osakaal ja suureneks nominaalajaga lõpetajate arv. Samuti on 2016. aastal sõlmitud halduslepingutes sõnastatud kõrgkoolidele eesmärgid õpingute katkestamise osakaalu vähendamiseks ning eraldi TÜ ja TTÜ halduslepingutes ka IKT valdkonna õppekavades nii vastuvõtu kui lõpetajate arvu suurendamiseks. Kõrgharidusega **naiste osalus hõives**, mis viis alla 1–3 aastat tagasi kolmandal tasemel õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määra, vajab täiendavat analüüsi.

Olulisemad tegevused:

- Programmist tagati õppevõimalused kõrgharidust omandada soovijatele. 2016. aasta jaanuaris sõlmiti kõigi avalik-õiguslike ülikoolidega uued halduslepingud perioodiks 2016–2018 ja tulemuslepingud 2016. aastaks.
- Üliõpilastele loodi õppes osalemiseks paremaid tingimusi. **Vajaduspõhine õppetoetus ja vajaduspõhine eritoetus ning õppelaenu süsteemi uuendamine** tagavad kõrgharidusõppele ligipääsu neile üliõpilastele, kes on majanduslikult kehvemas olukorras. Sihtotstarbeliste stipendiumidega toetati erivajadustega üliõpilaste ja asenduskodust pärit üliõpilaste ligipääsu kõrgharidusõppele. Üliõpilastel on eduka õppimise korral võimalik saada tulemusstipendiumit. Toetati eesti keelest erineva emakeelega üliõpilaste eesti keele omandamist kõrgharidusõpingute ajal.
- 2016. a muudeti Vabariigi Valitsuse määrust „Üliõpilaste stipendiumite liigid, suurus ja määramise üldtingimused“, millega muudeti soodsamaks erivajadustega üliõpilaste stipendiumi taotlemist, võimaldades stipendiumi taotlemisel aluseks võtta kavandavat õppe mahtu. Samuti võimaldati stipendiume taotleda välisüliõpilastel, kes viibivad Eestis seaduslikel alustel juba enne neile elamisloa väljastamist ning enne 2013/2014. õppeaastat immatrikuleeritud üliõpilastele anti õigus taotleda tulemusstipendiumi, sest osadel enne reformi sisseastunud ei ole õppe nominaalkestus ületatud ja vanad toetuskeemid lõppesid.
- Muudeti ülikooliseadust ja rakenduskõrgkooli seadust, et tagada kõrgkoolide **stabiilsem rahastamine baasrahastuse komponendiga ning motiveerida kõrgkooli rohkem panustama strateegiliste eesmärkide täitmisse**, täpsustades tulemusrahastamise komponenti. Tulemusnäitajad ja nende osakaalud täpsustati VV määrusega. Vähemalt 80% tegevustoetusest jaguneb kõrgkoolide vahel vastavalt nende eelmise kolme aasta rahastamise proportsioonidele ning kuni 20% vahenditest eraldatakse tulemuste alusel. Tulemusrahastusest 3/20 eraldatakse halduslepingu või raha eraldamise käskkirja täitmise kvalitatiivse hindamise alusel ning 17/20 vahenditest eraldatakse 6 tulemusnäitaja alusel. Tulemusnäitajate täitmisel konkureerivad kõrgkoolid omavahel ja näitajateks on nominaalajaga lõpetajate osakaal kõigist vastuvõetutest; vastutusvaldkonda vastuvõetud üliõpilaste osakaal; lõpetajate edasiõppimine või tööhõive; õppetegevusest saadud eraraha suhe tegevustoetusesse; lühiajalises mobiilsuses osalenud üliõpilaste osakaal ning immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal.
- **Kvaliteedi kindlustamine.** Eesti kõrgkoolide kvaliteedihindamise tulemuslikku läbiviimist ja tulemuste avalikustamist korraldab Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur (EKKA). Hindamisnõukogu võttis 2016. aastal vastu otsused järgmiste õppekavagruppide kohta, mille hindamiskülastused toimusid 2015. aastal: 1) Euroakadeemia, keeled ja kultuurid; 2) Tallinna Ülikool, keeled ja kultuurid; 3) Tartu Ülikool, keeled ja kultuurid; 4) Tallinna Tehnikakõrgkool, transporditeenused; 5) Tallinna Tehnikaülikool, transporditeenused; 6) Tallinna Tehnikaülikool, tehnika, tootmine ja tehnoloogia; 7) Eesti Maaülikool, bio- ja keskkonnateadused; 8) Eesti Maaülikool, keskkonnahoid; 9) Tartu Ülikool, bio- ja keskkonnateadused; 10) Tartu Ülikool, keskkonnahoid; 11) Tallinna Ülikool, psühholoogia; 12) Tartu Ülikool, psühholoogia; 13) Eesti Maaülikool, veterinaaria (hindamise viis läbi EAEVE). 2016. aastal toimunud õppekavagruppide hindamise osas on hindamisnõukogu vastu võtnud järgnevad otsused: 1) Tartu Ülikool, füüsikalised loodusteadused; 2) Tallinna Tehnikaülikool, füüsikalised loodusteadused; 3) Tartu Ülikool, õigus; 4) Tallinna Tehnikaülikool, õigus; 5) Tallinna Ülikool, õigus; 6) Tartu Ülikool, sotsiaalteadused; 7) Tallinna Tehnikaülikool, sotsiaalteadused; 8) Tallinna Ülikool, sotsiaalteadused; 9) Tallinna Tervishoiu Kõrgkool, tervishoiu ja meditsiini õppekavagrupid. Kõrghariduse kvaliteedi kordushindamine on läbi viidud kahes õppeasutuses (Tallinna Tehnikaülikooli arhitektuuri õppekavagrupile anti tähtajalise ja Eesti Maaülikooli füüsikaliste loodusteaduste doktoriõppele tähtajatu õppe läbiviimise õigus). Institutsionaalne akrediteerimine on läbi viidud EELK Usuteaduste Instituudis. Hindamine on toimunud ka Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias, kuid hindamisaruande esitamine ja hindamisnõukogu akrediteerimisotsuse tegemine jäävad 2017. aastasse. EKKA koostas ettepanekud ühisõppekavade regulatsiooni lihtsustamiseks, mida saame arvesse võtta kõrgharidusseadustiku korrastamise protsessis.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 176,1 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2016. aastal 172,1 miljonit eurot. Alatäitmine on tingitud sellest, et 2016. aastal maksti kavandatust vähem doktoriõppe tulemustasusid ja doktoranditoetuselt sotsiaalmaksu.

Meede 2. Kõrgharidusõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
LTT (loodus- ja täppis-teadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetanute osakaal (%) kõrghariduses (ISCED97 järgi)*	24,6	24,3	24,4	23	25,5	-	-	-	-
LTT erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses (ISCED11 järgi)*	27,1	26,4	26,5	-	27,4	27,7	28	28,5	29
IT õppesuuna lõpetanute ¹ arv aastast (ISCED97)	572	530	596	kas- vab	725	kas- vab	kas- vab	kas- vab	kas- vab
IT õppesuuna lõpetanute ¹ arv aastast (ISCED11)	485	469	516	-	652	650	700	750	800

¹ Lõpetajate arv arvutiteaduste õppesuunal, kõik õppeasutused, kõik kõrgharidusõpped; 2012. aasta tase on 2011/2012. õa kohta, lõpetajate hulgas kajastuvad ka eksternina lõpetanud.

* EÕS näitaja, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1.3.

IT õppesuuna lõpetajate arv on jõuliselt kasvanud. Järgmiste aastate eesmärk on tagada, et kasv jätkuks. IT Akadeemia programmist toetatakse IT fookusõppekavasid TÕ-s ja TTÜ-s ning samuti teistes ülikoolides. Nii TÕ kui TTÜ said programmi tulemusrahastamise vahendamisest head hinnanguid. Lisaks on sisse viidud valdkondlikud stipendiumid, et motiveerida noori valida nutika spetsialiseerumisega (sh IT) seotud erialasid ja õppida edukalt riigile prioriteetsemates valdkondades. Perioodiks 2016–2018 sõlmitud halduslepingutes on Tartu Ülikoolile, Tallinna Tehnikaülikoolile ja IT Kolledžile seatud ülesandeks suurendada lõpetanute arvu informaatika ja infotehnoloogia õppekavagrupis. 2017. aastal määratakse indikaatoritele uued sihttasemed seoses üleminekuga ISCED11 klassifikaatorile.

Olulisemad tegevused:

- Jätkati IT Akadeemia programmi 2016–2020 elluviimist. 2016. aasta algul kinnitati IT Akadeemia nõukogus uus programm ja tulemusrahastamise hindamise juhend. Tulemusrahastuse osakaalu on plaanis tõsta järk-järgult 10%-lt 40%-ni. Programmi toetus läheb IT valdkonna fookusõppekavade toetusena Tartu Ülikoolile ja Tallinna Tehnikaülikoolile ning ka erinevate IT arendusprojektide toetamiseks teistes kõrgkoolides, sh kõrgemate IKT oskuste arendamiseks mitte IKT erialadel. Tulemusrahastamise indikaatoriteks on õppekavade kaasaegsus ja vastavus tööandjate vajadustele, õppejõudude rahvusvaheline kogemus, tööandjate rahulolu õppe kvaliteediga, nominaalajaga lõpetajate osakaal, lõpetajate osakaal, Eestisse tööle jäänud lõpetanud välismaalaste osakaal ja instituudi/teaduskonna õppetegevuse eelarve tõus.

Täiendavalt toetavad programmis seatud eesmärkide saavutamist TAI programmi kaudu rahastatavad tegevused, mille alusel eraldatakse eriala- ja doktorandistipendiume nutika spetsialiseerumise valdkondadega seotud erialadel õppijatele.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on ca 4,0 miljonit eurot. 2016. aasta tegelikud kulud olid 4,3 miljonit eurot. 2016. aastal tehti kulusid 2015. aasta kasutamata vahendite arvelt.

Meede 3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime edendamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Üliõpilaste lühiajaline õpiränne (%)**	3,6	3,3	1,4*	4	1,8	6	8	10	10
Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal (%)	3,7	5,2	6,8	>5	8,2	>7	>9	>10	>10

*Alates 2014/2015. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/2015. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

** EÖS näitaja, saavutustasemetega analüüsi vt ptk 1.3.

Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal kasvab ja on kavandatust suurem, seega on ka täitmise prognoos antud indikaatori puhul optimistlik. Lühiajalise õpirände näitaja puhul on langus tingitud andmekorje ja meetodika muutusest. 2016. aastal valmistati ette vajalikud õigusaktid, et 2017. aasta 1. jaanuarist käivitada kõrgkoolide tulemusrahastamise süsteem, mille kuuest tulemusnäitajast kaks on seotud rändega, nii üliõpilaste lühiajalise õpirände kui ka välisüliõpilaste osakaalu näitaja. Lühiajalise õpirände arvestamine tulemusrahastuses motiveerib kõrgkooli edastama korrektsed andmed EHISesse. Kuna kõrgkoolid konkureerivad tulemusrahastuse saamisel omavahel, eeldatakse, et nad teevad ka suuremaid pingutusi rahastusega seotud eesmärkide saavutamiseks.

Olulisemad tegevused:

- **Üliõpilaste mobiilsust** toetati eelkõige EL vahenditest kaasrahastatavast Erasmus+ programmist – 2016. aastal esitati kokku 121 Erasmus+ hariduse valdkonna õpirändeprojektide taotlust Euroopa-siseseks õpirändeks ning 12 taotlust kõrghariduse üleilmseks õpirändeks. Taotletud õpirändetest said toetuse 72% projektidest. Kristjan Jaagu programmi raames määrati kokku 285 stipendiumi, riikidevaheliste lepingute alusel 31 ja Fulbrighti programmi raames 5 stipendiumi. Lisaks eraldati 20 noore õpetlase stipendiumi, viidi ellu Nordplussi stipendiumiprogrammi jne. Täiendavalt toetavad mobiilsuseesmärkide saavutamist TAI programmi kaudu rahastatava Dora Plussi tegevused.
- Meetmetest toetati Eesti ENIC (European Network of National Information Centres on Academic Recognition and Mobility)/NARIC (National Academic Recognition Information Centres) Keskuse tegevust. Keskus andis 2016. aasta jooksul 2319 hinnangut ja vastas 1234 päringule. Osaleti partnerina kolmes Euroopa Komisjoni kaasfinantseeritavas projektis: FRAUDOC, SCAN-2, ISOBAQ. Keskus viis läbi ühe koolituse Eesti kõrgkoolide välistudengite vastuvõtu osakondade töötajatele ning osales ENIC ja NARIC koostöövõrgustikes, ASEM tunnustamise töörühma töös, ülemaailmse konventsiooni väljatöötamise komitees ja Lissaboni tunnustamise konventsiooni komitee büroo töös.
- Koordineeriti **välisriigi kutsekvalifikatsiooni tunnustamist ja välisriigi kutsekvalifikatsiooni tunnustamise** seaduse ühetaolise kohaldamise tegevusi. Korraldati Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiivi 2013/55/EL92 ülevõtmine, et direktiivi järgimiseks vajalikud õigusnormid saaks jõustada 2016. aastal.

Meetme 3 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 2,9 miljonit eurot. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 2,8 miljonit eurot.

2.8.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programm toetab otseselt EÖS eesmärkide saavutamist. Paranenud on kõrghariduse kättesaadavus. Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud nende üliõpilaste arv, kes ei hüvita õppekulusid. Kõrghariduse lõpetajate tööhõive on hea, positiivne on LTT erialade lõpetajate osakaalu ja IKT erialade lõpetajate arvu jõuline kasv. Kasvab välisüliõpilaste arv, kuid väljakutseks on välisüliõpilaste Eestis tööle rakendamine pärast õpingute lõpetamist. Väljakutsega tegeldakse tööturu programmi praktikasüsteemi arendamise raames. Eesmärkide saavutamist toetab 1. jaanuarist 2017 käivitunud uus kõrghariduse

rahastamissüsteem, millega on kaasnenud katkestamise vähendamine ja lühiajalises õpirändes osalemise kasv.

Kõrghariduse arendamisse panustavad ka teaduse tulemusvaldkonna meetmed.

2.9. Täiskasvanuharidusprogramm

Eesmärk: motiveerida täiskasvanuid õppima ning luua kvaliteetsed ja paindlikud ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%)*	29,9 ^{P1}	29,1 ^{P1}	29,4 ^{P1}	28,9 ^{P1}	28	28,5	27	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%)*	12,8	12,6	11,6	12,4	15	15,7 ^{P2}	16,5	18	19	20

* EÕS näitajad, saavutustasemete analüüsi vt ptk 1.

^{P1} HTMi arvutused Statistikaameti andmetel. 2012.–2015. aasta andmed on ISCED2011 haridustasemete järgi ümber arvutatud 21.02.2017. 2012–2015 aegrida ISCED97 klassifikaatoril: 30,2; 29,6; 29,7; 29,2.

^{P2} Statistikaameti arvutused EUROSTATi meetodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 14,8%.

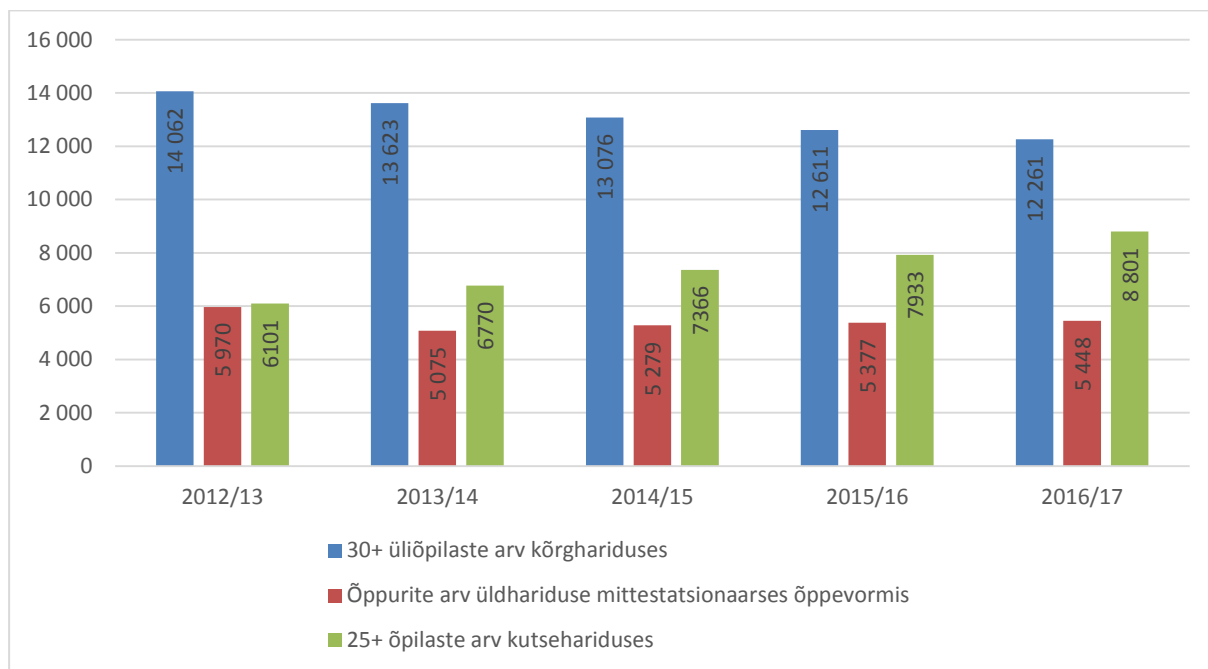
2.9.1. Olulisemad muutused ja trendid

Osalus elukestvas õppes

- Alates 2009. aastast on **elukestvas õppes osalemise määr** (mõõdetakse osalust viimase nelja nädala jooksul) olnud Eestis kõrgem kui 10%, 2016. aastal oli täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr 15,7%; Eurostati esialgsetel andmetel 14,8% (arvesse võetud I–III kv 2016. a ja IV kv 2015. a). Kõrghariduses on täiskasvanud õppurite arv (30+) viimastel aastatel olnud langustrendis, kutsehariduses aga aasta-aastalt kasvanud, olles 2016/2017. õppeaastaks tõusnud 8800 õpilaseni, mis moodustab 35% kõigist kutseõppuritest (vt joonis 29). Üldhariduses on täiskasvanud õpilaste arv kolmel viimasel aastal kasvanud.
- Täiskasvanute üha suuremat huvi kutsehariduse vastu võib pidada positiivseks. Riigikontrolli⁹⁷ analüüs täiskasvanute osalemisest kutseõppes toob esile, et kutsehariduse omandamisel on täiskasvanute tööturu olukorrale üldiselt positiivne mõju. Õpingutele järgnenud 12 kuu jooksul vähenes nende hulk, kes olid töötuna arvel olnud, ning suurenes nende hulk, kes teenisid töist tulu, keskmisest palgast suuremat tulu või tegelesid ettevõtlusega.
- **Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige mitteformaalõppes osalemise arvel.** Koolituse tüübi järgi moodustavad tööalased kursused 57,1% kõikidest kursustest (2015 – 51,4%). Langenud on tööalaste konverentside/seminaride ja huvialaga seotud koolituste osatähtsus (tööalased konverentsid/seminarid: 2015 – 26,2% ja 2016 – 20,8%; huvialaga seotud kursused vastavalt 18,7% ja 17,7%).

⁹⁷ Riigikontrolli analüüs „Ülevaade täiskasvanute osalemisest kutseõppes“ (2016).

<http://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditiaruanded/tabid/206/Audit/2375/language/et-EE/Default.aspx>

Joonis 29. Täiskasvanute osalus tasemehariduses õppeaastatel 2012/2013–2016/2017. Allikas: EHIS

- Eestis mõjutavad õppes osalemist oluliselt vanus, kodune keel (vene koduse keelega inimesed osalevad oluliselt vähem), haridustase (mida kõrgem see on, seda rohkem osaletakse) jm sotsiaal-majanduslikud tunnused⁹⁸:
 - Viimastel aastatel on positiivne olnud madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) elanike järjest aktiivsem osalemine elukestvas õppes – kui veel 2010. aastal oli selle sihtrühma osalus 1,9%, siis 2016. aastal oli see enam kui kaks korda suurem (4,9%)⁹⁹.
 - Eestlaste osalemine elukestvas õppes kasvas võrreldes 2015. aastaga (14,7%) üle 4% ja moodustas 18,9%, mis on ühtlasi ka aegrea kõrgeim tulemus. Mitte-eestlaste osalemine on samuti kasvanud 7,4%-lt 2015. aastal 9,1%-le 2016. aastal, kuid on jätkuvalt kaks korda madalam kui eestlaste osalus.
 - Eestis on osalus endiselt madalam vanemates (45+) vanusegruppides. Kõige aktiivsemad on enda koolitamisel olnud 25–34-aastased inimesed (2016 – 23,5%), kelle osalus viimasel viiel aastal on järjepidevalt kasvanud. 35–44-aastaste osalusprotsent vähenes 2013.–2015. aastatel, langedes 2015. aastaks 12%-ni, kuid 2016. aastal toimus kasv – 15,6%. Ka vanuserühmas 44–54 kasvas osalus elukestvas õppes märkimisväärselt – 7,8%lt 2015. aastal 13,3%-le 2016. aastal. Kahekordistus 55–64-aastaste elanike elukestvas õppes osalemise määr (2015 – 4,5%; 2016 – 9,5%). (Vt tabel 17)
 - Osalus elukestvas õppes on naiste seas kasvanud üle 4% (2015. a – 14,0%; 2016. a – 18,4%); meeste seas üle 2% (2015 – 10,4%; 2016 – 12,9%).

⁹⁸ Siin ja edasi 2016. a Statistikaameti andmed. 2010.–2015. aasta andmed on ISCED2011 haridustasemetega järgi ümber arvutatud 21.02.2017.

⁹⁹ Siin ja edaspidi osalusprotsent viimase 4 nädala kohta.

Tabel 17. Elukestvas õppes osalevate täiskasvanute osakaal 2010–2016 (%). Allikas: Statistikaamet

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Esimese taseme haridus või madalam	1,9	3,2	4	4	3,2	4	4,9
Teise taseme haridus, teise taseme järgne ning kolmanda taseme eelne haridus	8	8,6	9,4	9,2	8,4	9	10,9
Kolmanda taseme haridus	18,6	19,5	20,2	19,9	18,3	18,9	25
Eestlased	12,2	13,5	14,2	14,7	13,6	14,7	18,9
Mitte-eestlased	8,5	8,5	9,7	8,3	7,1	7,4	9,1
25–34	17,2	19,7	21,3	21,7	20,2	23,4	23,5
35–44	12,2	13,8	13,9	14,3	12,3	12,0	15,6
45–54	8,6	8,4	9,4	8,1	7,6	7,8	13,3
55–64	4,7	4,7	5,6	5,3	4,8	4,5	9,5
Mehed	8,5	9,1	10,6	9,7	9,1	10,4	12,9
Naised	13,1	14,4	14,8	15,2	13,7	14,0	18,4
Hõivatud	9,4	9,6	10,4	10,3	8,8	9,3	13,7
Töötud	3,7	5,7	8,5	9	6,5	6,1	7,1
Mitteaktiivsed	...	1,4	2,2	1,6	1,2	2,2	3,2
Formaalõppes osalejad	4,2	4,7	4,6	4,7	4,7	5,1	4,9
Mitteformaalõppes osalejad	7,3	7,8	8,8	8,7	7,3	7,9	11,6
Kokku	10,9	11,9	12,7	12,5	11,5	12,2	15,7

- **Õppes osalemise põhjuste** poolest on Eesti suhteliselt sarnane OECD riikide keskmisega (PIAAC uuringu andmetel). Kõigis võrreldavates riikides on levinuim õppes osalemise põhjus soov teha oma tööd paremini. Nii OECD riikides keskmiselt kui ka Eestis täiendasid ligikaudu pooled inimesed end just sel põhjusel. Tähtsuset teiseks põhjuseks on soov suurendada teadmisi ja oskusi huvitavaal erialal. Eesti kõige silmatorkavam erinevus teistest riikidest on see, et meil on väga vähe neid, kes nimetasid osalemise põhjuseks kohustust.
- Eesti täiskasvanud peavad võrreldes OECD riikide keskmisega **koolitusi oluliselt vajalikumaks**, seetõttu võib inimeste huvi enesetäiendamise vastu pidada märkimisväärseks. Koolitusvajadus sõltub eelkõige sellest, kuivõrd oskustemahukat tööd tehakse. Eesti eristub enamikust teistest võrreldavatest riikidest selle poolest, et **vajadust koolituse järele tunneb veerand vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötavatest inimestest (enamikus võrreldavates riikides ligikaudu 10%), kusjuures alla poole neist on küsitlusele eelnud aasta jooksul mitteformaalõppes tegelikult osalenud**. Seega on vaeslapse ossa jäänud just vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötavad inimesed. Teiste analüüsitud riikidega võrreldes on Eestis osalemissoov ja -vajadus suurem vanemaaliste, põhiharitute, keskmise oskustemahukusega sinikraade ning vähese oskustemahukusega ametikohtadel töötajate puhul.

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanud

- **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute** (25–64-aastaste) osakaal on Eestis 28,5% (2016. a), mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest. Tervikuna on see näitaja püsinud viimasel paaril aastal praktiliselt samal tasemel.
- Riigikontrolli andmetel (2016)¹⁰⁰ oli 2015. aastal 42,4% registreeritud töötutest ilma erialase ettevalmistuseta, s.t üldkeskhariduse või madalama taseme haridusega. Kõige haavatavam grupp täiskasvanuid on tööturul need, kel pole põhi- või keskharidust. **Keskhariduseta inimesed on sagedamini töötud** (25–64-aastaste keskhariduseta inimeste seas 11,5%, vrd keskmine 6,2% 2016. aastal) või hoopis tööturult eemal (tööjõus osalemise määr 25–64-aastaste keskhariduseta inimeste seas 69,3%, vrd keskmine 83,5% 2016. aastal). Töötades on neil sagedamini madalamad palgad.

¹⁰⁰ Riigikontroll (2016). Riigi tegevus töötute aitamisel tööle. Kontrolliaruanne.

<http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2385/Area/1/language/et-EE/Default.aspx>

- **Keskhariduseta inimeste seas on mehi kaks korda enam kui naisi.**
- **Vanuserühmadest on keskhariduseta inimeste osatähtsus 25–44-aastaste hulgas 12–13%, 45–54-aastaste seas on keskhariduseta inimesi kaks korda vähem (vaid 6,4%) ja 55+ vanuses jälle enam – 11,8%.**
- **Piirkondadest paistavad silma Ida-Viru, Tartu ja Harju maakond, kus põhi- ja keskhariduseta inimeste osakaal on riigi keskmisest madalam.** Et tegemist on suuremate maakondadega, on neis keskhariduseta inimeste arv absoluutarvuna suurem.
- Keskhariduseta inimeste tagasitoomist tasemeharidusse analüüsis HTMi tellimusel Centar (Räis jt 2014)¹⁰¹ ja tõi välja, et **keskhariduseta inimeste koguarvust õpib keskhariduse tasemel vaid väga väike osa (u 5%).** Neist suurem osa on mittestatsionaarses üldkeskharidusõppes. Kutsekeskharidust pakutakse ainult statsionaarse õppena, seetõttu on seda omandavad täiskasvanud valdavalt noored (20–24-aastased).
- Keskhariduseta täiskasvanutest kavandab õpingute jätkamist vähem kui viiendik. Peamised takistused kooli tagasipöördumisel on seotud **madala õpimotivatsiooni ja majanduslike raskustega.** Ka inimeste teadlikkus erinevatest täiskasvanute õppe võimalustest on väike.
- Riigikontrolli audit¹⁰² riigi tegevustest töötute aidamisel tööle toob esile, et töötute koolitamine (sh eri- ja kutsealase ettevalmistuseta töötud) seisneb enamasti täiendusõppes, vähem ümberõppes, koolitused sageli lühikese kestusega ning nende läbimise järel ei saada üldjuhul kutse- või pädevustunnistust. Analüüsitulemused näitavad, et kutse- ja pädevustunnistuse omandamine parandab tööle saamise võimalusi. Riigikontroll teeb sellest lähtudes soovitusi, et töötud võiksid saada võimaluse omandada tasemeharidust või osaleda pikemal kui aastasel tööturukoolitusel. Riigikontroll soovitab kasutada koolituste kavandamisel OSKA-süsteemi analüüsi.

Katkestamine

- Mittestatsionaarse üldkeskharidusõppe katkestab üle 30% täiskasvanud õppijatest ja kutseõppe ca 20% vanuses 25+ õppijatest.

Tabel 18. Katkestajate osakaal mittestatsionaarses üldkeskharidusõppes (olenemata vanusest) ja kutseõppes 25+ vanusegrupis¹⁰³ (%). Allikas: EHIS

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Mittestatsionaarne üldkeskharidusõpe	36,3	34,6	34,1	36,2	36,6	38,8	30,5
Kutseõpe	22,4	20,9	20,2	20,2	21,5	20,9	20,3

2.9.2 Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks

Meetme eesmärk: Tasemeõppe paindlikkuse suurendamise (sh VÕTA rakendamise) ja toetavate tegevuste tulemusena on tõusnud tasemeõppes õppivate täiskasvanute arv.

¹⁰¹ Räis, M. L., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014). Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine. HTM.

¹⁰² Riigikontroll (2016). Riigi tegevus töötute aidamisel tööle. Kontrolliaruanne.

<http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2385/Area/1/language/et-EE/Default.aspx>

¹⁰³ Katkestajate osakaal üldharidusõppes, vt ptk 2.9.2. indikaatorite tabelist.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Mittetatsionaarses üldharidusõppes õppijate arv	5075	5279	5377	vähe malt 5075	5448	vähe malt 5075	vähe malt 5075	vähe malt 5075	vähe malt 5075
Õppetöö katkestajate määr mittetatsionaarses üldharidusõppes (% kõikidest õppijatest)	35	37	36,4	35	31,7	34	32	31	30
25+ õppijaid kutseharidus-õppes (% kõikidest õppijatest)	26,3	29,2	31,9	29	35,1	30	31	32	33

Kõikide indikaatorite puhul on sihttasemed saavutatud. Mittetatsionaarses õppes õppijate arv on tõusnud, katkestamise määr langenud. Täiskasvanute gümnaasiumide ESF projektide käivitamine jäi 2016. aastal kooliaasta esimestele päevadele, mistõttu ei pruukinud veel mõjutada õppijate arvu tõusu. Küll aga võib projektide jätkamisel uuesti tõusta katkestamise määr, kui uute õppijate õppesse toomises ollakse edukad, kuid leitud õppijate motivatsiooni ei õnnestu hoida. Kutseõppes tõuseb täiskasvanud õppijate osakaal pidevalt.

Olulisemad tegevused:

- 5.01.2016 kinnitati haridus- ja teadusministri määrus „Struktuuritoetuste andmise tingimused **keskhariduseta täiskasvanute tagasitoomiseks tasemeõppesse**“, mille eesmärk on toetada haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomist põhi- ja üldkeskharidusõppesse ning nende õpingute edukat lõpetamist, pidurdades õppijate arvu langust mittetatsionaarses õppes. Määruse alusel korraldati 2016. aasta jooksul avatud taotlusvoor põhi- ja keskhariduseta inimeste tasemekoolitusse tagasitoomiseks. Kandideerida võisid mittetatsionaarset õpet pakkuvad üldhariduskoolid, kellel õppijate arv oli üle 75. Taotlusvoorus rahuldati 16 täiskasvanute gümnaasiumi projekti. Õppeasutused alustasid tegevustega 2016. aasta augustis.
- Juunis 2016 kuulutati välja hange uuringu „Välisriikide kogemus madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel“ läbiviimiseks. Uuringu lõpparuanne valmib märtsis 2017. Läbiviija analüüsib Soome, Taani, Rootsi, Leedu ja Läti kogemust nn teise võimaluse hariduse pakkumisel ning on kohustatud välja pakkuma lahendusi Eestis õppe paindlikumaks ja õppija vajadustele vastavamaks muutmiseks. Täiskasvanute gümnaasiumidele vahetult välisriigi kogemuse tutvustamiseks korraldati koolijuhtide õppevisiit Soome.
- Mittetatsionaarses üldharidusõppes **VÕTA süsteemi** väljaarendamiseks alustas 2016. aastal tööd eelmisel aastal moodustatud töögrupp (eri sektorite VÕTA eksperdid, täiskasvanute gümnaasiumide esindajad ja HTM), kellega koostöös arutati läbi suuremad probleemkohad ja küsimused VÕTA arvestamisel ning koostati VÕTA arvestamise näidiskord, et lihtsustada koolide tööd VÕTA rakendamisel ja aidata kaasa õppijate võrdsele kohtlemisele. Aasta jooksul viidi läbi VÕTA koolitused täiskasvanute gümnaasiumide juhtidele ja õpetajatele. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse eelnõus sõnastati peamised VÕTA põhimõtted, kuid edasised täpsustused tuleb tulevikus teha riiklikes õppekavades, mille muutmiseks alles alustatakse.
- Analüüsi täiskasvanud õppijate osalemisest kutseõppes 2016. aastal läbi ei viidud, kuna 2016. aasta alguses valmis samasisuline analüüs Riigikontrollil.
- **Täiskasvanute teadlikkuse tõstmiseks elukestva õppe võimalustest ja vajadusest** korraldas HTM 2015. aastal konkursi partneri leidmiseks. Konkursi võitis Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon Andras. 2016. aastal valmis HTMi, Andrase ja Praxise koostöös täiskasvanuhariduse kommunikatsioonistrateegia. Selle alusel käivitatakse suuremad kampaaniad alates aastast 2017.

Andrase elukestva õppe populariseerimise olulisemad tegevused 2016. aastal olid:

- koostöö arendamine raamatukogudega, et kaasata raamatukogusid nüüd ja edaspidi elukestva õppe populariseerimisse ning vahendada külastajatele õppimisinfot ja innustada inimesi enesetäiendamisele (tegevustes osales üle 170 raamatukogu);
- ümaralauad 11 maakonnas elukestva õppe piirkondlike koostöövõrgustike laiendamiseks koostöös Eesti Külaliikumisega Kodukant;

- täiskasvanud õppija nädala aastaringne ettevalmistamine kõikides maakondades ja riigi tasandil, et anda nädalale lai kõlapind ja pakkuda mitmekesiseid üritusi, ning täiskasvanud õppija nädala ja täiskasvanuhariduse foorumi läbiviimine (oktoobris toimud täiskasvanud õppija nädala raames toimus 385 üritust, millest võitis osa üle 9000 inimese);
- täiskasvanute gümnaasiumides õppijate saadikute (õppijatele teistest õppijatest ja vilistlastest tugisikud) liikumise käivitamine;
- sotsiaalmeedia kampaania TERITA täiskasvanute gümnaasiumide õppimisvõimalustest;
- koostööseminarid ja õppevisiidid koostöös kõikide täiskasvanute gümnaasiumidega eesmärgiga parandada nende omavahelist koostööd, õppida üksteise edukamatest praktikatest ning suurendada piirkondlikul tasandil koostööd teiste õppeasutustega, tööandjatega, nõustajatega, sotsiaaltöötajatega jne.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 1,3 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ tegevusest 1.6.2 Täiskasvanutele kvaliteetse ja asjakohase täienduskoolituse ja ümberõppe pakkumine kutse- ja erialase kvalifikatsiooni tõstmiseks ning elukestva õppe võtmepädevuste parandamiseks. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 0,5 miljonit eurot. Eelarve alatäitmine on tingitud tegevuse „Madala haridustasemega täiskasvanute tagasitoomine põhi- ja üldkeskharidusõppesse“ hilisemast käivitumisest.

Meede 2. Mitteformaalsele koolitusele ligipääsu suurendamine ja koolituse kvaliteedi tõstmine

Meetme eesmärk: Paranenud on täiskasvanute ligipääs õppija huvidest ja võimetest lähtuval, tema arengut toetaval ja tööturu vajadustega arvestaval kvaliteetsele mitteformaalsele õppele.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
25–64-aastaste madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osaluse määr (%)*	4	3,2	4	5	4,9	5,5	6	6,3	6,5

* Eesti Statistikaameti andmed. Mõõdiku arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Madala haridustaseme all mõistetakse põhiharidust või sellest madalamat haridust (ISCED 0-2). 2013–2016 aegrida on ümber arvutatud ISCED11 klassifikaatori järgi.

Madala haridustasemega täiskasvanuid osaleb elukestvas õppes 2016. aastal senisest kõige rohkem ja osalusmäär on väga lähedal ka seatud sihttasemele (vahe on 0,1%).

Olulisemad tegevused:

Mitteformaalse õppe pakkumine: täienduskoolituse riiklik koolitustellimus

2016. aastal kinnitati kaks täienduskoolituse riiklikku koolitustellimust (RKT). Esimesel poolaastal telliti kutseõppeasutustest ja rakenduskõrgkoolidest 471 kursust 6225 inimesele, teisel poolaastal 506 kursust 6500 inimesele.

2016. aastal omandas tasuta kursustel uusi oskusi 11 947 täiskasvanut, nendest sai tunnistuse 11 237 osalenut (94%). RKT kursuste puhul on nõutav, et õppekavad on väljundipõhised ning õpiväljundite saavutamist peab hindama, väljundite saavutamist tõendab vastavalt täiskasvanute koolituse seadusele tunnistus. Osalejatest, kes ei saanud tunnistust, moodustasid suurema osa kursuse katkestanud (ligi 5%), ülejäänud läbisid küll kursuse, kuid ei saavutanud õpiväljundeid või ei osalenud hindamisel (1%).

II poolaastal on koolitustellimusse lisatud ka kursused pikkusega kuni 160 tundi (I poolaastal oli lubatud pikkus kuni 80 tundi). I poolaasta kursuste keskmine pikkus oli 54 akadeemilist tundi, II poolaastal 58 akadeemilist tundi. II poolaasta tellimuse kursustest kümnendiku moodustasid kursused, mis olid pikemad kui 80 tundi. Arvestades, et kursuste keskmine pikkus vähehaaval kasvab, on positiivne, et katkestajate osakaal ei ole suurenenud.

RKT koolitused olid nii I kui ka II poolaastal suunatud konkreetsetele sihtrühmadele, kelleks olid **ilma erialase hariduseta täiskasvanud, ilma keskhariidusega täiskasvanud ning aegunud oskustega täiskasvanud vanuses 50+**.

Osalejate ülevaade eelnevalt omandatud hariduse järgi:

- Ilma keskhariidusega täiskasvanud moodustasid kõikides osalejatest 21%; nende hulgas on alg- ja põhiharidusega inimesed (kokku 9%) ning need, kellel on põhihariduse järgne kutseharidus (12%).
- Üldkeskhariidusega, ilma erialase kutse- või kõrghariidusega täiskasvanud – 22%.
- Kutsekeskhariidusega ja keskhariiduse järgse kutseharidusega täiskasvanud – 32%.
- Kõrghariidusega osalejaid moodustasid kõigest osalejatest 25%. 50+ vanuserühma puhul ei olnud varem omandatud kõrghariidus piiranguks, OSKA raportite valdkondades (metsandus, arvestusala, IT) laiendati sihtrühmi vastavalt raportite soovitudele, st suunati koolitusi ka kõrghariidusega täiskasvanutele. Alla 50-aastaseid kõrghariidusega täiskasvanuid oli kõigest osalejatest 16%.

Eelmisel ESF perioodil (2009–2015) läbi viidud RKT koolitustel osalejatest moodustasid kõrghariidusega täiskasvanud ligi kolmandiku (30%), seega on kõrghariidusega täiskasvanute osakaal märgatavalt langenud.

RKT koolitustel osalejate hulgas tervikuna on senisest rohkem õppijaid vanuses 50+ – kokku 3903 õppijat, s.o 33% kõigest koolitustel osalenutest.

2016. aasta sügisel koostati täienduskoolituse RKT 2017. aastaks. Esmakordselt koostati RKT kalendriaastaks ja paralleelselt kutseõppe tasemeõppe riikliku koolitustellimusega ning selle koostamisel arvestati tasemeõppe riikliku koolitustellimuse valdkondlikke mahtusid ja prioriteete. Jätkuvalt on prioriteetsed sihtrühmad, kes osalevad elukestvas õppes vähem – **ilma keskhariidusega täiskasvanud, erialase hariduseta täiskasvanud ning aegunud oskustega täiskasvanud**. Valdkondades, kus on koostatud OSKA raportid, tuli koolidel arvestada raportites toodud soovitudega ning nende valdkondade puhul sihtrühmadele hariduspiirangut ei seatud.

2016. aastal uuendati RKT taotluste hindamisprotsessi, kaasates hindamisse valdkondlikke eksperte (sh OSKA raportite koostamisel osalenud eksperdid) ning ka haridusvaldkonna eksperte. Erialspetsialistid annavad tagasisidet ja soovitusi, kuidas koolitusi paremini töömaailma vajadustega vastavusse viia ning mida tellimuse koostamisel arvesse võtta. Lisaks väärtuslikule infole RKT komisjoni jaoks on hindajate tagasiside ja soovitusel kasulikud koolidele järgmistele koolitustele kavandamisel ja nende õppekavade koostamisel.

Mitteformaalse õppe pakkumine: ESF avatud taotlusvoor võtmepädevuste arendamiseks

17.02.2016 kinnitati haridus- ja teadusministri määrus „Struktuuritoetuste andmise tingimused täiskasvanute võtmepädevuste arendamiseks“. Avatud taotlusvoor lõppes augustis ja sellele järgneval hindamisel valiti 16 laekunud projektist välja üheksa, mis said toetuse täiskasvanud elanike võtmepädevuste arendamiseks.

Toetatavad tegevused on: a) elukesta õppe võtmepädevuste koolituste läbiviimine (prioriteetsed: õppimisoskus, sotsiaalsed oskused, digipädevus, algatusvõime ja ettevõtlikkus ning võõrkeelteoskus, sealhulgas muukeelsete täiskasvanute eesti keele oskus); b) tugitegevused sihtgrupi õppimise juurde toomiseks, positiivse õpihoiaku kujundamiseks, koolitustel osalemise ja lõpetamise toetamiseks ning õpitee jätkamise valmisoleku kujundamiseks; c) koolitajate pädevuse tõstmine ja arendustegevused sihtgrupipõhise lähenemise tagamiseks, õppijate õpioskuste arendamiseks ja positiivse õpihoiaku kujundamiseks.

Kõik toetuse taotlejad peavad koolitusi pakkuma vähemalt kaheksas maakonnas. Projektides nähakse ette vähemalt 5400 inimese koolitamine. Projektide tegevused algavad jaanuaris 2017.

Täiskasvanute koolituse seadus ja täienduskoolituse pakkumine

2016. aasta lõpuks oli Eesti Hariduse Infosüsteemi majandustegevuse teate esitanud ligi 700 täienduskoolitusasutust. Kõige rohkem täienduskoolitusasutusi tegutses õppekavarühmades „Õpetamine ja koolitamine“, „Juhtimine ja haldus“ ja „Võõrkeeled ja -kultuurid“.

Kõikidel majandustegevuse teate esitanud õppeasutusel on kohutus täita täiskasvanute koolituse seadust ning täienduskoolituse standardit. Parandamaks võimekust seadust järgida ning täienduskoolituse kvaliteedi tõstmiseks viisime aasta jooksul läbi koolitused väljundipõhise õppekava koostamisest (kokku 120 osalejat) ja kvaliteeditagamise põhimõtete väljakujundamisest õppeasutuse tasandil (kokku 190 osalejat).

2016. aastal uuendati täienduskoolituse õppekava koostamise juhendit ning tõlgiti see ka vene keelde. Vene keeles on kättesaadavad ka täiskasvanute koolituse seadus ja täienduskoolituse standard. Et õppeasutused

oskaksid paremini liigitada oma tegevust õigesse õppekavarühma, koostati eestikeelne ülevaade ISCED 2013 õppekavarühmade määratlustest.

2017. aasta märtsiks peavad täienduskoolitusasutused kandma EHISesse oma 2016. aasta tegevusnäitajad, mis annavad senisest parema ülevaate koolitusasutuste tegevusest (sh õppijate arvust ja pakutavate koolituste mahust).

Koolitusasutuste tegevuse läbipaistvamaks muutmist on seni takistanud kasutajale ebasõbralik EHIS. Täienduskoolitusasutuste andmeid ja tulemusnäitajaid on väga keeruline leida ning andmebaas võimaldab teha väga vähe otsinguid ja võrdlusi. See on kohmaka ja keeruline nii tavakasutajale kui kasutajale, kellel on pidevalt vaja väga palju infot koolitajate kohta (nt Töötukassa). Ei saa öelda, et HTM oleks omalt poolt teinud kõik endast sõltuva täienduskoolituse pakkumise läbipaistvamaks muutmisel.

Täiskasvanute koolitaja kutsestandardite tänapäevaseks hoidmine

Eelmised täiskasvanute koolitaja kutsestandardi tasemed 5, 6, 7 ja 8 kehtisid kuni novembrini 2016. Detsembri seisuga oli Eestis 459 kutsega koolitajat, kellest 144-le omistati kutse 2016. aastal (arvesse peab võtma, et osa kutsetest on tähtajalised ning seetõttu ei suurene kutse saanute koguarv pidevalt uute eksami sooritajate võrra). Standardeid uuendati 2016. aasta viimases kvartalis ning uuendatud standardid kinnitas hariduse kutseõukogu jaanuaris 2017.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 6,2 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse sotsiaalfondi 2014+ tegevusest 1.6.2 Täiskasvanutele kvaliteetse ja asjakohase täienduskoolituse ja ümberõppe pakkumine kutse- ja erialase kvalifikatsiooni tõstmiseks ning elukestva õppe võtmepädevuste parandamiseks. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 6,3 miljonit eurot.

Meede 3. Kutsesüsteemi arendamine ning elukestva õppe visiooni ellu viivate koostöövormide loomine ja toetamine täiskasvanuhariduses

Meetme eesmärk: Kutsesüsteemi kaudu on haridussüsteem ja tööturg paremini seostatud ning toimivad koostöövormid on parandanud täiskasvanute teadlikkust elukestvast õppest ja õppimisvõimalustest.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik	sihttase			
Täiskasvanuhariduse ja kutse-süsteemi osapoolte rahulolu elukestva õppe, sh täiskasvanuhariduse süsteemi ja kutsesüsteemi toimimisega				Metoodika väljatöötamine			1. mõõtmine		Kasvab

EÕS keskse rahulolu indikaatori mõõtmiseks ettevalmistatud rahulolu-uuringutesse kutsesüsteemiga rahulolu uurimist ei liidetud. Lahendamata on, kuidas indikaatorit mõõtma hakata või kuidas seda vajaduse korral muuta.

Olulisemad tegevused:

- **Kutsesüsteemi arendamise** valdkonnas käivitati kõikide kutseõukogude uuendatud koosseisude töö. Aasta jooksul uuendati 26 kutsestandardit ja lisandus 20 uut standardit. Viidi läbi 14 kutse andja konkurssi ja aasta lõpus tegutses kokku 105 konkursiga kutse andja õiguse saanud kutse andjat. Aasta jooksul väljastati 11 042 kutsetunnistust.
- 2015. aasta kutseandjate muudatusega anti kutseandjale õigus viia läbi haldusjärelvalvet kutseandjate üle. 2016. aastal koostati kvaliteeditagamise ja järelvalve põhimõtted ning hinnati nende alusel kümne kutseandja tegevust. Tegevus jätkub 2017.
- 2016. aastal kinnitas haridus- ja teadusminister kutseõppe tasemeõppe õpilaste kutseeksami kulude ülemmäärad.
- Jätkati **Europassi ja kvalifikatsiooniraamistiku rakendamise koordineerimiskeskuse NCP** tegevusi. Toimusid mitmed Europassi võimalusi tutvustavad üritused ning viidi läbi Europassi kasutamise uuring, millega selgitati välja kolme Europassi dokumendi: Europassi CV, õpirände tunnistuse ja kutsetunnistuse lisa esmased kitsaskohad, kaardistati ideid nende edasiarendamiseks ja toodi välja nende tugevused. 2016. aastal külastas Europassi lehekülge üle 38 000 inimese (selle loomisest alates on külastusi üle 400 000), aasta jooksul koostati 34 541 Europassi CVD.

CEDEFOPi statistika kohaselt on Europassi loomisest alates eestikeelseid dokumente loodud üle 189 000.

- Euroopa Komisjon kiitis lõplikult heaks 2015. aastal esitatud Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku (European Qualification Framework) ja Eesti kvalifikatsioonisüsteemi sidumise uuendatud aruande, mille NCP keskus on kättesaadavaks teinud ka eesti keeles. 2017. aasta jaanuaris kinnitas haridus- ja teadusminister Eesti kvalifikatsiooniraamistiku rakendamise juhtkomisjoni.
- Jätkus täiskasvanuhariduse rahvusvahelise koostöö ja infovahetuse rahvusvahelise **platvormi EPALE** arendamine ja kasutatavuse laiendamine Eestis. Tegemist on Euroopa Komisjoni initsiatiiviga suurendada täiskasvanute koolitajate kogukonna koostööd Euroopas. Platvormi tutvustamiseks viidi aasta jooksul läbi 35 teavitussüritust, EPALE keskkonda kasutavaid isikuid ja organisatsioone oli aasta lõpuks kokku 305.
- Andrase ja HTMi koordineeritav Euroopa Komisjoni algatatud projekt „AGENDA – Euroopa täiskasvanuhariduse tegevuskava“, keskendus 2016. aastal **väikelaste vanemate elukestvasse õppesse toomisele**. Koostöös Eesti Alushariduse Juhtide Ühendusega levitati lasteaeades infot õppimisvõimaluste kohta ning valmistati ette ja viidi Pärnumaal läbi pilootkoolituspakett „Teine võimalus“. Pilootkoolitusse kaasati koolitusasutused, lasteaiad, maakonna Töötukassa osakond ja Rajaleidja keskus. Osalejad said ülevaate õppimis- ja töömaailma võimalustest, korraldati õppekäigud täiskasvanute gümnaasiumi ja kutseõppeasutusse. Karjäärispetsialistide abil analüüsiti oma võimekust, vajadusi ja soove ning tugiteenuste ja toetajate olemasolu. Pilootprojekti käigus saadud kogemuste ja kogukonnapõhise kaasamise mudeli järgi viiakse koolitused läbi üheksas maakonnas: Järvamaal, Lääne-Virumaal, Läänemaal, Pärnumaal ja Võrumaal alustati läbiviimisega 2016. aastal; Jõgevamaal, Põlvamaal Valgamaal ja Viljandimaal alustatakse jaanuaris 2017. Eesmärk on kaasata vähemalt 180 sihtrühma kuuluvat lapsevanemat. Pilootkoolituse tulemusena asus 20 madala haridusega lapsevanemast õppima kaheksa (täiskasvanute gümnaasium, kutseõppeasutus, kursused).
- Vabaharidusliit koordineeris 2016. aastal 71 liikme tegevust, viies läbi erinevaid koolitusi, arutelusid ja projekte. Koolitustel ja aruteludel keskenduti peamiselt kogukonna koostöö kaudu õppijate leidmise võimalustele ning ebasoodsamas olukorras sihtgruppide kaasamise võimekuse tõstmisele. 2016. aasta jooksul valmistati koostöös liikmetega ette kolm projekti võtmepädevuste arendamise avatud taotlusvooru.

Meetme 3 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 1,3 miljonit eurot. 2016. aasta tegelikud kulud olid 1,4 miljonit eurot. Kuludes kajastuvad 2015. aasta eelarvest 2016. aasta tegevusteks kasutatud vahendid.

2.9.3 Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi tegevustel on oluline positiivne mõju elukestva õppe strateegia eesmärkide täitmisele. Programmi toel on loodud tingimused madala haridustasemega täiskasvanute osalemiseks elukestvas õppes, sh mitteformaalses õppes ja tasemehariduses. Tasemehariduses on kasvanud täiskasvanute osalus ja vähenenud õpingute katkestamine. Täienduskoolituste RKT rakendamine näitas, et nõudlus koolitusvõimaluste järele on sihtrühma seas suur. Koolituste katkestamine oli väga väike (5%). Tagamaks koolituste vastavust tööturu vajadustele on koolituspakkumise koostamisel lähtutud OSKA raportite järeldustest.

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 tulemusaruanne

Noortevaldkonna arengukava üldeesmärk on, et noorel on avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, mis toetab sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.

Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks;
- 2) noorel on väiksem risk olla tõrjutud;
- 3) noore osalus otsustes on rohkem toetatud ning
- 4) noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
sihttase										
Üldeesmärgi näitajad										
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal ¹ (%)	10,3	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,5	10,9 ^{P1}	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Noorte töötuse määr vanusegrupis 15–24 ¹ (%)	20,9	18,7	15	13,1	14	13,4	13	12	-	-
Alaeesmärgi „Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks“ näitaja										
Noorte kaasatus noorsootöös (% noorte koguarvust) ²	42	46,4	47	49,1	50	50	53	56	58	60
Alaeesmärgi „Noorel on väiksem risk olla tõrjutud“ näitajad										
Noori huvikooli kohta ³	574	527	492	456	480	475	475	450	425	400
Noori noortekeskuse kohta ³	1333	1250	1181	1154	1160	1077	1150	1100	1050	1000
Alaeesmärgi „Noore osalus otsustes on rohkem toetatud“ näitaja										
Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud) ⁴	85	80	85	83	140	90 ⁵	155	170	185	200
Alaeesmärgi „Noortevaldkonna toimimine on mõjusam“ näitajad										
Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootöoga (%)	-	-	-	86	-	-	hoida taset			
Koolituses osalevate noorsootöötajate osakaal aastas ⁴ (%)	-	-	10	12	10	15,88	12,5	13	14	15

¹ Allikas: Eurostat.

² Allikas: HTMi arvutused EHIs ja ENTK andmete põhjal.

³ Allikad: Statistikaamet, HTM, ENTK.

⁴ Allikas: ENTK.

⁵ Sisaldab: 14 maakondlikku osaluskogu, 61 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu ja 15 osaluskohvikut. Eelmistel aastatel seirasime ainult KOVide noortevolikogude ja maakondlike osaluskogude arvu.

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

Noorte osalemine noorsootöös¹⁰⁴, st nende noorte osakaal, kes osalesid huvihariduses, noorteühingutes, laagrites ja malevates, on aasta-aastalt pidevalt kasvanud: kui aastal 2010 oli nendesse tegevustesse kaasatud 37% noori, siis 2016. aastal 50% kõigist 7–26-aastastest. 2010. aastaga võrreldes on laagrites osalemine jäänud samaks, kuid 2014. aastal osales laagrites vähem noori kui varem ning sellest alates on laagrites osalejate arvud kasvanud. Noorte kaasatus noorsootöösse kasvas varasemate aastatega võrreldes peamiselt huvikoolides osalemise kasvu tõttu. Samal ajal on järjepidevalt vähenenud **noorte arv huvikooli ja noortekeskuse kohta**, mis näitab teenuse kättesaadavuse kasvu.

¹⁰⁴ Näitaja metoodika on määratletud 2008. aastal.

Kokkuvõttes on kaheksast näitajast viis kavandatud või paremal tasemel. Rahulolu algtase selgus 2015. aastal ning see oli oodatust parem – 86%. Järgnevate aastate siht on seda taset hoida. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste arvu kasv. Mõlema üldeesmärgi näitaja puhul on üldine pikaajaline trend olnud positiivne. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal on viimase kaheksa aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreast) 10,9%-ni 2016. aastal. Noorte töötuse määr on samuti alates 2010. aastast märkimisväärselt langenud (32,9%-lt 13,1%-ni).

Detailsemalt on näitajate täitmist analüüsitud noortevaldkonna programmi tulemusaruandes (vt allpool ptk 2.1.). Programmiga seatakse valdkonna arengusuunad ja panustatakse hariduse tulemusvaldkonda, samal ajal viiakse ellu ka noortevaldkonna arengukava meetmed.

2016. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Noortevaldkonna programmi raames rakendatava **tõrjutusriskis noorte kaasamise ja noorte tööhõivevalmiduse parandamise** tegevuse abil tihendatakse noorte kokkupuudet tööeluga ning arendatakse välja terviklik tugiteenuste pakett ligikaudu 8600 noorele, kes ei õpi ega tööta. Eesmärk on, et vähemalt 40% neist siirdub järgmise kolme aasta jooksul õppima või tööle. Lisaks innustatakse naaberomavalitsusi tegema koostööd noorsootööteenuste pakkumisel ja ajakohastatakse noorteseire süsteemi. Toetatavatest tegevustest saavad aastani 2019 kasu kokku 130 000 noort.

Noorsootöötajate koolituste arendamise meetme abil toetatakse koolituste kvaliteeti, koostööd ja uute meetodite rakendamist, aastaks 2020 paraneb ligi 5000 noorsootöötaja¹⁰⁵ pädevus.

2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest

Eesmärk: tagada noortele avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks ning selle kaudu toetada sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.¹⁰⁶

Programm aitab kaasa järgmiste noortevaldkonna arengukava üldeesmärgi näitajate¹⁰⁷ saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,5	10,9 ^{P1}	<10,0	<10,0	<9,5	<9
Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootööga	-	-	86	-	-	86	86	86	86

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

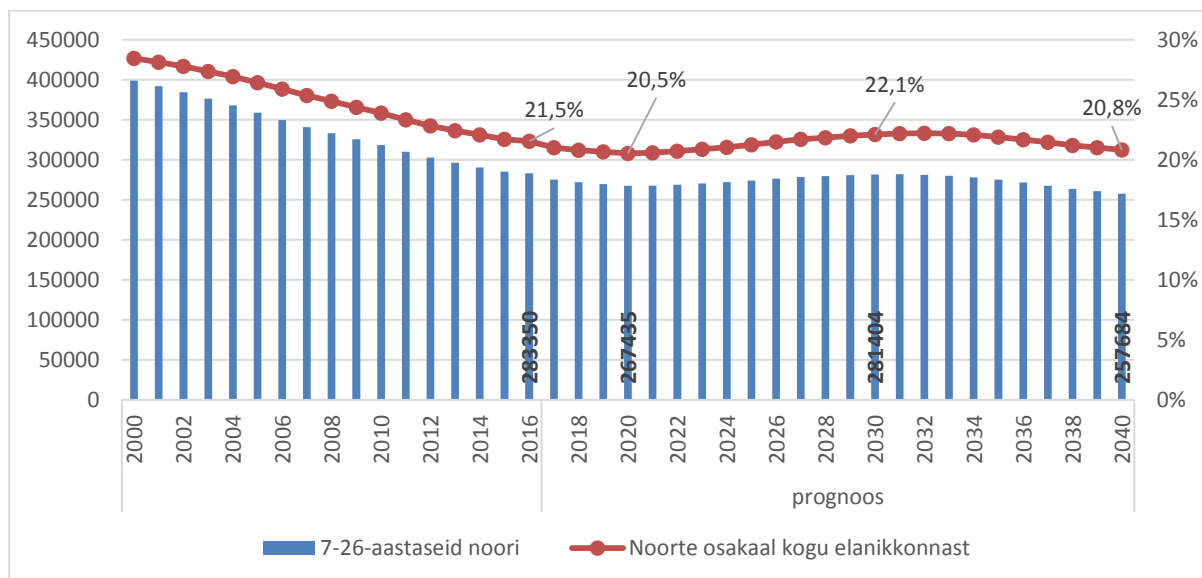
2.1. Olulisemad muutused ja trendid

- Viimase viie aastaga on noorte (7–26-aastased) arv vähenenud 25 000 inimese võrra ehk ligikaudu 8%. Kui 2011. aasta alguses elas Eestis umbes 310 000 noort, siis 2016. aasta alguses oli neid 283 350 (joonis 30). Järgmistel aastatel jätkub noorte arvu kahanemine kogu rahvaarvust kiiremini, mille tagajärjel langeb noorte osakaal kogurahvastikust veelgi. **Statistikaameti prognoosi järgi jätkub noorte osakaalu vähenemine kogurahvastikust kuni 2022. aastani.** Noorte arvu vähenemine mõjutab kindlasti ka noorte tööpuuduse näitajat, kuna tööturul konkureerib vähem uusi tulijaid.

¹⁰⁵ Mõõdetakse osaluskordi koolitustel, mitte unikaalseid isikuid.

¹⁰⁶ Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 üldeesmärk.

¹⁰⁷ Neist esimene on ka elukestva õppe strateegia üks näitaja ning teine konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ üks näitaja.

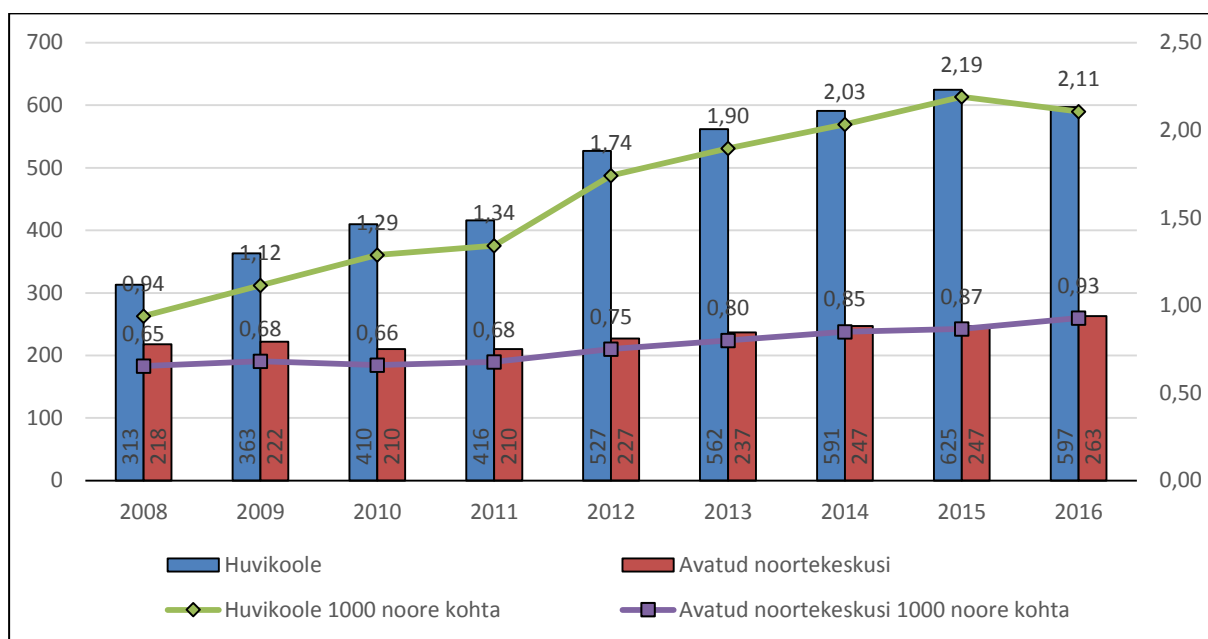

Joonis 30. 7–26-aastaste noorte arv ja osakaal kogu elanikkonnast ning prognoos. Allikas: Statistikaamet

Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks

- Noortel on oma huvidega tegelemiseks erinevaid võimalusi, millest suurem osa on eelkõige sellele tegevusele keskendunud (huvikoolid, üldhariduskoolide huviringid, avatud noortekeskused), kuid noorte huvide toetamisega tegeletakse ka asutustes, mille tegevustes võivad osaleda kõik soovijad (kultuurimajad, seltsimajad, raamatukogud, spordiklubid jne).
- 2016. aastal viidi läbi uuring huvitegevuse ja huvihariduse kaardistamiseks Eestis. Selle tulemustele tuginedes saab öelda, et **7–26-aastaste hulgast osaleb huvihariduses ja huvitegevustes orienteerivalt 40% Eesti 7–26-aastastest noortest**, üldhariduskoolis käivate noorte hulgas on osalejaid üle 50%.
- Aastate jooksul on erinevate eelkõige **noorsootöös osalemise võimalusi pakkuvate asutuste** (näiteks meetme 2 näitaja aluseks olevate huvikoolide¹⁰⁸ ja avatud noortekeskuste) **arv Eestis kasvanud. Avatud noortekeskuste arvu** kasv 2016. aastal on seotud nii uute asutuste lisandumisega kui ka sellega, et erinevatel põhjustel on KOVID pidanud oma dokumentatsiooni korrastama ja andmed olemasolevate asutuste kohta on täpsustunud (joonis 31).

¹⁰⁸ Kuigi andmed kinnitanud huvikoole on 2016. aastal vähem kui 2015. aastal, on neid siiski rohkem kui 2014. aastal.

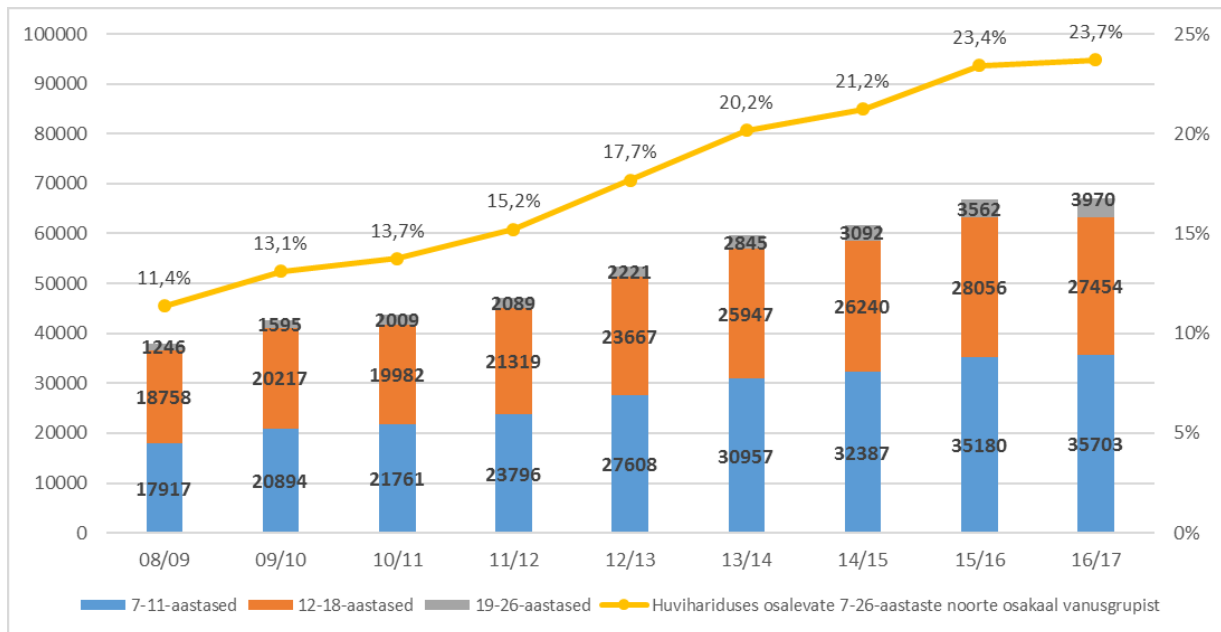
Joonis 31. Avatud noortekeskused maakondlike aastaaruannete põhjal (kalendriaasta) ja EHISes registreeritud huvikoolid, mis on vaatlusalusel õppeaastal õppurite ja pedagoogide andmed kinnitanud (kalendriaastaga algav õppeaasta). Allikas: ENTK, EHIS

- Kuigi seni on igal aastal huvikoolide registrisse lisandunud vähemalt 40–45 uut huvikooli, saab neid arvesse võtta vaid juhul, kui nad on vaatlusalusel õppeaastal kinnitanud andmed oma õppurite ja pedagoogide kohta¹⁰⁹. 23.11.2016 seisuga oli EHISes registreeritud 748 huvikooli, kuid 2016/2017. õppeaasta õppurite ja pedagoogide kohta olid andmed selleks ajaks kinnitanud neist vaid 597¹¹⁰. 2016/2017. õppeaastal on andmed kinnitanud **huvikoolide hulgas kõige enam spordikooli** (241, s.o 40% kõigist huvikoolidest), muusika- ja kunstikooli on 133 (22%). Muid huvikooli on 201 (kolmandik huvikoolidest) ning **tehnik-, loodus-, loome- ja huvimajasid või -keskusi 22 (4% kõigist huvikoolidest)**. Alamtüübiti ei ole huvikoolide omavahelised proportsioonid viimastel aastatel muutunud.
- **2016/2017. õppeaastal õpib vaatlusaluse õppeaasta kohta andmed kinnitanud Eesti huvikoolides kokku 85 520 isikut** (116 415 õppekavale märgitud õppurit¹¹¹), kellest 67 127 isikut (91 944 õppekavale märgitud õppurit) on 7–26-aastased. 0–6-aastasi õpib Eesti huvikoolides veidi vähem kui 17 000 (20% kõigist õppivatest isikutest) ning vanemaid kui 26-aastasi üle 1600 (2% kõigist õppivatest isikutest).
- **Huvikoolides osalevate 7–26-aastaste noorte arv on aasta-aastalt kasvanud.** Huvihariduses osalevate 7–26-aastaste noorte vanuseline jaotus on aastate jooksul jäänud samaks – 53% huvihariduses osalevatest 7–26-aastastest noortest on 7–11-aastased (neid on veidi üle 35 000), 41% on 12–18-aastased (umbes 27 000) ning vaid 6% (umbes 3900) on 19–26-aastased.

¹⁰⁹ Andmete kinnitamine on ainus objektiivne näitaja, mille alusel saab hinnata, kas asutuses toimub õppetöö või mitte.

¹¹⁰ Siin ja edaspidi on arvestatud ainult neid huvikooli, kes on EHISes oma andmed vaatlusaluse õppeaasta kohta kinnitanud. Info 2016/2017. õppeaastal andmete kinnitamise kohta on 23.11.2016 seisuga.

¹¹¹ Üks isik võib õppida mitmes huvikoolis ja mitmel õppekaval. Õppur – ühel õppekaval õppiv isik.

Joonis 32. Huvikoolis osalevad noored vanusegrupiti ning nende osakaal kogu vanusegrupist.

- Huvikoolis õppivatest noortest 73% õpivad ühel õppekaval. Kahel õppekaval õpib 20% noortest huvikoolide õpilastest ning kolmel või enamal õppekaval 7%. Kolmandik mitmel õppekaval õppijatest õpib samas valdkonnas, veidi vähem kui 60% õpib kahes valdkonnas ning peaaegu 8% kolmes või enamas valdkonnas. **Kõige levinum mitme valdkonna kombinatsioon on sport + muusika ja kunst** (7% kõigist huvikoolides õppivatest noortest).
- Kõigist noortest **huvikooliõppuritest üle poole õpivad spordi valdkonna õppekavadel** (joonis 33), alla kolmandiku muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel, teistes valdkondades on osalus väiksem, eriti **madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr**, kus kokku osaleb vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest. 2008/2009. õppeaastast alates on tehnika ja looduse valdkonna õppekavade noorte õppurite osakaal üldiselt vähenenud (nii looduse ja tehnika kui ka muusika ja kunsti valdkonna õppurite osakaalude vähenemine ei ole tingitud õppurite arvu vähenemisest konkreetsetes valdkondades, vaid spordikoolide arvu olulise kasvuga kaasnenud spordivaldkonna õppurite arvu kasvust (joonis 33)). Viimastel aastatel on aga nii mõlema valdkonna õppurite arv kui ka osakaal kõigist noortest huvikoolide õppuritest pisut kasvanud.

Joonis 33. 7–26-aastaste huvikooliõppurite jagunemine valdkonniti (kõigi valdkondade õppurid kokku=100%).

- Lisaks huvikoolidele saavad noored osaleda koolides toimuvates huviringides, kus osalus on isegi suurem, seda ennekõike maapiirkondades. Huvikoolides õpib 2016/2017. õppeaastal 61 170 7–26-aastast üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilast (43% kõigist sama vanadest üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest). Üldhariduskoolide huviringides käib aga üle 73 000 õpilase (pisut üle 50% kõigist statsionaarse õppe õpilastest).
- **Kui huvikoolides osaletakse kõige enam spordi valdkonna õppekavadel, siis üldhariduskoolide huviringides õpitakse enam kunsti ja muusikat. Võrreldes huvikoolidega pakuvad huviringid enam osalusvõimalusi ka tehnika ja looduse huvilistele.** Valdkonniti on huvikoolides ja üldhariduskoolide huviringides osalemises erinevused – kui huvikoolides on muusika ja kunsti valdkonna õppureid alla 30% kõigist õppuritest, siis üldhariduskoolide huviringides on neid üle 50% kõigist huviringides osalejatest. Spordi valdkonnas käib huvikoolides 53%, üldhariduskoolide huviringides vähem kui 30% kõigist huviringides käijatest. Üldhariduskoolide looduse ja tehnika valdkonna huviringides käib vastavalt ligi 6% ja 12% kõigist huviringides osalejatest, samas kui huvikoolides õppis looduse valdkonna õppekavadel 1,4% ning tehnika valdkonna õppekavadel 1,8% kõigist õppuritest.
- 2016. aastal töötati välja nutika noorsootöö kontseptsioon, mis tugines muuhulgas Balti Uuringute Instituudi ja E-riigi Akadeemia koostöös teostatud ja samuti 2016. aastal valminud uuringule „Infotehnoloogiliste võimaluste rakendamine noorsootöös“¹¹². Uuringus anti ülevaade digilahenduste kasutamisest Eestis noorsootöös ning soovitati, kuidas olemasolevaid lahendusi edasi arendada või milliseid uusi lahendusi välja töötada. Uuringu üldiseks järelduseks oli, et digivõimalused on Eesti noorsootöös alakasutatud, digilahendustest oodatakse noorsootöö korraldamise lihtsustamist, neid tuleks vaadata kui abivahendit aga ka kui meetodit. Eri osalistel on soov nii kaasaegsete digiseadmete ja -lahenduste kui ka enda ja teiste digipädevuse tõstmise järele.

¹¹² Käger, M., Kaldur, K., Vollmer, M., Talur, P., Krenjova, J., Hänni, L. (2016). Infotehnoloogiliste võimaluste rakendamine noorsootöös. Tartu: HTM, EBS, e-Riigi Akadeemia.
https://www.hm.ee/sites/default/files/infotehnoloogiliste_voimaluste_rakendamine_noorsootoos_-_uuringuaruanne.pdf

Noorte eneseteostust takistavad ja tõrjutusriski tõstvad tegurid

- **Mitmekülgse arengu ja ühistegevuse võimalused ei ole noorte jaoks Eestis võrdsed.** Huvihariduses ja huvitegevuses osalemise võimalused on 2016. aastal valminud uuringu tulemuste¹¹³ põhjal kehvemad omavalitsustes, kus on väiksem asutuste arv 1000 noore kohta.
- Noorsootöös osalemisele seab piirid ka noorte ja nende perede sotsiaal-majanduslik taust ning arengu- ja ühistegevuse võimaluste olemasolu ning kättesaadavus. Oluline laste ja noorte noorsootöös osalemist takistav tegur on **sotsiaalne tõrjutus**, mis kahjustab noorte arenguvõimalusi sügavalt ja pikaajaliselt. Tõrjutuse põhjused on erinevad – noore ja tema perekonna vaesus, mille põhjuseks võib olla noore ja/või vanemate töötus, töötamine madalapalgalistel äraelamist mittevõimaldavatel ametikohtadel, mille põhjuseks omakorda võib olla madal haridustase jne.
- 2015. aastal hinnati noorte noorsootöösse kaasatuse näitajat esmakordselt piirkonniti, osutades tähelepanu mitte-eestlaste osalusvõimalustele¹¹⁴. **Omavalitsustes, mille elanikkond koosneb 2011. aasta rahvaloenduse andmetel enamikus mitte-eestlastest (19 omavalitsust), osales 2016. aastal noorsootöö tegevustes¹¹⁵ 36% noortest, mida on oluliselt vähem kui Eestis keskmiselt (Eestis kokku osales 50%).** Kui vaatlusaluseid tegevusi lähemalt vaadata, võib näha, et kõige suurem erinevus Eesti üldise näitajaga on laagrites osalemises ning seejärel huvihariduses ja noorteühingutes osalemises. Samal ajal näiteks malevates osalevad nende 19 KOVi noored Eesti keskmisest pisut enam (2016. aastal nende 19 omavalitsuse noortest 1,6%, vrd kogu Eesti noortest 1,4%). Nende omavalitsuste noorte noorsootöös osalemise valikute üheks põhjuseks võib muuhulgas olla nende omavalitsuste elanike üldine sotsiaal-majanduslik taust. Näiteks 2016. aastal moodustas omavalitsustes, kus 2011. aasta rahvaloenduse andmetel oli üle 50% elanikkonnast eesti keelest erineva emakeelega, toimetulekutoetust saanud leibkonnaliikmete arv 27,5% omavalitsuse elanikkonnast ning see on pisut enam kui 2014. aastal. Ülejäänud Eestis sai 2016. aastal toimetulekutoetust 12% elanikkonnast. Seega on võimalik, et neis omavalitsustes on Eesti keskmisest enam selliseid noori, kes valivad osalemiseks lihtsamalt kättesaadava tegevuse ning tegevuse, millega kaasneb kasvõi väike rahateenimise võimalus (noortemalev). Osalus noorsootöös võib olla seotud ka võimaluste olemasoluga – kui Eestis keskmiselt on 1000 noore kohta 2,1 huvikooli, siis nendes 19 omavalitsuses on 1000 noore kohta 1,4 huvikooli. Avatud noortekeskusi on Eestis 1000 noore kohta 0,93, neis omavalitsustes aga 0,54.
- **Üheks noorte tõrjutusriski mõjuriks on madal haridustase.** Noored, kes alustavad tööelu pärast põhihariduse omandamist või varem ega jätka haridusteed, peavad ka pikemas perspektiivis leppima lihttöölise staatusega¹¹⁶. Ainult põhihariduse või madalama haridusega 18–24-aastasi noori, kes õpinguid enam ei jätka, oli Statistikaameti andmetel (Eurostati meetoodika) 2016. aastal 10,9% eagrupid. Õpinguid mittejätkavate madala haridustasemega noorte osakaal on viimase 9 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreas) 10,9%-ni 2016. aastal. Endiselt tekitavad seejuures muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi. Rahvusesti on madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal viimastel aastatel mitte-eestlaste hulgas olnud veidi väiksem (vt tabel 19).

Tabel 19. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal 2010–2014. Allikas Eurostat, statistikaamet

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%) (Eurostat), sh	11,0	10,6	10,3	9,7	12,0	12,2	10,9
mehed;	14,4	12,8	13,3	13,6	16,0	14,2	14,3
naised (Eurostat)	7,6	8,4	7,3	5,8	7,9	10,0	7,4
eestlased ¹ ;	11,6	10,6	10,9	9,9	12,4	11,8	11,3
mitte-eestlased (Statistikaamet)	9,7	10,3	8,4	9,7	9,0	8,1	9,5

¹¹³ Huvihariduse ja huvitegevuse pakkujad ning noorsootöötajad kohalikes omavalitsustes (2016). HTM, Tartu Ülikooli rakendusuuringu keskus. https://www.hm.ee/sites/default/files/hh_ja_ht_lopparuanne.pdf

¹¹⁴ Näitajas sisalduvatest andmetest oli vaid huvihariduses osalemise andmeid ka varem võimalik omavalitsuste kaupa välja arvutada.

¹¹⁵ Huvikoolid, noorteühingud, noortelaagrid, noortemalevad,

¹¹⁶ Krusell, S. (2014) Noored versus parimas tööeas ja vanemaealised tööturul. Kogumikus „Muutuv majandus ja tööturg“. Eesti Statistikaamet. <http://www.stat.ee/72566>

- **Veel üheks tõrjutusriski oluliseks mõjuriks on noorte töötus.** Noorte (15–24-aastaste) töötuse määr on viimase viie aastaga vähenenud kaks korda (33%-lt 13,1%-le), mis viitab ennekõike paranenud tööturuolukorrale ja kahanevale noorte arvule, kuid on EL kontekstis siiski väga positiivne. Teisalt on noorte töötuse tase viimastel aastatel olnud püsivalt rohkem kui kaks korda kõrgem kui 25-aastaste ja vanemate näitaja, mis osaliselt tuleneb asjaolust, et selles vanusegrupis on tööturul aktiivseid noori veel vähe ja kuna töötust arvutatakse vaid nende hulgas, kes töötavad või otsivad tööd, siis paistabki töötuse osakaal suhteliselt kõrge. Eagrupid 15–24 oli 2016. aastal 7600 töötut, mis moodustab 5,7% kõikidest selles vanuses noortest (01.01.2016 seisuga 134 427 noort) ja 13,4% selles vanuses tööturul aktiivsetest noortest. Noorte tööturul osalemine ja tööhõive määr on 2010. aastast alates ühtlaselt kasvanud ning töötuse määr kahanenud. Noorte töötuse määr on viimase 20 aasta jooksul olnud veel madalam vaid 2006–2008 aastatel ning noorte tööhõive määr oli 2015. aasta omast kõrgem viimati 1997. aastal.
- **Mitteaktiivseid noori vanuses 15–24, kes ei õpi ega tööta,** oli Eestis 2015. aastal Eurostati andmetel 10,8% vanuserühmast (hinnanguliselt 14 700 noort). Mitteõppivate ja -töötavate noorte arv on viimase viie aastaga vähenenud sisuliselt 40%. 15–24-aastaste mitteõppivate ja mittetöötavate noorte hulgas moodustavad kõige suurema osa (ligi poole) madala haridustasemega noored – 10,8 protsendist 4,5%, mis samal ajal on pisut väiksem osakaal kui Euroopa Liidus tervikuna. Ülejäänud Euroopa Liiduga võrreldes on aga Eestis oluliselt suurem üldkeskharidusega NEET-noorte osakaal (Eestis 2,6%, Euroopa Liidus 1,8%) ning väiksem kutsekeskharidusega noorte osakaal (Eestis 2,5%, Euroopa Liidus 3,9%).

Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsustes

- Noore võimalused ja soov osaleda otsustes, mis nende elu ja ühiskonda puudutavad, on Eesti sidusa ühiskonna arengu alus. Osalemine enda ja ümbritseva elu korraldamises ja vabatahtlikus tegevuses loob baasi tugeva kodanikuühiskonna arengule, milles noored on sotsiaalsete muutuste aktiivne osaline. Osalusest sõltub paljuski kuuluvustunne ja kaasatuse tajumine, mis aitavad vältida vajadust ja soovi end radikaalselt väljendada või riigist lahkuda.
- 2010. aastal heakskiidetud noorsootöö seadus määratles muuhulgas esmakordselt ka **noortevolikogude** staatuse ja rolli. See on kaasa toonud noorte osaluskoegade arvu tõusu, kohalike omavalitsuste tähelepanu osaluskoegade loomisele ja nende tegevuse toetamisele. Kui 2010. aastal tegutses **15 maakondliku noortekogu** kõrval **45 kohalike omavalitsuste noortevolikogu**, siis 2014. aastaks kasvas nende arv 85-ni. 2015. aastast alates on osaluskoegade arv vähenenud. 2016. aastal oli Eestis kokku 75 osaluskoogu (14 maakondlikku ja 61 KOV osaluskoogu) ning nende tegevuses osales 909 noort.
- Osaluskoegade kõrval on olulisteks kohaliku tasandi osalusvõimalusteks koolides tegutsevad **õpilasesindused**. Suuremat osa tegutsevatest õpilasesindustest, kokku 172 esindust, koondab Eesti Õpilasesinduste Liit¹¹⁷. Õpilasesindustesse kuuluvad 6.–12. klassi õpilased, kes tegutsevad esinduses keskmiselt 1–3 aastat.
- 2016. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt toetatud **17 üleriigilises noorteühingus** oli kokku 14 123 liiget. Ühingute toetamise kriteeriumiks on, et ühingus on vähemalt 500 liiget ja iga ühing tegutseb vähemalt viies maakonnas. **Eesti Noorteühenduste Liit koondab kokku 56 noorteühendust**, milles osaleb ühtekokku üle 28 365 noore. 14 ühingus on üle 500 liikme, kuues jääb liikmete arv vahemikku 100–500, 18 ühingus on 25–100 noort ning 17 ühingus on alla 25 liikme. Noorteühenduste liidu liikmetest noorteühendused paiknevad enamjaolt Harjumaal (30 ühingut) ja Tartumaal (11 ühingut).
- **Ühe osalusvormina** on tööd jätkanud maakondlikud osaluskohtvikud, kus ühe laua taga saavad kohaliku elu parandamist puudutavaid ideid arutada ühelt poolt noored ning teiselt poolt kohaliku elu edendajad: vallavanemad, linnapead, kohalikud ettevõtjad, noorsootöötajad, kultuurimajajuhatajad, ühiskonnaõpetajad, teatrijuhid, koolijuhid jne. **2016. aastal osales osaluskohtvikutes kokku 1354 noort ja 209 otsustajat.**

Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

- 2015. aasta lõpus viidi läbi esimene uuring **noorsootöös osalevate noorte noorsootöö teenusega rahulolu** kohta. Uuringu küsitlusele vastas 2757 noort, neist 814 7–11-aastased ja 1943 12–26-aastased. Noorsootöoga on rahul 86% noortest. Vanusegruppide ja emakeele lõikes erinevusi rahulolus ei ole, poistest on noorsootöoga rahul 84% ja tüdrukutest 88%. Osalusvormide kaupa on

¹¹⁷ Ilves, K. (2013) Laps hariduses ja noorsootöös.

noorteinfo ja noorteühingutega rahul 82% (sealjuures noorteinfo on väga rahul vaid 32% noortest) ja noortemalevatega 92% noortest. Huviharidusega on rahul 91% ja väga rahul 64% noortest.

- Noorte rahulolu üheks oluliseks mõjutajaks on tõenäoliselt need konkreetsed inimesed, kes noortega nende vabal ajal tegelevad. **Eestis on hinnanguliselt üle 5000 noorsootöötaja.** 2016. aasta sügisel valminud uuringu „Huvihariduse ja huvitegevuse pakkujad ning noorsootöötajad kohalikes omavalitsustes“ tulemused Eesti noorsootöötajate arvu kohta erinevad allikast sõltuvalt. Maksimaalselt annab ka see uuring noorsootöötajate arvaks üle 5000.
- EHISe huvikoolide registris sisalduvad andmed huvikoolide õppekasvatustööga tegelevate töötajate kohta (õpetajad, treenerid, huvihariduse spetsialistid, noorsootöötajad, kutseõpetajad, muud töötajad). **Huvikoolide töötajate arv** on järjepidevalt suurenenud – kui 2009/2010. õppeaastal töötas huvikoolides 3405 isikut, siis 2016/2017. õppeaastaks oli neid 4639. 2016/2017. õppeaastal moodustasid 52% huvikoolide õppekasvatustööga tegelevatest töötajatest õpetajad ja 32% treenerid (vastavalt 2658 ja 1638 isikut¹¹⁸). Seoses spordikoolide arvu kasvuga on treenerite arv 2009/2010. õppeaastaga võrreldes kasvanud kõige enam ning kuigi õpetajate arv on aasta-aastalt suurenenud, on nende osakaal kõigist huvikoolide õppekasvatustööga tegelevatest töötajatest vähenenud.
- 2015. aasta avatud noortekeskuste seireküsitluses vastati kokku 130 noortekeskuse kohta, kus töötab kokku 255 sisulise tööga tegelejat (juhti, noorsootöötajat, ringijuhti). Kui seda tulemust üldistada ja eeldada, et Eestis on ühe avatud noortekeskuse kohta keskmiselt kaks sellist töötajat, siis kõigi noortekeskuste kohta oleks neid 2015. aastal olnud orienteerivalt 500. Täiendavalt töötavad noorsootöötajad koolis huvijuhtidena, noorteühingutes, ringijuhtidena jm. 2017. aasta alguse seisuga oli Eestis kehtiv **noorsootöötaja kutsetunnistus** 98 isikul, kehtiv **laagrikasvataja osakutsetunnistus** 2233 isikul ja **laagrijuhataja osakutsetunnistus** 701 isikul.

2.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks

Meetme eesmärk: Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Noorte kaasatus noorsootöös (% noorte koguarvust)	46,4	47	49,1	50	50	53	56	58	60
Sh noorte kaasatus noorsootöös omavalitsustes, mille elanikkonnas on enamuses mitte-eestlased võrdluses Eesti keskmisega ¹¹⁹	-	-	30,9	32	36	35	38	41,5	45

Järgmisteks programmi aastateks prognoosime noorte kaasatuse jätkuvat kasvu, sh prognoosime, et samas tempos kasvab noorte kaasatus noorsootöös omavalitsustes, mille elanikkonna enamuse moodustavad mitte-eestlased. On ebatõenäoline, et huvikoolides ja laagrites osalevate noorte arv väheneks (viimase kolme aasta jooksul on huvikoolides õppivate ja laagrites osalevate noorte arv tõusnud). Võrreldes eelmise aastaga on vähenenud noorteühingute aastatoetust saavates noorteühingutes osalevate noorte arv (põhjuseks võib pidada üldist noorte arvu vähenemist) ja malevates osalevate noorte arv (põhjuseks võib pidada nii seda, et hooajalisi töökohti oli halbade ilmastikutingimuste tõttu vähem, kui ka seda, et korraldati rohkem ööbimisega malevaid, mis on kallimad kui ööbimiseta malevad, ning millest tulenevalt oli ööbimiseta malevavahetustes kohti vähem). Noorte arv on viimastel aastatel küll vähenenud, kuid noorsootöös

¹¹⁸ Kuna üks isik võib töötada mitmel erineval ametikohal, siis kõigis detailsemates jaotustes on kokku rohkem isikuid kui koguarv – näiteks erinevatel ametikohtadel töötavaid isikuid on 2015/2016. õppeaastal 5254, seega üks isik töötab keskmiselt 1,1 erineval ametikohal.

¹¹⁹ Valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ eesmärkide saavutamiseks noortevaldkonnas elluviidavate tegevuste tulemusnäitaja.

osalemise võimalusi on juurde tekkinud. Noorte kaasatuse tõusu noorsootöös aitavad tagada meetme 2 tegevused.

Olulisemad tegevused:

Noorsootöö arendamine uute nutikate vahendite abil – 2016. aastal võib õnnestumisena esile tuua nutika noorsootöö kontseptsiooni loomist, mille eesmärk oli kirjeldada nutika noorsootöö alused, luua eeldused noorsootöös nutikate lahenduste väljatöötamiseks ja kasutusele võtmiseks ning noortevaldkonna eesmärkide täitmiseks kõikide noorsootöö osapoolte koostöös. Kontseptsiooniga määratleti kolm peamist suunda nutikas noorsootöös (sh kaardistati suunaga seotud vajadused ja väljakutsed): 1) noorte suunatud tegevused, 2) noorsootöötajate arenguvajadused nutika noorsootöö elluviimiseks ning 3) noorsootöö kvaliteedi ja noortest parema teadmise arendamine digivahendite abil. Kontseptsioonis kaardistatud väljakutsetega tegelemiseks koostatakse järgmisel aastal tegevuskava, mis kirjeldab, kuidas nendele väljakutsetele vastatakse, tuues välja edasiste tegevuste sisu, nende elluviijaid ja üldise ajaraami.

Huvihariduse üheks prioriteediks on arendada tegevusi, mis soodustavad loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia (LTT) alaste huvide teket ning arengut. Projektkonkurssi „Varaait vol 12“ eesmärk oli mitmekesistada huviharidust eelkõige tehnika ja looduse valdkonnas. Sarnaselt eelmisele aastale oli ka sellel aastal LTT valdkonnas esitatud taotluste arv väike. Kokku esitati 124 taotlust (sh 26 LTT valdkonnas). Toetust eraldati 107 projektile (sh 20 LTT valdkonna projektile, millest 17 olid tehnika valdkonna projektid ja 3 looduse valdkonna projektid). Vähene taotluste arv on tingitud LTT valdkonna vähesest esindatusest huvikoolide seas, aga ka sellest, et LTT valdkonna tegevused ja vahendid on võrreldes teiste valdkondadega kallimad.

Meetme elluviimisel oli tulemuslik erinevate **noorteprojektide toetamine Erasmus+ programmi vahenditest ja hasartmängumaksu laekumisest.**

Erasmus+ programmi vahenditest toetati 5870 noort ja noorsootöötaja osalemist Erasmus+ noortevaldkonna rahvusvahelistes projektides ja 169 Eesti osaleja osalemist 57 rahvusvahelisel koolitusel (nendest 5 rahvusvahelist koolitust korraldati Eestis). Euroopa Vabatahtliku teenistuse raames tuli Eestisse 110 vabatahtlikku ning välismaale läks 30 vabatahtlikku. Veel korraldati vabatahtliku teenistuse raames 18 koolitust, kus osales 255 vabatahtlikku.

Hasartmängumaksu laekumisest toetati 21 noortevaldkonna aastaprojekti ja 77 väikeprojekti, sh toetati järgmisi projekte:

- **„Noorte tervistav ja arendav puhkus“**, mille raames osales laagritegevustes 29 423 noort (sh 2524 vähemate võimalustega noort). Toetati 23 püsilaagrit, 60 projektlaagrit ning kaht hariduslike erivajadustega laste kooli laagriprojekti. Noortelaagrite juhtidele ja kasvatajatele korraldati 22 koolitust, laagrikorraldajatele kaks koolitust ja koolitajatele üks koolitus. Kokku osales koolitustel 620 inimest.
- **„Noortemalevad“**, mille raames toetati 47 malevakorraldajat. Malevates osales 3888 noort, sh 861 ööbimisega vahetustes ja 3027 ööbimiseta vahetustes.
- **„Noortekohtumised“**, mille eesmärk oli suurendada Eestis elavate 11–16-aastaste erineva emakeelega noorte omavahelist suhtlemist, teineteisemõistmist ja arengut, kasvatada osalejate kultuurilist teadlikkust, avatust ja sallivust. Noortekohtumiste puhul on tegemist erineva kultuuritaustaga noortegruppide koostööprojektiga, projekti töötavad välja ja viivad ellu noored ise. Kokku toetati 77 projekti 1768 noore osalemiseks noortekohtumisel 2016. ja 2017. aastal.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 3,5 miljonit eurot. 2016. aasta tegelikud kulud on u 3,5 miljonit eurot.

Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine

Meetme eesmärk: Noorel on väiksem risk olla tõrjutud.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				Siht	tege-lik				
Noori huvikooli kohta	527	492	456	480	475	475	450	425	400
Noori noortekeskuse kohta	1250	1181	1154	1160	1077	1150	1100	1050	1000

Järgmiste programmiaastate jooksul noorsootöö piirkondlik kättesaadavus ei halvene. Noorsootöö asutuste arv on viimastel aastatel kasvanud ja meil ei ole alust arvata, et asutuste arv järgmiste aastate jooksul väheneks. Haldusreform võib küll mõjutada noorsootöö asutuste arvu (nt kui otsustatakse mõni huvikool või noortekeskus sulgeda või vastupidi, kui võimekamad KOVid otsustavad huvikooli ja noortekeskusi juurde luua), kuid praegu on raske prognoosida, milline see mõju võiks olla. Saame öelda, et seoses noorte arvu vähenemisega on oluline, et lisaks uute asutuste tekkimisele säiliks ka juba olemasolevad asutused. Lisaks aitavad noorsootöö piirkondlikku kättesaadavust parandada tõrjutusriskis noorte kaasamiseks ja noorte tööhõivevalmiduse parandamiseks kavandatud tegevused.

Huvitegevuse täiendavaks toetamiseks on riigieelarves 2017. aastal ette nähtud 6 miljonit eurot ja alates 2018. aastast 15 miljonit eurot. Eesmärk on 7–19-aastaste noorte huvitegevuses ja huvihariduses osalemise suurendamine, parandades selle kättesaadavust ja mitmekesisust. Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel töötati huvitegevuse toetussüsteemi jõustamiseks välja noorsootöö seaduse, Eesti Vabariigi haridusseaduse ja huvikooli seaduse muutmise seaduse eelnõu koos kahe rakendusakti kavandiga: Vabariigi Valitsuse 6. veebruari 2015. a määruse nr 16 „Riigieelarve seaduses kohaliku omavalitsuse üksustele määratud toetusfondi vahendite jaotamise ja kasutamise tingimused ja kord” muutmise ning haridus- ja teadusministri määrus „Huviala valdkondade kvaliteedi arendamise toetuse taotlemise, eraldamise ja eraldamisest keeldumise tingimused ja kord”. Seaduseelnõu järgi läheb toetus KOVile toetusfondi kaudu (u 95% kogueelarvest). Toetuse kasutamine on suuresti KOV otsustada, kuid lisatoetus ei tohi asendada praegusi kulusid huviharidusele ja huvitegevusele. Toetus esindusühingutele on 2,5% kogueelarvest huviala valdkondade (LTT, muusika, kunst, sport, tants, üldkultuur) kvaliteedi arendamiseks ning 2,5% on toetus KOVide nõustamiseks ja seireks, huvihariduse ja huvitegevuse olukorra kaardistamiseks, planeerimiseks ning tulemuste hindamiseks.

Tegevus „Tõrjutusriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ oli osalt edukas, aga osalt hõlmas alategevusi, mille elluviimine osutus keerulisemaks. Ellu viidi järgmised tegevused:

- **Noorte omaalgatuslike ideede toetamiseks** korraldati projektikonkurss, mis oli noorte seas väga populaarne. Noortel oli võimalik taotleda toetust ideedele/projektidele, mida nad soovisid oma kodukohas ellu viia. Omaalgatuslike ideede toetamise eesmärk on edendada noortes aktiivset eluhoiakut, võimaldada neil omandada uusi teadmisi ning arendada nende ettevõtlikkust. Esitatud 62 omaalgatuslikust ideest toetati ja viidi ellu 23 ideed/projekti, mis panustasid kogukonna arengusse Eesti eri piirkondades¹²⁰.
- Vaatamata erinevatele väljakutsetele, saab edukaks pidada ka **kohalike omavalitsuste koostöögruppide** tegevussuuna elluviimist, mille eesmärk on laiendada noorsootöös osalemise võimalusi ning viia noorsootöö teenused uute noorteni. Tegevussuuna elluviimise tulemusena saavutati koostöökokkulepe 120 KOViga, kes olid nõus noorsootöö teenuste piirkondliku kättesaadavuse suurendamiseks ja noorte paremaks noorsootöösse kaasamiseks koostööd tegema. Ühine tegevuskava valmis ning selle elluviimist alustasid 12 koostöögruppi (61 KOV). Tegevuskavade esmane analüüs näitas, et nimetatud 61 kohaliku omavalitsust loovad noortele perioodil 2016–2018 330 uut võimalust noorsootöös osalemiseks. Ainuüksi 2016. aastal kaasati loodud uutesse võimalustesse 3422 noort. Uuteks võimalusteks loetakse tegevusi, mida koostöögruppi kuuluvates KOVides enne tegevussuuna käivitamist ei olnud, või olemasolevate võimaluste täiendamist, nt tegevused huvitegevuse (LTT, sport, kultuur), avatud noorsootöö, laagrite, osaluse (osaluskogud jt osalusvormid), tööhõivevalmiduse tõstmise (ettevõtlikkuse ja omaalgatuse toetamine) valdkondades. Ülejäänud 59 KOV koostöögruppide tegevuskavad valmivad järgmise aasta alguses.
- Käivitati NEET noortele suunatud programm **Noorte Tugila**, mille eesmärk on NEET noored (15–26-aastased) üles leida (mobiilse kontaktnoorsootöö, võrgustikutöö jt tegevuste abil), neid motiveerida ning neile individuaalset tuge pakkuda ja koostöös kohaliku võrgustikuga aktiivsetesse tegevustesse suunata (nt kooli, tööturule, noortevaldkonna tegevustesse jne). Programmi rakendab pea 50 noortekeskust 137 KOVis. Programmi käivitamine on küll võtnud planeeritust kauem aega, aga arvestades, et varem ei ole Eestis sarnast programmi olnud, võib tulemustega rahul olla. Lisaks

¹²⁰ Toetust saanud projektide kohta on võimalik rohkem lugeda [siit](#).

saab programmi elluviimisel tulemuslikuks pidada seda, et loodud on üle-eestiline n-ö tugila võrgustik (st tugiteenusega on kaetud kõik maakonnad). Programmi raames on tugiteenuseid pakutud 2014 NEET noorele (neist 333 liitus programmiga eelmine aasta).¹²¹

- **Kogukonnapraktika programmi** raames on gümnaasiumide õpilastel võimalik ühiskonnaõpetuse aine raames käia praktilisel kohalikus vabaühenduses. Noortel on võimalik omandada teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis aitavad neil kasvada aktiivseks ühiskonnas osalejaks ja vastutustundlikuks kodanikuks. Kogukonnapraktika programmi kaasatud koolide, noorte ja vabaühenduste arv jäi kavandatud väiksemaks – tegevuses osales 19 kooli 608 noorega ning koostööd tehti 113 vabaühendusega (planeeritud oli 25 kooli 750 noorega, ning koostööd planeeriti teha vähemalt 200 vabaühendusega). Järgmisel aastal on plaanis aktiivsemalt tegeleda koolide ja vabaühenduste värbamisega.¹²²
- **Kutselaborite** puhul on tegemist mobiilse haagisega, mis on sisustatud erinevate seadmetega, mis võimaldavad noortele tutvustada metalli- ja puidusektori erinevaid ameteid. Tegevussuuna käivitamine võttis planeeritust kauem aega, mistõttu kutseid ja ameteid tutvustavad kutselaborid valmivad 2017. aasta alguses (kutselaborite tutvustamine oli planeeritud selle aasta lõpuks).
- **Noorte töösuve programm** annab noortele võimaluse saada esmast töökogemust, tutvuda erinevate erialade ja tööalase seadusandlusega. Programmi kaasatakse KOVe, kus ei ole viimase kolme aasta jooksul malevaid korraldatud – see on osutunud oodatust suuremaks väljakutseks. Tööandjate leidmine on keeruline ning KOVide võimekus ja tahe malevaid korraldada väike. Seda näitavad ka programmi tulemused, kus 114st viimase kolme aasta jooksul malevaid mitte korraldanud KOVist korraldas maleva üksnes 12 omavalitsust ning malevategevustes osales 132 noort (planeeritud oli kaasata 50 omavalitsust ja 1500 noort). Järgmisel aastal planeerime aktiivsemalt tegeleda tööandjate leidmisega ning KOVide teadmiste ja oskuste parandamisega.
- Parema teadmise saamiseks noorte tõrjutusrisi põhjustest koondati **infot noorteseire aastaraamatusse**, mis valmib järgmisel aastal ning mille teema on mitteformaalne õppimine. Lisaks, uuendati Eesti noorte tõrjutusrisi klastrite analüüsi ning kohalike omavalitsuste koostöögruppide analüüsi. Noortele (sh tõrjutusrisi noortele) suunatud tegevuste mõju hindamiseks valmis noortevaldkonna seire- ja analüüsisüsteemi kirjeldus. Kaardistati Eesti ja rahvusvahelisi noortevaldkonna ja sotsiaalteaduste kogemusi ja võimalusi andmepõhiste uuenduste kasutamiseks ning analüüsiti noortevaldkonna vajadusi teadmiste suurendamiseks noorte ja noorsöötöo kohta.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et tegevuse „Tõrjutusrisi noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ raames on noorsootöö teenustes osalenud 12 159 noort, sh 2014 NEET-noort (vanuses 15–26a). Eesmärk on, et tugimeetmetes osalenud NEET-noortest vähemalt 40% on 6 kuud pärast tegevuse lõpetamist väljunud NEET noore staatusest. 776 NEET-noort on 2016. aasta lõpu seisuga programmist väljunud, sh 231 noorel on programmist väljumisest möödas 6 kuud ning neist 197 on läinud kooli, tööle, teevad mõlemat, läksid sõjaväkke või on lapsehoolduspuhkusel. Seega võib öelda, et sekkumine on olnud väga tulemuslik – 85% NEET-noortest on 6 kuud pärast programmist lahkumist väljunud NEET-noore staatusest.

Meetme 2 raames viidi läbi avatud **noortekeskustele suunatud projektikonkurss**, mille eesmärk on avatud noorsootöö kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamine kohalikul tasandil. Projektikonkurss viidi läbi uuenenud tingimuste ja korra alusel – konkursiga ei sätestatud toetuse eraldamisel prioriteetseid suundi, vaid toetati nii noorsootöö teenuse osutamist kui ka teenuse osutamiseks vajalike korduvkasutatavate vahendite soetamist ja/või taastamist. Üks projektide hindamise kriteerium oli, et projekti idee väljatöötamise ja projekti koostamise oleksid kaasatud noored ise. Projektikonkursiga toetati 184 projekti (sh 25 LTT valdkonna projekti).

Noorte tõrjutusrisi maandamisele aitasid 2016. aastal olulisel määral kaasa edukalt ellu viidud Euroopa Majanduspiirkonna toetuste programmi „**Riskilapsed ja -noored**“ tegevuskavas kavandatud tegevused.

¹²¹ Tugila programmi kohta on võimalik rohkem lugeda [siit](#).

¹²² Programmi kohta on võimalik rohkem lugeda [siit](#).

Muuhulgas toetati projekti „Riskilaste toetusprogrammi rakendamine läbi noortekeskuste“, mille tulemused on olnud väga head – projekti teostas 86 noortekeskust üle Eesti ning kogu projekti vältel on noorsootöö teenuste pakkumise kaudu kontakt loodud 20 000 noorega, kellest 3500 ei olnud varem noorsootöö teenuseid saanud. Lisaks toetati projekti „HUKK-AP“, mille raames käivitati riskis olevate noorte kaasamiseks 69 piirkondlikku huvitegevust, kus kogu projekti vältel osales huvitegevustes 3231 riskis olevat noort üle Eesti.¹²³

Viimast korda toetati maavalitsuste kaudu noorteinfo teenusepakkujaid. 2015. aastal läbiviidud uuringu „Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootööga“ tulemused näitasid muuhulgas seda, et kõikidest noorsootöö teenustest on noored kõige vähem rahul noorteinfo. Sellest tulenevalt otsustasime noorteinfo teemal tellida eraldi analüüsi. 2016. aastal valmis „Noorteinfo teenuse kättesaadavuse ja kasutajamugavuse tõstmise analüüs“, millega kaardistati noorte infovajadused ja infokanalid, mida noored soovivad neile vajamineva ja huvipakkuva info saamiseks kasutada. Samuti analüüsiti, milliseid nutikaid lahendusi võiks arendada, et tagada noorteinfo jõudmine kõikide noorteni. Analüüsi tulemused näitasid muuhulgas seda, et noored kasutavad teavitamis- ja nõustamiskeskuste teenuseid pigem harva ning ka tulevikus eelistavad noored oma infot saada teistest infokanalitest, mitte teavitamis- ja nõustamiskeskustest. Tuginedes nimetatud uuringule ja analüüsile oleme otsustanud kogu noorteinfo süsteemi tervikuna üle vaadata, et tagada noortele neile vajamineva ja huvipakkuva info arusaadavus ning piisav ja kiire kättesaadavus.

Korraldati noorte infomess Teeviit, kus noortele tutvustati praktiliste lahenduste abil erinevaid töömaailma valdkondi. Infomessi külastas 5448 inimest.

Paralleelselt arvamusefestivaliga toimus noortepäev, millel osales hinnanguliselt 1000 noort.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 4,1 miljonit eurot, sh 2014–2020 perioodi struktuuritoetuse meetme 2.7 „Noorte tööhõivevalmiduse toetamine ning vaesuse mõju vähendamine noorsootöö teenuste kättesaadavuse kaudu“ vahendid. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 5,5 miljonit eurot. Tegelikud kulud on eelarves planeeritud suuremad EMP programmi „Riskilapsed ja -noored“ suuremate väljamaksete tõttu. Projektide maksetaotluste esitamine ja seega ka nende menetlemine ja väljamaksmine nihkus suures osas 2016. aastasse.

Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsuste tegemises

Meetme eesmärk: Noorte osalus otsuste tegemises on rohkem toetatud.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud)	80	85	83	140	90 ¹²⁴	155	170	185	200

2015. aastal ei olnud veel võimalik öelda, milline saab olema haldusreformi mõju juba olemasolevatele osaluskogudele. Sellele vaatamata võisime prognoosida, et haldusreform toob endaga kaasa muudatusi, mis võivad indikaatori täitmist tulevikus pärssida. Kuigi praegu on veel vara hinnata haldusreformi lõplikku mõju olemasolevate osaluskogude arvule, saame praeguste andmete põhjal öelda, et kohalike omavalitsuste ühinemise tulemusena on oma tegevuse lõpetanud 19 osaluskogu. Võime prognoosida, et ka järgmisel aastal on osaluskogusid, mis oma tegevuse lõpetavad. Samuti võime prognoosida, et maavalitsuste kaotamisega kaovad ka maakondliku tasandi noortekogud. Seetõttu on olemasolevate osaluskogude arvu säilitamine väljakutseks ka edaspidi. Samas näitavad andmed, et paralleelselt tegevuse lõpetanud osaluskogudega tekib uusi osaluskogusid juurde. Seetõttu on jätkuvalt oluline toetada nii olemasolevate osaluskogude kui ka uute osaluskogude loomist.

2016. aastal ei saavutatud noorte organiseeritud osalusvõimaluste arvu tõusu osas läbimurret – organiseeritud osalusvõimaluste näitaja sihttasest ei saavutatud, kuid võrreldes eelmise aastaga tõusis näitaja 83-lt organiseeritud osalusvõimaluselt 90-le. Väljakutseks on olnud nii osaluskogude arvu püsijäämine

¹²³ Teiste „Riskilapsed ja -noored“ programmi raames toetatud projektide kohta on võimalik rohkem infot saada [siit](#).

¹²⁴ Sisaldab 14 maakondlikku osaluskogu, 61 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu ja 15 osaluskohvikut. Eelmistel aastatel seirasime ainult KOVide noortevolikogude ja maakondlike osaluskogude arvu.

samale tasemele kui ka uute osalusvormide juurde tekkimine. Oleme eesmärgiks seadnud kaardistada erinevad alternatiivsed osalusvormid, mida osaluskogude kõrval edasi arendada. Kõik noored ei soovi osaleda olemasolevates osaluskogudes, mis ei tähenda, et nad ei soovi aktuaalsetes teemades ning oma elu ja heaolu puudutavates küsimustes kaasa rääkida. Seetõttu oleme otsustanud hakata arendama alternatiivseid osalusvorme, et igal noorel oleks võimalik oma hääli kuuldavaks teha talle sobival ja huvipakkuval viisil.

Kuigi meetme elluviimisel ei saavutatud läbimurret, võib tulemuslikuks pidada, et paralleelselt tegevuse lõpetanud osaluskogudega oli ka neid osaluskogusid, mis oma tegevust alles alustasid. Kokku tekkis 2016. aastal 11 uut noortevolikogu nendes kohalikes omavalitsustes, kus varem noortevolikogu ei olnud. Vaatamata sellele, et oma tegevuse lõpetanud osaluskogusid on rohkem kui alustanud osaluskogusid, on osaluskogudes osalevate noorte arv kasvanud 19 noore võrra (2015. aastal oli osaluskogude liikmete arv 890). See näitab, et olemasolevate osaluskogude toetamine on jätkuvalt eesmärgipärane ning on noori, kelle jaoks nimetatud osalusvõimalus pakub kõige rohkem huvi.

Lisaks otsustasime 2016. aastal teha muudatuse indikaatori metoodikas – indikaatori sisse loetakse lisaks maakondlikele noortekogudele ja kohaliku omavalitsuse noortevolikogudele ka osaluskohvikud. Osaluskohvikute puhul on tegemist aruteluvormiga, kus noored ja otsustajad saavad ühise laua taga erinevate noorte jaoks aktuaalsete probleemide üle arutleda. Üleriigilised osaluskohvikud toimusid juba 7. korda ning osaluskohvikutest võttis osa 1354 noort ja 209 otsustajat (2015. aastal 1481 noort ja 294 otsustajat). Osaluskohvikud on osalusvõimalusena noorte seas populaarne ja noorte jaoks oluline võimalus oma elu puudutavatel teemadel kaasa rääkida. Samuti on see otsustajate jaoks hea võimalus saada oma piirkonna noortega kontakti ning kuulda noorte mõtteid ja ettepanekuid.

Eelmisel aastal sõlmis HMT Eesti Noorteühenduste Liiduga lepingu uute noorte osalusvormide analüüsi tegemiseks. Eesmärk oli välja selgitada, millised osalusvõimalused on Eesti noorte jaoks täna juba olemas ning kaardistada uued võimalikud osalusvormid, mille toetamisse panustada. Noorteühenduste liidu tehtud analüüsile lisaks valmis Eesti Noorsootöö Keskuse osalusvormide ja -võimaluste kaardistus ja analüüs. Lisaks on meetme 2 KOV koostöökogude moodustamise tegevussuund andnud rohkem teadmisi erinevatest osalusvormidest, mis on kohalikul tasandil lisaks osaluskogudele veel olemas. Nii noorteühenduste liidu kui ENTK analüüsides ja KOV koostöökogude tegevussuunast saadud info põhjal planeerime järgmisel aastal jätkata alternatiivsete osalusvõimaluste kaardistamisega ning võimalusel nende edasiarendamise ja toetamisega. Samal ajal jätkame juba olemasolevate osaluskogude toetamist. Pärast haldusreformi võiks igas kohalikus omavalitsuses tegutseda nii noortevolikogu kui ka teised alternatiivsed osalusvõimalused, et igal noorel oleks võimalik erinevatesse otsustusprotsessidesse panustada.

Meetme 3 kinnitatud eelarve 2016. aastal on 700 000 eurot ja tegelikud kulud jäid samasse suurusjärku.

Meede 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

Meetme eesmärk: Noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				Siht	tege-lik				
Koolituse tulemusel pädevusi tõstnud noorsootöötajate osakaal aasta lõikes (%)	-	10	12	12	15,88	12,5	13	14	15

Meetme elluviimine oli tulemuslik ja indikaatori sihttase on saavutatud. Koolituste tulemusel pädevusi tõstnud noorsootöötajate osakaal oli kavandatud 12% asemel 13,7%. Järgmistel programmiaastatel kasvab veelgi koolituste tulemusel pädevusi suurendanud noorsootöötajate arv. Sarnaselt eelmise aastaga oli ka sellel aastal noortevaldkonna töötajate huvi täienduskoolitustes osaleda jätkuvalt suur. Laagripersonal koolitustegevustes osalejate arv jäi samale tasemele (kokku 620 osalejat, 2015 – 610 osalejat), sh laagrikasvatajate ja laagrijuhatajate koolitustel 494 osalejat, laagrijuhude koolitusseminaridel 108 osalejat ja koolituskorraldajate koolitustel 18 osalejat. Lisaks on positiivne, et üha enam taotletakse noorsootöötaja kutset ja osakutset. Kevadel ja sügisel toimunud taotlusvoorus taotles kutset/osakutset kokku 619 noorsootöötajat ja kutsetunnistus või osakutsetunnistus väljastati 488 noorsootöötajale (2015. aastal taotles kutset/osakutset 576 noorsootöötajat ja kutsetunnistus/osakutsetunnistus väljastati 477 noorsootöötajale).

Õnnestumisena võib välja tuua noorsootöötajate koolituste arendamiseks elluviidud tegevusi: nende raames lõppes 6 arenguprogrammi kunstikoolide, muusikakoolide ja tantsukoolide juhtidele ning NEET noortega

töötavatele spetsialistidele ja ANK juhtidele (kokku osales arenguprogrammides 153 osalejat). Lisaks algatati 6 uut arenguprogrammi, mis jätkuvad 2017. aastal. Lõppes 34 temaatilist koolitust, sh kogukonnapraktika läbiviimist toetavad koolitustegevused, huvihariduse arengut ja mitmekesisust soodustavad koolitused jne (kokku osales temaatilistel koolitustel 778 osalejat). Toimus 48 noortevaldkonna piirkondlikku arengut toetavat koolitust KOVidele, kes alustasid KOV koostöökogude tegevussuuna raames esimesena koostööd (kokku osales koolitustel 185 osalejat) ning sügisel alustati järgmisena koostööd alustavate KOVide koolitustega. Et tugevdada noorsootöö praktikat rahvusvaheliste teadmiste ja oskuste abil, toimus seminar „Theory meets Practice“, mille raames kaasati väliskoolitaja (seminaril osales 23 osalejat).

Noorsootöö ja noortepoliitika mõju paremaks esiletoomiseks ühiskonnas kinnitati noorsootöötajate tunnustuskonkursi uued kategooriad – aasta noorsootöötaja, aasta huvikool, aasta noortekeskus, aasta noorteühing, aasta osaluskogu, aasta noortemalev, aasta noortelaager, aasta kohalik omavalitsus, aasta noortevaldkonna sõber/toetaja, aasta sündmus/algatus/koostöö noorsootöös ning pikaajaline panus noortevaldkonda.

Noorsootöö nädala „Lugude kõla“ raames pöörati tähelepanu noorsootöö mitmekesisusele ja suurendati avalikkuse teadlikkust noorsootöötaja ametist.

Meetme 4 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 2,6 miljonit eurot, sh 2014–2020 perioodi struktuuritoetuste vahendid. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 2,5 miljonit eurot.

2.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi tulemuslikkust võib kokkuvõtvalt hinnata heaks.

Kõigi nelja meetme rakendamine oli tulemuslik ja enamiku näitajate muutus positiivne:

Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks – noorte kaasatus noorsootöös suurenes.

Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine – noorsootöö kättesaadavus kohalikul tasandil paranes.

Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsuste tegemises – noorte osalusvõimaluste arvu suurendamise osas ei saavutatut küll läbimurret, aga võrreldes eelmise aastaga kasvas organiseeritud osalusvõimaluste arv 83-lt osalusvõimaluselt 90-le. Samuti suurenes osaluskogudes osalevate noorte arv.

Meede 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine – koolituses osalenud noorsootöötajate osakaal tõusis kavandatust kiiremini.

Tulemusvaldkond: teadus

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” tulemusaruanne¹²⁵

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni arendamise üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks.

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” (TAI strateegia)¹²⁶ rakendamine peab tagama Eesti TAI süsteemi koordineeritud arendamise ja võimekuse tõusu, arvestades riigi eelarvestrateegiaga, ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 ja muude riiklike tegevuskavadega. Samuti peab rakendamine arvestama TAI strateegiaga külgnevate ja sellega osalt kattuvate valdkondade strateegiate ja arengukavadega (nt Eesti ettevõtluse kasvustrateegia 2014–2020).

Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine;
- 2) teadus- ja arendustegevus (TA) toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides;
- 3) TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks;
- 4) Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav.

Eesmärkide saavutamisse panustavad ka Kaitseministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Maaeluministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi meetmed ja tegevused.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldeesmärgi näitajad:

Näitaja	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					Siht	tege-lik				
Teadus- ja arendustegevuse investeeringute tase SKPst ¹ , sh	2,12	1,73	1,45	1,5	2,2	selgub 2017	2,4	2,6	2,8	3,0
erasektori TA kulutused SKPst (%)	1,24	0,84	0,65	0,72	1,4	selgub 2017	1,4	1,6	1,8	2,0
(Ettevõtete) tootlikkus hõivatu kohta (% ELi keskmisest) ¹	73,2	72,8	73,8	selgub 2017	73,6	selgub 2018	75,4	76,0	78,0	80
Koht ELi innovatsiooniliidu tulemustabelis ²	-	14	13	13	12	14	12	11	11	10

¹ Allikad: Eurostat, Statistikaamet.

² Allikas: Innovatsiooniliidu tulemustabel 2014.

Hetkeolukorra ja üldeesmärgi näitajate täitmise analüüs

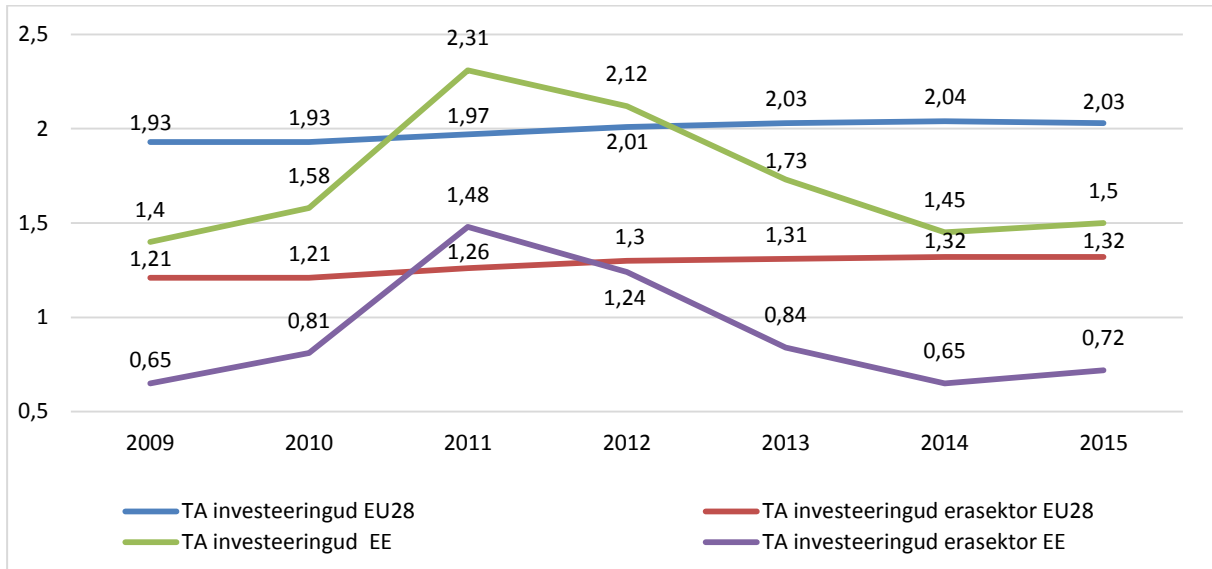
- **Eesti TA investeeringute tipptase** viimase kümne aasta jooksul oli 2011. aastal, kui see oli 384,4 miljonit eurot ehk 2,31% SKPst. Alates 2012. aastast on Eesti TA investeeringute tase olnud languses, jõudes 1,45%-ni SKP-st aastal 2014 (286,7 mln eurot). 2015. aastal tõusis see jälle 1,5%-ni SKPst (302,8 mln eurot). Seejuures on ettevõtlussektori TA investeeringud langenud 2011. aasta 1,48%-lt 0,65%-le SKPst 2014. aastal (vastavalt 246,3 mln ja 128,3 mln eurot). **2015. aastal**

¹²⁵ Tulemusaruandes on kajastatud ainult HTMi vastutusalas olevad meetmed ja tegevused.

¹²⁶ Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ heakskiitmine – Riigi Teataja III, 29.01.2014, 2.

saavutati võrreldes eelmise aastaga 12% kasv ning ettevõtlussektori TA investeeringud olid kokku 144,9 miljonit eurot (0,72% SKPst). Kui 2014. ja 2015. aastal oli **TA kulutuste langus Eestis Euroopa Liidu suurim** – vastavalt 19% ja 16%, siis nüüdseks on langustempo raugenud ning asendumas väikese tõusuga.

- Hoolimata järsu langustrendi peatumisest pole strateegia üldesmärgi näitajate sihttasemetete täitmine siiski realistlik. Täna kehtivas riigi eelarvestrateegias on valitsussektori ja prognoositava erasektori poolse rahastamistaseme tingimustes oodatav **TA investeeringute tase aastaks 2020 2% SKPst. Eldusel, et erasektori TA investeeringud kasvavad ka edaspidi 2015. aasta tasemel ehk u 12% aastas, on erasektori prognoositav TA tase aastaks 2020 1% SKPst.**

Joonis 34. Teadus- ja arendustegevuse investeeringute maht %-na SKP-st. Allikas: Eurostat (seisuga 24.01.2017)

- Avaliku sektori TA vähenemist saab selgitada eelkõige ühe EL tõukefondide perioodi lõppemisega ja teise perioodi väiksema mahuga. Välisvahendid (tõukefondid) moodustasid viimastel aastatel umbes poole HTM TA eelarvest. 2016. aasta eelarves oli välisvahendite osakaal 48%.
- See ei ole siiski ainuke põhjus. TA põhilised instrumendid (uurimistoetused ning baasfinantseerimine), millest rahastatakse pidevat teadustööd, ei ole pärast 2008. aasta majandussurustisest tingitud eelarve vähendamist endisele reaalkulude tasemele jõudnud. Kuna SKP on aeglaselt, aga järjekindlalt tõusnud, on ka see mõjutanud TA osakaalu langust. Kui arvestame inflatsiooniga, siis 2007. aasta püsihindades on põhiinstrumentide langus u 20%. Reaalkulude langus on aidanud pidurdada 2016. aastal saavutatud maksutuludest rahastatud HTM teaduseelarve osakaalu tõus.
- Erasektori muutusi seletavad Eesti ölitööstuses aastatel 2010–2012 tehtud olulised investeeringud tehnoloogia arendusse. 2013. aastal jõuti piloottehase ehitusel tootmisfaasi ja uusi investeeringuid tehti palju väiksemas mahus, mis oligi teadus- ja arendustegevuse kulutuste languse põhjuseks (Statistikaamet). 2014. aastal toimunud 19% vähenemise põhjustasid eelkõige töötleva tööstuse, info ja side ning kutse-, teadus- ja tehnikategevuse langus. Huvitaval kombel on 2015. aasta tõus samuti seotud töötleva tööstuse ning info ja side investeeringute kasvuga (Statistikaamet).
- Nii avalik kui ka erasektor saavad finantseerimist kolmest allikast. Olulisim allikas on mõlemal omafinantseerimine: avalikku sektorit rahastab eelkõige riik, ettevõtlussektorit aga ettevõtlussektor ise. Tähelepanu tasub juhtida asjaolule, et **ettevõtlussektori tellimused avalikule sektorile** moodustasid 2015. aastal 4,6% avaliku sektori TA mahust – kui seda võrrelda teiste arenenud riikidega, jääb Eesti tase OECD ja Euroopa Liidu keskmisest maha ligikaudu 2–2,5 korda. Samas on see näitaja võrreldes 2011. ja 2012. aasta madalseisuga, mil see näitaja oli 3%, hakanud vaikselt kasvama. Teine Eesti eripära on, et **välismaa allikate osakaal** teaduse rahastajana on EL keskmisest veidi kõrgem – eriti avalikus sektoris teostatud TA puhul. See on otseselt seotud ka Eesti eduka osalemisega EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammides.
- Võrreldes paljude teiste Euroopa Liidu riikidega, finantseerib Eestis riik suhteliselt suuremat osa ettevõtlussektori TA kuludest: 2014. aastal rahastas riik ettevõtlussektori TA kulutustest Eestis 10%,

EL keskmine 6%. Selle näitaja juures on oluline arvestada, et Eesti rakendab ettevõtete toetamisel ainult otsetoetusi – Eestis puuduvad teadus- ja arendustegevuse maksuerandid, mis mitmes teises OECD riigis on peamine riigipoolse tugi ettevõtlussektori TA-le.

- Lisaks eelnevale näevad valitsuse tegevusprogramm, konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ ja TAI strateegia 2014–2020 ette avaliku sektori teaduse rahastuse tõstmist 1%-ni SKP-st. Arvestades riigi eelarvestrateegia 2017–2020 seisu ja rahandusministeeriumi 2016. aasta suvist majandusprognosi ning järkjärgulist liikumist 1% poole aastaks 2019, on 2018. aastal ressursside lisavajadus 23,4 miljonit eurot ja 2019. aastal 56,8 miljonit eurot. Kui tahta eesmärk saavutada juba 2018. aastaks, siis on konkreetse aasta lisavajadus juba 42 miljonit eurot, eeldusel, et majanduskasv jääb prognoositud tasemele.
- 2014. aastal tõusis **Eesti ELi riikide hulgas Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** (European Innovation Scoreboard)¹²⁷ eelmise aastaga võrreldes ühe koha võrra ehk 13. kohale ning oli selle tulemusega EL keskmise hulgas (riikide grupis „innovatsiooni järgijad“). Alates 2015. aastast on Eesti positsioon Euroopa Liidu riikide võrdluses langenud (14. koht), mistõttu Eesti on nii 2015. kui ka 2016. aasta Euroopa innovatsioonitabelites liigitatud varasemaga võrreldes tase allpool olevasse „mõõdukate innovaatorite“ gruppi. Alates 2015. aastast on nii absoluutväärtuses kui ka EL keskmise suhtes langenud ka Eesti summaarse innovatsiooniindeksi väärtus.
- Euroopa Komisjoni väljaantav **innovatsiooni tulemustabel** vaatleb riikide tulemuslikkust 25 näitaja osas. Tulemusi vaadeldakse võrdluses sama näitaja EL keskmisega. Kümne näitaja puhul on Eesti tulemus ELi keskmisest kõrgem.

Eesti on parimad näitajad (indikaatorid) on (EL keskmisest):

- o rahvusvahelises koostöös ilmunud publikatsioonid – 198%,
- o riskikapitali investeeringud – 217%,
- o **TA-ga mitteseotud** innovatsioon – 227%,
- o ühenduse kaubamärgid – 190%.

Mitu indikaatorit hõlmavate koondindikaatorite ehk dimensionide järgi on Eesti edukas:

- o ettevõtte (*firm*) investeeringutes (130%, III koht riikide pingereas),
 - o finants- ja tugimeetmetes (148%, II koht riikide pingereas).
- **EL keskmisest 11% kõrgemal on ka avaliku sektori TA kulutused.** Keskmisest tunduvalt nõrgemad on Eesti näitajad kolmandatest riikidest pärit doktorantide arvu, litsentside ja patentide arvu ning avaliku ja erasektori koostööpublikatsioonide arvu osas. Summaarse innovatsiooniindeksi langus on seotud majanduslike mõjude, innovaatiliste ettevõtete ja intellektuaalomandi näitajate vähenemisega.
 - **Eesti ettevõtete tootlikkuse tõstmine on konkurentsivõime edendamisel üks peamisi ülesandeid, eriti olukorras, kus ettevõtete tootmiskulud on lähenemas arenenud riikide tasemele.** Viimase kümne aastaga on Eesti ettevõtete tootlikkus lähenenud 10% võrra ELi keskmisele tasemele, aga viimastel aastatel on Eesti tootlikkuse kasvutempo aeglustunud. Leedu on tootlikkuse poolest Eestist isegi möödunud. Samas vahe Soome ja Rootsi järgest väheneb. Siin ei ole põhjuseks niivõrd Eesti kiire kasv kui Põhjamaade suurem langus Euroopa Liidu keskmisega võrreldes. Kuna nii tööga hõivatud isikute kui ka töötatud tundide arv on Eestis kiirelt suurenenud, võib eeldada, et hõive suurenemisest tulenev majanduskasv on ammendumas. Edaspidi saab majanduskasvu veduriks olla kiirem tootlikkuse kasv, millele peaks eelnema investeeringute suurenemine. Praegu on aga seis selline, et viimasel paaril aastal on investeeringud olnud langustrendis. Kui globaalne ebakindlus väheneb ja eksporditurud hakkavad näitama taastumise märke, on ka Eestis oodata majanduskasvu kiirenemist. 2020. aastaks seatud sihttaseme (80%) saavutamine eeldab, et ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta läheneb Euroopa Liidu keskmisele aastas keskmiselt umbes 2% võrra.

¹²⁷ 2016. aastal võeti aastatel 2010–2015 kasutusel olnud nimetuse „innovatsiooniliidu tulemustabel“ (Innovation Union Scoreboard) asemel taas kasutusele algne nimetus Euroopa innovatsiooni tulemustabel (European Innovation Scoreboard).

Tabel 20. Ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta, osakaal ELi keskmisest. Allikas: Eurostat

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EL28	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Eesti	61,2	66,5	66,1	66,7	70,6	72,1	73,4	73,2	73,7	71,7
Läti	51,7	54,5	56,1	56,2	58,8	61,4	62,8	62,4	64,5	64,5
Leedu	57,7	62,0	65,1	61,3	67,2	71,4	73,1	74,3	74,5	73,2
Soome	110,4	113,2	114,0	111,4	111,1	111,4	109,2	108,0	106,9	106,9
Rootsi	116,5	119,2	118,3	116,4	116,8	116,3	116,4	114,2	113,0	113,4

- Strateegiliste eesmärkide näitajate täitmist analüüsitakse detailsemalt meetmete tulemusaruandes (vt allpool ptk 2). Meetmete eesmärgid, tegevused ja struktuur tulenevad otseselt TAI strateegiast. Meetmete rahastamiskava tuleneb 2016. aasta riigieelarve seadusest ja riigi eelarvestrateegiast, kus on sätestatud valdkonna kululaed. Kuigi TAI strateegia rahastamiskavas on kirjas, et teadus- ja arendustegevuse rahastamine riigi- ja kohalikust eelarvest tõstetakse 2015. aastaks 1%-le SKPst ja edaspidi hoitakse seda sel tasemel, ei ole riigieelarve seadus ega ka riigieelarve strateegia sellega kooskõlas (st tegelik rahastamise maht jäi 2016. aastal alla TAI strateegias seatud sihttaseme). Meetmete elluviimisel arvestatakse TAI strateegia sisulisi eesmärke ja tegevusi, kuid tegevuste mahu ja ulatuse juures on võimalik tegutseda piirides, mida eelarvevõimalused ette näevad. Mõnel juhul ei ole TAI strateegias seatud sihttasemed olemasoleva ressursiga saavutatavad.

2. Ülevaade TAI programmi elluviimisest

2.1. Meede 1. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine

Meetme eesmärk: Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine. See on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ja nähtav ning katab põhilisi kõrgharidus- ja kultuurivaldkondi. Teadusasutuste võrk tegutseb tõhusalt. Taristu on nüüdisaegne. Teadlaste ja innovaatorite järelkasv on kindlustatud. Eesti on atraktiivne koht teadus- ja arendustööks ning teadlaskarjäär on populaarne.

Näitaja	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege- lik				
Doktorikraadi kaitsmiste arv õppeaastas ¹	190	233	213	208	275	239	275	290	290	300
10% maailmas enamtsiteeritud teadusartikli hulka kuuluvate Eesti kõrgetasemeliste artiklite osakaal (%) ²	8,5% (2009)	7,4	8,1	7,3	9	selgub 2017	9,5	10	10,5	11
Kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta ³	1245	1439	1557	1493	1450	selgub 2017	1500	1550	1580	1600

¹ Allikas: EHIS.

² Allikad: Innovatsiooniliidu tulemustabel 2014, Scopus/Science Metrics.

³ Allikad: EUROSTAT, Thomson Reuters Web of Science seisuga 26.05.2015.

Teadusvaldkonnas on väga raskesti saavutatavaks sihiks doktorantuuri lõpetajate arv, mis viimasel viiel aastal on kõikunud 175–250 vahel (239 lõpetajat aastal 2016). 2020. aasta siht – 300 lõpetajat aastas – on seega veel kaugel (sihttasemest on saavutatud 80%).

Doktoriõppe tulemuslikkuse analüüs (Eamets et al. 2014)¹²⁸ toob välja, et tulenevalt demograafilistest trendidest ja eelarveväliste doktorantide arvu vähenemisest kõigile doktorantidele toetuse maksmise nõude kehtestamise tõttu, väheneb doktorantuuri astujate arv lähema 5–6 aasta jooksul. Seda langust peaks

¹²⁸ Eamets et al (2014). Doktoriõppe tulemuslikkuse analüüs. Tartu.

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40958/TIPS_doktoriõppe_tulemuslikkuse_loppraport.pdf?sequence=1

korvama ülikoolide suurem rahvusvahelistumine ning edukalt doktoritöö kaitsnute osakaal. Lisaks sellele peaks suurenema nende inimeste arv, kes astuvad doktorantuuri pärast mõningast töötamist, mitte vahetult pärast magistriõpinguid. Analüüs tõi välja, et doktorantuuri astumisel ei ole tulevane töökarjäär oluliseks motivaatoriks. See viitab tõsiasjale, et ühelt poolt ei ole akadeemilise sektori töötasu enam tööturul konkurentsivõimeline, kuid teisalt ei hinda doktorantide küsitluse andmetel ka erasektori tööandjad doktorikraadi olemasolu. Peamine põhjus on Eesti majanduse väiksus ning väikeettevõtete suur osakaal. Samuti ei ole Eestis piisavalt suuri ettevõtteid, kellele oleks vajadus ja võimalus doktorante tööle palgata. Ka PIAAC uuringus osalenud täiskasvanud kõrgharidusega töötajatest leidis vaid 1%, et neil oleks tänase töö saamiseks olnud vaja doktorikraadi. Seda on kaks korda vähem, kui PIAACis osalenud 24 riigis kokku ja viis korda vähem kui Soomes. Nii kodu- kui ka välismaised uuringud ning doktorantide küsitlus kinnitavad, et doktorantuuri eduka lõpetamise väga oluline eeltingimus on doktorandi seotus ülikooliga, kuulumine mingisse uurimisgruppi ja tööalase tegevuse seotus doktoritöö temaga. Nende temadega peaks ülikoolid tegelema juba proaktiivselt, enne doktoranturikohtade avamist. Olulisima takistusena doktoritöö edenemisel peeti hõivatust põhitööga enamasti väljaspool akadeemilist sektorit, mis tähendab, et senised doktoranditoetused ei taga majanduslikku toimetulekut ega anna võimalust pühenduda doktoritööle (Eamets et al. 2014: 6).

Thomson Reuters Web of Science¹²⁹ is indekseeritud Eesti kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta on aastatel 2006–2014 stabiilselt kasvanud – keskmiselt 12% aastas (EL28 4%) – kuna publitseeritakse varasemast rohkem, aga ka seetõttu, et andmebaasi on lisandunud uusi ajakirju. Teadustöö kvaliteedi näitajana vaatleb innovatsiooniliidu tulemustabel publikatsioonide arvu 10% kõige enam tsiteeritud publikatsiooni hulgas. Eesti TAI strateegias on seatud eesmärk jõuda 2020. aastaks tasemele, kus 11% Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartiklite hulka. Kui aastatel 2007 ja 2008 jäi Eesti vastav näitaja alla 8%, siis 2009. aastal oli see näitaja juba 8,5% (EU28 11%). Innovatsiooniliidu tulemustabelis 2016 on andmed kuni 2012. aastani. Nendest selgub, et kahjuks on 2015. aasta tulemuseks vaid 7,3%. Samas on oluline lisada, et Euroopa Komisjoni andmed erinevad oluliselt OECD andmetest. OECD andmetel on Eesti vastav näitaja hoopis 13,5%, mis ületab maailma keskmist (10%) ning edestab ka riike nagu Itaalia, Prantsusmaa, Sloveenia, Korea ja Jaapan.¹²⁹

Olulisemad tegevused

Kui 2014. a detsembris kinnitati struktuuritoetuste rakenduskava ja 2015. a koostati ja kinnitati kõik toetuse andmise tingimused, siis **2016. a oli suurte investeerimisotsuste ja rahastusotsuste tegemise aasta. Rahastusotsuseid tehti mitmete meetmete raames.** Nende hulgas mahukamad olid institutsionaalne arendusprogramm teadusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA), teaduse tippkeskuste toetamine ning riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri investeringute kava.

Samuti oli oluline, et üle mitme aasta otsustati riigieelarve ning riigi eelarvestrateegia koostamisel **suurendada teaduse põhirahastamist**. 2016. aastal tõusis teaduse rahastamine 5 miljoni euro võrra, 2016. aasta riigi eelarvestrateegias lepiti kokku teaduse põhirahastuse tõus 8 miljonit eurot alates 2017. aasta riigieelarvest. See pole küll piisav TAI strateegias seatud teaduse rahastamise eesmärgi 1% täitmiseks, kuid aitab kompenseerida varasematel aastatel toimunud rahastuse langust.

Eesti Teadusagentuuri, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning teadusasutuste osalusel on ette valmistatud **uurimistoetuste ja baasfinantseerimise uus kontseptsioon** teadus- ja arendustegevuse rahastamise süsteemis. Kontseptsioonis pakutakse välja uurimistoetuste ja baasfinantseerimise muudatused seoses teiste TA-tegevuse rahastusinstrumentidega, mis kindlustavad Eesti riigi arenguks loogilise, sidusa ja tervikliku süsteemi. Praeguse süsteemiga võrreldes on uued uurimistoetused seotud teadlaskarjääri mudeliga ja mahult suuremad, rahastusinstrumentide killustatus väiksem, riiklik rahastamine stabiilsem (uurimistoetus ja baasfinantseerimine on paremini tasakaalustatud) ning uurimistoetuste ja baasfinantseerimise vahendite taotlemise ja kasutamise tingimused ja aruandlus lihtsam (sh ebamõistlikku bürokraatiat vähem). Rahastamiskontseptsiooni rakendamisel muutub senine baasfinantseerimine tegevustoetuseks ning institutsionaalsest ja personaalsest uurimistoetusest saab uurimistoetuste terviklik süsteem. Uurimistoetuste muutmine on pikem protsess, järkjärgulise üleminekuga alustatakse 2017. aastal. Kõik seni eraldatud uurimistoetused kehtivad senisel kujul oma kestvuse lõpuni. Esimeseks sammuks on seniste grantide taotlemise ja väljaandmise tingimuste ja kordade ümberkujundamine. Esmajoones puudutab see 2018. aasta

¹²⁹ Allikas: OECD and SCImago Research Group (CSIC) (2016). Compendium of Bibliometric Science Indicators. OECD, Paris. <http://oe.cd/scientometrics>

personaalse uurimistoetuse taotlusi, mille taotlemine ja menetlemine toimub 2017. aastal. Seda korraldab Eesti Teadusagentuur ning muudatused on tehtavad senise seadusandluse piires.

Teadusasutuste ja kõrgkoolide võrgu konsolideerimine. Teadus- ja Arendusnõukogu (TAN) otsustas 20. septembril 2016:

- a. Toetada Tartu Observatooriumi ühinemist Tartu Ülikooliga. Sõlmitud on vastastikuse mõistmise memorandum TÜ, HTM ja TO osalusel. Ettevalmistamisel on liitumisleping. Liitumine toimub 01.01.2018. Ühinemist toetatakse ASTRA programmist.
- b. Toetada Eesti Biokeskuse ühinemist Tartu Ülikooliga. Sõlmitud on vastastikuse mõistmise memorandum TÜ, HTM ja EBK osalusel. Ettevalmistamisel on liitumisleping. Liitumine toimub 01.01.2018. Ühinemist toetatakse ASTRA programmist.
- c. Toetada Eesti Infotehnoloogia Kolledži ühinemist Tallinna Tehnikaülikooliga. Liitumisleping sõlmitud. Alates 2017. aasta septembrist toimub TTÜ ja TIKi vastuvõtt ühiselt. Liitumise peamised eesmärgid on vähendada ebamõistlikku konkureerimist ressursidele (õppejõud, üliõpilased jms) ning suurendada õppekavade praktilisust, praktikute kaasamist ning lõpetamise efektiivsust IKT erialadel.
- d. Toetada Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli ühinemist Tallinna Ülikooliga. Ühiste kavatsuste protokoll allkirjastasid HTM ja TLÜ juulis ning ühinemine on plaanis lõpule viia 2017. aasta septembriks. Vastuvõtt 2017. aastal toimuks juba TLÜ õppekavadele. HTM on teinud vastavalt rakenduskõrgkooli seadusele TLÜ-le ettepaneku koolide ühendamiseks ning moodustamisel on töörühm, kuhu kuuluvad HTM, TLÜ ja LVRKK esindajad.
- e. Toetada Eesti Keele Instituudi ühinemist Tartu Ülikooliga. Eesti Keelenõukogu on samas toetanud EKI jätkamist iseseisvana. 2016. aasta sügisel ametisse asunud uus valitsuskalitsioon on leidnud, et EKI jätkab iseseisvana ning seda ei ühendata ülikooliga.
- f. Toetada Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi ühinemist mõne ülikooliga. Jätkatakse KBFI ühinemisläbirääkimisi ülikoolidega HTM osalusel.
- g. Tervise Arengu Instituudi puhul võtta info teadmiseks. TAI staatuse otsustab Sotsiaalministeerium, kes on korrastamas oma valitsemisala asutusi.

Algati **teadus- ja arendusasutuste korraline evalveerimine**. 2016. aasta jooksul töötati HTM ja Eesti Teadusagentuuri koostöös välja korralise evalveerimise uus määrus ning hindamisjuhend. Korraline evalveerimine käivitati 2016. aasta lõpus ja see kestab 2017. aasta suveni. Korralise evalveerimise eesmärk on hinnata teadus- ja arendusasutuse vastava teadus- ja arendustegevuse valdkonna teadus- ja arendustegevuse taset, võrreldes seda rahvusvaheliselt tunnustatud kriteeriumidega. Hindamine toimub iga seitsme aasta järel. Positiivne evalveerimistulemus annab juurdepääsu teaduse põhirahastuse instrumentidele (sh baasfinantseerimisele).

Institutsionaalne arendusprogramm teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele

2016. aasta juunis kinnitas Vabariigi Valitsus **institutsionaalse arendusprogrammi teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA)** investeringute kava. Investeringute kavaga toetati seitset investeringuprojekti kogusummas 54,1 miljonit eurot:

Projekti nimetus	Toetus (€)
Tartu Ülikooli IT-keskuse rajamine	15 000 000
Eesti Kunstiakadeemia õppehoone rajamine	15 000 000
Sisekaitseakadeemia õppekompleksi rajamine	13 500 000
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia saalikompleksi rajamine	4 000 000
Tallinna Tehnikaülikooli ehitusteaduskonna katsehalli renoveerimine	3 771 126
Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi hoonekompleksi renoveerimine	2 072 992
Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli õppehoone majatüüpade ühendamine ja juurdeehitus	750 000
KOKKU	54 094 118

Valitsuses kinnitatud taristuinvesteringute kõrval toetatakse ASTRA programmist ka ülikoolide ja teadusasutuste **õppe- ja teadustöö kvaliteedi arendamist**. Sisutegevusteks saab toetust kokku 20 teadusasutust ja ülikooli kogusummas **67,4 miljonit eurot**. Suurimad toetuse saajad on Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool ja Tallinna Ülikool. Toetatavad sisutegevused hõlmavad:

- struktureid muutusi ja struktuurireformide läbiviimist ülikoolides ja teadusasutustes (muuhulgas toetatakse Tartu Observatooriumi ja Eesti Biokeskuse ühinemist TÜ-ga);
- ülikoolidevahelisi doktorikoole;
- ülikoolide ja ettevõtete koostööplatvormi väljatöötamist (Adapter).
- õppe- ja teadustöö kvaliteedi arendamist, sh rahvusvahelistumist;
- õppe- ja teadusaparatuuri kaasajastamist ning taristu avamist ettevõtetele.

Teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide rakendamine, sh baasfinantseerimine ja uurimistoetused

2016. aastal töötati välja uurimistoetuste ja baasfinantseerimise uus kontseptsioon ja rakendamiskava ning praeguseks on 2016. aastal sõlmitud koalitsioonileppes seatud eesmärk kasvatada lähiaastatel asutuste baasfinantseerimist olulisel määral, et saavutada mõne aastaga suhe 50:50. HTM on suurendanud teaduse baasfinantseerimist kolmel aastal järjest, 2015. aastal kasvas baasfinantseerimise maht 10%. Stabiilse baasrahastuse osakaalu kasv on ministeeriumi prioriteet ka järgnevatel aastatel. Teadusasutuste baasfinantseerimine kasvas 2016. aastal võrreldes 2015. aastaga 50% võrra, tõustes seniselt 9,3 miljonilt eurolt 13,9 miljoni euroni (kasv 4,6 mln), ning kasvab 2017. aastal 3 miljoni euro võrra 16,9 miljoni euroni. Senised muutused on võimaldanud tõsta baasfinantseerimise osakaalu HTM teaduse eelarves tervikuna ning HTM teaduse põhiinstrumentide arvestuses. Põhiinstrumentide mahust moodustab baasfinantseerimine järgmisel aastal 30% (vt tabel 21).

Tabel 21. HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid 2015–2017. aastatel. Allikas: HTM

HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid	2015	2016	2017
Institutsionaalsed uurimistoetused, sihtfinantseerimine ja infrastruktuuri ülalpidamiskulud	30 143 291	30 143 291	28 780 070
Personaalsed uurimistoetused	8 125 139	8 125 139	10 657 360
Baasfinantseerimine	9 255 327	13 882 991	16 882 991
Baasfinantseerimise osakaal HTM teaduse põhiinstrumentidest	19%	27%	30%
Baasfinantseerimise osakaal kogu HTM teaduse eelarvest	7%	11%	13%

2016. aastal **institutsionaalsete ja personaalsete uurimistoetuste eelarve maht** võrreldes 2015. aastaga ei muutunud. 2016. aastaga lõppesid viimased sihtfinantseeritavad teadusteemad, mida on institutsionaalsete uurimistoetuste kogumahuga võrreldes suhteliselt vähe. Tulenevalt senise sihtfinantseerimise tsüklilisusest oli 2015. aastal ja 2016. aastal lõppevate sihtfinantseeritavate teadusteemade rahaline maht väga väike. Vastavalt Eesti Teadusagentuuri ettepanekule liideti see summa 2017. aasta personaalsete uurimistoetuste taotlusvooriga ning see summa jääb ka edaspidi konkurentsipõhisteks uurimistoetusteks.

Teaduse tippkeskuste toetamine

Meetme eesmärk on teaduse rahvusvahelise konkurentsivõime ja teaduse tippkvaliteedi tugevdamine, järelkasvu toetamine, Eesti-sisese ja rahvusvahelise teaduskoostöö arendamine ning Eesti teaduse rahvusvahelise mõju suurendamine. Teaduse tippkeskuse moodustavad rahvusvaheliselt kõrge tasemega uurimiserühmad, kusjuures tippkeskus võib kujuneda ühe või mitme teadus- ja arendusasutuse uurimiserühmade baasil. Otsused teaduse tippkeskuste finantseerimiseks tehti veebruaris 2016. **Kokku rahastatakse 9 tippkeskust**, mida struktuurivahenditest finantseeritakse kuni aastani 2023 kogusummas 41,17 miljonit eurot)¹³⁰:

Tippkeskuse nimi	Asutus	Valdkond	Partnerid	Toetus (mln€)
Eesti Infotehnoloogia Tippkeskus	TÜTÜ	Inseneri- ja tehnikateadused	TÜ, Cybernetica	4,8
Teadmistepõhise ehituse tippkeskus	TÜTÜ	Inseneri- ja tehnikateadused	TÜ, EMÜ	4,1
Uudsed materjalid ja kõrgtehnoloogilised seadmed energia salvestamise ja muundamise süsteemidele	TÜ	Inseneri- ja tehnikateadused	TÜTÜ	4,5

¹³⁰ <http://adm.archimedes.ee/str/toetuse-edenemine/periood-2014-2020/teaduse-tippkeskused/>

Genoomika ja Siirdemeditsiini Tippkeskus	TÜ	Arstiteadused	TTÜ, EBK	4,8
Eesti-uuringute Tippkeskus	KIRMUS	Humanitaarteadused	EMTA, EKI, TLÜ, TÜ, TTÜ	4,6
Globaalmuutuste ökoloogia looduslikes ja põllumajanduskooslustes	EMÜ	Loodusteadused	TÜ	4,2
Molekulaarse Rakutehnoloogia Tippkeskus	TÜ	Loodusteadused	TTÜ	4,6
Tume universum	KBFI	Loodusteadused	TO, TÜ	3,8
Kontrollitud korrastatus kvant- ja nanomaterjalides	KBFI	Loodusteadused	TÜ, TTÜ	3,7

Riikliku tähtsusega teadustaristu toetamine teekaardi alusel

Riikliku tähtsusega teadustaristu on moodustatud ühe asutuse poolt või mitme asutuse koostöös ja/või on seotud rahvusvahelise teadustaristu konsortiumis osalemisega. Taristut kasutatakse avalikes huvides, teenindades oma ekspertiisi ja analüütiliste võimalustega teadlasi, uurimus- ja arendusrühmi Eestist ja välismaalt ning ettevõtteid ja riigiasutusi. Riikliku tähtsusega taristu toetamise meetmesse laekus tähtajaks 25 investeerimisettepanekut. Vabariigi Valitsus kinnitas investeringute kava oktoobris 2016. Kavas on toetada 13 objekti, toetuse summa on kokku 19,1 miljonit eurot.

- o Eesti Genoomikakeskus
- o Eesti Keeleressursside Keskuse (EKRK) ühendatud sisuotsing
- o Eesti teaduse ja hariduse andmeside optilise magistraalvõrgu kaasajastamine
- o Infotehnoloogiline mobiilsus-observatoorium (IMO)
- o Eesti eluteaduste andmete teadustaristu (ELIXIR)
- o Nutika tootmise tuumiktaristu (Industry 4.0) – Smart Industry Centre (SmartIC) arendamine
- o Nanomaterjalide tehnoloogiate ja uuringute keskus (NAMUR+)
- o European Spallation Source ERIC instrumentide kavandamine, projekteerimine ja ehitamine ning rakendamine teaduslikeks uuringuteks (ESSource)
- o Kliiniliste teadusuuringute üksuse väljaarendamine
- o Eesti teaduspilve loomine (ETAIS II)
- o Analüütilise Keemia Kvaliteedi Infrastruktuuri täiendava analüütilise võimekuse arendamine
- o Loodusteaduslikud arhiivid ja andmevõrgustik (NATARC)
- o Euroopa Sotsiaaluuring Eestis 2016–2022.

Teaduse ja teadushariduse populariseerimine ühiskonnas, sh TeaMe+

Teaduse populariseerimise programmiga TeaMe+ suurendatakse õpilaste huvi loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia (LTT) erialade vastu. Selle programmi kõige olulisem tegevus on **noorte teadussaate „Rakett69“** tootmise jätkamine. Lisaks sellele on hangitud uus teadust populariseeriv saatesari üldauditooriumile. Samuti on programmi eesmärgid tutvustada LTT karjäärivõimalusi, koordineerida teadus- ja tehnoloogiapakti tegevusi ning arendada teadushuviharidust, uurimuslikku õpet ja LTT kirjaoskust, lisaks teadusajakirjanduse edendamine, teaduse populariseerimise edendamine ning teadlaste avatud dialoog ühiskonnaga. 2016. aastal viidi läbi **avatud taotlusvoor „Teeme+“**, mille raames toetatakse süsteemseid teadust populariseerivaid ürituste sarju ja teadushuviringide käivitamist. Kokku laekus 109 taotlust kogumahus 6,4 miljonit eurot, jagada on 1,28 miljonit eurot. Otsused tehakse 2017 I kvartalis.

Teaduskollektsioonide toetamine

Toetatakse järjepidevalt teaduse ja kultuuri jaoks oluliste andmearhiivide ja teaduskollektsioonide säilitamist, täiendamist, digiteerimist ja kättesaadavaks tegemist.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 100 miljonit eurot, sh 2014–2020 perioodi struktuuritoetuste vahendid. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 60 miljonit eurot. Alatäitmine on tingitud mitme struktuurifondidest rahastatava tegevuse (ASTRA, tippkeskuste meede, teaduse ja teadushariduse populariseerimise tegevused jt) kavandatust väiksematest väljamaksetest perioodi alguses seoses tegevuste käivitamisega.

2.2. Meede 2. TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine

Meetme eesmärk: Teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides. See lähtub ühiskonna ja majanduse vajadustest ning tähtsustab rakendusi. Teadusasutused on motiveeritud rakendusuuringuteks ja tulemuslikuks koostööks ettevõtjate ning valitsusasutustega. Riik on rakenduslike uuringute ja arendustööde tark tellija. Sotsiaal-majanduslikel eesmärkidel tehtavate uuringute korraldus on tõhus.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege- lik				
Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal (%) ¹	3	3,8	3,8	4,7	5	selgub 2017	5	6	6	7
Sotsiaal-majanduslikele rakendustele (v.a akadeemilised uuringud) suunatud kulutuste osakaal riigieelarves planeeritud TA eraldistest (%) ²	-	-	34	35	36	selgub 2017	37	38	39	40

¹ Allikas Statistikaamet.

² Allikas: riigieelarve, Statistikaamet; Statistikaameti kehtiv metoodika on muutmisel: TA kulutusi kajastatakse praegu tegijapõhiselt, aga alates 2016. a andmetest rahastajapõhiselt.

Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal on püsinud aastatel 2010–2014 stabiilselt 3 ja 3,8% vahel. 2015. aastal tõusis erasektori tellimuste maht üle 20% ning vastav TAI strateegia indikaator jõudis 4,7%-ni. Sihttaseme 7% saavutamine aastaks 2020 on tõenäoline, aga see pole lihtne. Käivitunud on era- ja avaliku sektori koostööd soodustavad toetusmeetmed (nt rakendusuuringute toetamine kasvuvaldkondades; samuti muudeti baasfinantseerimise rahastusvalemit, et suurendada ülikoolide ja TA asutuste motivatsiooni ettevõtluskoostööks). 2015. aastal saavutati sotsiaal-majanduslikele rakendustele suunatud kulutuste osakaalu sihttase ja praegu on 2020. aasta sihi saavutamine realistlik, kuna sellegi eesmärgi saavutamiseks on rakendatud uued toetusmeetmed valdkondliku teadustegevuse toetamiseks (RITA). Alates 2016. aastast hakkab Statistikaamet koguma sotsiaal-majanduslikel eesmärkidel rahastatud TA andmeid OECD metoodika kohaselt (rahastajapõhiselt).

Olulisemad tegevused

Riigi valdkondliku teadus- ja arendustegevuse toetamiseks kinnitas haridus- ja teadusminister 31.12.2015 **riigi rakendusuuringute programmi RITA**. Toetatakse riigi vajadustest lähtuvate uuringute läbiviimist ja riigiasutuste TA alase võimekuse tõstmist, sh valdkondliku TA korralduse loomine ja tugevdamine, teadusnõunike võrgustiku laiendamine ministeeriumides ja tugitegevused (koolitused, poliitikaanalüüs ja -seire, asjakohaste infosüsteemide arendamine). Meetme maht kogu perioodiks on kokku 29 miljonit eurot.

RITA tegevuse 1 raames toetatakse Eesti riigi vajadustest lähtuvate sotsiaal-majanduslike eesmärkidega interdistsiplinaarsete rakendusuuringute läbiviimist. Toetatakse ministeeriumide koostatud uuringukavade alusel rakendusuuringute läbiviimist TA asutuste poolt. Teadus- ja Arendusnõukogu kinnitas 20.09.2016 esimesed viis strateegilise teadusuuringu teemat (kogumahu 7,5 mln eurot), mille täitmiseks korraldab Eesti Teadusagentuur avalikud konkursid:

- Maapõueressursside efektiivsemate, keskkonnasõbralikemate ja säästvamate kasutusvõimaluste väljatöötamine.
- Tervikliku ja riigiülese olukorrateadlikkuse võime loomine riigikaitseks ja kriisireguleerimiseks.
- Personaalmehaanika lähenemise rakendamise Eesti tervishoiusüsteemis (kliinilise juhtprojekti elluviimine).
- Biomajanduse sektorites lisandväärtuse tõstmine ja toorme tõhusam kasutamine.

- Muutuvast tööturust ja kasvavast rändest tulenevad võimalused ja väljakutsed hariduse, tööturu ja sotsiaalsüsteemis.

RITA tegevuse 3 raames toetatud teadusnõunike ametikohtade loomise idee on tõsta ministeeriumide võimekust TA küsimustes. **Teadusnõunikud on ametis 8 ministeeriumis:** Haridus- ja Teadusministeeriumis, Kaitseministeeriumis, Keskkonnaministeeriumis, Kultuuriministeeriumis, Maaeluministeeriumis, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis, Siseministeeriumis ja Sotsiaalministeeriumis. Teadusnõunike tööülesannete hulka kuulub:

- ministeeriumi nõustamine TA küsimustes;
- rahvusvahelise ja siseriikliku TA koostöö planeerimine ja korraldamine;
- valitsemisala TA uuringute kavade väljatöötamine ja elluviimine koostöös erinevate osalistega;
- Eesti esindamine rahvusvahelistes TA koostöö algatustes.

Teadusraamatukogudele on tagatud juurdepääs elektroonilistele teadusinfo andmebaasidele senisel tasemel, samuti toetati teadusraamatukogude teavikute hankimist varasemas mahus. 2016. aastal vastuvõetud riigi eelarvestrategiaga on õnnestunud leida lahendus pikaajalisele probleemile, et varem oli elektroonilise teadusinfo ühishangete rahastamine riigieelarvesse planeeritud ajutisena. Rahastamise stabiilsus ei olnud tagatud ning igal aastal pidi HTM rahastust uuesti taotlema või katma oma muude eesmärkide arvelt (lisaeelarvete kaudu). Tegevuse jätkusuutlikkuse tagamiseks on alates 2017. aastast tagatud teadusandmebaaside püsiv rahastamine.

Jätkati riiklike programmide „Eesti keel ja kultuurimälu II“ ning „Eesti keeletehnoloogia“ elluviimist.

2016. aastal valmisid Eesti Teadusagentuuri avatud teaduse ekspertkomisjoni põhimõtted ja soovitused riikliku poliitika kujundamiseks „**Avatud teadus Eestis**“. Avatud teaduse (Open Science) eesmärk on muuta teadusuuringud avatuks, loovaks ning koostööl põhinevaks, kasutades tänapäevaseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalusi. Esmajoones tähistab avatud teaduse mõiste vaba juurdepääsu teaduspublikatsioonidele ja teadusandmetele, kuid selle alla kuuluvad ka avatud lähtekood, avatud metodoloogia ja avatud eelretsenseerimine. Dokumendi eesmärk on teha ettepanekud Eesti selleletemaliste riiklike tegevuste kujundamiseks ja anda soovitusi institutsionaalsete juhiste kujundamiseks.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 13,9 miljonit eurot, sh 2014–2020 perioodi struktuuritoetuste vahendid. 2016. aasta tegelikud kulud on u 9,2 miljonit eurot. Alatäitmine on tingitud RITA kavandatud väiksematest väljamaksetest perioodi alguses seoses tegevuste käivitamisega.

2.3. Meede 3. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest

Meetme eesmärk: TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks. Nutika spetsialiseerumise meetodil valitud ja juhitud TAI investeeringud soodustavad kasvuvaldkondade arengut ennaktempos. Teadmismahuka ettevõtluse osakaal majanduses ja ekspordi lisandväärtus kasvavad märgatavalt.

Näitaja	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis (%) ¹	14,1	15,0	16,3	15,4	14,5	selgub 2017	14,6	14,7	14,8	15
Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives (%) ¹	6,7	7	7	7,6	8	selgub 2017	8,3	8,5	8,8	9

¹ Allikad: Eurostat, Statistikaamet.

Hõive kõrg- ja keskkõrgtehnoloogilises tööstuses ja teeninduses ulatus 2004. ja 2005. aastal 7,5%-ni, kuid 2006. aastal toimunud languse järel püsis perioodil 2006–2010 6% kandis. Toonane vähenemine oli tingitud hõive hüppelisest suurenemisest ehituses ja kaubanduses. Alates 2011. aastast on vahe EL28 keskmisega

samm-sammult vähenenud, olles 2013. aastal Eestis 7% ja EL28 riikides 8,4%. 2015. aastaks oli hõive tase jõudnud 7,6%-ni, mis on üsna lähedal 2016. aastaks seatud 8% eesmärgile. See on positiivne, arvestades, et praegu on ka hõive üldnäitajad kõrged.

Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis oli 2013. aastal viie aasta taguse tasemega võrreldes kasvanud peaaegu poole võrra ja 2014. aastaks jõudis see 16,3%-ni, mis oli parem kui aastaks 2020 määratud siht. 2015. aastal langes see siiski 15,4%-ni. Tulevaste aastate eesmärk on senist taset vähemalt hoida, võimalusel suurendada. Mõlema eesmärgi puhul aastaks 2020 püstitatud sihttasemetega saavutamine on seega realistlik.

Olulisemad tegevused

Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondi toetatakse nii horisontaalsetest meetmetest kui ka ainult kasvuvaldkondadele suunatud meetmetest. Seisuga 31.10.2016 oli HTM struktuurifondide meetmete toetuse kogumahust (306 mln eurot) võetud kohustustega kaetud 186 miljonit eurot. Sellest 186 miljonist eurost on nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondadega seotud tegevuste ja projektide summa hinnanguliselt 92 miljonit eurot (49%).

Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade rakendusühtsuste toetamine

2016. aastal käivitati uue meetmena nutika spetsialiseerumise rakendusühtsuste toetamise tegevused kogumahuga 26,6 miljonit eurot. Eesmärgid on 1) aidata kaasa ettevõtjate huvides läbiviidavate rakendusühtsuste ja tootearenduse rahastamisele avalikes TA asutustes; 2) tõsta Eesti avalike TA asutuste motivatsiooni ja valmisolekut ettevõtlusele vajalike rakendusühtsuste ja tootearendusprojektide läbiviimiseks kasvuvaldkondades; 3) soodustada teadmussiiret ettevõtete ja Eesti avalike TA asutuste vahel. Meetme raames rahastatakse ettevõtete poolt avalikest teadusasutustest tellitavaid rakendusühtsusi ja tootearendust, mille puhul ettevõtte on nii taotleja, ühtsuse vajaduse sõnastaja kui ka ühtsustulemuste rakendaja rollis. 31.12.2016 seisuga on esitatud kokku 41 taotlust kogumahus 19,8 miljonit eurot (21 taotlust esitati vahetult enne aasta ja taotlusvooru lõppu). Jaanuari alguse seisuga on hinnatud kokku 20 projekti, millest rahastatud on kuus (edukuse määr 30%). Projektide kogumaksumus on 2,5 miljonit eurot, projektidele eraldatud toetuse summa on 1,72 miljonit eurot. Jaanuari-veebruari jooksul hinnatavatest projektidest tuleb sellele tõenäoliselt täiendust, mis tähendab, et oluline osa 2016. aastaks planeeritud 9 miljoni eurosest toetusest võib käiku minna. 2017. aasta taotlusvooru eel muudeti toetuse andmise tingimusi ettevõtetele soodsamaks (sh suurendati ettevõttesiseste kulude osakaalu seniselt 10%-lt 20%-ni). 2017. aasta taotlusvoor kogumahuga 9 miljonit eurot avati jaanuaris.

Kõrghariduse erialastipendiumid nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades

Eriastipendiumide meetme tingimused kinnitas haridus- ja teadusminister käskkirjaga 24.11.2015. Eesmärgiks on üliõpilaste ja lõpetajate arvu suurendamise toetamine majandusele prioriteetsetes valdkondades, et kõrgelt haritud spetsialistide näol anda tõuge riigi kasvulavade arengule. Stipendiumid toetavad ettevõtete innovatsioonivajaduste lahendamist, mis soodustab ettevõtluse ja majanduse arengut. Stipendiumid motiveerivad noori valima õpinguteks ettevõtlusele ja riigile prioriteetseid valdkondi, õppima valitud erialal edukalt täiskoormusega ja ka nominaalajaga lõpetama..

Lisaks eelnevale on HTM **ettevõtete ja teadusasutuste vahelise koostöö soodustamiseks** 2016. aasta jooksul rakendanud mitmeid tegevusi:

- **Baasfinantseerimise määrase muutmine, ettevõtluslepingutest saadud tulu arvestamine teadusasutuste baasfinantseerimises ühe komponendina.** 2016. aastal suurendati baasfinantseerimise valemis ettevõtluslepingute ja välisrahastuse osakaalu (40%-lt 50%-ni). Kehtib loogika, et mida rohkem on teadusasutused saanud tulu koostööst ettevõtlusega, seda rohkem saavad nad riigieelarvelist teaduse baasfinantseerimist.
- **Institutsionaalse arendusprogrammi ASTRA** toetuse üks eesmärke on ülikoolide ja teadusasutuste ettevõtluskoostöö laiendamine ja rakendusühtsuste võimekuse kasv ning teadustaristu avamine ettevõtluskoostööks. Teadusasutused ja ülikoolid pidid planeerima vastavad tegevused oma strateegilises arendusplaanis ning ettevõtluskoostöö mahule seati ambitsioonikad eesmärgid.
- ASTRA meetmest on toetatud **ülikoolide ja teadusasutuste ettevõtluskoostöö platvormi ADAPTER loomist**. ADAPTER on Eesti ülikoolide vaheline koostöövõrgustik, mille eesmärk on viia lihtsalt ja kiirelt kokku ettevõtted ning teadus- ja arendusasutused. ADAPTER võimaldab ühe nupuvajutusega saada ühendust kõikide selles osalevate Eesti teadus- ja

arendusasutustega, otsida nende poolt osutatavate teenuste seast endale tarvilik, tutvuda ettevõtetele suunatud toetusmeetmetega.

- Erialastipendiumide meetmest toetatakse **doktoriõpet koostöös ettevõtetega** (nn ettevõtlusdoktorantuur). Selle käigus toetatakse doktorante, kelle doktoritöö valmib koostöös ettevõttega, keskendudes ettevõtte arendustegevusele. Juhendamise tagavad ülikool ja ettevõtte. Meede loob eeldusi doktorikraadiga spetsialistide arvu tõusuks ettevõtlussektoris.

Meetme 3 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 11,4 miljonit eurot, sh 2014–2020 perioodi struktuuritoetuste vahendid. 2016. aasta tegelikud kulud on u 2,7 miljonit eurot. Alatäitmine on tingitud kavandatud väiksematest väljamaksetest perioodi alguses seoses tegevuste käivitamisega.

2.4. Meede 4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös

Meetme eesmärk: Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav. Riikideülene koostöö aitab lahendada Eesti ja maailma ees seisvaid ülesandeid. Eesti osaleb partnerina Euroopa teadusruumi algatustes (sh teadustegevuse ühiskavandamises), Euroopa innovatsioonipartnerluses, Balti ja Põhjala ühisruumi algatustes, rahvusvahelistes teadustaristutes. Ettevõtjatele on kättesaadavad maailma uusimad TAI tulemused, avatud koostöövõimalused ja taristu.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
					siht	tege-lik				
Eesti edukus EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020: võidetud lepingute maht elaniku kohta, % ELi keskmisest, kusjuures EL = 100 (%) ¹	87	87	-	153	93	selgub 2017	95	97	99	100
Rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s (%) ²	2,13	0,89	0,78	selgub 2017	2,4	selgub 2018	2,6	2,8	2,9	3

¹ Allikas: Eurostat, Horisont 2020 andmebaas.

² Allikad: Eurostat, Statistikaamet.

Esimese näitaja puhul on järgmisteks aastateks prognoositav ületäitmine. Kuna Horisont 2020 raames on käivitunud vähemarenenud riikide toetusmeetmed osaluse laiendamiseks ning Eesti on olnud seal edukas, on näitaja tase 2015. aasta novembri seisuga koguni 157%. Edaspidi meile sobivate meetmete taotlusvoorude maht langeb ning edukamad taotlejad on projektidega hõivatud, mistõttu ka meie edasine edukus võib mõnevõrra langeda. Kokkuvõttes on TAI strateegia indikaatori sihttase saavutatav.

Teise näitaja (rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s) saavutamisele aitavad kaasa uued väliskoostööd toetavad tegevused. Ka selle eesmärgi saavutamine on seega tõenäoline, kuigi 2013–2014 trend oli pigem negatiivne.

Olulisemad tegevused

Eesti EL Nõukogu eesistumise ettevalmistused teaduse valdkonnas. 2016. aastal töötati Haridus- ja Teadusministeeriumi juhtimisel välja Eesti EL eesistumise sisuprioriteedid, pandi paika eesistumise ürituste loetelu ja kalender. Tehti aktiivset koostööd ja selgitustööd EL institutsioonide, liikmesriikide ja teaduse esindusorganisatsioonidega Eesti eesistumise sisuprogrammi ja ürituste ettevalmistamiseks ning tutvustamiseks.

Teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine (Mobilitas Pluss, Dora Pluss)

Mobilitas plussi toetuse andmise tingimused kinnitas haridus- ja teadusminister 2015. aasta lõpus ning rakendamine algas 2016. aastal. Toetatavad tegevused on teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumine, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine; toetused teadustöö tegemiseks Eestis; ERC grandi taotlemise edukuse tõstmine; tippteadlaste toetamine (välisriigis vahetu töökogemusega tipptasemel teadlaste töölevõtmine Eesti TA asutustesse); Euroopa Teadusruumi, Innovaatilise Liidu ja Horisont 2020 algatustes väljavalitud Eesti partnerite toetamine algatustes osalemiseks, lisaks ERA NET projektides osalemise toetamine, Eesti EL algatustes osalemist toetav kontaktbüroo Brüsselis, Eesti teaduse välisturundus „Research in Estonia“, rahvusvahelised koolitused ja teadlaste õppeviisid. 2016. aastal koostati esimene **Eesti Euroopa Liidu teadus- ja arendustegevuse partnerlustes osalemise kava**, mille eesmärk on määrata riigi osaluse põhimõtted EL partnerlustes, kirjeldada valikute tegemise protsessi ja osapoolte rollijaotust.

2015. aasta lõpus kinnitas haridus- ja teadusminister kõrghariduse rahvusvahelistumise programmi **Dora pluss**, mis käivitati 2016. aastal. Programmist toetatakse 1) Eesti kõrgkoolide noorteadlaste ja magistrantide osalemist välismaal toimuvatel erialastel konverentsidel, seminaridel, kursustel või muus erialases tegevuses; 2) tasemeõppes täiskoormusega õppivaid välismagistrante ja -doktorante; 3) külalisdoktorante, kes tulevad Eestisse õppima üheks kuni kümneks kuuks; 4) suve- ja talvekoolide korraldamist. Samuti tutvustatakse Eestis õppimise ja töötamise võimalusi.

Rahvusvaheliste koostöölepingute toetamine ja rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksud

Eesmärk on luua Eesti ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele võimalusi saada kõrgtehnoloogilisi tellimusi rahvusvahelistes teadustaristutes (sealhulgas Euroopa Tuumauuringute Organisatsioonis, Euroopa Kosmoseagentuuris, teaduskeskuses European Spallation Source, rahvusvahelise katsetermotuumareaktori (ITER) juures, MAX-LABis jm) osalemise kaudu.

Põhjala ja Balti piirkonna teaduskoostöö

Haridus- ja Teadusministeerium osaleb partnerina Interreg-i **Balti teadusvõrgustiku** projektis (Baltic Science Network). Projektis osalevad kõikide Läänemere piirkonna riikide teaduspoliitika kujundajad ja teaduse rahastajad. Projekti eesmärk on töötada välja Läänemere piirkonna teaduskoostöö edasine kava. Eesti Haridus- ja Teadusministeerium vastutab projektis EL raamprogrammis osaluse laiendamise (widening) soovitude väljatöötamise eest.

HTM juhtimisel valmistati ette **Eesti-Norra teaduskoostöö uue programmiperioodi** ettepanekud ja tegevused. Eesmärk on ka uuel perioodil toetada Eesti-Norra kahepoolset teaduskoostööd, mis eelmisel perioodil oli väga edukas. Uue meetmena on plaanis käivitada Norra eestvedamisel ühine Balti piirkonna teaduskoostöö toetamise programm. Samuti jätkatakse kõrghariduse stipendiumiprogrammiga. Uue perioodi rahaline maht peaks eelmisega võrreldes suurenema. Lõplik otsus uue perioodi meetmete kohta tehakse 2017. aastal.

Meetme 4 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 10,4 miljonit eurot, sh 2014–2020 perioodi struktuuritoetuste vahendid. 2016. aasta tegelikud kulud olid u 1,2 miljonit eurot. Alatäitmine on tingitud struktuurifondidest rahastatavate tegevuste kavandatust väiksemate väljamaksetega perioodi alguses seoses tegevuste käivitamisega.

Teadus- ja arendustegevuse statistika

- Eestis tehti 2015. aastal teadus- ja arendustegevuse (TA) kulutusi kokku **302,8 miljoni euro** eest, mis on 6% rohkem kui aasta varem. TA kulutuste suhe **SKPsse oli 1,5%**, mis varasema aasta tasemega (1,44%) võrreldes pisut tõusis. Eesti paikneb sellega EL liikmesriikide pingereas jätkuvalt keskmisel positsioonil (kohal 12–13), aga jääme alla EL keskmisele TA intensiivsusele, mis on ligi 2% SKPst.
- TA rahastusest tuli ligi **47% riigieelarvest, 41% ettevõtlussektorist ja 12% välismaa allikatest**. Riigi osatähtsus TA rahastajana on aastatel 2013–2015 püsinud stabiilsena. Valitsemissektori kogukuludest moodustas TA rahastamine ligi 1,7% (parimatel aastatel on see olnud üle 2%). Riigieelarve vahendusel TA-le eraldatud raha sisaldab ka EL toetusi.
- Ettevõtlussektori TA kulutused olid 2015. aastal **139,4 miljonit eurot**. Kulutused kasvasid eelneva aastaga võrreldes 11% peamiselt tööjõukulude suurenemise tõttu. Investeeringute osatähtsus ettevõtlussektori TA kuludes oli rekordiliselt madal, ulatudes vaid 17%-ni kogukuludest, mis on viimase viie aasta väikseim.

Kokkuvõte olulisematest tegevustest TAI strateegia elluviimisel 2016. aastal

- Kui 2015. aastal valmistati ette suurem osa käesoleva perioodi struktuurifondidest rahastatavate meetmete tingimusi, siis **2016. aastal algas meetmete rakendamine ja tehti mitmed suuremad rahastusotsused**, näiteks:
 - Valitsus kinnitas teadusasutuste ja kõrgkoolide **arendusprogrammi ASTRA** investeeringute kava, mille raames toetati seitsme õppe- ja teadushoone ehitamist;
 - Valitsus kinnitas **riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri** investeeringute kava, mille raames toetati 13 objekti ja taristu avamist välistele partneritele;
 - Toetatakse üheksa teaduse **tippkeskuse** teadustööd.
- Üle mitme aasta otsustati **riigieelarve ja riigi eelarvestrateegia koostamisel suurendada teaduse põhirahastust**. 2016. aastal tõusis teaduse rahastamine 5 miljoni euro võrra. 2016. aasta riigi eelarvestrateegias lepitati kokku teaduse põhirahastuse 8 miljoni euro suurune tõus alates 2017. aasta riigieelarvest. See pole küll piisav TAI strateegias seatud teaduse rahastamise eesmärgi 1% täitmiseks, kuid aitab kompenseerida varasematel aastatel toimunud rahastuse langust.
- Eesti Teadusagentuuri, HTM ja teadusasutuste osalusel on ette valmistatud **uurimistoetuste ja baasfinantseerimise uus kontseptsioon** teadus- ja arendustegevuse rahastamise süsteemis. Kontseptsioonis pakutakse välja uurimistoetuste ja baasfinantseerimise muudatused, mis kindlustavad Eesti riigi arenguks loogilise, sidusa ja tervikliku süsteemi. Praeguse süsteemiga võrreldes on uued uurimistoetused seotud teadlaskarjääri mudeliga ja mahult suuremad, rahastusinstrumentide killustatus väiksem, riiklik rahastamine stabiilsem (uurimistoetus ja baasfinantseerimine on paremini tasakaalustatud) ning vahendite taotlemise ja kasutamise tingimused ja aruandlus lihtsamad (sh vähem ebamõistlikku bürokraatiat).
- **Teadusasutuste ja kõrgkoolide võrgu konsolideerimisel** otsustas TAN 20. septembril 2016 toetada mitme teadusasutuse ja kõrgkooli ühinemist suurema ülikooliga (sh Tartu Observatoorium, Eesti Biokeskus, Eesti Infotehnoloogia Kolledž ja Lääne-Viru Rakenduskõrgkool, kelle ühinemised ülikoolidega toimuvad hiljemalt 01.01.2018).
- **Käivitati riigi rakendusuuringute programm RITA**. Toetatakse riigi vajadustest lähtuvate teadusuuringute läbiviimist, riigiasutuste teadusvõimekuse tõstmist. TAN kinnitas esimesed viis strateegilise teadusuuringu teemat. Kokku 8 ministeeriumi on palganud teadusnõuniku, sh RITA programmist on toetatud teadusnõunike ametikohtade loomist 7 ministeeriumis, et tõsta ministeeriumide võimekust TA küsimustes.
- Rakendati **teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise, mobiilsuse ja järelkasvu toetamise meetmed** Mobilitas Pluss ja Dora Pluss. Eesmärgid on toetada tippteadlaste ja kraadiõppurite välismaalt Eestisse toomist, samuti välismaal kraadi kaitsnud 100 noorteadlaste naasmist Eestisse.
- Toimusid **ettevalmistused EL eesistumiseks**. Töötati välja eesistumise sisuprioriteedid teaduse ja innovatsiooni valdkonnas, määrati eesistumise ürituste loetelu ja kalender. Tehti koostööd ja selgitustööd EL institutsioonide, liikmesriikide ja esindusorganisatsioonidega.

Ettevõtete ja teadusasutuste vaheline koostöö

- 2016. aastal käivitati **rakendusuuringute toetamine nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades** kogumahuga 26,6 miljonit eurot. Eesmärgid on 1) aidata kaasa ettevõtjate

huvides läbi viidavate rakendusüringute ja tootearenduse rahastamisele avalikes TA asutustes; 2) tõsta Eesti avalike TA asutuste motivatsiooni ja valmisolekut ettevõtlusele vajalike rakendusüringute ja tootearendusprojektide läbiviimiseks kasvuvaldkondades; 3) soodustada teadmussiiret ettevõtete ja Eesti avalike TA asutuste vahel.

- **Teadusasutuste baasfinantseerimise määrase muutmine ettevõtluskoostöö stimuleerimiseks.** Teadusasutuste baasfinantseerimise valemis suurendati ettevõtluslepingute ja välisrahastuse osakaalu (40%-lt 50%-ni). Mida rohkem on tulu koostööst ettevõtlusega, seda rohkem saavad teadusasutused baasfinantseerimist.
- ASTRA meetme üks eesmärgi on **kõrgkoolide ja teadusasutuste ettevõtluskoostöö laiendamine ja rakendusüringute võimekuse kasv** ning teadustaristu avamine ettevõtluskoostöök. Teadusasutused ja kõrgkoolid planeerisid need tegevused oma strateegilises arendusplaanis ning ettevõtluskoostöö mahule seati ambitsioonikad eesmärgid.
- ASTRA meetmest toetati **ülikoolide ettevõtluskoostöö platvormi ADAPTER** loomist. ADAPTER on Eesti ülikoolide vaheline koostöövõrgustik, mille eesmärgiks on viia lihtsalt ja kiirelt kokku ettevõtted ning teadus- ja arendusasutused. ADAPTER võimaldab ühe nupuvajutusega saada ühendust kõikide selles osalevate Eesti teadusasutustega, otsida nende osutatavate teenuste seast endale tarvilik, tutvuda ettevõtetele suunatud toetusmeetmetega.
- Erialastipendiumide meetmest toetatakse **doktoriõpet koostöös ettevõtetega** (nn ettevõtlusdoktorantuur). Toetatakse doktorante, kelle doktoritöö valmib koostöös ettevõttega, keskendudes ettevõtte arendustegevusele. Juhendamise tagavad ülikool ja ettevõtte. Meede toetab doktorikraadiga spetsialistide arvu tõusu ettevõtluses.

Ettevõtlussektori poolt finantseeritud avaliku sektori TA kulutuste osakaal püsis aastatel 2010–2014 stabiilselt 3 ja 3,8% vahel. **2015. aastal tõusis erasektori tellimuste maht üle 20%** ning vastav TAI strateegia indikaator jõudis **4,7%-ni**. Sihttaseme 7% saavutamine aastaks 2020 on tõenäoline, aga see pole lihtne ning nõuab jätkuvat pingutamist.

Järeldused

- 1) Strateegia elluviimisel on järgitud TAI strateegia sisulisi eesmärgi, kuid tegutseda on võimalik ulatuses, mida eelarve võimaldab. Kuigi TAI strateegias on kirjas, et TA rahastamine riigi- ja kohalikust eelarvest tõstetakse 2015. aastaks 1%-le SKPst ja edaspidi hoitakse seda sel tasemel, ei ole 2016. aasta riigieelarve seadus ning kehtiv riigieelarvestrateegia sellega kooskõlas.
- 2) Kuigi teadusasutuste ja ettevõtete koostöö on viimastel aastatel hakanud paranema, on see endiselt tagasihoidlik. Strateegia eesmärgi täitmine eeldab täiendavaid pingutusi. Selleks tuleb **toetada nii teadusasutuste motivatsiooni koostöök kui ka ettevõtete teadusvõimekuse kasvu** (sh kaaluda täiendavaid toetusi ja/või maksuerandeid ettevõtete TA motiveerimiseks).
- 3) Teiste poliitikavaldkondade toetamiseks on ministeeriumides loodud teadusnõunike ametikohad ning ministeeriumid on hakanud teadvustama teadus- ja arendustegevuse kasu valdkonnapoliitika eesmärkide täitmisele. Samas on valdkondlike ministeeriumide panus endiselt tagasihoidlik ja ebaühtlane. **Toetada tuleb ministeeriumide teadusvõimekuse ja teadusinvesteeringute edasist kasvu.**
- 4) Vastavalt TAN raporti soovitudele ja TAN senistele seisukohtadele tuleb jätkata teadusasutuste ja kõrgkoolide võrgu konsolideerimisega.

Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus

Eesti keele arengukava 2016. aasta tulemusaruanne

Eesti keele arengukava 2011–2017 üldeesmärk on **tagada eesti keele kui riigikeele toimimine kõikides eluvaldkondades, eesti keele õpetamine, uurimine, arendamine ja kaitse ning sellega eesti keele säilimine läbi aegade**. Arengukava ellurakendamise tulemusena peab eesti keele seisund 2017. aastal olema niisugune, mis rahuldab kõiki Eesti riigi ja ühiskonna keelekasutusvajadusi, eesti keel peab olema arenguvõimeline ja tunnustatud Eesti elanike ühise suhtluskeelena.

Keelevaldkonna eesmärgid on mitmetasandilised. Omavahel on tihedalt seotud eesti keele laia kasutusala kindlustamine, kasutajaskonna laiendamine ja kasutuse kvaliteedi parandamine; eesti keele ja selle erikujude toetamine kultuuriväärtusena ning Eesti elanikkonna võõrkeelteoskus. Ilma valdkonna arendus- ja korraldustegevusteta ei ole keel pikemas perspektiivis kestlik. Teisalt on arendatav eesti kirjakeel tegur, mis haridussüsteemi erinevate tasemete kaudu lõimib kogu Eesti elanikkonda. Eesti elanike võõrkeelteoskus ja mitmekeelsuse väärtustamine toetavad eesti keele rahvusvahelist esindatust.

Valdkonna tegevus jaotub neljaks omavahel tihedalt seotud põhisuunaks:

- 1) eesti keel emakeelena;
- 2) eesti keel väljaspool Eestit;
- 3) eesti keel teise keelena ning
- 4) võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis.

1. Ülevaade keeleprogrammi elluviimisest

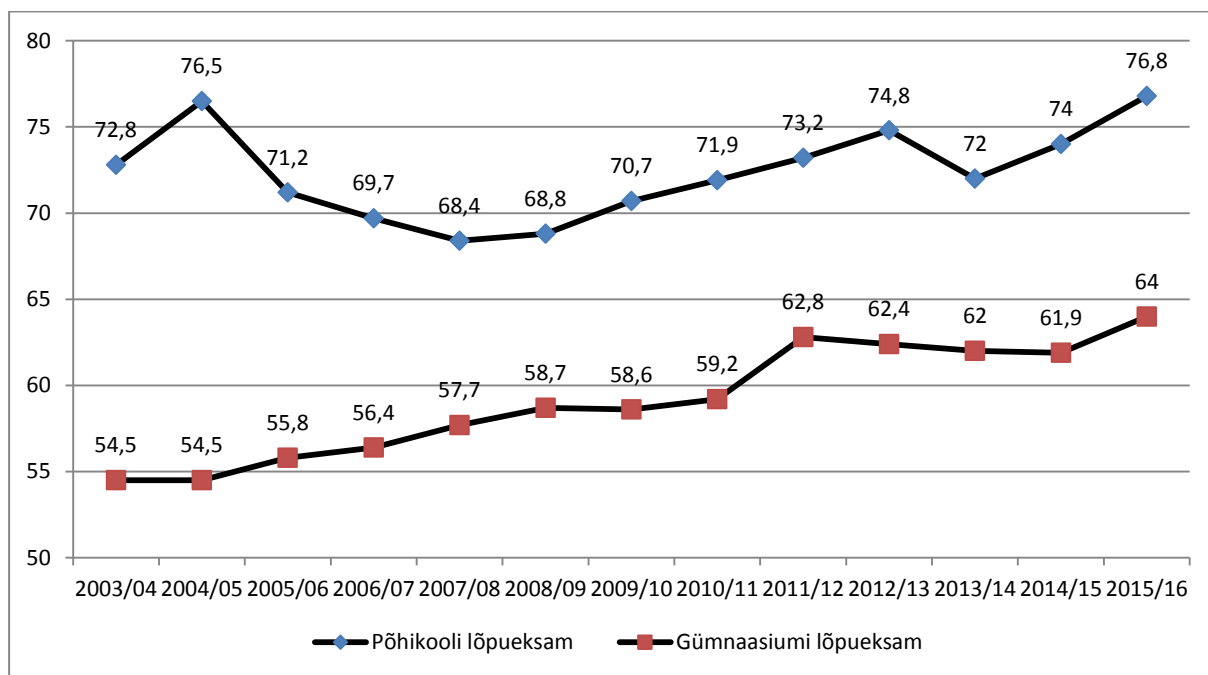
Programmi eesmärk: eesti keel on arenenud kultuur- ja suhtluskeel ning Eestis väärtustatakse mitmekeelsust.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Sihttase									
<i>Siht- ja sidusrühma hoiakud eesti keele suhtes</i>									
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on eestikeelse kultuuri lahutamatu osa (%)	82 (2011)	-		82	selgub 2017	-		82	-
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on vajalik Eestimaal elamiseks ja töötamiseks (% vastanutest)	79 (2011)	-		81	selgub 2017	-		81	-
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on osake eestimaalaseks olemisest (%)	78 (2011)	-		80	selgub 2017	-		80	-

1.1. Olulisemad muutused ja trendid

Eesti keel emakeelena

- Eesti Statistikaameti andmetel on eestlaste osatähtsus rahvastikus kasvanud 61 protsendilt (1990) 68,8 protsendini (2015), kuid eestlaste absoluutarv kahaneb aasta-aastalt (sama perioodi jooksul on see vähenenud 6%). Eesti keelt esimese koduse keelena rääkijate osakaal ennast eestlasena määratlejatest on Eesti tööjõu-uuringu andmetel olnud stabiilselt veidi üle 97%.
- Eesti keele kui emakeele oskust mõõdetakse riiklikult põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamisel. Nii **gümnaasiumi kui ka põhikooli lõpueksami tulemused on viimastel aastatel stabiilselt parenenud** (vt joonis 35).

Joonis 35. Põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele kui emakeele lõpueksamite keskmine tulemus õppeaastatel 2003/2004–2015/2016. Allikas: HTM

- Nii õpilaste (PISA) kui täiskasvanute (PIAAC) rahvusvaheliste oskuste uuringutes on näha, et **Eesti inimeste funktsionaalne lugemisoskus on kõrgem kui OECD riikides keskmiselt**. Eestlaste lugemisoskus eesti keeles on kõrgem kui Eestis elavate venelaste lugemisoskus vene keeles. Võrreldes teiste riikidega on funktsionaalne lugemisoskus kõrgem noorematel inimestel ning põhi- ja keskkooli lõpetanutel. Kõrghariduse lõpetanud noortel (16–29) on OECD riikide võrdluses keskmised oskused, vanematel inimestel aga alla keskmise.

Eesti keel väljaspool Eestit

- Eesti paistab Euroopa riikide seas silma **välismaal elanud ja elavate rahvuskaaslaste suure osakaalu poolest**. 2008. aasta Euroopa sotsiaaluuringu järgi on 8% Eesti täiskasvanutest töötanud vähemalt kuus kuud välismaal, mis on üks kõrgemaid näitajaid Euroopas (Pungas et al. 2012: 4¹³¹). Välismaal elavaid rahvuskaaslasi on Eesti riik süstemaatiliselt toetanud alates 2004. aastast rahvuskaaslaste programmide (2004–2008, 2009–2013, 2014–2020) kaudu, milles on keskendutud peamiselt hariduse, kultuurielu, arhiivinduse, tagasipöördumise ja vähemal määral ka kirikutega seonduvatele küsimustele. Peale Haridus- ja Teadusministeeriumi juhitava rahvuskaaslaste programmi (2014–2020) Eestis keskselt koordineeritud riiklikku poliitikat praegu pole.
- Eesti entsüklopeedia andmetel elas 2005. aastal väljaspool Eestit umbes 135 000 eestlast. Väljaränne on suurenenud just Eesti Euroopa Liiduga liitumise järel 2004. aastal. Eesti Statistikaameti andmetel on 2005. aastast alates Eestist välja rännanud 53 000 isikut (neist 48 000 Eesti kodanikku), kellest valdav osa (51 000) rändas välja Euroopasse. Eurostati ja OECD andmebaase kõrvutades võib öelda, et aastatel 2005–2014 on Eestist Eesti kodakondsusega väljarändajaid Euroopa Liidu riikidesse jõudnud üle 70 000 ning OECD riikidesse on samal perioodil jõudnud sisuliselt 80 000 Eesti rahvusest isikut¹³². 2005.–2015. aastatel on Eestisse sisse rännanud peaaegu 25 000 Eesti kodakondsusega isikut, umbes 8 000 neist 2015. aastal. 2011. aastal elas Eurostati andmetel Euroopa Liidu riikides 56 369 Eesti kodakondsusega isikut (2011. aasta rahva- ja eluruumide loenduse andmed). Väljaspool Eestit elavate eestlaste täpset numbrit ei ole võimalik määrata, sest paljud inimesed ei registreeri oma elukohta välismaal, lisaks on üldnumbri määramine raske seetõttu, et

¹³¹ Pungas, E., Toomet, O., Tammaru, T., Anniste, K. (2012). Are Better Educated Migrants Returning? Evidence from Multi-Dimensional Education Data. Nr. 2012–18.

¹³² Eurostati ja OECD andmebaaside puhul on summeeritud sihtriikide poolt esitatud info, Statistikaameti info põhineb Eesti rahvastikuregistril.

välismaal elavatel ja end eestlasena identifitseerivatel inimestel ei pruugi enam olla Eesti kodakondsust ning samuti on nende hulgas tõenäoliselt järjest enam isikuid, kes ei ole Eestis sündinud. Arvandmete täpsust mõjutab lisaks ka pendelränne ja hargmaius. Kõike eelnevat arvesse võttes **saab hinnanguliselt öelda, et praegu elab välismaal ligikaudu 150 000–200 000 eestlast.**

Keeleõppe toetamine välismaal

- 2015. aastal valmis **rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring**, kus hinnati aastatel 2009–2013 ellu viidud tegevuste edukust ja soovitati lisategevusi, mis aitaksid kaasa rahvuskaaslaste sidemete hoidmisele ja tugevnemisele Eesti ning eesti keele ja kultuuriga. Uuringu tulemustest selgub, et programmi möödunud perioodi tegevused olid vajalikud ja tulemuslikud. **Valdava osa rahvuskaaslaste programmi tegevustest ja rahastusest moodustab laste eesti keele ja kultuuri õpe ning praktiseerimine Eesti koolides ning keele- ja kultuurilaagrites** (sh keeleõppe korraldajate ja eesti keele õpetajate toetamine). HTM on koostöös Eesti Instituudiga saatnud igal aastal keskmiselt 20 000 euro väärtuses õppematerjale välismaal eesti keelt ja/või eesti keeles õpetavatele koolidele ning ülikoolidele. Eesti keelt õpetab väljaspool Eestit u 100 õpetajat ja 40 lektorit. **Välismaal eesti keelt õppivate laste arv on viimase seitsme aastaga peaaegu kolmekordistunud** ja välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteadeade, mudilasringide ning keelekursuste arv on kahekordistunud (70), vt tabel 22.

Tabel 22. Eesti keele õppurid väljaspool Eestit 2008/2009–2015/2016. õppeaastal. Allikas: HTM

	2008/ 09	2009/ 10	2010/ 11	2011/ 12	2012/ 13	2013/ 14	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17
Välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteadeade, mudilasringide ning keelekursuste arv	32	33	35	52	54	59	63	70	80
Välismaal eesti keelt õppivate laste arv	1210	1330	1600	2050	2700	3200	3250	3300	3500
Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv	33	34	36	34	34	29	29	30	30
Väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv	677	700	720	760	860	950	950	950	950

- Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringus vastanud sihtrühma jaoks on **kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel reaalselt Eestis viibida** (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid). Rahvuskaaslaste programmist toetatakse väliseesti noorte õpinguid Eesti avalik-õiguslikes ülikoolides, riiklikes rakenduskõrgkoolides ja kutseõppeasutustes eestikeelse õppekavaga erialadel. 2003. aastast alates on stipendiumi saanud 102 noort, sh üheksa noort 2015. aastal. 2016/2017. õppeaastal õpib Eesti kõrgkoolides või kutsekoolides 18 rahvuskaaslaste programmi stipendiaati.
- HTM on avanud eesti keele lektoraadid nendes välisriikide kõrgkoolides, kus Eesti huvid seda nõuavad ja kohapealne valmisolek on olemas. Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 30 erinevas kõrgkoolis, sh üheksa Eestist saadetud lektoriga.
- Selleks, et võimalus keelt õppida säiliks ka pikemas perspektiivis, on Eesti riigil jätkuvalt vaja toetada õppematerjalidega varustamist, õpetajate tasustamist ja koolitamist. Lapse mitmekeelses kultuuriruumis kasvatamise toetamiseks on olemasolevatele tegevustele lisaks vajalikud usaldusväärsed ja kõigile lihtsalt kättesaadavad juhendmaterjalid (kuidas lapsega emakeeles suhelda, kuidas keelele kasutust leida, identiteet jms) ning lühiajaliselt välismaal viibijatel koostöö Eesti koolide ja õpetajatega.

Tagasipöördumise toetamine

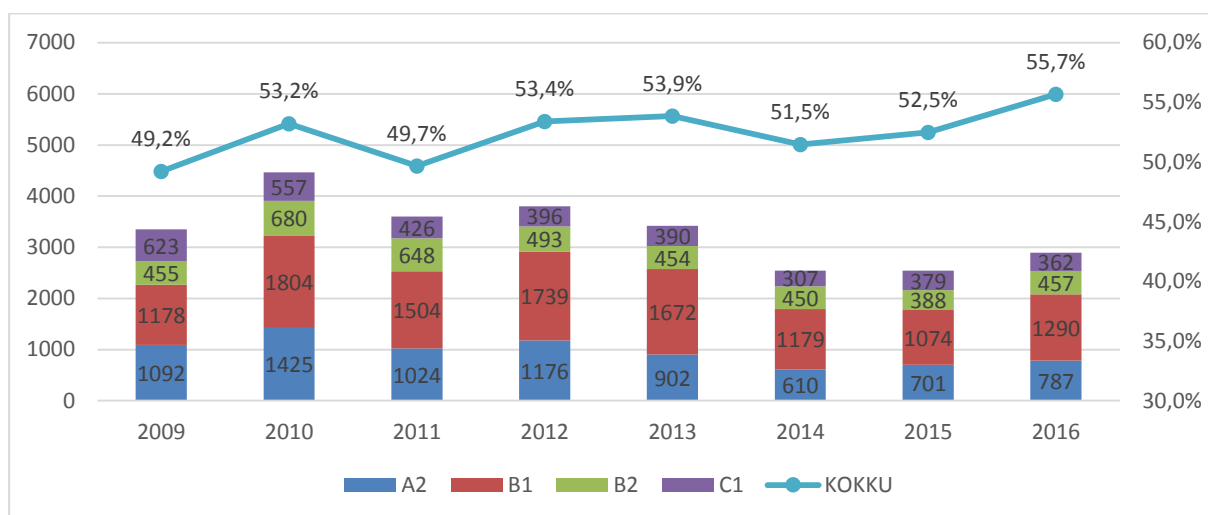
- Pärast Eesti taasiseseisvumist välismaale asunud inimeste hulgas on enamik noori inimesi, lühiajaliselt välismaale tööle ja õppima asunud ning nii Eestis kui ka välismaal sündinud lapsi. Viimaste näol on tegemist Eesti riigi arengu ja tuleviku seisukohalt kõige olulisema sihtrühmaga, kelle hulgas on ka suurim tagasipöördumise potentsiaal. Selle sihtrühma olulisim sihtriik on Soome, kuhu on Eurostati andmetel jõudnud sisuliselt pooled aastatel 2005–2013 Eestist Euroopa Liitu väljarännanute. Soome on ka Eestisse sisserändajate puhul olulisim lähteriik. Pungase jt (2012)

analüüsis tuuakse välja, et Eestist Soome väljarännanute hulgas ei ole kavatsus tagasi pöörduda otseselt seotud nende haridustasemega, vaid näiteks hariduse omandamise riigiga ja hariduse omandamisest möödunud ajaga (nt need, kes on omandanud hariduse Soomes, soovivad 10 aastat pärast hariduse omandamist vähem Eestisse tagasi pöörduda). Olulise tulemusena leiti, et inimesed, kes töötavad ametis, mille jaoks nad tunnevad end olevat üle kvalifitseeritud, kavatsevad tõenäolisemalt Eestisse tagasi pöörduda.

- Statistikaameti andmeil **kasvas 2015. aastal hüppeliselt sisserändajate, sh Eesti kodakondsusega ja/või Eestis sündinud sisserändajate arv**. Eesti kodakondsusega sisserändajate osakaal on sisserändajate seas kasvanud järjekindlalt – kui 2000. aastate alguses moodustasid Eesti kodakondsusega sisserändajad 30% sisserändajatest, siis alates 2010. aastast moodustavad Eesti kodakondsusega sisserändajad enam kui poole. Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu raames läbi viidud küsitluse tulemustel mõjutab otsust Eestisse tagasi tulla kõige enam perekonna ja sugulaste olemasolu Eestis, eelistus elada Eestis ning soov, et lapsed käiksid Eestis koolis, ning tahe teha Eestis elu paremaks ja arendada Eesti riiki.
- Lisaks sellele, et tagasipöördujad võivad naasmiseks ja Eestis elu sisse seadmiseks vajada rahalist toetust, on mitmeid muid võtmetähtsusega teemasid, mis mõjutavad tagasipöördumise edukust või tagasipöördumise otsuse langetamist. Lisaks uue elu- ja töökoha leidmisele on lastega perede jaoks väga oluline lasteaia- ja koolikoha leidmine ning laste kiire ja sujuv kohanemine Eesti haridussüsteemis. Rahvuskaaslase programmi mõju-uuringust selgus, et **lasteaia- ja koolikoha leidmine, eriti kui soovitakse panna laps ingliskeelsesse rühma/kooli, on valmistanud tagasipöördujale raskusi**. Samuti ilmnes rahvuskaaslase programmi mõju-uuringust, et Eestisse naasnud perede lastel on esinenud raskusi haridussüsteemis kohanemisega, ning samuti viitasid mõju-uuringu raames koostatud veebiküsitlusele vastanud **tugisüsteemide vähesusele ja koolide puudulikele oskustele toime tulla mitmekeelsete lastega**. Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu üheks järelduseks oli, et Eestisse naasmisel on haavatavamas olukorras just lapsed, sest kui neil puudub varasem side Eestiga, on nende jaoks tegemist väga suure ja olulise muutusega nii elukoha, kooli, sõprade kui ka keelekeskkonna osas.
- 2017. aastal tellib HTM tagasipöördujate haridusega seotud probleemide kaardistamiseks uuringu ning töötab välja kontseptsiooni Eestisse tagasi pöörduvate perede laste õppima asumise toetamiseks.

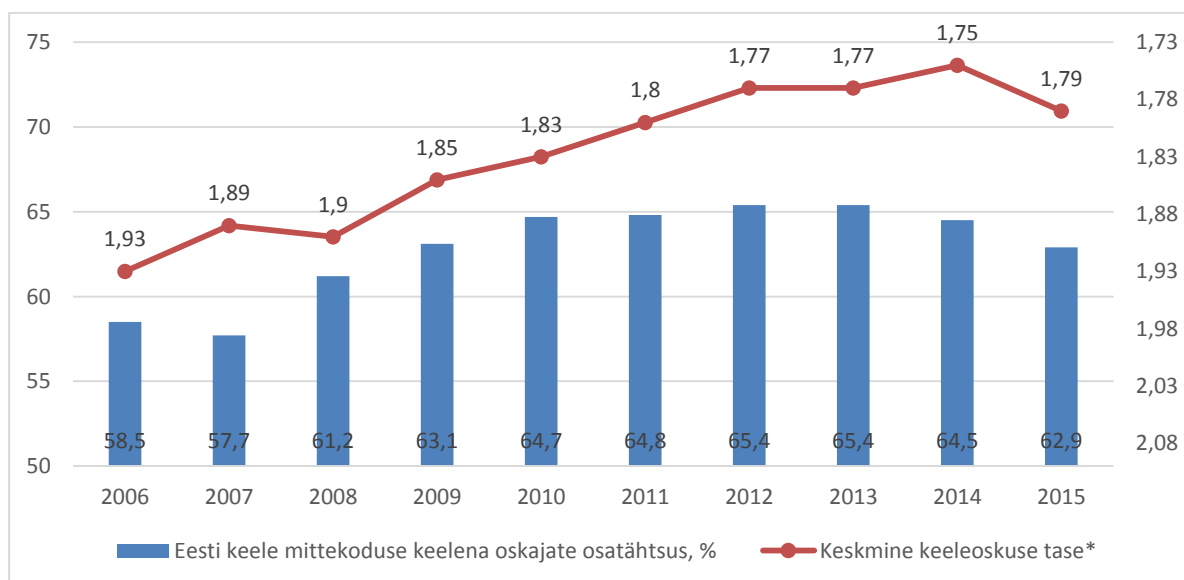
Eesti keel Eestis teise keelena

- 2016. aastal käis eesti keele tasemeeksamit tegemas 5200 täiskasvanut, mis oli enam kui viimasel paaril aastal. Eksami sooritas edukalt 2896 ehk 55,7% kõigist eksamit teinud täiskasvanutest (joonis 36). Kõigil tasemetel on eksami sooritanute osakaal aastate lõikes vähehaaval kasvanud. Rohkem kui poole võrra on 2010. aastaga võrreldes vähenenud A2-tasemel eksamil käinute arv, samas C1-eksamit tegemas käinute arv aastast on vähenenud umbes viiendiku võrra. 2010. aastaga võrreldes on kasvanud B2- ja C1-keeletasemetel eksamil käinute osakaal kõigist eksamil käinutest. Erinevatel keeletasemetel eksami sooritanute osatähtsuse kohta eri aastatel trendi välja tuua ei saa.

Joonis 36. Eesti keele tasemeeksami sooritanute arv keeletasemete lõikes ning kõigi keeletaseme sooritanute osatähtsus eksamil käinutest. Allikas: Innove

- Aastatel 1999–2008 oli eesti keele tasemeeksamil alg-, kesk- või kõrgtaseme saavutanuid üle 37 000 isiku ning 2008. aasta teisest poolest alates keeletaseme A2, B1, B2 või C1 saavutanuid 25 000 isikut. Eesti tööjõu-uuringu andmetel on aastatel **1999–2015 eesti keelt mittekoduse keelena oskavate 15–74-aastaste mitte-eestlaste arv kasvanud 20 000 isiku võrra ning nende osakaal kõigist mitte-eestlastest on tõusnud 62,9%-ni**. Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on küll kümne aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele. Aktiivse eesti keele oskusega mitte-eestlaste osakaal elanikkonnas väheneb, kuid jätkuvalt liiga aeglaselt. Eesti tööjõu-uuringu andmetel on Eestis üle 100 000 mitte-eestlase, kes ei oska eesti keelt. Kuigi mitte-eestlaste enesehinnangu kohaselt on eesti keele oskuse tase Eesti Statistikaameti andmetel järjest paranenud, siis paranenud on peamiselt kuni 30-aastaste mitte-eestlaste eesti keele oskus.

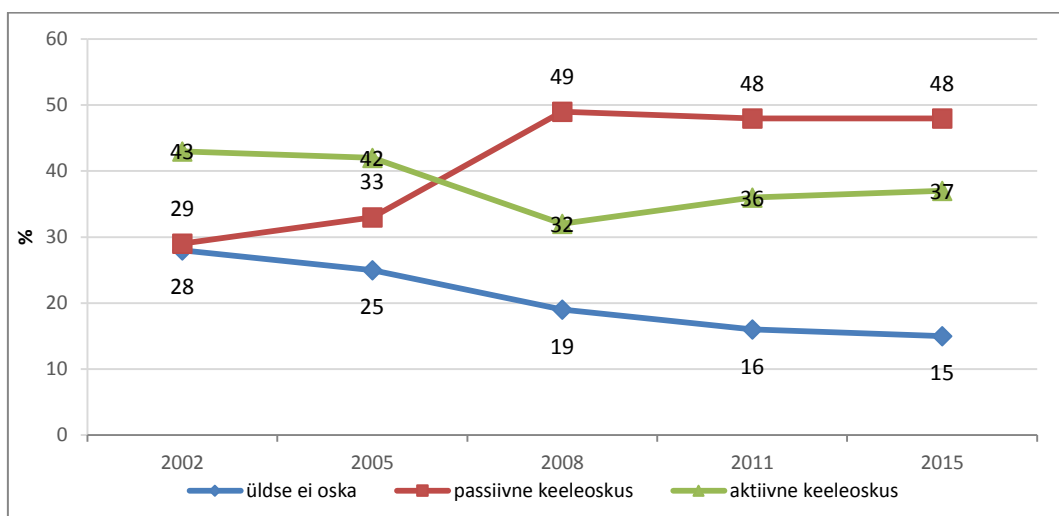
Joonis 37. Mitte-eestlaste eesti keele oskus. Allikas: Statistikaamet

Märkus: Keeleoskuse tase: 1 – oskab rääkida ja kirjutada; 2 – oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida; 3 – saab igapäevase suhtlemise piires aru.

- Ka PIAACi andmetel on eesti keele oskusega tõsisemaid probleeme ligikaudu 40% vene koduse keelega inimestest: eesti keelt ei oska üldse 13,3% ning 26,7% oskab seda väga algelisel tasemel (Halapuu 2014: 3¹³³). Muust rahvusest isikute enesehinnanguline eesti keele oskus on ka

¹³³ Halapuu, V. (2014). Keeleoskus PIAAC uuringu baasil. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

integratsiooni monitooringu aruannete põhjal 2002. aastaga võrreldes paranenud (joonis 38). Kui 2002. aastal ei osanud eesti keelt üldse 28% muust rahvusest isikutest, siis 2015. aastaks vähenes nende osakaal sisuliselt poole võrra – 15%-ni. Passiivse keeleoskusega¹³⁴ isikute arv kasvas 29 protsendilt 48 protsendini. Aktiivse keeleoskusega isikute osakaal on samas 2002. aastaga võrreldes vähenenud 6 protsendi võrra, kuigi näiteks 2008. aasta monitooringu tulemustega võrreldes on nende osakaal kasvanud (joonis 38). 2011. ja 2015. aasta monitooringute andmetele tuginedes võib öelda, et viimastel aastatel mitte-eestlaste enesehinnanguline eesti keele oskus ei ole oluliselt muutunud (joonis 38). Säilinud on olulised piirkondlikud erinevused. Kui Ida-Virumaal ei oska eesti keelt üldse 30% ja Tallinnas 11% mitte-eestlastest, siis mujal Eestis ei oska eesti keelt üldse 2% kõigist mitte-eestlastest. Aktiivse keeleoskusega (enesehinnangu alusel) on Ida-Virumaal 19%, Tallinnas 42% ja mujal Eestis 53% mitte-eestlastest. 2011. aastaga võrreldes on Ida-Virumaal eesti keelt mitteoskavate mitte-eestlaste osakaal vähenenud 8% võrra ja Tallinnas 3% võrra. Vanuseti vaadates võib näha, et 15–24-aastaste mitte-eestlaste hulgas on vaid 1% neid, kes ei oska eesti keelt üldse, ning aktiivse oskusega isikute osakaal on kasvanud 63%-ni (2011. aastal 47%). Ka kõigis teistes vanusgruppides kasvas 2011. aastaga võrreldes aktiivse oskusega isikute osakaal (vanemates vanusgruppides küll vaid minimaalselt) ning vähenes eesti keelt üldse mitte oskavate isikute osakaal.

Joonis 38. Muust rahvusest isikute enesehinnanguline eesti keele oskus. Allikas: Integratsiooni monitooringud (2005, 2008, 2011, 2015)

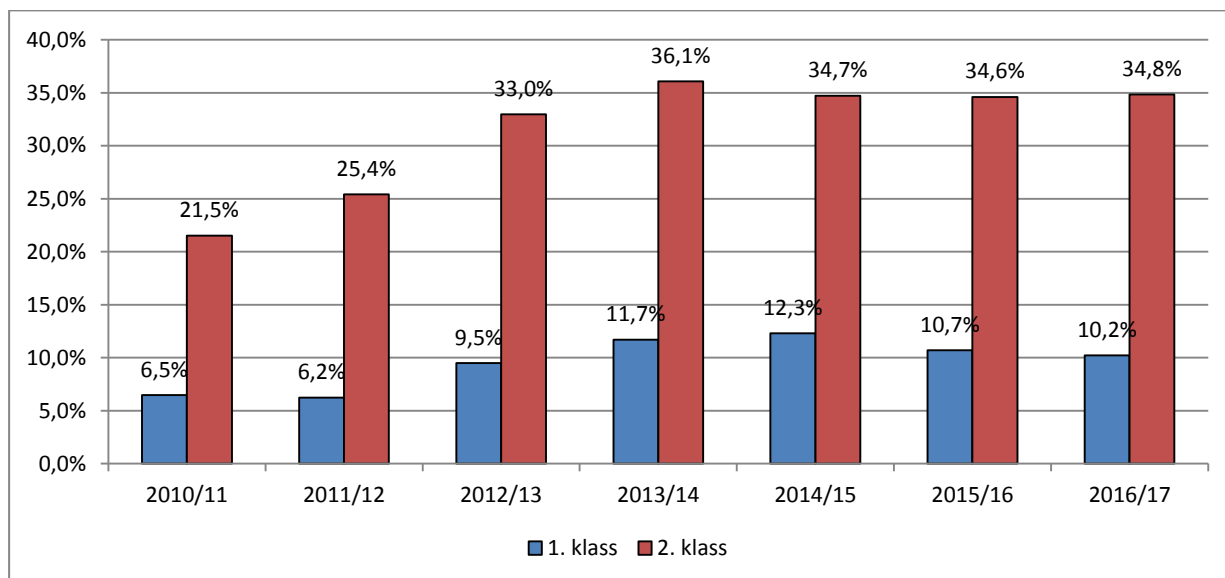
- Nii Keeleinspektsiooni järelevalvetulemused kui ka mitmed uuringud ja EHISE andmed näitavad, et haridustöötajad, sh õpetajad ja koolijuhid, kelle emakeel ei ole eesti keel, ei oska riigikeelt õigusaktidega nõutud tasemel. 2016/2017. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides 14 581 õpetajat, kellest 93% vastab keeleoskuse nõuetele¹³⁵, kutseõppeasutustes vastab 2173 õpetajast 94% ja koolieelsetes lasteasutustes 7927 õpetajast 90,2% keeleoskuse nõuetele. Kõigis koolitüüpides on eesti keele oskuse nõuetele vastavate õpetajate arv ja osakaal kõigist õpetajatest viimastel aastatel vähehaaval kasvanud. 2016/2017. õppeaastal on üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste ja koolieelsete lasteasutuste peale kokku 1841 õpetajat (7,5% kõigist õpetajatest), kelle eesti keele oskus ei vasta nõuetele.
- Kui kutseõppeasutustes neist õpetajatest, kelle emakeel pole eesti keel, on vähemalt B2-tasemega 78%, siis üldhariduskoolides (statsionaarne õpe ja HEV-koolid), on vähemalt B2-tasemega 75% ning koolieelsetes lasteasutustes 62% neist õpetajatest, kelle emakeel ei ole eesti keel.

Võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis

- Kuigi esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alles kolmandast klassist, on viimastel aastatel esimeses klassis vähemalt ühe võõrkeele õppijate osakaal olnud üle 10% ning teises klassis rohkem kui kolmandik (joonis 39).

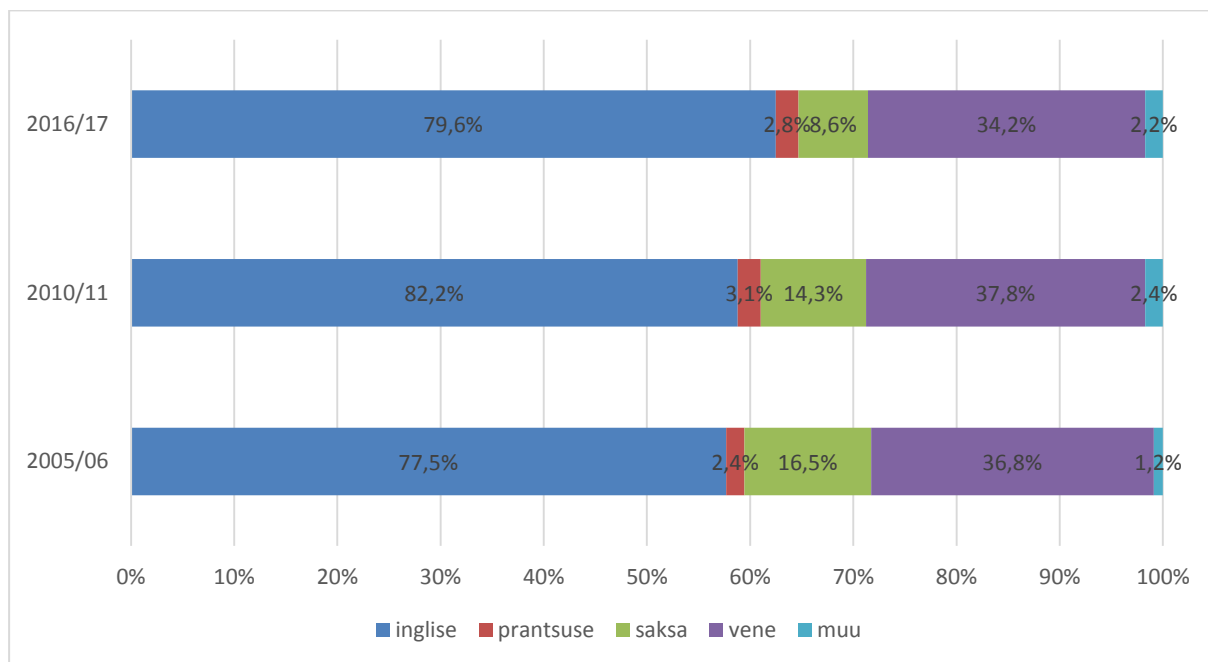
¹³⁴ Aktiivne keeleoskus – saab aru, räägib ja kirjutab või valdab vabalt, passiivne keeleoskus – saab veidi aru, aga ei räägi või saab aru ja veidi räägib.

¹³⁵ Eesti õppekeeles või eesti keelt õpetavad õpetajad – vähemalt C1, kõik muud õpetajad – vähemalt B2.

Joonis 39. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osakaal kõigist sama klassi õpilastest. Allikas: EHS

- **Eesti haridussüsteem on õpitavate võõrkeelte arvu poolest ELis esimeste hulgas.** Kui Eurostati andmetel õpiti 2014. aastal Euroopa Liidus ISCED2 tasemel (põhikooli viimased 3 klassi) keskmiselt 1,6 võõrkeelt, siis Eestis keskmiselt 2,0 võõrkeelt õpilase kohta. Üle kahe võõrkeele õpilase kohta õpiti ISCED2 tasemel lisaks Eestile vaid Luksemburgis, Maltal, Hollandis ja Soomes. Gümnaasiumiastmes õppis Eestis 2014. aastal üks õpilane keskmiselt 2,2 võõrkeelt. Eestist enam õpiti võõrkeeli vaid Maltal (2,5), Luksemburgis (3,0) ja Soomes (2,5).
- Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on **populaarne inglise keele õppimine** – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele järgnevat vene keelt (2016/2017. õa). Kui Eestis õppis 2015. aastal inglise keelt 96,5% ISCED2 taseme õpilastest ning 97,4% ISCED3 taseme õpilastest, siis Euroopa Liidus keskmiselt olid esimene näitaja 96,3% ja teise kohta info kogu Euroopa Liidu kohta puudus.
- Vaja on uurida ühiskonna nõudlust erinevaid võõrkeeli oskavate spetsialistide järele, samuti jätkata gümnaasiumilõpetajate võõrkeelteoskuse mõõtmist Euroopa keeleõppe raamdokumendi põhimõtete alusel. Eesti üldhariduskoolides õpitakse lisaks inglise keelele A- ja B-võõrkeeltena peamiselt vene, saksa ja prantsuse keelt (vt joonis 40), kuid ka teisi võõrkeeli (viimastel aastatel õpib orienteerivalt 1000 õpilast aastas hispaania ja soome keelt; rootsi, hiina ja heebrea keele õppijate arvud jäävad 100 ja 500 vahele, lisaks õpitakse ka jaapani, kreeka, ladina, itaalia ja norra keelt). Viimase kümne aasta jooksul on muude võõrkeelte õppijate arv kasvanud kolmandiku võrra. Üldises õpilaste arvu vähenemise kontekstis (sh olukorras, kus ka inglise, saksa, vene ja prantsuse keele õppijate absoluutarvud on vähenenud) on see positiivne trend. Samas on kõige enam vähenenud saksa keele õppijate osakaal – kui 2005/2006. õppeaastal õppis saksa keelt 16,5% kõigist võõrkeeleõppijatest, siis 2015/2016. õppeaastaks on nende osakaal vähenenud 8,6%-ni (joonis 40).

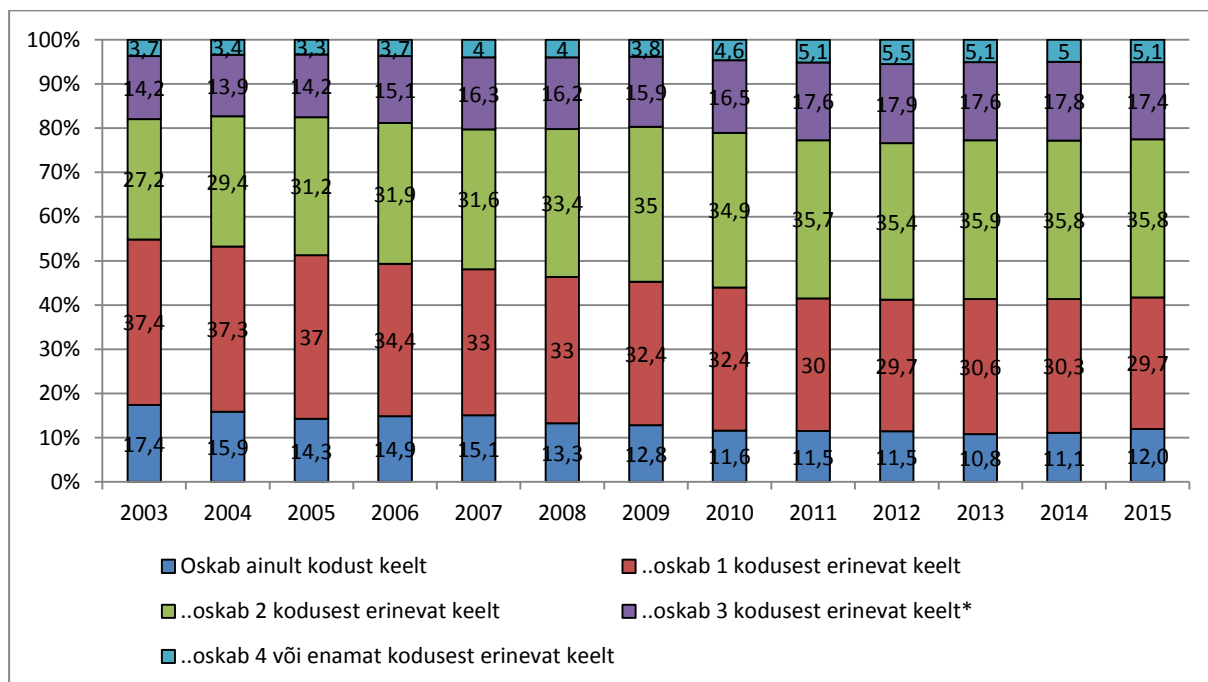
Joonis 40. Võõrkeelte õppijate osakaal kõigist üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest 2005/2006., 2010/2011. ja 2016/2017. õppeaastal. Allikas: EHIS

- Keeleoskusuuringu SurveyLang (2012) andmetel oli erinevate osaoskuste tulemuste alusel kombineeritud näitajate väärtuste põhjal Eestis esimeses testkeeles (inglise keel) õppijatest põhikooli lõpus vähemalt B1-tasemel orienteeruvalt 60% õpilastest ja teises testkeeles (saksa keel) vähemalt A2-tasemel orienteeruvalt 46% õpilastest.
- Võõrkeeleõpetajatest koolitatakse enim inglise keele õpetajaid. Ka tööle on neist asunud kõige suurem osakaal (tabel 23). Saksa keele õppijate arvu vähenemine mõjutab ka saksa keele õpetajate vajadust – saksa keele õpetajaks õppinutest õpetab 2016/2017. õppeaastal kõige vähem õpetajaid.

Tabel 23. Võõrkeeleõpetaja eriala õppeaastatel 2008/2009–2015/2016 lõpetanud ning 2016/2017. õppeaastal üldhariduskoolis õpetajana töötavad isikud. Allikas: EHIS

	Lõpetajate arv	Õpetab 2016/2017	Õpetajate osakaal lõpetanutest 2016/2017
Inglise keele õpetaja	98	51	52,0%
Saksa keele õpetaja	36	10	27,8%
Prantsuse keele õpetaja	13	5	38,5%
Vene keele õpetaja (ka vene keel ja kirjandus)	66	27	40,9%

- Vaatlusalused andmed ei peegelda kõiki noori võõrkeeleõpetajaid – lõpetamise andmed kajastavad vaid lõpetaja peeriala, kõrvaleriala kohta võib teha järeldusi õpetamise andmeid analüüsides. Lisaks saavad võõrkeeli õpetada ka humanitaarainete õpetajaks õppinud isikud.
- Võõrkeelteoskus on Eesti täiskasvanute (15–74) hulgas viimase kümne aastaga oluliselt paranenud (vt joonis 41). Rohkem kui kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal on kasvanud 10 % võrra (50%-lt 60%-ni) ning ainult kodust keelt või vaid ühte võõrkeelt oskajate osakaal on vähenenud. Suur muutus ses vallas toimus enne 2011. aastat ja sellest ajast on olukord püsinnud üldjoontes stabiilsena (vt joonis 41).

Joonis 41. Kodukeelest erinevate keelte oskamise osatähtsus. Allikas: Statistikaamet

Ülevaade meetmete elluviimisest

1.1. Meede 1: Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine

Meetme eesmärk: Toetada eesti keele jätkusuutlikku arengut eesti keelt emakeelena kasutajate seas.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamini keskmine tulemus punktides (maksimaalne 100)	62,1	62,0	63,2	≥64 punkt i	64	≥64 punkt i	≥64 punkt i	≥64 punkt i	≥64 punkt i
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamini 80 või enam punkti saanud õpilaste osakaal (%)	17,9	18	17,5	18,5	18,8	19	19,5	20	20
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamini 20 või vähem punkti saanud õpilaste osakaal (%)		0,3	0,41	0,29	0,57	0,28	0,27	0,26	0,26
Elektrooniliste keele- ja keelehooldeallikate tuntus ja kasutatavus laieneb				≥5 milj päring ut aastast	-				

2016. aasta eesti keele riigieksamini põhieksamini osalenud eksaminandide keskmine tulemus oli 62,7 punkti (62,7%) 100-st. Eesti keele riigieksamini keskmine tulemus on viimase viie aasta jooksul olnud stabiilne (2012 – 62,8 punkti, 2013 – 62,4 punkti, 2014 – 62 punkti, 2015 – 61,9 punkti) ning statistiliselt olulisi erinevusi ei ole esinenud. 2016. aasta tulemuste jaotus sarnaneb normaaljaotusega ja on mõnevõrra nihkunud kõrgemate

tulemuste poole. Eesti keele riigieksam tervikuna oli eksaminandidele jõukohane. Miinimumtulemus oli 6 punkti ja madalaid tulemusi oli väga vähe: vaid 6 eksaminandi sai tulemuseks alla 10 punkti. Vähemalt 90 punkti sai 298 eksaminandi (2015 – 254 eksaminandi), neist neljal oli maksimumtulemus (100 punkti). 80-punktilise või kõrgema tulemuse sai kokku 1187 eksaminandi (2015 – 1121 eksaminandi). 46 eksaminandi tulemus jäi alla 20 punkti.¹³⁶ 20 või vähem punkti saanud õpilaste arv on prognoositust suurem. Kindlasti soodustab madala punktiarvuga lõpetamist kehtiv põhimõte, et eksam loetakse sooritatuks ka 1 punktiga. Minimaalse positiivse tulemusega leppimise põhjusteks võib olla näiteks: (1) loobumine pingutusest, kui õpilane tunneb, et töö sel korral nagunii ei õnnestu; (2) mõnesse kõrgkooli (nt TTÜ) sisseastumiseks on võimalik eesti keele eksam sooritada kõrgkooli juures; (3) eesti keelt teise keelena õppiv õpilane, kellel on juba sooritatud ka C1-taseme eksam.

Olulisemad tegevused:

Meetme tegevuste täitmisel on suur roll riigi teadus- ja arendusasutusel Eesti Keele Instituut, mis täidab järgmisi riiklikke ülesandeid:

- arendab keelekorralduspõhimõtteid, täpsustab kirjakeele normimise aluseid; annab ühtseid keelenorminguid ja -soovitusi, kehtestab eesti kirjakeele normi;
- koostab, täiendab ja ajakohastab rahvuskultuurile olulisi eesti keele sõnaraamatuid (õigekeelsussõnaraamat, keelekäsiraamatud, etümoloogiasõnaraamat, andmebaasid; ilmusid Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013, eri keeletasemetele mõeldud õppesõnaraamatud ja nende veebiversioonid);
- annab avalikku tasuta keelenõu nii telefonitsi kui ka e-vormis, jätkab keelehoolet, tõhustab keeleabi saamise võimaluste tutvustamist;
- koordineerib üleriigilist terminoloogiatööd – täiendab ja tänapäevastab eestikeelse terminoloogia andmebaasi ESTERM (u 120 000 päringut kuus);

Riikliku Eestikeelse terminoloogia programmi 2013–2017 toel arendatakse Eestile oluliste valdkondade oskussõnavara, terminisõnastikud on elektrooniliselt kättesaadavad.

Riiklikult toetati terminoloogiatöö eri vorme – tegutseb u 60 suuremat või väiksemat terminoloogiakomisjoni. Osaleti rahvusvahelises terminoloogiakoostöös ja terminoloogia ala rahvusvahelises teadustegevuses. Andmebaase ja rakendusi on täiendatud ja arendatud kavakohaselt. Viimasel ajal on esile tõusnud terminoloogiatöö arendamise puudused, näiteks ühtse terminibaasi sisuline ja vormiline vananemine, terminoloogiatöö projektipõhisus ja killustatus, ühtse terminoloogiarõõrgustiku puudumine, päringukeskkonna puudumine jm. Puuduste põhjuseks on vähene inim- ja raharessurs ning olukorra parandamine võtab aega. Olukorra parandamiseks on 2016. aastal terminoloogiatöö jaoks mõeldud rahalisi vahendeid keeleprogrammist oluliselt suurendatud. Väikeste terminikomisjonide jaoks on kavas luua enesehindamisvahend ja suunata komisjonide tööd selliselt, et tulevikus oleks võimalik väikeste erialaterminoloogiasõnastike terminid liita ühtsesse andmebaasi. Praegu takistavad ümbertõstmist nii sisulised probleemid kui ka kvalifitseeritud tööjõu nappus.

Eesti keele uurimine ja keelekogude arendamine

Uuriti eesti kõne- ja kirjakeele ehitust, keelekontakte, tänapäeva eesti keelt, eesti keele ajalugu, eesti keele murdeid ja soome-ugri sugulaskeeli.

Riikliku abiprogrammi „Hõimurahvaste programm IV“ abil toetati uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride arengut ning säilimist. Kõik uurali põlisrahvaste keeled kuuluvad ÜRO ekspertide hinnangul ohustatud või tugevalt ohustatud keelte hulka. Toetatakse haridus-, teadus-, teabevahetus- ja kultuurivaldkonna projektide elluviimist, hõimurahvaste teemalisi uurimistöid ning

¹³⁶ Reins (2016). 2016. aasta eesti keele riigieksamist.

http://www.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2016/Eesti%20keel/eesti%20keele%20RE%202016_1%C3%BCChia nal%C3%BC%C3%BCs.pdf

hõimurahvaste üliõpilase õpinguid Eesti kõrgkoolides. Programmi toel õppis 2016. aastal 10 stipendiaati, 2017. aastal õpib 11 stipendiaati (lisandus 1 magistrant).

Keelekogude olulisemad arendustööd:

- 2016. aastal on Eesti keele (ühekõitelise) sõnaraamatu andmebaasi lisatud umbes 15 000 sõnaartiklit,
- Eesti kollokatsioonisõnaraamatut on täiendatud u 3000 sõnaartikliga,
- uute sõnade ja tähenduste baasi (alustatud 2005) e tänapäeva eesti keele sõnaraamatute koostajate ühist pidevalt täienevat andmebaasi EELexis on täiendatud u 1000 uue sõna ja tähenduse lisamisega.

Eesti keele keeletehnoloogilise toe arendamine

Riiklikus programmis „Eesti keeletehnoloogia 2011–2017” (kuulub teaduse tulemusvaldkonda) pööratakse lisaks tarkvaraprototüüpide ja keeleressursside arendamisele suurt tähelepanu keeletehnoloogia rakenduste loomisele ning olemasolevate ja loodavate ressursside ja tarkvara kättesaadavaks tegemisele. Loodud ressursse ja tarkvara haldab ja teeb kättesaadavaks Eesti Keeleressursside Keskus.

Programmi toel rahastatakse tarkvaraprototüüpe loovaid uurimus- ja arendusprojekte, keeleressursse loovaid projekte, Eesti Keeleressursside Keskuse toimimist; integreeritud keeletarkvara ja selle rakenduste loomist, tellitavaid arendusprojekte.

Eesti keele valdamise tagamine, eesti keelt väärtustavate hoiakute kujundamine ning eesti keele kasutamiseks võimaluste loomine eestikeelses üldhariduses

Korraldati kaks üleriigilist keelealast võistlust (kokkuvõttevõistlus Tuum, emakeelepäeva etteütlus). Korraldatakse õpilasüritusi (Ulakass, Kirjandusraal, Kuldsuud), toimub üleriigiline eesti keele olümpiaad; korraldatakse eesti keele laagreid. Antakse välja ajakirja Hea Laps ja korraldatakse Sten Roosi muinasjutuvõistlust.

2016. aastal toimus 26 kogu kooliperele mõeldud eesti keele päeva. Eesti keele päeva sisu sõltub koolitustellimusest ehk pannakse kokku kooli soovide kohaselt.

Anti välja kuus ühekordset stipendiumi parimatele eesti keele ja kirjanduse õpetajaks õppivatele üliõpilastele.

Tegevusse panustab olulisel määral ka EÕS üldharidusprogramm (kuulub hariduse tulemusvaldkonda).

Eesti keele oskuse ja väärtustamise arendamine ning eestikeelsuse säilitamine kõrghariduses ja teadustegevuses

Täidetud on eesti keele arengukava ülesanne säilitada eestikeelne õpe kõigi õppekavarühmade kõigil õppeastmetel. Olulisel kohal on eesti erialakeele ja akadeemilise väljenduse oskuse õpetamise toetamine ning muukeelsetele üliõpilastele keeletoe pakkumine. Eesmärk on väärtustada uurimis- ja teadustulemuste avaldamist eesti keeles ning populariseerida eestikeelset teadust (sh doktoriväitekirjade eestikeelse kokkuvõtte nõue ja kokkuvõtte mahu ühtlustamine). Suurenenud on eestikeelseid artikleid avaldavate kõrgetasemeliste teadusväljaannete arv. Riikliku programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ (kuulub teaduse tulemusvaldkonda) eesti keele moodul keskendub tervikkäsitlustele, teatmeteostele, sõnaraamatutele, andmebaaside arendamisele, allikmaterjalide digiteerimisele ja publitseerimisele, keelekorralduse edendamisele, keele populariseerimisele ja muule taolisele. Programmi humanitaarväljaannete moodul keskendub eesti keele ja kultuuri alaste ning laiemalt humanitaarteaduslike väljaannete taseme tõstmisele ja hoidmisele ning rahvusvahelise nähtavuse suurendamisele.

Toetatud on erialade oskussõnastike ja eestikeelse õppekirjanduse ilmumist (2016. aastal ilmus programmi „Eestikeelsed kõrgkooliõpikud 2013–2017“ toel 10 kõrgkooliõpikut ja igal aastal on tunnustatud parimate eestikeelsete kõrgkooliõpikute autoreid). Programmi eesmärk on soodustada eestikeelse teadustermnoloogia arendamist, levitamist ja kinnitamist eelkõige originaalõpikute koostamise kaudu (kuigi vajadusel eestindatakse ka kõrgel rahvusvahelisel tasemel võõrkeelseid õpikuid).

Eesti keele piirkondlike erikujude arendamine Eestis

Toetatud on murdekeele uurimist, murdekeelsesõnastike väljaandmist ning murdekeele õpetamist koolieelsetes lasteasutustes ja koolides. Murdekeele alast tegevust toetavad ka piirkondlikud kultuuriprogrammid.

Viipekeele ja keeleliste erivajadustega inimeste keelekasutuse toetamine

Kurtidele ja kuulmispuudega lastele on tagatud võimalus õppida eesti keeles ja eesti viipekeeles Tallinna Heleni Koolis ja eesti keeles Tartu Hiie Koolis. 2016. aastal tegi Eesti Keele Instituut ettevalmistusi 1200 märksõnaga õigusmõistete viipevara sõnastiku koostamiseks (märksõnade valik, seostamine eesti viipekeele ja eesti keele veebisõnastikuga).

Keeleseaduse täitmise järelevalve

Keeleseaduse täitmise järelevalvet teostati kõikides olulistes keeleseadusega hõlmatud keelekasutusvaldkondades. Järelevalvet jätkatakse töölase keeleoskuse nõuete täitmise üle vähemalt senises mahus, pöörates peatähelepanu avaliku sektori töötajate (õpetajad ja koolijuhid, avalikud teenistujad, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuse töötajad jne), erasektoris hõivatud teenindajate ning elanikkonna turvalisuse tagamisega seotud töötajate keeleoskusele, samuti tõhustatakse järelevalvet ametliku keelekasutuse eesti kirjakeele normile vastavuse, avaliku teabe eestikeelsuse ning avaliku keelekasutuse korrektsuse üle, venekeelse elanikkonna enamusega kohalikes omavalitsustes soovitakse saavutada volikogude eestikeelne töö.

Keeleteavitus

- Eesti keelenõukogu korraldas keelefoorumi ja avalikke keeleteavitusüritusi.
- Toetati Eesti Rahvusringhäälingu saadet „Keelesäuts“, ajakirja Oma Keel ilmumist, anti välja Keelehooldekeskuse toimetisi.
- Teavitati üldsust eesti keele arengukava tegevustest ja tulemustest.
- F. J. Wiedemanni keeleauhind anti mereterminoloogia arendamise eest Uno Laurile. Aasta keeleteo peaauphind anti Eesti Keele Instituudile e-keelenõu rakenduse eest ja rahvaauhind P. Koklale „Hiiru sõnaraamatu“ eest. 2016. aastal toimus keeleteokonkurss kümnendat korda.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 3 miljonit eurot. 2016. aasta tegelikud kulud olid samuti u 3 miljonit eurot.

Meede 2: Eesti keele õppevõimaluste loomine väliseesti kogukondades ja välismaa kõrgkoolides

Meetme eesmärk: Eesti keele õppimise võimalused välismaal on paranenud, eestlaste huvi eesti keele õppimise vastu püsib.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Väliseestlaste osalus eesti keele õppes ja päevadel Eestis ja välismaal (inimeste arv aastas)	3350	3413	3670	3700	3 500	4300	4500	4900	5250

2016/2017. õppeaasta õppurite suurusjärk on endiselt 3500. Kasvu peatumise põhjus on see, et inimesed on hakanud Eestisse tagasi pöörduma. Seetõttu ei pruugi indikaatori sihttasemetega saavutamine olla realistlik.

Olulisemad tegevused

Väliseestlaste eesti keele oskuse säilimise toetamine

Rahvuskaaslaste programmiga 2014–2020 toetatakse välismaal elavaid eestlasi ja nende organisatsioone. Programmi põhieesmärk on tagada eesti keele õppe ja eestikeelse hariduse võimalused välismaal.

Programmi toel jätkavad tööd Eestist lähetatud õpetajad Riia Eesti põhikoolis, Petseri keeltegümnaasiumis ja Ülem-Suetuki põhikoolis. Programmi haridusprojektide konkursi kaudu sai 2016. aastal toetuse 101 projekti, mis on seotud eesti keele õpetamise ja eestikeelse hariduse pakkumisega välismaal asuvates õpetuskohtades (üldhariduskoolid, pühapäevakoolid, lasteaiad, mudilasringid, seltsid ja keelekursused).

Välismaal asuvaid õpetuskohti on varustatud eestikeelse õppevaraga, kõik esimesse klassi astujad said Eesti riigilt ka aabitsa. Esmakordselt toimus välismaal elavatele eesti noortele suunatud noortevahetus, kus osales 30 noort kümnest riigist. Väliseesti õpetajate suvekoolist võttis osa 46 eesti keele õpetajat, üleilma eesti keele õpetaja kohtumisel Stokholmis osales üle 100 eesti keele õpetamisega tegeleva inimese.

Väliseesti õpetajate suvekoolist võttis osa 46 eesti keele õpetajat, anti välja seitse stipendiumit Eestis kõrg- või kutsehariduse omandamiseks. Alustati eesti keele õpetamise teemaliste metoodikaklippide valmistamisega, korraldatud on hange eesti keele e-õppe kursuse B1-taseme tellimiseks.

Rahvuskaaslaste programmi toel jätkab tööd Üleilmakooli projekt, mille eesmärk on pakkuda Eesti riiklikul õppekaval põhinevaid eesti keele, kirjanduse, ajaloo ja matemaatika kursusi väljaspool Eestit elavatele lastele¹³⁷.

Eesti keele ja kultuuri välisõppe programm

Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi 2011–2017 toel jätkavad 2016/2017. õppeaastal välismaal tööd üheksa Eesti riigi lähetatud lektorit (Brnos, Göttingenis, Lvivis, Pariisis, Pekingis, Peterburis, Riias, Varssavis ja Vilniuses). Kokku saab eesti keelt maailmas õppida 29 väliskõrgkoolis. Rahapuudusel ei olnud võimalik uusi õpetuskohti avada. Keeruline on olemasolevatesse kohtadesse lektoreid leida, sest palgatase on püsinud muutumatuna 2010. aastast.

2016. aastal toimus Tartus konverents „Eesti keel ja kultuur maailmas V“, millest võttis osa 130 inimest, 25 neist olid välismaal eesti keelt õpetavad lektorid.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 900 000 eurot. 2016. aasta tegelikud kulud olid samuti u 900 000 eurot.

Meede 3: Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine

Meetme eesmärk: Parandada ja laiendada Eesti muukeelse elanikkonna eesti keele oskust.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Eesti keele tasemeeksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	53,9	51,5	52,5	54	55,7	54	54	55	55
B1-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	64,3	61,8	63,1	62	67,6	62	62,5	62,5	63
B2-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	33,0	38,2	36,4	38,3	39,7	38,4	38,5	38,6	38,6
C1-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	33,6	30,1	35,0	30,2	35,6	30,3	30,4	30,5	33

2017. aasta sihttaseme on mõnevõrra ületatud ja tasemeeksamite sooritamise edukus on tõusnud. Tõenäoliselt mängib rolli tasuta keelekursuste ja mitteformaalsete keeletegevuste pakkumise laiendamine ning Keeleinspeksioonile lisandunud funktsioonide edukas rakendamine.

Olulisemad tegevused

Programmi toel õppis 2016. aastal eesti keelt B2- ja C1-tasemel 210 lasteaia-, üldhariduskooli- ja kutseõpetuse õpetajat. Tasemeeksamil käinutest sooritas eksami 28 (20% kursusel osalejatest), eksamil ei käinud 47 õpetajat. Keelekursustele sattus haridustöötajaid, kellelt küll nõutakse B2- või C1-tasemel eesti keele oskust, kuid kelle keeleoskus ei võimaldanud kursuse mahtu arvestades nõutavale tasemele jõuda. Lahendusena pakume 2016/2017. õppeaastal jätkukursustel osalemise võimalust.

Keeleõppe paremaks korraldamiseks riigis tervikuna kutsuti 25.05.2016 kokku riigikeele nõukoda, mis on keeleõppega tegelevate institutsioonide koostöövõrgustik ja kus vahetatakse infot eri sihtrühmadele suunatud keeleõppegevuste kohta.

2015. a koostati Keeleinspeksiooni volituste laiendamise vajaduse analüüs, mille tulemusena täiendati Keeleinspeksiooni põhimäärust ning lisandusid uued ülesanded (järelevalve keeleõppefirmade kvaliteedi üle, keeleõppefirmade ja õppijate nõustamine). Järelevalve keelekursuste kvaliteedi üle, keelefirmade

¹³⁷ <http://www.eestikeelsehariduseselts.fi/e-ope/yleilmakool/>

nõustamine ja keeleõppe lisaõppevõimalused Ida-Virumaa haridustöötajatele panustavad indikaatorite sihttasemetega täitmisele ja tõstavad tõenäoliselt eksamite sooritamise edukust.

Riigieelarvest tagastatakse igal aastal keeleõppekulud edukalt eesti keele tasemeeksami sooritanuile.

EÕS tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames kavandatakse täiendavat erialase eesti keele õpet kutse- ja kõrghariduse õppuritele, nõustatakse koolimeeskondi mitmekultuurilise õppekeskkonna teemadel, hangitakse e-keeleõppevahendeid, toetatakse projektipõhiselt eesti keele kui teise keele õpet omavalitsustes ning erinevate haridustasemetega vahelisi keeleõppetegevusi. EÕS üldharidusprogrammi toel toetatakse eesti keelest erineva emakeelega õpilasi eesti keele omandamisel.

Meetme 3 kinnitatud eelarve on u 400 000 eurot. 2016. aasta tegelikud kulud on samuti u 400 000 eurot.

Meede 4: Võõrkeeleoskuse ja mitmekeelsuse toetamine (Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017¹³⁸)

Meetme eesmärk: Tõsta Eesti elanike motivatsiooni õppida erinevaid keeli, mitmekesistada võõrkeelte õpiviise, õpikohti ja keelte valikut ning parandada keeleõppe kvaliteeti nii formaalses kui ka mitteformaalses õppes

Indikaator	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
			siht	tege-lik				
Nende võõrkeele riigieksamini sooritanud noorte osakaal (%), kes on saavutanud võõrkeele riigieksamil vähemalt B2-taseme	49,1*	53,4	50	48,9	51	52	55	56

*kõik võõrkeele riigieksamini tegijad

Viimase kolme aasta andmete põhjal on raske täpselt prognoosida indikaatori täitmist. 2014. ja 2016. aasta on olnud võrreldaval tasemel, samas kui 2015. aastal oli tulemus ligikaudu kolm protsenti kõrgem. Keeli eraldi vaadates võib tõdeda, et tendentsid on üsna erinevad. Vene ja saksa keeles on kolme aasta lõikes vähemalt B2-keele taseme saavutanute arv tõusnud: vene keeles olid need näitajad 2014. aastal 60,6%, 2015. aastal 60% ja 2016. aastal 64,7% ning saksa keeles 53,2%, 54% ja 57,1%. Prantsuse keeles on tulemused olnud samadel aastatel 47,3%, 24% ja 42,6%, mis illustreerib veelkord aastate erinevusi. Nende kolme keele puhul sooritavad õpilased rahvusvahelisi keeleeksameid ning eksami tegijate arvud on oluliselt väiksemad kui inglise keele eksamil, mis võib tähendada, et nende keelte eksamitele lähevad tublimad. Et aga riigieksam võõrkeeles on kohustuslik ja inglise keel enamikul esimene võõrkeel, koondub enamik õpilasi inglise keele eksamile. Selle tulemused on kõige suurem murekoht: 2014. aastal saavutas vähemalt B2-keele taseme 48,7%, 2015. aastal 48% ja 2016. aastal 43,4%. Liikumine on vastupidine indikaatoriga soovitud. Mõneti positiivne on, et nende aastate jooksul on tõusnud nende õpilaste arv, kes esitavad inglise keele riigieksamini asendusena C-keele taseme sertifikaadi (2014. aastal oli see 2,4%, 2015. a 4% ning 2016. a 6,4%). Inglise keele eksami tulemusi on vaja analüüsida.

Olulisemad tegevused

Eesti elanike mitmekeelsuse edendamiseks on välja töötatud Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2015 (2017). Sellega seoses on üks keskne ülesanne olnud Euroopa Nõukogu keeleoskustasemetega rakendamine keeleõppe erinevatel tasemetel ja kontekstides. Arendatud on rahvusvahelist keelekoostööd (näiteks osaletakse Euroopa Nõukogu Grazi (Austria) Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse (ECML) keeleharidusprogrammides ning Euroopa Liidu programmides; terminoloogia ja keeletehnoloogia alases koostöös ning Euroopa Rahvuslike Keeleinstituutide Föderatsiooni (EFNIL) töös). Anti välja Euroopa keeleõppe tunnuskirju.

Jätkati CertiLingua piloteerimist kolmes koolis: selle programmi eesmärk on tunnustada gümnaasiumiastme lõpetajaid, kes saavutavad kahes võõrkeeles vähemalt B2-keele oskustaseme (sh saab arvestada ka eesti keele kui teise keele edukaid õpinguid), on läbinud LAK-õpet ning osalenud rahvusvahelises projektis. Programm väärtustab mh kahe võõrkeelega B2-keele tasemele jõudmist. Jätkati saksa ja prantsuse keele õppe toetamist ringitundides, laiendati soome keele õpet B-võõrkeeleks.

Ülesandeks on tagada ka õpetajate eesti keele ja võõrkeelte oskus. Seda tehakse koostöös ülikoolidega, kes koolitavad õpetajaid nii taseme- kui ka täiendusõppes. EÕS tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi

¹³⁸ Strateegia perioodi on pikendatud kuni aastani 2017.

raames on plaanis toetada täiendavat (erialast) keeleõpet kutse- ja kõrghariduses (sihtrühmadeks on eelkõige (võõrkeele)õpetajaks õppivad üliõpilased ja teenindusvaldkonna õppurid).

Riigieksamitega seoses sõlmiti uuesti (pikendati) lepingud, mille alusel Eesti õpilased saavad teha vene, saksa ja prantsuse keeles rahvusvahelisi keeleeksameid.

Jätkati Eesti Võõrkeeleõpetajate Liidu tegevuse ja ka võõrkeeleõpetajate erialaliitude tegevuse toetamist. Võõrkeeleõpetajate liidu, erialaliitude ja ka kultuuriinstituutide vahendusel on võõrkeeleõpetajatele pakutud koolitusi ja seminare nende professionaalse pädevuse tõstmiseks.

Meetme 4 kinnitatud eelarve 2016. aastal on u 200 000 eurot. 2016. aasta tegelikud kulud on samuti u 200 000 eurot.

2. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Kokkuvõttes on keelevaldkonna indikaatorite sihttasemed stabiilsed või liiguvad **üldjuhul positiivses suunas**. Nii gümnaasiumi kui ka põhikooli lõpueksami tulemused eesti keeles emakeelena on viimase 7–8 aasta jooksul stabiilselt paranenud. Koos välismaal elavate rahvuskaaslaste arvu kasvuga on suurenenud tähelepanu neile suunatud tegevustele, sh tagasipöördumise toetamine. Rohkem tähelepanu vajab eesti keele kui teise keele õpe, sh tegevuste koordineerimine erinevate ministeeriumide ja asutuste vahel. Vaja on analüüsida inglise keele kui võõrkeele eksami tulemusi, et tõsta nende noorte osakaalu, kes on saavutanud võõrkeele riigieksamil vähemalt B2-taseme. Väljakutse on ka terminoloogiatöö kestlikkuse ja kvaliteedi tagamine.

2016. aastal jätkati peamiselt varasematel perioodidel alanud tegevustega. 2017. aastal kinnitas Vabariigi Valitsus Eesti keelestrateegia 2018–2027 (hõlmab nii eesti keelt, eesti keelt teise keelena, eesti keelt välismaal kui ka võõrkeeli puudutavaid meetmeid ja tegevusi) koostamise ettepaneku.

Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv)

Programmi eesmärk: ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine

Mõõdikud	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik				
Arhiivimoodustajate (asutuste) arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale	4	5	5	6	5	täpsustub 2017			
Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal Rahvusarhiivis, % (koguhulk 9 133 513 arhivaali)	55	58	58	60	79	75	75	75	75
Arhivaalide kättesaadavus veebis, miljonit kujutist	10,6	13,4	15,1	15,3	15,7	15,7	16.1	16,5	16,9

Programmi indikaatorite sihttasemetest on täidetud 2: nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal suurenes planeeritust enam tänu Rahvusarhiivi uue peahoone Noora sujuvale valmimisele ja kasutuselevõtule; arhivaalide kättesaadavus veebis on suurenenud plaanipäraselt. Digitaalarhivaalide üleandmise probleem on kompleksne, seda on kirjeldatud Rahvusarhiivi tellimisel ja Riigi Infosüsteemi Ameti sotsiaalfondi vahendite toel läbiviidud uuringus „Digitaalse arhiveerimise terviklik analüüs“¹³⁹.

Arhiivimoodustajateks ehk avalikke ülesandeid täitvateks asutusteks, kus võib tekkida arhiiviväärtuslikke dokumente, oli 2016. aastal hinnatud 28,6% asutustest ja isikutest, kelle dokumente hindab Rahvusarhiiv (kokku on 2607 asutust ja isikut). 2016. aasta lõpuks oli 746 arhiivimoodustajast põhi- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid hinnatud 660 arhiivimoodustajal (88,5% arhiivimoodustajatest).

Arhivaalide kättesaadavus veebis 2016. aasta lõpu seisuga on 15,7 miljonit kujutist. See tähendab ligikaudu 650 000 kujutise lisandumist.

Olulisemad tegevused

Rahvusarhiivi olulisem tegevus oli 2016. aastal oli arhivaalide ümberpaigutamine Rahvusarhiivi uude peahoonesse Noora. Noora kasutuselevõtt ja arhivaalide ümberpaigutamine läksid üle ootuste sujuvalt. Noora avati 1. veebruaril 2017 täisfunktsionaalse (uurijaid teenindava ja mistahes teabekandjal arhivaale vastu võtva) arhiivihoonena. Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal tõusis aasta lõpuks 79%-ni. Märtsis 2016 alanud arhivaalide ümberpaigutamine Noorasse lõpeb 2017. aasta algul. Kuressaare ja Haapsalu arhiivide viimine Tartusse kujutas endast kõige väiksemat, n-ö prooviülesannet. Sellele järgnenud Liivi hoone tühjendamine vältas neli kuud, Tallinna (peamiselt Tõnismäe hoone) kogude kolimine kolm kuud. Lõpptulemusena jääb Rahvusarhiiv toimima kokku seitsmes hoones Tallinnas (3), Tartus (2), Rakveres ja Valgas, mis on kolme võrra vähem kui varem.

Euroopa teadusasutuste ja rahvusarhiivide digitaalarhiivinduse innovatsiooniprojekti E-ARK (European Archival Records and Knowledge Preservation) tulemusena on loodud üle-euroopaline standardne lähenemine digitaalsete andmete arhiveerimiseks. Rahvusarhiiv võtab kasutusele E-ARKis väljatöötatud tööriistad andmekogude (DB Preservation Toolkit) ja dokumendihaldussüsteemide sisu arhiveerimiseks. Selle tulemusena paraneb lähiaastatel suutlikkus mistahes arhiiviväärtuslikku digitaalset teavet arhiveerida, samuti suureneb digitaalarhivaale üle andvate asutuste arv.

01.01.2017 jõustunud säilituseksemplari seaduse järgi on Rahvusarhiiv Eestis toodetud filmide algmaterjali sundeksemplari saaja. Esmakordselt Eesti arhiivinduses on sõnastatud hindamisotsus siin toodetud ja levitatud filmi algmaterjalide kogumiseks. Välja on töötatud filmi algmaterjali vastuvõtu ja säilitamise töövood ja soetatud esmatarvilik riisvara. Esimesed filmide algmaterjalid on Rahvusarhiivi juba ka vastu võetud.

¹³⁹ http://www.ra.ee/wp-content/uploads/2016/12/digianalyys_pwc2016.pdf

Rahvusarhiivi täisfunktsionaalse digitaalarhiivi toimimise tagamine on olnud problemaatiline seoses rahuldamata lisataotlusega digitaalarhiivi tarkvara litsentsi- ja hoolduskulude rahastamiseks. Olemuselt on tegemist pikaajaliste püsikuludega sarnaselt paberarhivaalide hoiukuludele. Digitaalse arhiveerimise ja säilitamise jätkusuutlikkuse tagamiseks on kriitiline vajadus lisada litsentsi- ja hoolduskulud arhiivinduse programmi püsikulude eelarvele.

Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

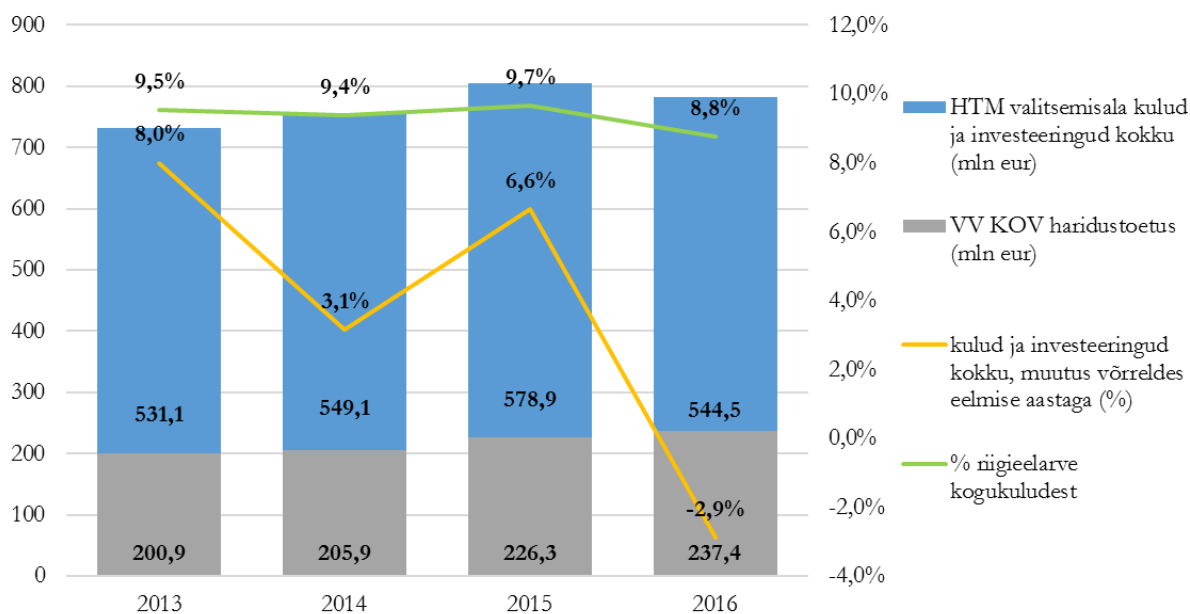
Arhiivi põhiülesannete juures tasub esile tõsta mitmete tähelepanuväärsete arhiivide vastuvõtmist. Vaatamata tõsiasjale, et Rahvusarhiivi kogumise võimekus on hoidlapinna nappuse tõttu olnud aastaid madal, on hea meel tõdeda, et ühiskonna usaldus arhiivi vastu on pidevalt kasvanud ning haruldaste ja väärtuslike erakogude üleandmine on suurenenud. 2016. aastal anti näiteks üle perekond Zoege von Manteuffeli pärgamentürikud, vastu võeti Vello Salo rikkalik arhiiv, alustati Mart Laari ja Ene Ergma isikuarhiivide üleandmisega. Rootsi Eestlaste Liidust saabunud filmi- ja helipärandi haruldustest pakkus paljudele emotsionaalse kõrghetke Konstantin Pätsi kõne lindistus 21. juunist 1940.

2016. aasta märkimisväärsede saavutuste hulka tuleb kindlasti lugeda järgmise nelja-aastase perioodi arengusihetides kokkuleppimist, samuti uuendati mitut olulist arhiivipoliitika dokumenti. Nõnda seab Rahvusarhiivi kogumispoliitika nii arhivaalide hindamisele kui ka vastuvõtule senisest palju selgemad ja konkreetsemad raamid. Esmakordselt Eesti arhiivinduses sõnastati ametlik hindamisotsus siin toodetud ja levitatud filmi algmaterjalide kogumiseks. Aasta lõpul avalikustati Rahvusarhiivi uus veeb, mis sisaldab vast kõige olulisema uuendusena Rahvusarhiivi juhiseid töövoogude ja protsessiskeemide kujul.

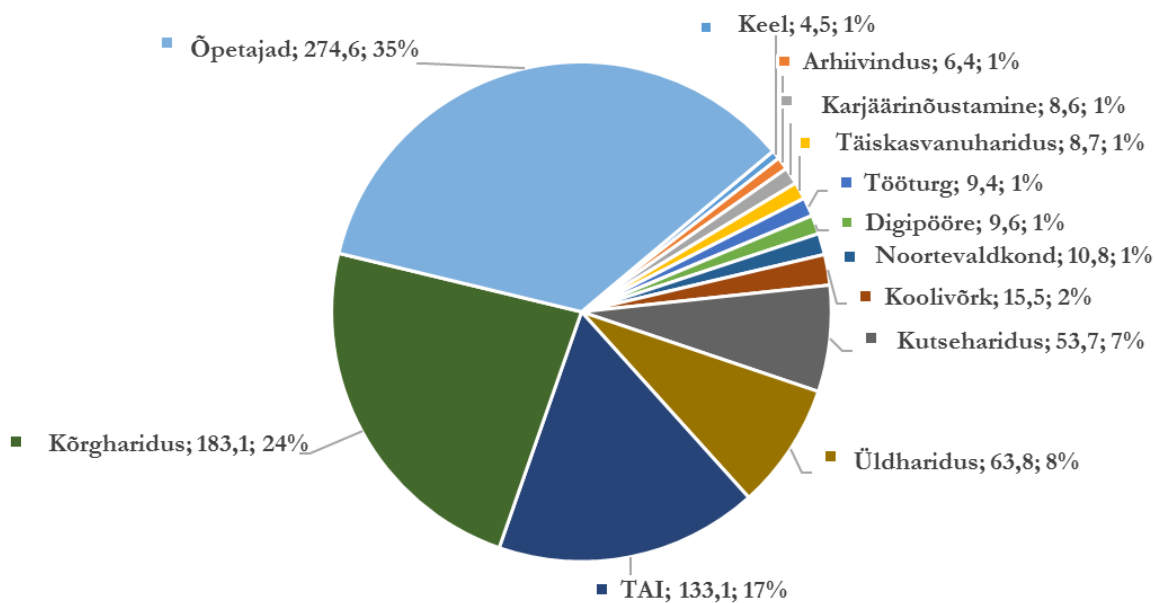
Valitsemisala rahastamine ja valitsussektori kulutused haridusele ja teadusele¹⁴⁰

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala 2016. aasta eelarve alusel jagunesid kogukulud üldhariduse, kutsehariduse, täiskasvanuhariduse, kõrghariduse, teadus- ja arendustegevuse, noortevaldkonna, keelevaldkonna, arhiivinduse ning valitsemisala juhtimise valdkondade vahel.

Võrreldes 2015. aastaga vähenes HTM valitsemisala 2016. aasta eelarve 2,9% (sh KOV haridustoetus). Vähenemine oli tingitud välistoetustest. Samas langes ka HTM valitsemisala eelarve osakaal riigieelarvest 8,8%-le. HTM valitsemisala eelarve moodustas 2016. aastal 3,7% SKP-st.

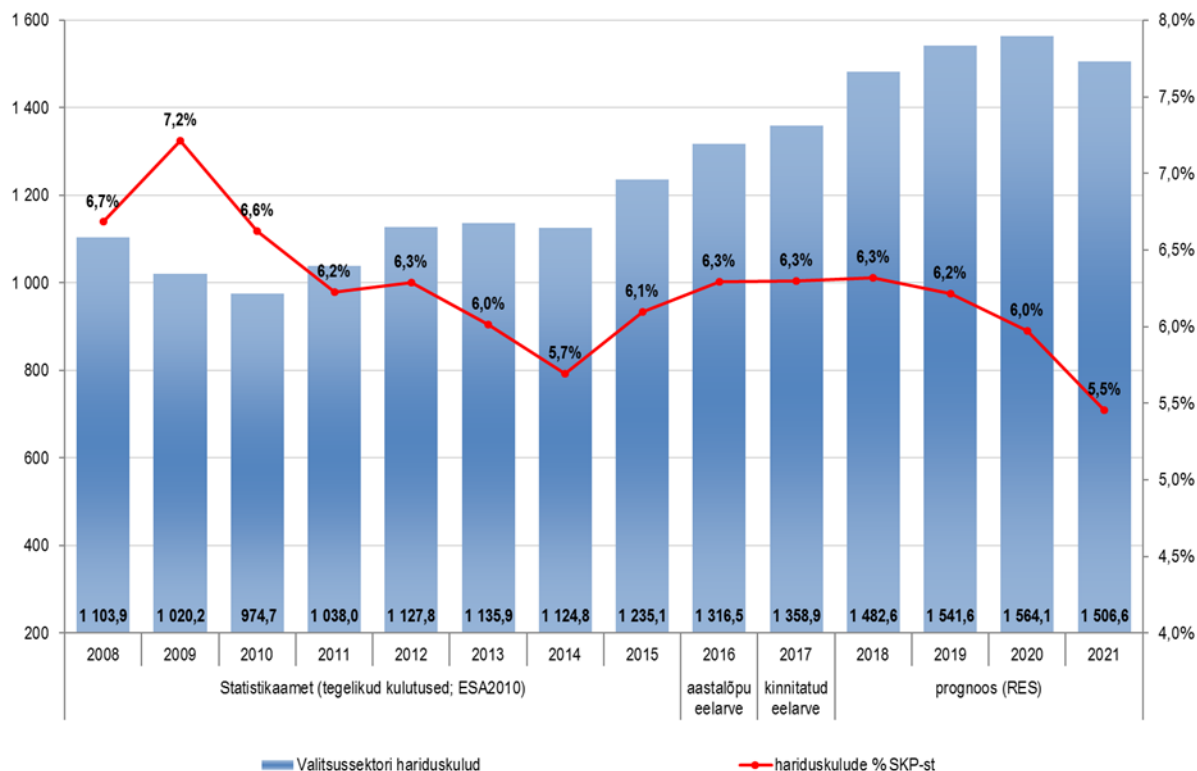
Joonis 42. Ülevaade valitsemisala kuludest ja investeeringutest perioodil 2013–2016.

¹⁴⁰ Uuendame enne aruande kinnitamist.

Joonis 43. Ülevaade valitsemisala kulude jagunemisest 2016. aastal programmide lõikes (mln eurot; lõplik eelarve).

2016. aastaks prognoositud valitsussektori panus haridusse on 6,3% SKP-st. Kinnitatud riigieelarve järgi jäävad hariduskulud 2017. aastal samale tasemele ning 2021. aastaks langevad 5,5%-ni SKP-st. 2016. aasta valitsussektori tegelikud hariduskulutused avalikustab Statistikaamet jaanuaris 2018.

Joonis 44. Valitsussektori hariduskulud aastatel 2008–2021 (mln eurot; seisuga 26.04.2017, sh arvestatud rahandusministeeriumi 2017. aasta kevadise majandusprognoosiga).

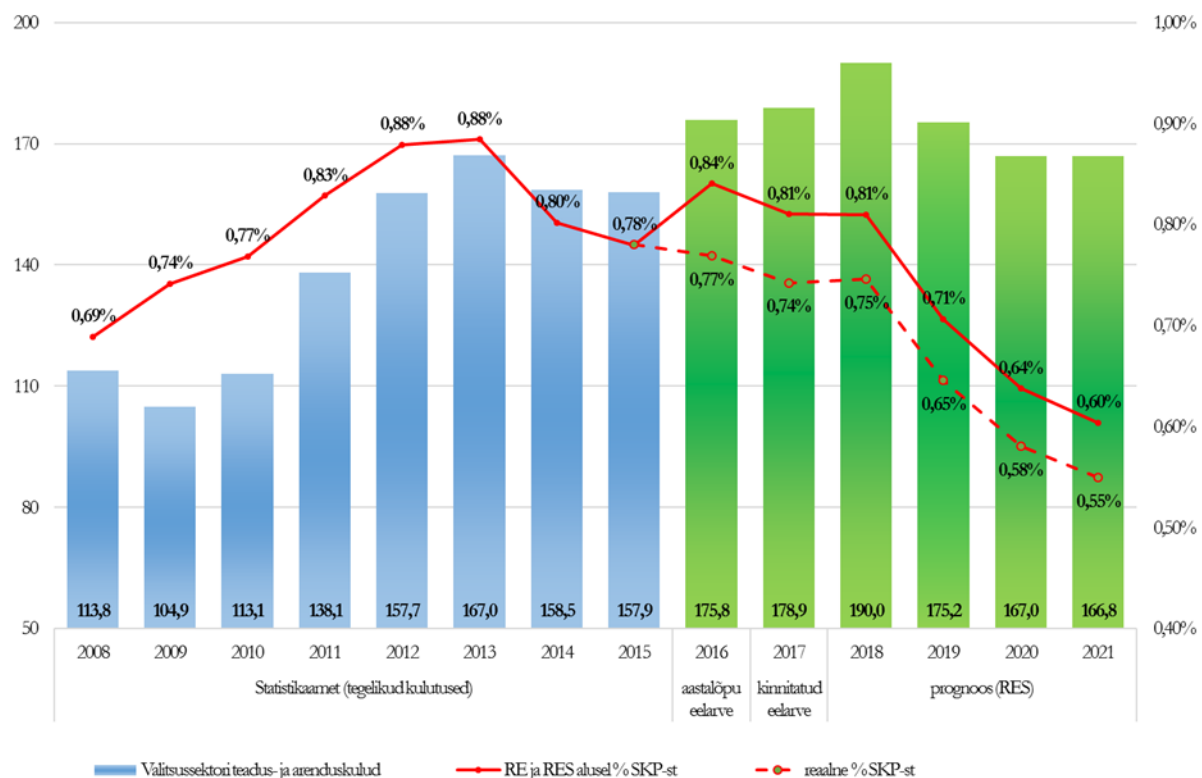
Valitsussektori hariduskulude muutust mõjutavad kõige enam struktuurivahendite kasutamine, Riigi Kinnisvara AS investeeringud, avalik-õiguslike ülikoolide koolitustegevusest laekuvad tulud ja KOVide panus hariduskulutustesse.

2016. aasta prognoosi kohaselt moodustavad valitsussektori hariduskuludest 61% keskvalitsuse panus ja 39% kohalike omavalitsuste panus (keskvalitsuse poolt antud toetusteta).

Teadus- ja arendustegevuse (TA) rahastamise osas on seatud sihiks jõuda TA rahastamisel 3%-ni SKP-st (sh erasektori panuseni 2% SKP-st), st valitsussektori panus peaks jõudma 1%-ni SKP-st.

2016. aastaks prognoositud valitsussektori panus on 0,84% SKP-st. Kinnitatud riigieelarve järgi langeb valitsussektori TA rahastamine 2017. aastal 0,81%-ni SKP-st ning 2021. aastaks 0,60%-ni SKP-st. 2016. aasta valitsussektori tegelikud TA kulud avalikustab Statistikaamet 29.06.2017.

Joonisel 45 on vasakul näha valitsussektori TA kulutused ning paremal on esitatud prognoos, mis põhineb ministeeriumide eelarveandmetel. Juhul kui täiendavaid eelarveotsuseid ei tehta, TA kulutused järgnevatel aastatel langevad. Lisaks tuleb arvestada, et kuigi 2016.–2018. aasta eelarvel põhinevad prognoosid näitasid kerget kasvu, sisaldavad need teatavas ulatuses kulutusi, mis statistikas lähevad arvesse kõrghariduskulutustena (nt kõrghariduse õppehooned, doktorikoolid, üliõpilaste mobiilsus jm). Samuti on tõenäoline, et näiteks kõik planeeritud struktuuritoetused ei jõua samal aastal väljamaksmiseni. Seetõttu on joonisele lisatud ka reaalne konservatiivne täitmise prognoos.

Joonis 45. Valitsussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele 2008–2021 (mln eurot; seisuga 17.04.2017, sh arvestatud rahandusministeeriumi 2017. aasta kevadise majandusprognosisega).